อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

ณ ฌาปนสถานวัดหงส์รัตนาราม

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๓

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

ณ ฌาปนสถานวัดหงส์รัตนาราม

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิโท)

ชาตะ : ๑๐ มกราคม ๒๔๔๗

มรณะ : ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓

ประวัติ

ของ

พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ)

ชาติภูมิ

พระสุขุมธรรมาจารย์ นามเดิม ละมัย นามสกุล พีระพันธ์ นามฉายา โกวิโท เกิดเมื่อวันจันทร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ณ บ้านฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โยมบิดาชื่อจิ๋ว โยมมารดาชื่อมิ่ง มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๙ คน คือ.-

๑. นางคำไพ มะลิซ้อน	ถึงแก่กรรมแล้ว
๒. ด.ญ. เพริด	ถึงแก่กรรมแล้ว
๓. นางดวงจันทร์ ตันกำเนิด	ถึงแก่กรรมแล้ว
๔. พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ)	
๕. นางสำเภา เกิดอาชา	ถึงแก่กรรมแล้ว
๖. พระครูวิริยานุโยค	มรณภาพแล้ว
๗. นางสมบุญ เครือแดง	
๘. นางสาวทองสุข พีระพันธ์	ถึงแก่กรรมแล้ว
๙. นางสำฤทธิ์ ยอดแสง	ถึงแก่กรรมแล้ว

การศึกษาเบื้องต้น

พ.ศ. ๒๔๕๘ สำเร็จวิชาสามัญชั้นประถมบริบูรณ์จากโรงเรียนประชาบาลวัดฝั่ง-คลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

บรรพชาอุปสมบท

บรรพชาเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ เมื่ออายุ ๑๙ ปี ณ วัดอุดมธานี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยมีพระญาณนายก สาวกจริยานุวัติสังฆปาโมกข์ (ปลั้ม) จนฺโทภาโส วัดอุดมธานี เป็นพระอุปชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่ออายุ ๒๑ ปี ณ วัดอุดมธานี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยมีพระญาณนายก สาวกจริยานุวัติสังฆปาโมกข์ (ปลั้ม) จนฺโทภาโส วัดอุดมธานี เป็นพระอุปัชฌาย์

การศึกษาพระปริยัติธรรม

พ.ศ. ๒๔๖๖ สอบได้ น.ธ. ตรี จากสำนักเรียนวัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๔๖๗ สอบได้ น.ธ. โท จากสำนักเรียนวัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๔๗๐ สอบได้ น.ธ. เอก จากสำนักเรียนวัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. ๓ จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๓ สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. ๔ จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๕ สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. ๕ จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๙ สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. ๖ จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๙๐ สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. ๗ จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร

หน้าที่การงาน

พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นครูสอนนักธรรมชั้นโทในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นครูสอนบาลีไวยากรณ์ในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นครูสอนบาลีประโยค ป.ธ. ๓ ในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบนักธรรมชั้นตรีประจำสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรมและเป็นกรรมการสนามหลวงแผนกบาลี

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นครูสอนปริยัติธรรมแผนกบาลี ป.ธ. ๔,๕,๖ ในสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นกรรมการออกข้อสอบนักธรรมในสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นเจ้าคณะตำบลวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นกรรมการตรวจสอบบัญชีประจำตำบลวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพ-มหานคร

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นฐานานุกรมตำแหน่งพระปลัดในเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอก-ใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระสุขุมธรรมาจารย์

อวสานชีวิต

หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์เริ่มอาพาธด้วยโรคเบาหวานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ แต่อาการของโรคไม่ค่อยรุนแรงมากนัก หลวงพ่อจึงได้รักษาด้วยการฉันยาตามแพทย์สั่ง แต่มาเมื่อคืนของวันเสาร์ที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ หลวงพ่อได้อาพาธอย่างหนักจึงได้เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลธนบุรี เวลา ๐.๐๒ น. นายแพทย์ได้ตรวจดูแล้วปรากฏว่า หลวงพ่อนอกจากจะเป็นโรคเบาหวานแล้วยังเป็นโรคหัวใจอีกด้วย อาการของโรคหัวใจได้กำเริบอย่างหนักจนสุดวิสัยที่นายแพทย์จะช่วยเหลือได้ในตอนเช้าของวันอาทิตย์ที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ หลวงพ่อจึงได้มรณภาพลงด้วยอาการสงบที่โรงพยาบาลธนบุรี เวลา ๘.๐๐ น. รวมอายุได้ ๗๖ ปี ๕ เดือน พรรษา ๕๕ ยังความเศร้าโศกสลดใจให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์ ญาติโยม หลาน ๆ และท่านที่เคารพในหลวงพ่ออย่างสุดซึ้ง

คำปรารภ

นับแต่วาระที่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร, พระอุปัชฌายะ, เจ้าคณะแขวงวัดอรุณมรณภาพมาตั้งแต่วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓ คณะศิษยานุศิษย์ ญาติ มิตร วิสสาสิกชน ทั้งส่วนใกล้และส่วนไกล ได้แสดงกัลยาณจิตร่วมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่ท่านโดยตลอดมา ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที อปจายนธรรม และคารวธรรมแด่ท่าน นับเป็นกุศลกรรมอันควรแก่การอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง

ในวาระแห่งการรับพระราชทานเพลิงศพถวายแด่ท่าน คณะกรรมการดำเนินการพระราชทานเพลิงศพ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาส ซึ่งมีข้าพเจ้าเป็นประธานได้ประชุมปรึกษาหารือกัน โดยอาศัยมูลฐานแห่งกุศลจิต ๒ ประการ ในประการแรก เพราะความรู้สึกที่สอดคล้องต้องกัน ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ เป็นพระเถระที่เจริญด้วยพรรษายุกาล ได้บำเพ็ญศาสนกิจที่เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและต่อสังคมเป็นอย่างดีมา โดยตลอดอายุขัยของท่าน การดำเนินการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่ท่าน จึงน่าจะดำเนินการให้สมกับเกียรติคุณของท่านให้เป็นที่ปรากฏ ในประการที่สอง การบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่ท่านนั้น ต้องคำนึงถึงภาวะเศรษฐกิจของบ้านเมืองในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นส่วนประกอบด้วย

ที่ประชุมได้ให้ความเห็นดีเห็นชอบในมูลฐานทั้งสองประการนั้น และทุก ๆ ท่านก็พร้อมที่จะร่วมสมานฉันทะเต็มตามกำลังและความสามารถของแต่ละท่าน ดังนั้นรายการบำเพ็ญกุศลทุก ๆ รายการ จึงมีผู้รับสนองเป็นเจ้าภาพด้วยความปีติยินดี นับว่าเป็นกุศลกรมที่สมศักดิ์สมเกียรติคุณของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ และสมกับสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันด้วย

นอกจากรายการบำเพ็ญกุศลประจำวันดังกล่าวแล้ว ได้ปรึกษาหารือตกลงกันว่าสมควรจะได้จัดพิมพ์หนังสือสักเรื่องหนึ่ง เพื่อเป็นธรรมบรรณาการในงานครั้งนี้ และเห็นร่วมกันว่าบทความที่เป็นสารคดีธรรมะหลายต่อหลายเรื่องที่ท่านเจ้าคุณ ฯ ได้แต่งไว้ สมควรจะรวบรวมประมวลจัดพิมพ์ทุกเรื่อง เพื่อเป็นส่วนอนุสรณ์ขององค์ท่านตลอดกาลนาน แม้จะมี

บทความที่เป็นสารคดีเรื่องอื่น ๆ ของท่านผู้อื่น ที่เห็นสมควรขออนุญาตมาพิมพ์ไว้ด้วย ก็สมควรจะนำมาพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ด้วย

จากปรารภเหตุในประการที่กล่าวมา นอกจากบทความธรรมะซึ่งท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ได้แต่งไว้ อันนำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว จึงมีบทความธรรมมะและสารคดีเรื่องอื่น ๆ อันท่านผู้ทรงคุณวุฒิได้แต่งตั้งไว้ ซึ่งมีหลายเรื่องด้วยกัน ซึ่งเห็นว่าจะให้คุณประโยชน์ต่อท่านผู้มีความสนใจ อันได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าของเรื่อง อนุญาตให้นำมาพิมพ์ไว้เป็นส่วนประกอบในหนังสือนี้ด้วย

การรับพระราชทานเพลิงศพถวายแด่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ครั้งนี้ นอกจากจะได้รับความอุปถัมภ์ อุปการะ จากคณะศิษยานุศิษย์ ญาติ มิตร วิสสาสิกชน เป็นอย่างดีโดยตลอดมาแล้ว ยังได้รับกุศลสงเคราะห์โดยกัลยาณธรรมจากบรรดาท่านพระมหาเถรานุเถระ อาทิพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาทรงโปรดรับน้ำพระราชทานสรงน้ำศพ และพระราชทานเพลิงศพในที่สุด แม้บรรดาท่านข้าราชการ อาทิหัวหน้าเขตบางกอกใหญ่เป็นประธาน พร้อมด้วยท่านสาธุชนชายหญิงเป็นจำนวนมาก ก็ได้มีกุศลจิตมาถวายเกียรติแด่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ในวโรกาสแห่งการรับพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้อย่างเนืองแน่น เป็นการประกาศเกียรติคุณแด่องค์ท่านด้วย คณะกรรมการดำเนินงานจึงขอถือโอกาสขอบพระคุณขอบคุณ อนุโมทนาสาธุการทุก ๆ ท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ด้วยอำนาจกุศลส่วนทักษิณานุปทานโดยประการทั้งปวงที่ได้ร่วมกุศลฉันทะบำเพ็ญอุทิศถวายแด่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ) ตั้งแต่ต้นโดยตลอดมาถึงวาระแห่งการรับพระราชทานเพลิงศพนี้ ขอจงเป็นพลาปัจจัยอำนวยสุขวิบากสมบัติในสุคติสัมปรายภพแด่ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ตามสมควรแก่ฐานะนิยมจงทุกประการเทอญ.

ในนามคณะกรรมการดำเนินงาน

พระธรรมวรนายก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
๑๒ กันยายน ๒๕๒๓

สุขุมธรรมาจาริยานุสรณ์

ถวายแด่ ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์

โดย....พระธรรมวรนายก

วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก

ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ) โดยศักดิ์แห่งความเป็นผู้จำเริญด้วยอายุพรรษายิ่งกว่าผู้เขียน เราจึงถวายคารวะแด่ท่านว่าท่านเจ้าคุณพี่หรือหลวงพี่เป็นพระเถระที่มีชาติภูมิเดียวกันคือจังหวัดนครนายก บ้านฝั่งคลอง อำเภอปากพลี และในสำนักศึกษาเดียวกันคือวัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก และสำนักเรียนมหาธาตุวิทยาลัยกรุงเทพ-มหานคร เราเข้ามารับการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักวัดมหาธาตุด้วยกัน ซึ่งเข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเงาเมตตาบารมีธรรมของพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เขม จารี มหาเถระ) เช่นเดียวกัน เราทั้งสองจึงมีสายสัมพันธ์อย่างแนบสนิทใกล้ชิดกันทั้งโดยถิ่นกำเนิดและทั้งโดยสำนักศึกษา

เมื่อเราทั้งสองได้เติบโต เป็นผู้ใหญ่ มีศาสนกิจ อันจะต้องสนอง เพื่อปฏิการะคุณของพระศาสนาตามขอบเขตแห่งความรับผิดชอบของตน ๆ แล้ว เราทั้งสองก็ไม่เหินไม่ห่างไม่ทิ้งไม่ขว้างกัน มีภาระกิจใด ๆ ก็ปรึกษาหารือกันฉันท์พี่ฉันท์น้องสนับสนุนเสนอสนองปรองดองกันด้วยสามารถแห่งทิฏฐิสีลสามัญญตาระหว่างกันและกันเป็นอย่างดีที่สุด

ท่านเจ้าคุณพี่พระสุขุมธรรมาจารย์เป็นผู้มีความละเอียดอ่อนสุขุมเยือกเย็น มีความรอบคอบสมกับราชทินนามของท่าน ทัศนะของท่านที่ปรากฏออกมาจึงเป็นไปเพื่อความเยือกเย็นสุขุมละเอียดอ่อนเป็นคุณธรรมที่ให้ความประทับใจแก่ผู้เขียนแม้ในบัดนี้

บัดนี้เรือนร่างของท่านเจ้าคุณพี่เป็นดังคำบาลีในประโยคที่ว่า....นิรตฺถํ ว กลิงฺคลํ....ก็ตาม แต่ในส่วนคุณธรรมของท่านเจ้าคุณพี่ยังคงเป็นสัจจธรรมและอมตธรรมอยู่ตลอดกาลนานเท่านาน

ด้วยอำนาจของกฎแห่งวัฏฏะ เราคงมีโอกาสพบกันอีก.

คำไว้อาลัย

แด่

พระสุขุมธรรมาจารย์

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิโท ป.ธ. ๗) อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม และอดีตเจ้าคณะแขวงวัดอรุณ สมัยเมื่อท่านยังอยู่ที่วัดโมลีโลกยาราม ในฐานะที่ท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่ง จึงเป็นที่เคารพของบรรดาพระภิกษุสามเณรภายในวัดโมลีโลกยารามเป็นอย่างสูง และข้าพเจ้าเองก็เคารพท่านตลอดมา ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ที่ดีงามไปด้วยศีลาจารวัตร พูดน้อยทำมาก มีความกตัญญูกตเวที เมื่อท่านได้ย้ายมาอยู่ที่วัดหงส์รัตนารามแล้วท่านก็ไม่เคยทอดทิ้งสำนักเดิม กิจการต่าง ๆ อันเป็นเรื่องส่วนตัวก็ดีเรื่องส่วนรวมก็ดี ข้าพเจ้าก็ได้มาปรึกษาหารือกับท่านซึ่งท่านก็ได้ให้ความรู้ความคิดเห็นและช่วยคลี่คลายเรื่องเหล่านั้นจนหายข้อสงสัย โอกาสสนทนาปราศรัยระหว่างท่านและข้าพเจ้าเป็นไปด้วยความราบรื่น ท่านเป็นพระเถระที่มีอัธยาศัยที่ดีรูปหนึ่ง มีความสุขุมรอบคอบเยือกเย็น ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ได้เป็นที่ประทับใจข้าพเจ้าตลอดมา

เมื่อข้าพเจ้าได้รับทราบการมรณภาพของท่านครั้งแรก ข้าพเจ้ารู้สึกตกตะลึงเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าเหตุการณ์อันเศร้าสลดใจเช่นนี้จะเกิดขึ้น การมรณภาพของท่านอย่างฉับพลันเช่นนี้ นับว่าเป็นที่สะเทือนใจของข้าพเจ้าและคณะสงฆ์วัดโมลีโลกยารามเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าข้าพเจ้าจะทำความรู้สึกแก่ใจตนเองแล้วว่า ความตายเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ของสัตว์โลกก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะระงับความอาลัยอาวรณ์ถึงท่านผู้มรณภาพไปในครั้งนี้ได้

กุศลอันใดซึ่งเกิดจากพลังกายและพลังใจของชาววัดโมลีโลกยารามที่ได้ร่วมกันจัดทำไว้ก็ดี กุศลอันใดที่ข้าพเจ้าและบรรดาศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันบำเพ็ญในครั้งนี้ก็ดี ขอกุศลผลบุญอันนั้นจงเป็นวิบากสมบัติอำนวยผลให้ท่านเจ้าคุณได้รับในสัมปรายภพ จงทุกประการเทอญ.

พระรัตนมุนี
เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม

มรณานุสสติ
แด่
พระสุขุมธรรมาจารย์

๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓ เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญขึ้นแก่คณะสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม เหตุการณ์ดังกล่าวได้นำเอาความเศร้าโศกสลดใจเป็นอันมากมาให้แก่บรรดาพระภิกษุสามเณร และคณะศิษยานุศิษย์ เพราะทุกคนต่างก็ไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่า เหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้น นั่นก็คือว่า คณะสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม ได้สูญเสียหลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจรรย์ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามไป การสูญเสียครั้งนี้กล่าวได้ว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ เป็นการสูญเสียที่จะต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์แห่งวัดหงส์รัตนาราม คณะสงฆ์วัดหงส์-รัตนารามจะต้องจารึกไว้ว่า วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓ เป็นวันที่วัดหงส์รัตนารามได้สูญเสียพระเถระระดับบริหารไปแล้วอีก ๑ รูป เป็นวันแห่งความเศร้าสลด เป็นวันแห่งความวิปโยค และเป็นวันแห่งความอาลัยอาวรณ์

เป็นธรรมดาของกลุ่มชนใหญ่ ๆ หรือของหมู่บ้าน หรือของครอบครัว ที่ผู้นำของตนได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับ จะต้องเศร้าโศกเสียใจ ซึ่งในขณะที่ผู้นำของตนยังมีชีวิตอยู่นั้นทุกคนมีแต่ความสนุกสนาน ร่าเริง หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส เมื่อจับกลุ่มกันก็มีแต่เสียงพูดจาหัวเราะที่เต็มไปด้วยความสุข แต่เมื่อสมาชิกของตน โดยเฉพาะผู้นำได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับแล้ว ความสนุกสนานร่าเริงกลับมีความเศร้าโศกเข้ามาแทนที่ ใบหน้าที่เคยยิ้มแย้มแจ่มใสกลับเป็นใบหน้าที่นองไปด้วยน้ำตา และเสียงหัวเราะกลับมีเสียงร้องไห้เข้ามาแทนที่ วัดหงส์รัตนารามก็เช่นเดียวกันกับสถาบันดังกล่าว เมื่อหลวงพ่อซึ่งเปรียบเสมือนพ่อของลูก ๆ คือพระภิกษุสามเณรภายในวัดได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับ ความเศร้าใจ ความเสียใจ และความอาลัยอาวรณ์ย่อมจะเกิดขึ้นแก่บรรดาพระภิกษุสามเณรภายในวัดอย่างแน่นอน อันความเศร้าโศกที่เกิดจากการสูญเสียผู้เป็นพ่อไปนี้ มีเพียงลูกเท่านั้นที่จะบอกได้ว่าเป็นอย่างไร ลูกเท่านั้นที่จะรู้รสแห่งความเศร้า คนอื่นหารู้ไม่ว่าจิตใจของผู้เป็นลูกที่ได้สูญเสียพ่อของตนไปจะห่อเหี่ยวเพียงใด จะเศร้าโศกเพียงใด และจะว้าเหว่เพียงใด

จากชีวประวัติของหลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์นั้น เราจะเห็นได้ว่าท่านมีคุณธรรมหลายอย่างที่เป็นที่ประทับใจของบรรดาพระภิกษุสามเณรและคณะศิษยานุศิษย์ ซึ่งพอจะนำมากล่าวได้ในที่นี้ เช่น

การศึกษา

หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์จัดได้ว่าเป็นนักการศึกษาที่ดี กล่าวคือ นอกจากท่านจะสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๗ ประโยค ซึ่งเป็นเปรียญเอกแล้ว ท่านยังได้จัดการศึกษาให้แก่บรรดาพระภิกษุสามเณรภายในวัดอีกด้วย จากสถิติพระภิกษุสามเณรที่สำเร็จการศึกษาในช่วงเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น นับว่าสูงมากทีเดียว จำนวนพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ที่ยังอยู่ในเพศบรรพชิตก็ได้ออกไปประกอบกิจพระศาสนายังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย เช่น เป็นเจ้าคณะอำเภอ เป็นเจ้าคณะตำบล เป็นเจ้าอาวาส และเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ที่ลาสิกขาไปแล้วก็ได้ไปสร้างชื่อเสียงในด้านการทำงานก็มีมากมาย เช่น ทำงานราชการในหน่วยงานต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า หลวงพ่อเป็นพระที่สร้างพระที่ดี และเป็นพระที่สร้างคนที่เยี่ยม

การปกครอง

ก. งานในตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์จัดได้ว่าเป็นพระอุปัชฌาย์ที่ดีกล่าวคือ ใครก็ตามที่มีศรัทธาปสาทะใคร่จะบวชในพระพุทธศาสนา และมีคุณสมบัติครบตามหลักธรรมวินัยท่านก็รับเป็นอุปัชฌาย์บวชให้ เมื่อบวชเข้ามาแล้วท่านก็ไม่ได้ปล่อยปละละเลย แต่คอยอบรมตักเตือนสั่งสอน และคอยชี้แนะภิกษุใหม่ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควรตามหลักธรรมวินัย

ข. งานในตำแหน่งเจ้าอาวาส หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์ได้เข้ามารับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ นับเวลาตั้งแต่ปีนั้นมาจนกระทั่งถึงปีที่ท่านมรณภาพก็เป็นเวลาถึง ๒๔ ปี ระยะเวลาแห่งการปกครองอันยาวนานของท่าน คือ ๒๔ ปีนี้ เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความสามารถในการปกครอง งานของความเป็นเจ้าอาวาสหรือการปกครองพระภิกษุสามเณรนั้น นับว่าเป็นงานที่หนักมาก เพราะต้องคอยอบรม สั่งสอน ตักเตือน และคอยควบคุมพระภิกษุสามเณรที่มาจากตระกูลต่าง ๆ กัน ทุกทั่วสารทิศในประเทศไทย ให้อยู่ในระเบียบวินัยอันเดียวกัน การปกครองคนที่มาจากตระกูลต่าง ๆ กัน

ให้อยู่ในระเบียบวินัยอันเดียวกันนั้น คนที่มีความสามารถสูงเท่านั้นจึงจะปกครองได้ดี การที่หลวงพ่อสามารถกระทำหน้าที่นี้มาเป็นระยะเวลาถึง ๒๔ ปี ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความสามารถสูง

ค. งานในตำแหน่งเจ้าคณะแขวง ทางคณะสงฆ์ไทยได้จัดเขตการปกครองคณะสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร ออกเป็นเขต ๆ ไป แต่ละเขตนั้นให้มีพระเถระที่ทรงคุณวุฒิ วัยวุฒิ มีพรรษายุกาลมาก และมีความรู้ความสามารถ เข้าดำรงตำแหน่ง เรียกว่า เจ้าคณะเขต หรือเจ้าคณะอำเภอ ในแต่ละเขตนั้นให้แบ่งการปกครองออกเป็นแขวง หรือตำบล ในแต่ละแขวงนั้นให้พระเถระที่ทรงคุณวุฒิ วัยวุฒิ และมีพรรษายุกาลมาก ตลอดถึงมีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่ง เรียกว่าเจ้า คณะแขวง หรือเจ้าคณะตำบล การคัดเลือกพระเถระที่จะเข้ามารับตำแหน่งแต่ละอย่างนั้น ก็พิจารณาตามคุณสมบัติดังกล่าวมาแล้ว หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์ ก็เป็นพระเถระรูปหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าดำรงตำแหน่งเจ้าคณะแขวง โดยท่านได้เข้ารับตำแหน่งนี้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ นับเวลาตั้งแต่ปีนั้นมาจนกระทั่งถึงปีที่ท่านมรณภาพก็เป็นเวลานานถึง ๑๔ ปี งานในตำแหน่งเจ้าคณะแขวง ที่หลวงพ่อเข้ามารับก็คือ คอยควบคุมดูแลเจ้าอาวาสในวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในอำนาจการปกครองของท่าน ให้ปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดของตน ๆ ให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย ปรากฏว่าในช่วงเวลา ๑๔ ปีที่ผ่านมา หลวงพ่อได้กระทำหน้าที่นี้ ได้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาถึงสภาพความเป็นจริงแล้ว นับว่าหลวงพ่อทำงานหนักมากทีเดียว และนอกจากผลงานของท่านที่นำมากล่าวแล้ว ยังมีผลงานที่ดี ๆ อีกมาก เช่น งานสาธารณูปการ งานก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งหากจะนำมากล่าวในที่นี้คงไม่สามารถที่จะนำมากล่าวได้หมด

บัดนี้ หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์ได้จากพวกเราไปแล้ว จากไปอย่างไม่มีวันกลับ ยังคงเหลืออยู่แต่คุณงามความดีของท่านเท่านั้นที่จะเป็นตัวแทนของท่านให้พวกเราได้กราบได้ไหว้ พวกเราจะเรียกร้องให้ท่านกลับคืนมาอีกคงเป็นไปไม่ได้ เพราะท่านได้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งไม่มีใครเลยจะฝ่าฝืนกฎอันนี้ได้ บัดนี้ พวกเราทำได้แต่เพียงการแสดงออกซึ่งความโศกเศร้า ความอาลัยอาวรณ์ และความกตัญญูกตเวทีต่อท่าน โดยพากันบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่ท่าน ทุกรูปต่างก็รู้สึกสำนึกในพระคุณอันใหญ่หลวงที่หลวง

พ่อเคยให้การอบรม เคยให้การแนะนำตักเตือน และเคยชี้แนะให้กระทำในสิ่งที่ถูกที่ควร ตลอดถึงเคยเป็นร่มโพธิ์ร่มไทยอันร่มเย็นตลอดมา พระคุณใหญ่หลวงเหล่านี้ยังคงตราตรึงฝั่งแน่นอยู่ในจิตใจของมวลพระภิกษุสามเณรภายในวัดหงส์รัตนารามอย่างไม่มีวันสลาย ความข้อนี้ย่อมเป็นเครื่องส่องว่า หลวงพ่อได้จากพวกเราไปก็แต่เพียงอัตภาพร่างกายเท่านั้น แต่คุณงามความดีของท่านนั้นไม่ได้จากพวกเราไปเลย คุณความดีของท่านยังไม่ตาย คุณความดีอันนี้จะยังคงฝั่งแน่นแนบสนิทอยู่ในจิตใจของพวกเราให้พวกเราได้กราบได้ไหว้ ได้สักการะบูชาตลอดไปตราบนานเท่านาน

ด้วยพลานุภาพแห่งกุศลทักษิณานุปทานที่คณะสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม ศิษยานุศิษย์และท่านที่เคารพนับถือ ได้ร่วมฉันทะสามัคคี บำเพ็ญอุทิศถวาย แด่หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์ครั้งนี้ หากหลวงพ่อได้รับทราบด้วยญาณวิถีใด หลวงพ่อคงจะมีธรรมปีติมิใช่น้อยเลย และขอให้กุศลส่วนนี้เป็นพลวปัจจัยอำนวยวิบากสมบัติ แด่ หลวงพ่อพระสุขุมธรรมาจารย์ในสัมปรายภพเทอญ.

คณะสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

สุขุมาลัย

แสนอาลัย ท่านเจ้าคุณ สิ้นบุญแล้ว
มาด่วนดับ จากไป โอ้ใจหาย
เคยมาหา เคยได้เห็น เย็นเพลางาย
พลันกลับกลาย เงียบเหงา เศร้าวิญญาณ์

ท่านเจ้าคุณ เป็นพระดี เสริมศรีศาสน์
มารยาท น่ารัก งามหนักหนา
น่ากราบไหว้ น่าเคารพ นบบูชา
มีเมตตา ต่อศิษย์ นิตย์นิรันดร์

ยามศิษย์ทุกข์ เดือดร้อน ท่านสอนศาสน์
ช่วยให้คลาด คลายทุกข์ มีสุขสันต์
เช็ดน้ำตา ช่วยทุกคน ทุกชนชั้น
พระคุณนั้น มากล้น พ้นพรรณนา

คราวเจ้าคุณ อาพาธ อนาถนัก
ปวงศิษย์รัก ไม่ได้เข้า เฝ้ารักษา
มัจจุราช ร้ายกระไร ไร้เมตตา
ใยด่วนมา คร่าชีวิต ให้ปลิดปลง

พระดี ๆ ท่านไม่ควร มาด่วนพราก
พระชั่วมาก สิควรปราบ ให้ราบสงฆ์
ขอพระดี ไว้เป็นบุตร พุทธองค์
ชีชั่วส่ง สาบลงไป ในโลกันต์

ยิ่งคิดไป เขียนไป ยิ่งใจช้ำ
โอ้เจ้ากรรม น้ำตาไหล ใจโศกศัลย์
ยิ่งคำนึง ถึงเจ้าคุณ บุญอนันต์
ทนฝืนกลั้น นองน้ำตา สุดอาลัย

พุทธองค์ ทรงดำรัส ตรัสสอนสั่ง
อย่านอนนั่ง โศกกำสรวล ครวญร่ำไห้
แม้นคร่ำครวญ หวลถวิล จนสิ้นใจ
ก็ไม่ได้ ช่วยให้ฟื้น คืนชีพชนม์

จงบำบุญ ทักษิณา มหาทาน
อธิษฐาน บริจาค วิบากผล
จะช่วยให้ ผู้ตาย มลายชนม์
ได้กุศล เกษมสันต์ นิรันดร

บรรดาเกล้าฯ เหล่าศิษย์ มีจิตมั่น
มาร่วมกัน กอบกุศล อนุสรณ์
ขออุทิศ แต่เจ้าคุณ บุญบวร
สู่อมร ทิพย์สถาน นิพพาน เทอญ.

พันเอก วัชระ คงอดิศักดิ์

วจี........จากน้อง

แด่หลวงพี่ . . . พระสุขุมธรรมาจารย์

บรรดาพี่น้องร่วมสายโลหิตของข้าพเจ้ามี ๘ คนด้วยกัน แต่ละคนแต่ละท่านก็ต้องมีอันเป็นไปตามสภาวะทางธรรมชาติคือ "ตาย" ไปจนหมดทุก ๆ คน จะเป็นโชคดีหรือโชคร้ายไม่ทราบที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเขียนคำไว้อาลัย ถวายหลวงพี่แต่เพียงผู้เดียว

หลวงพี่ได้ถึงแก่มรณภาพไปในครั้งนี้ เปรียบประดุจร่มโพธิ์ร่มไทรได้ล้มครืนลง หลวงพี่จากน้องไปโดยน้องไม่ได้คิดฝันหรือมีลางสังหรณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเดือน เมษายน ๒๕๒๓ หลวงพี่ได้มาเยี่ยมน้องและถือโอกาสบำเพ็ญกุศลเปตรพลีที่วัด อันเป็นปรกติวิสัยที่หลวงพี่ได้กระทำอย่างสม่ำเสมอ และยังได้กำหนดวันอุปสมบทบุตรชายคนสุดท้องของข้าพเจ้าคือนายธนินทร์ เครือแดง โดยหลวงพี่รับเป็นภาระทุกอย่าง อันเป็นอุปนิสัยของหลวงพี่ในเมื่อมีกิจอะไรที่เกี่ยวข้องกับกุศลของครอบครัว หลวงพี่ก็ต้องเป็นผู้อนุเคราะห์ให้ทุกครั้งไป และทุกคราวก็สำเร็จราบรื่นด้วยดี ยิ่งในยามที่เราเหลือกันเพียงสองคนพี่น้องก็ย่อมมีความผูกพันกันมากเป็นพิเศษ ในเดือนมิถุนายน น้องป่วยต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลนครนายกหลวงพี่ก็ยังถามถึงอาการโดยฝากลูกบ้างหลานบ้าง พอน้องหายป่วยน้องก็อยากจะไปพบหลวงพี่ พวกลูก ๆ ก็ห้ามปรามว่าสุขภาพแม่ก็ไม่ค่อยจะดี อีกอย่างวันที่ ๒๐ กรกฎาคม หลวงพี่ก็จะมาอุปสมบทหลานแล้วมีเรื่องธุระอะไรก็เอาไว้คุยกันวันนั้นดีกว่า น้องจึงเบาใจและหวังว่าจะพบหน้าพูดคุยกับหลวงพี่ในวันนั้น

ครั้นวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓ เวลาประมาณเที่ยงเศษ หลานสาวก็มาตามโดยบอกว่าหลวงปู่อาพาธหนักอยู่โรงพยาบาล น้องจึงรีบกระวีกระวาดเดินทางไปกรุงเทพโดยหวังว่าจะไปเยี่ยมไข้และอยู่อุปัฏฐากตามประสาน้องจะพึงบำรุงพี่ แต่พอถึงวัดหงส์รัตนาราม ก็ทราบว่าหลวงพี่ได้ถึงแก่มรณภาพเสียแล้วตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. หน้ามืด ตาลาย เวียนศีรษะ เห็นภาพผู้คน พระภิกษุ สามเณรผู้ใหญ่ พยายามเอาหลักธรรมเข้าข่มว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของเที่ยงแท้ซึ่งจะบังเกิดแก่บุคคลโดยไม่มีการยกเว้น เด็ก ผู้ใหญ่ คนโง่ คน

ฉลาด เจ้าคุณ ขี้ข้า ล้วนต้องไปสู่อำนาจแห่งความตายทั้งหมด ต่างมีความตายอยู่เบื้องหน้า พอทำจิตใจให้เป็นปรกติภาพแห่งความหลังก็ประดังเข้ามาสู่ภวังค์เกิดเป็น "วีรภาพ" ความหลังอันงดงามชวนแก่การระลึกถึง หลวงพี่เปรียบเหมือนพ่อ ที่ทะนุถนอมน้อง ๆ ในปฐมวัย เพราะบิดาของข้าพเจ้าเสียชีวิตในขณะที่ข้าพเจ้ายังไม่โตมากนัก หลวงพี่ในฐานะที่เป็นพระมีสติ ปัญญาอันอุดมก็ได้กระทำหน้าที่ดุจพ่อ สั่งสอนน้อง ๆ ให้ตั้งมั่นอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม ประกอบความดีตามสมควรแก่ภาวะของตนในฐานะแห่งความเป็นพี่ หลวงพี่ได้ให้ความรักความเอ็นดูแก่น้อง รับปรึกษาหารือในเมื่อน้องมีปัญหา และหลวงพี่ได้แก้ปัญหาให้น้องด้วยการสอนหลักธรรมมะให้ จนข้าพเจ้ารับว่าหลวงพี่เป็นปูชนียบุคคล

ทางด้านส่วนรวมเกี่ยวกับพระศาสนานั้นข้าพเจ้าไม่สามารถจะเขียนได้ อีกประการผู้จัดพิมพ์ก็ได้เรียบเรียงไว้ดีแล้ว แต่ข้าพเจ้าก็พออนุมานได้ว่า เพราะเกียรติคุณความดีของหลวงพี่เองที่เป็นเครื่องส่งเสริมยกระดับฐานะของหลวงพี่ให้สูงส่งขึ้น ปรากฏเป็นประจักษ์พยานก็คือหลวงพี่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระสุขุมธรรมาจารย์

เหนือสิ่งใดในคุณสมบัติของหลวงพี่ก็คือ ความเป็นสมณที่บริบูรณ์เพียบพร้อมไปด้วยจริยาวัตรอันดีงามของสมณวิสัย ๓ ประการ คือ.

๑. มีกรรมที่ไม่ย่อหย่อน
๒. มีวัตรอันหมดจดไม่เศร้าหมอง
๓. มีพรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์น่าเคารพเลื่อมใส

ทั้ง ๓ ประการนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสสรรญเสริญว่าสมณะรูปใดถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วน ย่อมมีผลมาก เมื่อตายไปแล้วย่อมมีสุขติเป็นที่หมาย

การที่น้องจะวินิจฉัยว่าหลวงพี่มีคุณสมบัติ ทรงความดีงามนั้นกาลเวลาย่อมเป็นเครื่องตัดสินและผลงานของหลวงพี่ที่ปรากฏแก่ส่วนครอบครัว และส่วนพระศาสนาเป็นประจักษ์แก่สายตาของชาวโลก

ไปดีเถอะหลวงพี่....อย่าเป็นห่วงกังวลกับสภาพความเป็นอยู่ของน้องต่อไปเลย ไม่ต้องเป็นกังวลกับหลานที่จะบวช เพราะแกเพิ่งลาสิกขา ทั้งชีวิตน้องไม่มีอะไรที่จะให้หลวงพี่ห่วงอีกต่อไปแล้วน้องและลูก ๆ ก็ปฏิบัติตัวตามโอวาทที่หลวงพี่พร่ำสอน ให้เป็นผู้ที่มีที่พึ่ง ก็มี

ความสุขสบายตามอัตตภาพสมกับพุทธโอวาทที่พระองค์ทรงตรัสว่า "สัตว์ทั้งหลาย จงอยู่ให้มีที่พึ่ง อย่าอยู่โดยไม่มีที่พึ่งเลย เพราะว่าคนอยู่โดยไม่มีที่พึ่ง ย่อมลำบาก"

น้องหมดที่พึ่งภายนอกคือหลวงพี่ แต่ยังมีภายในได้ใฝ่หา
คือคำสอนองค์ศาสดา จะน้อมนำเอามาช่วยพึ่งตน
หลวงพี่จากพรากไปก็เพียงร่าง ภาพความดียังสว่างอยู่ทั่วหน
ยังตามติดหัวใจในสกนธ์ ตราบชั่วจนร่างซบกลบธุลี
หลวงพี่ตายดุจหินสุดแสนหนัก มีคนรักอาลัยไม่หมองศรี
ถ้าขนนกมันจะเบาเท่าสำลี ไม่มีดีไร้ค่าน่าจดจำ ฯ

หลวงพี่จากไปอย่างน่าจดจำ น่าศึกษาเพราะตลอดชีวิตของหลวงพี่มีแต่เสริมสร้างคุณงามความดี ถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้น้องได้เกิดร่วมอุทรเดียวกันอีกกับหลวงพี่ตลอดไป

ด้วยพลังแห่งความกตัญญู ที่น้องมีต่อหลวงพี่อันสุดจะประมาณได้ กอร์ปด้วยบุญกุศลทักษิณานุปทาน จงน้อมอุทิศกุศลกรรมให้แก่หลวงพี่ ทั้งอดีต และปัจจุบัน และหากจะพึงมีในอนาคต หากหลวงพี่มีญาณวิถีทราบด้วยทางหนึ่งทางใดแล้วขอหลวงพี่โปรดได้รับกุศลผลบุญนั้น เพื่อสำเร็จสุขประโยชน์ในสุคติปรายภพเบื้องหน้าทุกประการ

กราบหลวงพี่ด้วยความเคารพ

นางสมบูรณ์ เครือแดง

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

๗๔ หมู่ ๔ ตำบลเกาะหวาย
อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

สารบาญ

วิทยุธรรมเทศนา

วิริยารัมภกถา

พระมหาลมัย ป. ๗ วัดโมลิโลกยาราม

แสดง ณ วันอังคาร ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

โย จ วสฺสสตํ ชีเว กุสีโต หีนวีริโย

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วีริยํ อารภโต ทฬฺหนฺติ

บัดนี้ จะได้วิสัชนาพระธรรมเทศนาในวีริยารัมภกถาพรรณนาถึงการปรารภความเพียรหรือความเป็นผู้แกล้วกล้า ตามแนวคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา ซึ่งมีมาในพระธรรมบท ขุททกนิกาย ดังที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

โย จ วสฺสสตํ ชีเว กุสีโต หีนวีริโย

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วีริยํ อารภโต ทฬฺหนฺติ

แปลความว่า "บุคคลผู้ปรารภความเพียรเป็นผู้แกล้วกล้าอย่างหนักแน่น มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ของบุคคลผู้เกียจคร้านขาดความเป็นผู้แกล้วกล้า" ดังนี้

ความจริงบุคคลผู้ปฏิบัติตามคำสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อใช้วิจารณปัญญาสอดส่องเห็นอรรถธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติโดยถูกต้องแล้ว ไม่พึงปล่อยให้โอกาสล่วงไปเสีย ควรรีบพยายามตั้งตนอยู่ในคุณความดี ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนา เพราะว่าทุกคนย่อมรักตัวเอง ดังนัยแห่งพระพุทธภาษิตที่มาในสคาถวรรค สังยุตตนิกายว่า "นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ" ความรักเสมอด้วยตนไม่มีดังนี้

เมื่อบุคคลมารู้สึกว่าตนเองเป็นที่รัก เป็นที่สงวนยิ่งกว่าของสิ่งอื่น ๆ เช่นนี้แล้ว ก็พึงประคับประคองให้เป็นไปด้วยดี ตามวิถีแห่งธรรมที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเตือนไว้ในพระธรรมบทขุททกนิกายว่า

"อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ

ติณฺณมญฺญตรํ ยามํ ปฏิชคฺเคยฺย ปณฺฑิโต"

แปลความว่า "ถ้าบัณฑิตรู้ว่าตนเป็นที่รักไซร้ พึงถนอมตนไว้ให้ดี พึงประคับประคองตลอดยามทั้ง ๓ ยามใดยามหนึ่ง"

มีอธิบายว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปรียบวัยทั้ง ๓ แห่งอายุของมนุษย์ด้วยยามทั้ง ๓ แห่งราตรี เพราะฉะนั้น เมื่อจะทรงภาษิตเทศนานี้ จึงตรัสเรียกวัยว่าเป็นยามโดยเปรียบเทียบกัน, เหมือนอย่างว่ามีราตรีเพียงคืนหนึ่ง ซึ่งมีกิจต้องทำให้สำเร็จทัน, ถ้าบุคคลรู้ตัวในยามต้น ก็ควรรีบทำเสียในยามนั้น, แม้กิจไม่เสร็จทันในยามต้น ยังมียามเหลืออีกถึง ๒ คือยามกลาง และยามสุดท้าย ซึ่งอาจที่จะขวนขวายให้เสร็จได้ในยามต่อ ๆ ไป ถ้ามารู้ตัวในยามกลาง ยังมีเหลือเพียงยามหนึ่ง ถึงอย่างนั้นกิจใดไม่เสร็จแท้ในยามกลาง ยังมีทางเพิ่มเติมหรือแก้ไขในยามสุดท้าย แต่ถ้ามารู้ตัวในยามสุดท้าย ขวนขวายได้เพียงยามเดียว ถ้าทันก็เสร็จได้, ถ้าไม่ทันก็ยังได้เริ่มไว้นั้นฉันใด, แม้อายุของมนุษย์ก็ฉันนั้น ถ้าบุคคลใดรู้สึกตัวทันเวลาตั้งแต่อยู่ในปฐมวัย ว่าตนตกอยู่ในวิสัยของโลกธรรมอันมีความแปรปรวนไม่แน่นอนก็พึงรีบร้อนทำความดีที่รวมเรียกว่า "บุญกุศล" อันเป็นประโยชน์ตนและผู้อื่นตลอดถึงประเทศชาติและพระศาสนาให้เสร็จทันในวัยต้น เมื่อทำไปแม้ยังไม่สำเร็จทีเดียว ก็ยังจะได้เพิ่มเติมส่วนที่บกพร่องในวัยที่ ๒ และที่ ๓ แต่บุคคลจะพลอยนึกคาดล่วงหน้าดังนั้นไม่ได้ กำลังใจจะอ่อนลง รู้ตัวเมื่อใดควรทำเมื่อนั้น ถ้ารู้ตัวในปฐมวัย แต่ไม่คิดขวนขวายให้เสร็จสิ้นในวันนั้น โดยหวังว่าวันหลังยังมีอยู่เดี๋ยวนี้เป็นปฐมวัย รอไปก่อนก็ได้เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นคนเมาในวัย ตั้งอยู่ในความประมาทและจะตกอยู่ในฐานะที่ว่า ถ้าช้าไว้จิตใจก็เป็นอื่น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนไว้ในคัมภีร์พระธรรมบทขุททกนิกายว่า "ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ ปาปสฺมึ รมตี มโน" แปลความว่า "เมื่อทำความดีช้าไป ใจก็ยินดีในความชั่ว ดังนี้"

บุคคลผู้ถูกความชั่วครอบงำจิตแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้พยายามกระทำแต่ทางที่ผิด เพราะอาศัยความเกียจคร้านเป็นเจ้าเรือน ไม่ประกอบการงานตามหน้าที่และกาลเวลามีลักษณะมักอ้างเสมอว่าเวลานี้ยังเช้านัก ยังสายนัก ยังร้อนนัก ยังหนาวนัก ยังหิวกระหายนัก แล้วก็ไม่กระทำการงาน เกิดความท้อถอยเฉื่อยชา ขาดความเป็นผู้แกล้วกล้านอนงอมืองอเท้าคอยพึ่งผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์ ไม่ตั้งหน้าสร้างชีวิตให้บังเกิดผลเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น มีแต่ถ่วงความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ แสวงหาอาชีพที่ผิดศีลธรรมเช่น กระทำโจรกรรมปล้นเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นมาเลี้ยงชีวิตจนเป็นเหตุให้ตนและผู้อื่นเกิดความเดือดร้อนโดยประการต่าง ๆ เมื่อความเดือดร้อนมีมากขึ้นเพียงใด การกระทำความชั่วก็ยิ่งทวีขึ้นเป็นลำดับเพียงนั้น บุคคลเช่นนี้มีอยู่ที่ใด มีแต่จะเป็นที่รังเกียจของหมู่ชนผู้มีศีลธรรมประจำใจ จำต้องช่วยกันกำจัดให้ออกจากที่นั้น เปรียบเหมือนชาวนาหรือชาวสวน เมื่อเห็นหญ้างอกขึ้นรกนาหรือสวน เจ้าของย่อมถอนทิ้งเสียฉะนั้น

อันการกระทำตนให้เป็นผู้ทำลายประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะยิ่ง นับว่าเป็นผู้ตัดรอนคุณความดีของตนเอง หาหนทางจะเจริญงอกงามได้ยาก เปรียบเหมือนพืชที่สิ้นยางแล้ว จะนำมาปลูกเพาะให้งอกงามขึ้นไม่ได้ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น สาธุชนทั้งหลายพึงหลีกเลี่ยงจากความเกียจคร้านอันเป็นแนวทางแห่งความหายนะดังกล่าวแล้วนั้นเสีย จงมาพร้อมเพรียงร่วมใจกันเป็นเอกฉันท์ บำเพ็ญความเพียรความกล้าหาญ ในทางที่จะผดุงตนและประเทศชาติให้เจริญวัฒนาถาวรต่อไป

เพราะพื้นแผ่นดินย่อมเป็นที่เกิดของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องการทั้งสิ่งที่เป็นเครื่องบริโภคและวัตถุเครื่องอุปโภคต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยกำลังกาย กำลังปัญญาของมนุษย์จึงจะเผล็ดผล พืชจะมีผลก็เพราะได้พรวนดิน ดายหญ้า ปลูกเพาะรดน้ำ บำรุงเก็บเกี่ยวจนเป็นเครื่องบริโภคได้ ไหม ด้ายหรือขนสัตว์ก็ต้องอาศัยถักทอก่อน จึงเป็นผืนผ้าเครื่องนุ่งห่มขึ้น แร่ก็ต้องขุดร่อนขึ้นจากดินและหล่อหลอม จึงเป็นรูปพรรณเครื่องประดับต่างๆ ตามความปรารถนา โลกในปัจจุบันนี้ จะมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ แร่และวัตถุต่าง ๆ พอที่จะปฏิบัติตามความปรารถนานำความสุขมาให้แก่เราได้ ก็เพราะอาศัยการกระทำของมนุษย์ตลอดมาแต่โบราณกาล และโลกซึ่งจะเจริญบริบูรณ์ขึ้นกว่านี้ได้ ก็เพราะอาศัยกำลังการกระทำและกำลังความคิด ของมนุษย์ทุกวันนี้สืบต่อไปภายหน้า

เมื่อมายึดถือความสำคัญข้อนี้เป็นหลักแล้ว เราทุกคนต้องช่วยทำงานแบ่งหน้าที่กันเป็นด้านเป็นส่วนตามความชำนาญและความพอใจ ผู้ที่เป็นชาวนาชาวสวนก็ดี ผู้ที่เป็นพ่อค้าทำการค้าขายแลกเปลี่ยนกันก็ดี ก็จะต้องศึกษาหาความรู้กระทำและคิดแก้ไข การปลูกเพาะการซื้อขายให้เจริญขึ้น ผู้ที่เป็นช่างต่างๆ ก็จะต้องขวนขวายให้การช่างนั้นๆ ประณีตดียิ่งขึ้นไปโดยลำดับ ใจความก็คือว่าคนเราต้องหมั่นทำการงานซึ่งเป็นหน้าที่ของตน ๆ ทุกคนให้ดีที่สุดที่จะดีได้ การพยายามประกอบกิจที่เป็นหน้าที่ของตนโดยเต็มกำลังนี้แหละ ชื่อว่า "ความเพียร"

ด้วยว่าบุคคลผู้ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ไม่ย่อท้อหยุดหย่อนประกอบความเพียร เมื่อยังไม่บรรลุผลที่ จะพึงถึงด้วยกำลังสามารถและความเพียรแห่งบุรุษ แล้วไม่หยุดความเพียรสู้ทนตรากตรำไม่นำพาต่อความหนาวความร้อน มุ่งหน้าประกอบกิจอย่างเดียว ย่อมไม่เสื่อมจากความสุข ซึ่งเป็นผลอันทุกคนพึงปรารถนา เพราะเหตุนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่อาฬวกยักษ์ จึงตรัสไว้ในสังยุตตนิกายแห่งสคาถวรรคว่า "ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ แปลความว่า บุคคลผู้มีธุระหมั่นทำการงานให้สมควรย่อมหาทรัพย์ได้ดังนี้

ทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยความหมั่นนี้ เมื่อรู้จักเก็บรู้จักใช้ในทางที่เป็นประโยชน์แล้ว ย่อมเจริญขึ้นได้โดยรวดเร็ว ดังเรื่องคนใช้ของจุลลกเศรษฐีผู้เก็บหนูตายตัวหนึ่งไปขายให้แก่คนเลี้ยงแมว ได้ทรัพย์มาเพียง ๑ กากณึก และได้ทำเป็นทุนค้าขายมาโดยลำดับภายหลังมีมากขึ้นจนได้เป็นมหาเศรษฐี ได้รับความยกย่องเป็นอันดี เพราะความเพียรประกอบการค้าขายให้ถูกต้องตามกาลนิยม และอาศัยปัญญาปรีชาสามารถในอุบายแยบคายของตนเอง ได้รับความยกย่องชมเชยโดยคาถาประพันธ์ในชาดกปกรณ์ว่า

"อปฺปเกนปิ เมธาวี ปาภเฏน วิจกฺขโณ
สมุฏฺฐาเปติ อตฺตานํ อณุํ อคฺคิว สนฺธมํ"

แปลความว่า "บุคคลผู้มีปัญญา คาดเห็นผลประจักษ์ชัด ย่อมตั้งตนได้ด้วยทรัพย์อันเป็นต้นทุนแม้มีประมาณน้อย ดุจชนผู้ก่อไฟกองเล็กให้เป็นกองโตขึ้นได้" ฉะนั้น

อนึ่ง เมื่อบุคคลสะสมทรัพย์ของตนให้เพิ่มพูนขึ้นแล้ว ย่อมสามารถบำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ ได้ ด้วยอาศัยความเพียรความกล้าหาญ ในอันประกอบกิจการอาชีพของตน เช่น รับราชการ ทำนา ทำสวน หรือค้าขาย, จำต้องมีความอดทน บากบั่นในหน้าที่ตน, ไม่ครั่นคร้ามต่อความลำบาก, แม้จะมีอุปสรรคบังเกิดขึ้นเป็นบางคราว, ก็ตั้งหน้ามุ่งต่อความสำเร็จโดยส่วนเดียว, ผู้มีความเพียรองอาจ แกล้วกล้าดังแสดงมานี้, ถึงแม้ว่าตกอยู่ในอันตรายอันร้ายแรง, ก็สามารถเอาตัวรอดจากภยันตรายได้, ดังตัวอย่าง พระมหาชนกพ้นจากมรณภัยได้ ขณะที่เรืออับปางท่ามกลางมหาสมุทรอันอ้างว้าง, ด้วยการพยายามว่ายน้ำเข้าหาฝั่งอย่างองอาจกล้าหาญ" ทั้งนี้เป็นการแสดงโดยบุคคลาธิษฐาน ถึงคุณคือความเพียรอย่างกล้าหาญว่าเป็นเครื่องรอดพ้นจากอันตราย, ดังภาษิตที่พระมหาชนกได้ตรัสไว้ในชาดกปกรณ์ว่า

"วายเมเถว ปุริโส น นิพฺพินฺเทยฺย ปณฺฑิโต
ปสฺสามิ โวหํ อตฺตานํ อุทกา ถลมุพฺภตํ

แปลความว่า "นรชนผู้เป็นบัณฑิตพึงขวนขวายประกอบความเพียร ไม่ควรเบื่อหน่าย, เราเห็นตัวของเราเป็นตัวอย่าง, ถึงแม้เราถูกละลอกคลื่นซัดอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทรแลไม่เห็นฝั่งก็ยังขึ้นมาได้ เพราะความเพียรความกล้าหาญ" ดังนี้

เมื่อบุคคลตั้งตนด้วยการแสวงหาทรัพย์ด้วยความหมั่นแล้ว สามารถทำทรัพย์ของตนให้ทวีขึ้น จนเป็นเหตุนำตนให้พ้นจากภยันตรายต่าง ๆ ได้ ดังที่บรรยายมาแล้วนั้น ย่อมสามารถทำประโยชน์อันใหญ่หลวง กล้าสู้สละกำลังอันสำคัญซึ่งอาจแยกออกได้ ๕ ประการคือ กำลังกาย กำลังวาจา กำลังน้ำใจ, กำลังทรัพย์และกำลังปัญญา โดยที่คำนึงเห็นว่าเป็นสุขเพียงเล็กน้อย อุทิศต่อประเทศชาติเพื่อหวังความสุขอันไพบูลย์ที่จะมีข้างหน้า, ดังพระบาลีที่มาในธรรมบทขุททกนิกายว่า

"มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ"

แปลความว่า "ถ้าบุคคลผู้มีปัญญาแลเห็นผลอันไพบูลย์, เพราะสละสุขเล็กน้อยก็ควรสละสุขเล็กน้อยนั้นเสีย" ดังนี้

การสละกำลังกายเพื่อชาตินั้น คือบำเพ็ญตนให้เป็นพลเมืองดี และยอมสละชีวิตรับใช้ชาติทุกวิถีทางในคราวจำเป็น การสละกำลังวาจาเพื่อชาตินั้นคือช่วยกันชี้แจงแนะนำให้ประชาชนพลเมืองมีศีลธรรม เพื่อปฏิบัติส่งเสริมตามกฎหมายรัฐนิยมและข้อบังคับตามระบอบการปกครอง, การสละกำลังน้ำใจเพื่อชาตินั้น คือ ต้องมีกำลังน้ำใจอดทน กล้าหาญ และเด็ดเดี่ยวในอันที่จะช่วยชาติ กู้ชาติ การสละกำลังทรัพย์เพื่อชาตินั้น คือ เสียภาษีอากรตามประมวลรัษฎากร ช่วยเหลือบรรเทาทุกข์บำรุงสุขให้แก่สาธารณชน, และสร้างรั้วของประเทศคือบำรุงการทหาร การสละกำลังปัญญาเพื่อชาตินั้นคือให้ความคิดความเห็น แสวงหาวิธีที่จะทวีความก้าวหน้าของประเทศชาติเพื่อให้วัฒนาถาวร

ส่วนสละกำลังกายเพื่อศาสนานั้น คือ ขวนขวายในกิจที่ชอบ ยอมมอบชีวิตอุทิศต่อพระรัตนตรัย งดเว้นความชั่วซึ่งจะพึงบังเกิดขึ้นทางกายเสียอย่างเด็ดขาด การสละกำลังวาจาเพื่อศาสนานั้น คือพูดแต่วาจาที่ไพเราะเป็นวจีสุจริต คือเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบพูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ กล่าวแต่ถ้อยคำที่เป็นสุภาษิต ชี้ชวนให้เกิดความเลื่อมใส การสละกำลังน้ำใจเพื่อศาสนานั้น คือ มีน้ำใจมั่นคงต่อธรรมวินัยโดยการปฏิบัติตรงถูกต้องจนปรากฏผลคือความเยือกเย็นใจไม่ต้องเดือดร้อน เพราะการประพฤติผิด การสละกำลังทรัพย์เพื่อศาสนานั้น คือ บริจาคทรัพย์ฝังไว้เป็นบุญนิธิ เช่นการสร้างปูชนียวัตถุไว้เป็นหลักฐานเป็นต้น การสละกำลังปัญญาเพื่อศาสนานั้นคือ ใช้วิจารณปัญญาสอดส่องอรรถธรรมหาเหตุผลแห่งความจริงแล้วน้อมเข้ามาปฏิบัติเพื่อยังพระศาสนาให้เจริญสืบไป

อันบุคคลผู้พร้อมไปด้วยความเพียร ความแกล้วกล้าอดทน หนักแน่น สู้เสียสละด้วยกำลังอันเข้มแข็ง ให้สำเร็จผลดังบรรยายมาแล้วนั้น ถึงจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้นาน ก็ยังนับว่าได้ทำความดีอันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนา จึงจัดว่ามีชีวิตประเสริฐกว่าบุคคลผู้มีความเกียจคร้าน ไม่ประกอบกิจการงานตามหน้าที่แม้จะมีชีวิตอยู่ได้ยืนยาวนาน ก็ไม่มีผลดีอะไรเลย สมดังคาถาประพันธ์พระพุทธภาษิต ได้ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า "บุคคลผู้แกล้วกล้าอย่างหนักแน่น มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ของบุคคลเกียจคร้านขาดความเป็นผู้แกล้วกล้า" ดังนี้

ได้แสดงมาในวิริยรัมภกถา ซึ่งว่าด้วยการปรารภความเป็นผู้แกล้วกล้า ก็พอสมควรแก่เวลาด้วยประการฉะนี้

วิทยุเทศนา

เรื่อง ไตรสิกขา

ของ

พระสุขุมธรรมาจารย์ วัดหงส์รัตนาราม ธนบุรี

แสดงทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ในวันธรรมสวนะ ที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๐๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

กตเม สตฺตา ธมฺมา อภิญฺเญยฺยา สตฺตา นิทฺเทสวตฺถูนิ อิธาวุโส ภิกฺขุ สิกฺขาสมาทาเน ติพฺพจฺฉนฺโท โหติ อายติญฺจ สิกฺขาสมาทาเน อวิคตเปโมติฯ

วาระนี้จะได้แสดงพระธรรมเทศนาใน อภิญเญยยกถา เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาแก่สาธุชน ผู้สนใจในการแสวงหาความรู้และปฏิบัติธรรม สืบต่อไป ตามสมควรแก่เวลา

ดำเนินความว่า ในปัจจุบันนี้ เป็นสมัยที่โลกเฟื่องฟูด้วยการศึกษาวิทยาการ จะเห็นได้เช่นสถิติผู้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนเพิ่มสูงกว่าสมัยก่อนเป็นจำนวนมาก และผลแห่งการศึกษาค้นคว้าของมนุษย์นี้เอง เป็นทางสร้างความเจริญแก่โลกหลายสิ่งหลายประการ ดังที่เห็นประจักษ์ทั่วกันอยู่แล้ว วิทยาการทางโลกนั้น ยิ่งมีความรู้มาก ก็ยิ่งเจริญก้าวหน้ามากก็จริงอยู่ แต่พร้อมกันนั้นก็มีภัยอันตรายอยู่รอบข้าง เพราะผู้ใช้ขาดสติ นำความรู้ไปใช้ในทางที่จะก่อความหายนะทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม เพื่อป้องกันโทษข้อนี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้พุทธศาสนิกชนขวนขวายหาความรู้ในทางธรรมเพิ่มเติม เพราะการเรียนรู้ในทางธรรมนั้น ยิ่งเรียนรู้มาก ก็ยิ่งเข้าไปช่วยรักษาคุ้มครองตนเอง ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ข้อธรรมทางพระ-พุทธศาสนานั้นมีสิ่งน่ารู้น่าศึกษาอยู่มาก แต่ในวาระนี้จะได้นำมาวิสัชนาบางข้อตามเวยยากรณเถระภาษิต อันพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระกล่าวไว้ ดังยกขึ้นตั้งไว้เป็นหัวข้อเทศนาว่า กตเม สตฺตา ธมฺมา อภิญฺเญยฺยา เป็นอาทิ แปลว่า ธรรมที่พึงรู้ยิ่ง ๗ ประการ เป็นไฉน

คือ วัตถุนิเทศ ๗ อย่าง ได้แก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการสมาทานสิกขา และต่อไปก็เป็นผู้ไม่ปราศจากความรักในการสมาทานสิกขาเป็นต้น

เถรภาษิตนี้ชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่ควรรู้อย่างยิ่ง ก็คือความพอใจรักใคร่ในการสมาทานสิกขา จะได้ขยายความแห่งภาษิตนี้สืบไป คำว่าสิกขาในพระธรรมเทศนานี้ หมายถึงสิ่งที่ควรศึกษา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งรวมเรียกว่าไตรสิกขา การเข้าไปรู้ไตรสิกขาด้วยความมีฉันทะเข้าไปสมาทานไว้อย่างแรงกล้า จัดว่าเป็นการสร้างความเจริญแก่ตนเองอย่างใหญ่หลวง เพราะ ศีล สมาธิ และปัญญา แต่ละอย่างจัดเป็นภาเวตัพพธรรม คือเป็นธรรมที่พึงอบรมให้มีขึ้นในตน ผู้ใดยึดมั่น ย่อมจะประสบความเจริญอย่างแท้จริง เพื่อให้สาธุชนได้ทราบเค้าความแห่งไตรสิกขาแต่ละอย่าง จะได้วิสัชนาแต่โดยย่อพอสมควร สิกขาข้อแรกคือศีล แปลว่าปกติ คนที่มีศีลก็คือคนปกติ ได้แก่คนที่มีลักษณะ ๕ อย่างคือ ไม่ฆ่า ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มสุราเมรัย ลักษณะ ๕ อย่างนี้ เป็นปกติของคนทั่วไป บุคคลใดประพฤติตนผิดไปจากนี้ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ และดื่มสุราเมรัย บุคคลนั้นก็เป็นคนผิดปกติ คือไม่มีศีล การรักษาศีลก็คือรักษาปกติของตนนั้นเอง เพราะฉะนั้น การรักษาศีลจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ไม่สู้ยากนัก เพราะเพียงแต่ตั้งเจตนางดเว้นไม่ทำบาปกรรมที่ทางศาสนาห้ามไว้ ก็ได้ชื่อว่ามีศีล คือรักษาปกติของตนนั่นเอง เมื่อได้ว่าถึงอานิสงส์ที่จะพึงได้จากการรักษาศีลแล้ว ท่านพรรณนาไว้หลายอย่าง เช่นศีลทำให้คนงดงาม ตามวจนะประพันธ์ภาษิตในคัมภีร์ขุททกนิกายเถรภาษิตว่า สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ แปลว่าศีลเป็นเครื่องประดับอันประเสริฐ

จริงอยู่ความงามชั้นนอกของชาวโลกนั้นขึ้นอยู่ที่อาภรณ์เครื่องประดับ ความงามด้วยอาภรณ์เป็นเพียงเสน่ห์ชวนรักชวนนิยมเพียงชั่วขณะ หากบุคคลจะแต่งตัวงามพริ้งเลอเลิศสักเพียงใด แต่ไม่มีศีลคือจรรยามารยาทแล้วก็ไร้คุณค่า ไม่ต่างกับดอกไม้ที่สีสวยงดงาม แต่กลิ่นเหม็นใครได้เห็นก็ผ่านไปไม่สนใจ แต่ถ้ามีศีลแล้วแม้จะไม่มีอาภรณ์งดงามหรูหรา ก็ยังเป็นที่นิยมนับถือของบุคคลอื่น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีศีลบริสุทธิ์อย่างยิ่งเปรียบประดุจทองชมพูนุท จึงเป็นที่เคารพสักการของเทพยดา และมนุษย์ทุกถ้วนหน้า เมื่อว่าในด้านปฏิบัติธรรม ศีลก็ย่อมเป็นหลักปฏิบัติชั้นต้น เพราะผู้ที่จะผ่านไปปฏิบัติธรรมชั้นสูง จนสิ้น

กิเลสาสวะ ต้องเริ่มต้นรักษาศีลให้ได้บริสุทธิ์เสียก่อน หากศีลยังไม่บริสุทธิ์ ไม่สามารถจะก้าวขึ้นสู่คุณธรรมชั้นสูงได้ เพราะฉะนั้น ศีลจึงเปรียบเป็นพื้นฐานเป็นที่รองรับให้บุคคลก้าวขึ้นสู่คุณธรรมชั้นสูงขึ้นไป ผู้ที่สมาทานศีลอย่างมั่นคงดีแล้วย่อมเว้นความชั่วได้ เพราะศีลเป็นประดุจเกราะป้องกันความชั่วไว้ สมตามนัยแห่งเถรภาษิตในขุททกนิกายว่า สีลํ กวจมพฺภูตํ แปลว่าศีลเป็นเกราะอย่างอัศจรรย์ ตามธรรมดา การรบในสมัยโบราณนักรบย่อมมีเกราะสำหรับป้องกันอาวุธของข้าศึก เมื่อสวมเกราะไว้ จึงสามารถป้องกันอาวุธข้าศึกที่จะมาทำร้ายได้ ผู้ที่รักษาศีลก็เปรียบเหมือนมีเกราะไว้ป้องกันตัว คือป้องกันความชั่วต่าง ๆ เช่นถึงคราวมีความโกรธและความโลภเกิดขึ้น อำนาจของศีลที่สมาทานไว้ ก็จะสามารถต้านทานไว้ได้ หากเป็นคนไม่รักษาศีลมาก่อนก็ไม่สามารถต้านทานอำนาจกิเลสฝ่ายต่ำได้ในที่สุดก็กลายเป็นคนเสียได้โดยง่ายดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ศีลสิกขาที่บุคคลศึกษาและปฏิบัติดีแล้ว ย่อมนำความสุขและความเจริญมาให้ตลอดเวลา

สิกขาข้อที่ ๒ คือ สมาธิ แปลว่าความตั้งใจมั่นในอารมณ์ สมาธิเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการควบคุมจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่าน เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า จิตมีความสำคัญอย่างใหญ่ยิ่งในตัวตน สมตามพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า มโน ปุพฺพงฺคมา ธมฺมา เป็นอาทิ แปลว่าธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า สำเร็จแต่ใจ มีใจประเสริฐที่สุด คนเราหากไม่สามารถควบคุมจิตไว้ในอำนาจได้ จิตใจก็จะฟุ้งซ่านกระวนกระวาย ไม่สามารถที่จะประกอบการงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีได้ เพราะสภาพของจิตนั้นมิได้หยุดนิ่ง ย่อมกวัดแกว่งดิ้นรนแส่ไปหาอารมณ์ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องใช้สมาธิ คือคุมจิตของตนให้อยู่ในอำนาจให้จงได้ โดยเฉพาะในการปฏิบัติธรรม สมาธิมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับเรื่องสมาธิไว้เป็นอเนกประการ เช่นทรงสอนพุทธสาวกให้เจริญพระกัมมัฏฐานให้มีสติสัมปชัญญะทุกขณะ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เอาชนะจิตนั้นเอง เพราะการพิจารณาธรรมที่ลึกซึ้งจำเป็นต้องใช้สมาธิจิต จึงจะสามารถพิจารณาชัดแจ้งได้ ดังพระพุทธภาษิตว่า สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ แปลว่า ผู้มีจิตเป็นสมาธิ ย่อมรู้ตามความเป็นจริง พระพุทธภาษิตข้อนี้ชี้ให้เห็นชัดแล้วว่า จิตที่เป็นสมาธิเท่านั้นจึงจะสามารถพิจารณาธรรมะได้ จิตที่วุ่นวายสับสนย่อมไม่สามารถมองเห็นธรรมะได้ อย่าว่าแต่ธรรมะที่ลึกซึ้งเลยแม้

แต่เรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าบุคคลปราศจากสมาธิ ก็ย่อมเห็นผิดเป็นชอบ ตัวอย่าง บุตรธิดาที่โกรธบิดามารดาด้วยเหตุผลเพียงเล็กน้อยที่เขาโกรธบิดามารดาก็เพราะเขาไม่ได้ใช้สมาธิ คือไม่ทำใจให้สงบคิดถึงเหตุผล แต่ถ้าเขาทำใจให้เป็นสมาธิ หยุดระลึกถึงคุณงามความดีของบิดามารดา ตามความเป็นจริงว่า ท่านเคยมีบุญคุณอย่างใหญ่หลวง อุตส่าห์ทนุถนอมกล่อมเกลี้ยงจนเติบใหญ่พระคุณของท่านช่างใหญ่หลวงยิ่งนัก เมื่อบุตรธิดาได้หยุดคิดความจริงข้อนี้แล้วจะไม่โกรธบิดามารดาเลย มีแต่ความเคารพบูชากตัญญูต่อท่าน เพราะฉะนั้น จิตที่เป็นสมาธิจึงไม่ทำให้บุคคลตาบอด ไม่มองเห็นผิดเป็นชอบ และไม่เห็นชอบเป็นผิด สมาธิจึงจัดเป็นสิกขาอีกประการหนึ่งที่สาธุชนควรศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพื่อนำความสุขและความเจริญมาให้แก่ตนเอง

สิกขาที่ ๓ ได้แก่ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ คือรู้บาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตามปกติคนเราแรกเกิดมา ก็ย่อมเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา แต่เมื่อได้ประกอบกิจ ๓ ประการ คือ สุตะ หมั่นสดับตรับฟัง จินตะ คิดค้นคว้าหาเหตุผลในเรื่องที่ได้สดับมา ภาวนา หมั่นอบรมตนเองอยู่เสมอ ปัญญาก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับ ในทางโลก คนที่มีปัญญาย่อมใช้ปัญญาหาทรัพย์เลี้ยงชีวิตโดยความผาสุก ท่านจึงเปรียบปัญญาว่าเป็นดวงแก้วของคนดังพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า ปญฺญา นรานํ รตนํ แปลว่า ปัญญาเป็นดวงแก้วของนรชนในสมัยโบราณเชื่อถือกันว่ามีดวงแก้วชนิดหนึ่ง หากใครมีไว้ประจำตนแล้ว จะคิดเอาสิ่งใดก็ได้สำเร็จทุกอย่าง แก้วชนิดนั้น จึงเรียกว่าแก้วสารพัดนึก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสปัญญาว่าเป็นแก้วสารพัดนึก เพราะผู้มีปัญญาเท่านั้นจึงสามารถหาทรัพย์ในดินสินในน้ำได้ตามความปรารถนา อนึ่ง ผู้ที่มีปัญญาย่อมกำจัดโมหะ คือความโง่เขลาเบาปัญญาในตัวเองได้หมดสิ้น เพราะบุคคลที่ทำความชั่วนั้น มีโมหะคอยกระตุ้นเตือนให้มืดมิดให้เห็นผิดเป็นชอบ เพราะอำนาจโมหะซึ่งเปรียบดุจความมืดนี้เอง จึงทำให้คนทำบาปกรรม อย่างไม่น่าทำได้ แต่อำนาจปัญญาจะช่วยกำจัดโมหะเสียได้ เปรียบเสมือนแสงสว่างที่จะช่วยกำจัดความมืดได้ฉะนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงเปรียบปัญญาว่าเป็นแสงสว่าง ดังพระพุทธภาษิตว่า นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา แปลว่า แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี เพราะตามธรรมดาแสงสว่างต่าง ๆ เช่นไฟฟ้าและโคมไฟจะส่องสว่างได้ก็เฉพาะแต่ภายนอก หา

ได้ส่องสว่างไปถึงภายในกำจัดโมหะได้ไม่ บุคคลผู้มีปัญญานอกจากจะช่วยตัวเองให้ได้ประสบความสุขทั้งในทางโลกและทางธรรมแล้วยังสามารถช่วยคนอื่นให้พ้นความทุกข์ได้ ขอสาธกด้วยเรื่องเสนกบัณฑิต เสนกบัณฑิตคือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยเมื่อยังบำเพ็ญบารมีเป็นองค์พระโพธิสัตว์ พระองค์ได้ทรงช่วยเหลือพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งชราภาพให้พ้นจากความทุกข์ โดยอำนาจปัญญาของพระองค์โดยแท้ เรื่องโดยย่อมีว่า พราหมณ์ชราคนหนึ่งมีภรรยาสาว และภรรยาเป็นหญิงเสเพลคบชู้ ต่อมานางได้ออกอุบายให้สามีไปเที่ยวขอทานเป็นระยะนาน เพื่อนางจะได้คบชู้ได้โดยสะดวก พราหมณ์มิทันได้รู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมก็ออกไปขอทานทิ้งภรรยาไว้ที่บ้านแต่ผู้เดียว เมื่อเที่ยวภิกขาจารได้ทรัพย์มาพอสมควรแล้วก็เดินทางบ่ายหน้ากลับบ้าน ได้แวะบริโภคอาหารที่โคนต้นไม้ หลังจากบริโภคแล้วก็ลงไปดื่มน้ำในสระมิได้ผูกปากถุงข้าวไว้ มีงูเห่าตัวหนึ่ง เลื้อยออกมาจากโพรงไม้เข้าไปนอนขดกินข้าวในถุง พราหมณ์ขึ้นมาจากสระมิได้พิจารณาในถุงรีบรวบปากถุงผูกแบกขึ้นบ่าเดินไปทันที ขณะเดินทางไปก็ได้ยินเสียงดังมาจากอากาศว่า ท่านพราหมณ์ถ้าท่านอยู่ระหว่างทางอย่างนี้ตัวท่านจะต้องตาย ถ้าท่านไปถึงเรือนภรรยาของท่านจะต้องตาย พราหมณ์ก็แน่ใจว่าเสียงนั้นเป็นเสียงของเทพยดา จึงบังเกิดความทุกข์กลัวตนเองและภรรยาจะต้องตายยิ่งนัก แต่ก็ไม่ทราบว่ามีเหตุผลเป็นประการใด จึงจำต้องแบกถุงร้องไห้เดินทางไปจนถึงเสนกบัณฑิต ซึ่งกำลังแสดงธรรม เสนกบัณฑิตเห็นพราหมณ์กำลังได้รับความทุกข์เช่นนั้นก็ได้คาดการณ์ด้วยปัญญาว่า ต้องมีงูพิษอยู่ในถุงเสบียงของพราหมณ์อย่างแน่นอน จึงให้พราหมณ์แก้ถุงออกปล่อยงูเสียพราหมณ์ชราก็หายทุกข์ได้รับความสุขสบายใจ และพระโพธิสัตว์ยังได้ช่วยกำจัดภรรยาผู้นอกใจของพราหมณ์ด้วย เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่มีปัญญาย่อมเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

ในที่บางแห่ง พระองค์ทรงแสดงโดยย่อไว้เป็น ๒ ประเภท คือ เหฏฐิมปัญญา ปัญญาเบื้องต่ำ อุปริมปัญญา ปัญญาเบื้องบน ปัญญาเบื้องต่ำเป็นแต่เห็นเกิดและดับของสังขารเป็นคู่กัน ได้ในวจนะประพันธ์ว่า ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ แปลว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดาอย่างเดียวกัน ส่วนปัญญาเบื้องบน คือ ปัญญาที่รู้จักเหตุผลอันทุรพลโดยถ่องแท้ ได้ในกระแสสาวกภาษิตว่า

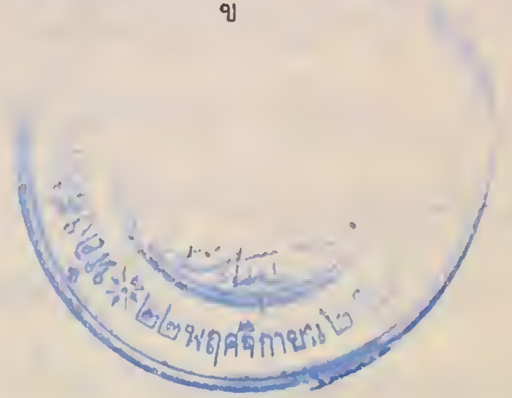
เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณ ฯ

แปลว่า ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมนั้นด้วย ตรัสความดับแห่งธรรมด้วย พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้ ฯ ในพระคาถาภาษิตนี้ ถือเอาเนื้อความว่า ธรรมคือเบญจขันธ์ ย่นลงคือรูปกับนามซึ่งเกิดจากเหตุ คือ อวิชชาแลตัณหา ความดับแห่งธรรม ก็คือดับรูปกับนามพร้อมทั้งเหตุ คืออวิชชาแลตัณหา ได้แก่ดับทุกดับสมุทัยนั่นเอง ปัญญาที่รู้จักเหตุผลอย่างแจ้งชัดอย่างนี้นับว่าเป็นปัญญาเบื้องบน ท่านจัดเป็นปัญญาของสัปปุริสชนได้ในข้อ ๑ ของสัปปุริสธรรมว่า ธมฺมญฺญู ผู้รู้เหตุ คือรู้สมุทัยอันเป็นเหตุฝ่ายชั่ว รู้นิโรธอันเป็นผลฝ่ายดี ปัญญานี้ได้ชื่อว่าเป็นเวสารัชชกรณธรรม ธรรมทำความกล้าหาญเพาะบุคคลสมบูรณ์ด้วยคุณข้อนี้ ย่อมองอาจแกล้วกล้าในที่สมาคมนั้น ๆ เหตุว่าเป็นผู้คงแก่เรียน แลได้ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ในการที่จะตัดสินสิ่งที่ผิดและถูก ให้แน่ชัดได้ทั้งได้ชื่อว่าเป็นพระ เพราะเป็นดังพลผจญข้าศึกภายนอกภายในให้ราบคาบได้ ทั้งได้ชื่อว่าเป็นอริยมรรค เพราะเป็นมรรคาให้ถึงอริยผล และยังได้ชื่อว่าเป็นนาถกณธรรม ธรรมกระทำซึ่งที่พึ่ง เพราะผู้ตั้งอยู่ในธรรมข้อนี้ อาจได้ที่พึ่งในทางโลกในทางธรรมได้จริงโดยไม่ต้องสงสัยปัญญานี้มีในท่านใด ท่านผู้นั้นต้องได้รับยกย่องจากพุทธาทิบัณฑิตว่า มีชีวิตเป็นอยู่อย่างประเสริฐสุด สมตามพระพุทธภาษิตว่า

ปญฺญาชีวึชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ แปลว่าปราชญ์ทั้งหลายได้กล่าวชีวิตของบุคคล ผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐสุด เพราะบุคคลผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาสัมมาทิฏฐิเช่นนั้นแล้ว คงไม่อยู่เปล่า ต้องทำทรัพย์และชีวิต อันไม่เป็นสาระให้เป็นสาระ เพื่อประโยชน์แก่ตนแลผู้อื่นทั้งเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้บริสุทธิ์เต็มตามหน้าที่ของตนทุก ๆ ประการ เมื่อจะกล่าวถึงทางที่สุด บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยสิ่งอื่นไม่ ข้อนี้สมด้วยเทศนานัยแห่งพุทธภาษิตว่า ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ แปลว่า บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ก็อาศัยปัญญา เมื่อปัญญามีแล้วธรรมสิ่งอื่น คือศีลได้แก่มารยาทอันเรียบร้อยทางกาย วาจา พร้อมทั้งเจตนาวิรัติอันจัดว่าสมาธิได้แก่การทำใจให้สงบเป็นสมถภาวนา ซึ่งจัดว่าเป็นคุณสมบัติอย่างสำคัญ เพราะศีลเป็นเครื่อง

รางของกุศลธรรมอันเกิดทางใจไพบูลย์ยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นสิกขาที่ควรศึกษาและอบรมให้มีในตน เพื่อบังเกิดผลคือความสุขความเจริญแก่ตนเอง

ท่านสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลาย ความรู้ทางธรรมคือสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังที่วิสัชนามานี้ หากบุคคลใดได้น้อมนำเข้ามาในตน คือ มีความรัก และพอใจอย่างแรงกล้าที่จะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติแล้ว การศึกษามิได้ไร้ประโยชน์ มีแต่จะช่วยตัวเองให้เป็นคนมีศีล คือมีความประพฤติดี มีสมาธิ คือมีใจไม่ฟุ้งซ่าน และมีปัญญา คือ รู้ดีชั่ว และมีปัญญาช่วยตนเอง และผู้อื่นให้ได้รับความเจริญ เพราะฉะนั้นไตรสิกขานี้ ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระจึงจัดเป็น อภิญเญยยธรรม เป็นธรรมที่พึงรู้ยิ่ง มีอรรถาธิบาย ดังวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ.

เรื่อง พ่อ-แม่-ลูก

ของ

พระสุขุมธรรมาจารย์

คำว่า "พ่อแม่" ได้แก่ชายหญิงผู้ให้กำเนิดลูก "แม่" เท่านั้น เป็นผู้ทำกิจที่ผู้อื่นทำได้ยาก พระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นดาบส ชื่อโสณบัณฑิต เมื่อจะประกาศข้อที่ "แม่" เป็นผู้ทำกิจที่ผู้อื่นทำได้ยาก แก่มวลกษัตริย์ในสกลชมพูทวีป พระองค์ได้ตรัสไว้ในโสณนันทชาดก สัตตินิบาตว่า

๑ "แม่" เมื่อหวังตั้งใจจะได้ลูกจึงนบนอบวิงวอนขอแก่เทพเจ้าว่า ขอเราจงได้ลูกเถิด คอยถามถึง ฤกษ์ ฤดู ปี ว่าลูกของฉันเกิดฤกษ์ไหน ฤดูไหน ปีไหน เพื่อให้ลูกเกิดถูกฤกษ์งามยามดี ฯ

๒ "แม่" ครั้นขาดระดู ลูกอยู่ในครรภ์ก็เริ่มถือกำเนิด "แม่" เริ่มแพ้ท้องครองทุกขเวทนาแสนสาหัส ฉะนั้น "แม่" จึงได้รับนามว่า "สุหทา" ผู้มีน้ำใจดี ฯ

๓ "แม่" อุ้มท้องถนอมครรภ์ จวบครบกำหนดได้หนึ่งปีหรือหย่อนปีแล้วก็คลอดลูก ฉะนั้น "แม่" จึงได้รับนามว่า "ชนนี" เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดลูก ฯ

๔ "แม่" เมื่อยามลูกตกใจร้องไห้จ้า "แม่" รีบมากอดกกให้ดื่มนม ให้นอนเปลแล้วเห่กล่อมให้ลูกหลับ ฉะนั้น "แม่" จึงได้รับนามว่า "โตเสนตี" ผู้ปรานีลูกปลอบขวัญให้มั่นใจ ฯ

๕ "แม่" เมื่อลมแรงแดดส่องแสงกล้า "แม่" จะมาดูแลปกป้องระวังซึ่งลูกผู้ไร้เดียงสา ฉะนั้น "แม่" จึงได้รับนามว่า "โปเสนตี" ผู้เลี้ยงดูลูก ฯ

๖ "พ่อแม่" แสวงหาทรัพย์ รวบรวมสะสมไว้เป็นปึกแผ่น "แม่" เป็นผู้เฝ้าคุ้มครองรักษาทรัพย์นั้นไว้ให้ลูกเพราะ "แม่" เจตนาว่า "เออ" ทรัพย์ทั้งหมดนี้ ควรเป็นของลูกเราโดยหวังตั้งใจว่าจะปลูกฝังเชิดชูลูกให้ ได้รับความสุขดำรงสกุลวงศ์ต่อไป ฯ

๗ "แม่" ต้องลำบากยากใจเพราะลูก คอยแนะนำพร่ำสอนให้สำเหนียก คอยตักเตือนเรียกขานว่า อย่างนี้อย่างโน้นลูกทุกขณะกาล "แม่" ไม่ให้เกิดรำคาญหรือระคายใจหรือหน่ายรักลูกเลย ฯ

๘ "แม่" เมื่อลูกเจริญวัยเติบโตแรกรุ่นเป็นหนุ่มสาว ลูกมัวเมาเพลิดเพลินเที่ยวหมกมุ่นรักชู้สู่สาว ในเวลามืดค่ำดึกดื่น พอยามเย็นไม่เห็นลูกกลับมา "แม่" ก็เกิดความเดือดร้อนใจก่อนคนอื่น มีนัยน์ตาทั้งสองคลอด้วยน้ำตา เที่ยวเสาะแสวงหาลูกด้วยความเดือดร้อนกระวนกระวายใจ ฯ

พ่อแม่เป็นพรหมของลูก

"พ่อแม่" เป็นพรหมของลูกบ้าง "บุรพเทวดา" บ้าง "บุรพาจารย์" บ้าง และ "อาหุเนยยบุคคล" บ้าง ฯ ที่ว่าเป็นพรหมนั้นมีคำเปรียบเทียบว่าท้าวมหาพรหม ผู้ไม่ละเสียซึ่งภาวนาในหมู่สัตว์ ฉันใด "พ่อแม่" ก็มิได้ละเสียซึ่งภาวนาในลูก ฉันนั้น, ดังนั้น เมื่อลูกอยู่ในครรภ์ "พ่อแม่" เกิดความรักลูกว่าเมื่อไรหนอ ? จะได้เห็นลูกน้อยผู้น่ารักน่าเอ็นดูไม่มีโรคสุขภาพสมบูรณ์ ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงสมกับนามว่าผู้มีเมตตาพรหมวิหาร ฯ เมื่อลูกน้อยยังเยาว์วัยนอนหงายแบบนเบาะและผ้าอ้อม แมลงวัน แมลงหวี่ เรือดไร ริ้น ยุง ไต่ ตอมกัดนอนร้องไห้จู๋จี้ขณะนั้น "พ่อแม่" ก็เกิดความเอ็นดูสงสารเพราะได้ยินเสียงลูกน้อยร้องไห้กระวนกระวายกระสับกระส่ายอยู่ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงสมกับนามว่า ผู้มีกรุณาพรหมวิหาร ฯ เมื่อลูกน้อยวิ่งเล่นได้แล้ว และกำลังเติบโตเจริญวัย น่ารัก น่าเอ็นดู น่าชม "พ่อแม่" ก็เกิดความเบิกบานร่าเริงบันเทิงใจ ได้รับความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งฉะนั้น "พ่อแม่" จึงสมกับนามว่า ผู้มีมุทิตาพรหมวิหาร ฯ เมื่อลูกน้อยเติบโตเป็นหนุ่มสาวมีครอบครัวตั้งหลักฐานประกอบการงานอาชีพเป็นล่ำสัน อยู่ดีกินดีเจริญขึ้น "พ่อแม่" ก็เกิดความมั่นใจว่าลูกของเราสามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้แล้ว เกิดความวางใจ ไม่มีความอิจฉาริษยาอย่างใด ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงได้รับนามว่า ผู้มีอุเบกขาพรหมวิหาร ฯ เพราะท่านทั้งสองประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ดังพระพุทธภาษิตว่า "พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร" "พ่อแม่" เป็นพรหมของลูก เหตุมีความประพฤติเช่นเดียวกับพรหม คือ ประกอบด้วยพรหมวิหารครบ ๔ ข้อ ตามกาลสมัย ฯ

พ่อแม่เป็นบุรพเทวดาของลูก

"วิสุทธิเทวดา" ผู้หมดจดจากกิเลสาวะโดยสิ้นเชิง คือพระอรหันต์ ท่านมิได้คิดคำนึงถึงความผิดชั่วร้ายที่พวกชนพาลทำแล้ว มีแต่ความตั้งใจพยายาม เพื่อกำจัดความพินาศและพยายามขัดเกลานิสัยสันดานความชั่วร้ายแห่งพวกคนพาล ให้เกิดคุณธรรมความดีความ

เจริญปฏิบัติเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่คนพาลโดยส่วนเดียว และยังเป็นผู้ควรรับเครื่องสักการบูชาของเขาเหล่านั้นให้เกิดมีผลานิสงส์ใหญ่หลวง เพราะพระอรหันต์ท่านเป็น "ทักขิเณยยบุคคล" ฉันใด "พ่อแม่" ก็ดุจกัน ฉันนั้น ฯ เมื่อลูกประพฤติผิดทำผิด ถึงท่านจะเฆี่ยนจะตีลงโทษโดยประการต่าง ๆ แต่จิตใจของท่านก็ยังมีความเอ็นดูสงสารหวังดีต่อลูกเสมอ มิได้คำนึงถึงความผิดของลูกเลย ท่านปฏิบัติและกระทำเพื่อเป็นประโยชน์แก่ลูกแท้ ดังนั้นท่านจึงเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน ควรต้อนรับเครื่องสักการบูชาของลูกเท่านั้น ที่นำมาบูชาทั้งเป็นแดนเกิดแห่งผลานิสงส์แก่ลูกเป็นอันมาก ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงสมกับนามว่าเป็น "เทวดา" เพราะท่านมีความประพฤติเช่นเดียวกันกับเทวดา อนึ่ง ลูกจะรู้จักเทวดาเหล่าอื่นได้ดี ต้องอาศัยอำนาจของ "พ่อแม่" ทั้งสองก่อนแล้ว จึงได้ทำการบำรุงปรนนิบัติเทวดาเหล่านั้น ย่อมได้รับผลานิสงส์แห่งการบำรุงปรนนิบัตินั้น ฉะนั้น "สมมติเทวดา อุบัติเทวดา วิสุทธิเทวดา" เหล่าอื่นจึงได้ชื่อว่าเป็น "ปัจฉาเทวดา" ส่วน "พ่อแม่" ท่านเรียกว่า "บุรพเทวดา" นั้น เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณก่อนกว่าเทวดาเหล่าอื่น ๆ

พ่อแม่เป็นบุรพาจารย์ของลูก

ที่ว่า "พ่อแม่" เป็นบุรพาจารย์ของลูกนั้น เพราะท่านทั้งสองตั้งแต่ให้กำเนิดลูกแล้ว ได้มีการแนะนำพร่ำสอนอบรมให้ลูกยึดมั่นสำเหนียกอยู่เป็นต้นว่า ลูกเจ้าจงยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด อย่างนี้ และว่าคนนี้เจ้าควรเรียกว่า พ่อ แม่ ลุง ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย อย่างนี้ และว่าคนนี้เจ้าควรเรียกว่าพี่ชาย พี่สาว น้องชาย น้องสาว อย่างนี้ ขณะลูกเติบโตเจริญวัย พอสมควรแก่การศึกษาเล่าเรียนแล้ว "พ่อแม่" จึงได้นำไปฝากไว้กับครูอาจารย์ เพื่อให้ได้รับการอบรมศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา พอลูกอายุย่างเข้าได้ ๒๐ ปีบริบูรณ์จึงได้นำไปฝากมอบไว้กับอุปัชฌาย์ อาจารย์ ให้การบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นภิกษุอาจารย์เหล่านี้ได้นามว่า "ปัจฉาจารย์" ด้วยประการฉะนี้ ฯ ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงสมกับนามว่า "บุรพาจารย์"

พ่อแม่เป็นอาหุเนยยบุคคลของลูก

"พ่อแม่" เป็นอาหุเนยบุคคลของลูกนั้น คือเป็นผู้ควรรับ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ข้าวน้ำโภชนาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคที่บรรดาลูกนำมาบูชา ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงเรียกว่า "อาหุเนยยบุคคล" ของลูก เรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสพรหมสูตร ในติกนิบาต

จตุกกนิบาตอังคุตตรนิกายว่า บุรพเทวดา บุรพาจารย์ เป็นชื่อของ "พ่อแม่" เพราะมีอุปการคุณมากอย่างยิ่ง เป็นต้นว่า การบำรุงเลี้ยงดู และอุปการะสืบเนื่องกัน ทั้งให้เจริญวัยเติบโตเป็นหนุ่มสาว ทั้งให้อวัยวะทุกส่วนเจริญขึ้นโดยลำดับ ทั้งให้การดูดดื่มเลือดในหัวใจ ทั้งให้การปรนปรืออุปถัมภ์ชุบเลี้ยง ทั้งให้การประคับประคองด้วยเครื่องนุ่งห่ม เครื่องบริโภค ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ถ้าในวันที่ลูกเกิดแล้วนั้นแล "พ่อแม่" จะจับเท้าทั้งสองของลูกเหวี่ยงไปในป่า ในน้ำ ในเหว ลูกก็จะไม่รอดชีวิตปลอดภัยพ้นจากความตายได้กับทั้งจะไม่ได้ประสบอารมณ์ที่น่ารักใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ ซึ่งมีอยู่ในโลกนี้เพราะ "พ่อแม่" ไม่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมจึงมิได้กระทำอย่างนั้น มีแต่การอุปการะอุปถัมภ์ อุ้มชูเลี้ยงดูระวังรักษา ให้ลูกปลอดภัยอันตรายจากปากเหยี่ยวปากกามาได้ จนเติบโตเจริญวัยเป็นหนุ่มสาวได้ตลอดมาจนบัดนี้ ฉะนั้น "พ่อแม่" จึงได้รับนามว่า "ทัสเสตารบุคคล" ผู้แสดงโลกให้ปรากฏแก่ลูก และ "อนุกัมปกบุคคล" ผู้เอ็นดูอนุเคราะห์ลูก

การตอบแทนคุณพ่อแม่

"พ่อแม่" เป็นบุรพการีบุคคล ผู้มีอุปการะคุณก่อน ดังที่ทรงแสดงว่า เป็นพรหม, บุรพเทวดา บุรพาจารย์, และอาหุเนยยบุคคล ซึ่งเป็นเหตุที่ลูกไม่สามารถทำการตอบแทนคุณของท่านให้สิ้นสุดลงได้ ด้วยการอุปการะสนองคุณในปัจจุบันโลกนี้ เช่นจะรับแม่วางไว้บนบ่าขวา รับพ่อวางไว้บนบ่าซ้าย ตั้งใจอุปการะ สนองคุณประคับประคองบำรุงปรนนิบัติท่านทั้งสอง ผู้ดำรงอยู่บนบ่าก็ดี ลูบไล้ประพรมน้ำหอมก็ดี แม้ท่านจะถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงบนบ่าของลูกตลอด ๑๐๐ ปีก็ดี จะแต่งตั้งพ่อเป็นพระเจ้าจักรพรรดิก็ดี กิจการทั้งนี้ไม่สามารถจะตอบแทนสนองพระคุณของท่านได้ ไม่ชื่อลูกกตัญญู ลูกกตเวที ลูกที่มีความสามารถแนะนำชี้แนวทางแห่งความดีแด่พ่อแม่ ผู้ไม่มีศีลไม่มีศรัทธา มีความตระหนี่ มีปัญญาเขลา ให้ดำรงอยู่ในศีล ให้มีศรัทธา ให้บริจาคทาน ให้เกิดปัญญา ลูกได้บำเพ็ญกรณียกิจเพียงเท่านี้ จึงได้ชื่อว่า ลูกกตัญญู กตเวที ฯ

"แม่" จึงเป็นคำเรียกอมตะคำขลังศักดิ์สิทธิ์ จนชาวโลกนิยมนำมาใช้เรียก เป็นคำนำหน้าของส่วนแห่งร่างกายก็มีเช่นเรียก นิ้วมือ นิ้วเท้าว่า หัวแม่เท้า ถึงจะเป็นมือเท้าของชายก็ตามทีเถอะ ยังคงนิยมเรียกกันจนติดปากว่า หัวแม่มือ หัวแม่เท้า มือเท้าของชายควรจะเรียกว่าหัวพ่อเท้า เสียบ้าง แต่ชาวโลกไม่นิยมเรียกอย่างนั้น หากจะเรียกว่าหัวพ่อมือ

หัวพ่อเท้า คงเป็นการยืนโลกสมมติธรรมดาไป มือเท้าของหญิงนิยมเรียกว่าหัวแม่มือหัวแม่เท้า ก็สมเหตุผลตามโลกสมมตินั้น เพราะเป็นแม่มือและเท้าของหญิง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหญิงต้องเป็นแม่ ท่านจึงเทียบกับบ่าขวา เพราะเป็นบ่าข้างที่ถนัดกว่าบ่าซ้าย เหตุนั้น แม่จึงเป็นประธานใหญ่ของลูก ๆ ชายนิยมเรียกว่าพ่อ เทียบกับบ่าซ้าย จึงเป็นเสมอเหมือนกับผู้นำแห่งครอบครัว พ่อจึงเป็นคำรองจากแม่ ในภาษาบาลีท่านจึงนิยมเรียกศัพท์แม่ไว้ข้างหน้าของศัพท์พ่อเช่นเรียกว่า "มาตาปิตโร" แม่และพ่อดังนี้ ๆ

อนึ่งแม่นี้ชาวโลกยังนิยมเรียกอีกหลายอย่าง เช่นเรียกสิ่งที่ไม่มีวิญญาณก็มี เรียกเหล็กว่า แม่เหล็ก เรียกดินว่า แม่ธรณี เรียกประตูว่า แม่ธรณีประตู เรียกน้ำว่า แม่น้ำ เรียกบันไดว่า แม่บันได เรียกข้าวว่าแม่โพสพ ดังนี้เป็นต้น ๆ ฉะนั้นแม่นี้ จึงเป็นคำเรียกมงคลนามพิเศษนิยมเรียกกันมาตลอดกาลใช่แต่เท่านั้น ยังนิยมเรียกถึงบุคคลที่มีวิญญาณ ก็มีเช่นเรียกผู้ที่เป็นหัวหน้ามีตำแหน่งสูง โดยมากผู้ที่ได้รับตำแหน่งสูงต้องเป็นชาย เช่นผู้นำแห่งกองทัพนิยมเรียกว่า แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ ดังนี้ทางพระพุทธศาสนานิยมเรียกแม่ด้วยเหมือนกัน เช่นเรียกพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงคุณธรรมความรู้สูง ได้รับตำแหน่งหน้าที่ผู้อำนวยการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งวิชาธรรมและวินัย ทั้งวิชาภาษาบาลี ซึ่งขึ้นอยู่ในสังกัดองค์การศึกษาว่า แม่กองธรรมสนามหลวง แม่กองบาลีสนามหลวง ๆ แม้พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็นิยมเรียกว่าแม่อีก เช่นบทสวดพระธรรมสังคิณีมาติกาปาฐะซึ่งเรียกสั้นว่า มาติกา ก็ใช้คำว่า แม่ติดอยู่ด้วยเหมือนกัน เพราะคำว่า มาติกา นั้นแปลว่าแม่บท เช่น กุสลาธมฺมา อกุสลาธมฺมา อพฺยากตาธมฺมา เป็นแม่บทอันหนึ่ง ๆ ดังนี้ ๆ

พระพุทธเจ้าของเรา ยังทรงเคารพนับถือ แสดงพระกตัญญู กตเวทิตาธรรม แด่พระชนนีของพระองค์เป็นพิเศษ เช่น ครั้งพระองค์ทรงประสูติได้ ๗ วัน พระนางสิริมหามายาซึ่งเป็นพระชนนีของพระองค์เสด็จทิวงคตไปอุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วได้ทรงระลึกถึงพระคุณของพระชนนี ที่ได้ทรงให้กำเนิด และทรงอุปถัมภ์เลี้ยงดูมาด้วยการให้น้ำนมและป้อนข้าว จึงทรงพิจารณาเห็นว่า พระอภิธรรม ๗ พระคัมภีร์นี้แล เป็นคุณธรรมพิเศษยิ่งใหญ่สามารถทดแทนสนองพระคุณ แสดงถึงพระกตัญญูพระกตเวทิตาธรรมแด่พระชนนีได้แน่แท้ จึงได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครบไตรมาส ๓ เดือน ในระหว่างนั้น พระองค์ได้เทศนาโปรดพระชนนี โดยทรงยกขึ้นซึ่งพระอภิธรรม ๗

พระคัมภีร์ โปรดพระชนนีจนจบตลอดไตรมาส ๓ เดือน ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า พระคุณของพระชนนีเป็นพิเศษยิ่ง ซึ่งสมกับคำว่า แม่ เป็นทุกกรการิกบุคคล ผู้ทำกิจที่ผู้อื่นทำได้ยาก แม่จึงเป็นมงคลนามพิเศษ สมกับที่ทรงตรัสไว้ว่า แม่นั้นอันบรรดาลูกควรทำการทดแทนสนองพระคุณของท่าน โดยความเป็นประธานก่อนแท้ ๆ

พระพุทธเจ้าของเรา ทรงปฏิบัติเช่นนี้ พระองค์ได้ทรงระลึกถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างลูกกับแม่ ตรึงตราซึมซาบลึกซึ้งกว่าพ่อ ส่วนพระคุณของพระชนก ก็ทรงระลึกถึงยิ่ง และได้เสด็จไปเทศนาโปรดจนสำเร็จมรรคผล เป็นพระอเสขบุคคล เพื่อทดแทนสนองพระคุณเหมือนกัน แต่หาได้ทรงพระดำริมากมายเหมือนกับการทดแทนสนองพระคุณพระชนนีไม่ ๆ

ฉะนั้น การบำรุงปรนนิบัติอุปัฏฐากพ่อแม่ ภิกษุ ก็ดี ฆราวาสผู้ครองเรือน ก็ดี สมควรบำรุงปฏิบัติอุปัฏฐากพ่อแม่โดยแท้ เพื่อเป็นการปลดเปลื้องหนี้เก่า ที่พ่อแม่ได้เป็นบุรพการีบุคคลผู้ทำอุปการะมาก่อนลูกทุกคนสมควรระลึกถึงพระคุณของท่าน และแสดงความกตัญญูและกตเวทิตาธรรม แด่พ่อแม่ของตน ตลอดนิรันดรโดยแท้ สมดังกระแสธรรมเทศนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ในสิงคาโลวาทสูตรว่า พ่อแม่เทียบกับทิศเบื้องหน้า อันลูกพึงบำรุงปรนนิบัติด้วยสถาน ๕ อย่าง คือ ๑. ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ๒. ช่วยทำกิจของท่าน ๓. ดำรงวงศ์สกุล ๔. ประพฤติตนให้สมควรรับทรัพย์มรดก ๕. ท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ๆ ส่วนพ่อแม่นั้น มีหน้าที่บำรุงลูกด้วยสถาน ๕ อย่าง คือ ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๔. หาภรรยาที่สมควรให้ ๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย ผู้ที่เป็นพ่อแม่และลูก ควรปฏิบัติให้สมกับหน้าที่ของตนเพื่อความสวัสดีมงคลต่อไป ๆ

เรื่องลูก

คำว่า "ลูก" ได้แก่ชายหญิงผู้เกิดจาก "พ่อแม่" เป็นผู้สืบสันดาน หรือรับทายาทมาจาก "พ่อแม่" เป็นคำสมมติเรียกของชาวโลก "ลูก" เป็นคำสถาบันประจำโลก "ลูก" กับ "พ่อแม่" เป็นคำเรียกคู่กันมา "ลูก" มีหน้าที่แสดงความกตัญญูและกตเวทิตาธรรม "พ่อแม่" มีหน้าที่เป็นบุรพการีชน ผู้ทำอุปการะมาก่อน ฉะนั้น "ลูก" จึงเป็นลูกหนี้บุญคุณของพ่อแม่ตลอดกาล ทุกคนต่างก็เคยเป็น "ลูก" เป็น "พ่อแม่" มาด้วยกันทั้งนั้น ทุกวันนี้ ชาวโลกพากันประกอบการงานอาชีพนำมาเลี้ยงตน และครอบครัวต้องผ่าอุปสรรคภยันตรายแห่งชีวิตทุกวิถีทาง ทั้งนี้ก็เพราะเรื่องลูก ซึ่งเป็นผู้คอยรับผลแห่งการเลี้ยงดูอุปถัมภ์ของพ่อแม่ เช่นพ่อแม่ไปกิจธุระบางอย่าง เมื่อกลับจะต้องมีสิ่งของถือติดมือมาฝากลูกเสมอ พึงเห็นในคำว่าซื้อขนมฝากลูก ดังนี้เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นลูกยังเป็นเจ้าแห่งหัวใจของพ่อแม่อีก และเป็นผู้คอยสั่งงานพ่อแม่อยู่ทุกขณะกาล ไม่เลือกว่า เช้า สาย บ่าย เย็น กลางคืนดึกดื่นอย่างไรเพียงแต่ลูกมีความต้องการสิ่งใด พ่อแม่จำต้องรีบหาสิ่งนั้นมาให้ บางครั้งลูกต้องการดื่มนมในเวลากลางดึก แม่ก็ต้องรีบตื่นขึ้นให้ลูกดื่มนมทันที ลูกต้องการขนมหรือของเล่นก็ต้องรีบขวนขวายหามาให้ลูกตามความประสงค์ บางครั้ง ลูกร้องไห้จุกจิกรบกวนแม่ แม่ก็ต้องร้องเพลงขับกล่อมเพื่อปลอบโยนลูกให้หยุดร้อง ลูกต้องการอย่างใด พ่อแม่ก็ตามใจทุกอย่าง บางครั้งลูกอยากตีกลอง รำมะนาหรือตะโพนก็ใช้ศีรษะพ่อแม่นั่นแหละแทนก็ได้ หรือใช้เอวและบ่าพ่อแม่เป็นบันไดปีนป่ายเล่นแทนขึ้นต้นไม้ก็ได้ ลูกต้องการขี่ช้าง ม้า วัว ควาย ก็ใช้หลังพ่อแม่แทนหลังช้าง ม้า วัว ควายก็ได้ บางครั้งใช้บนตักพ่อแม่เป็นที่ถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะแทนก็ได้ หรือใช้ศีรษะพ่อแม่แทนมวยสำหรับชกต่อย ใช้อวัยวะร่างกายแทนตะกร้อก็ได้ ใช้พ่อแม่เป็นแมวหรือตุ๊กแก ร้องเสียงแมวเสียงตุ๊กแก เพื่อปลอบโยนลูกอีกก็ได้ สุดแล้วแต่ว่าลูกมีความต้องการสิ่งใด พ่อแม่ก็ตามใจลูกทุกประการ

ลูกไม่ดี

ลูกไม่ดี ได้แก่ลูกมีความประพฤติต่ำช้าเลวทราม ประกอบกรรมชั่ว ไม่เชื่อฟังคำแนะนำพร่ำสอนตักเตือนของพ่อแม่ ไม่บำรุงปรนนิบัติอุปัฏฐากเลี้ยงดูพ่อแม่ในเวลาแก่เฒ่า

เมื่อพ่อแม่มีกิจไม่ช่วยเหลือทำกิจ เมินเฉยดูดายไม่สนใจทำตนให้เป็นนักเลง เล่นการพนัน นักเลงสุรา ชอบเที่ยวกลางคืน คบคนชั่วเป็นมิตร ชอบลักเล็กขโมยน้อย ปล้นสะดมภ์ ตีชิงวิ่งราวอันเป็นทางแห่งความพินาศ ไม่ตั้งหน้าประกอบการทำมาหากินเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่ดำรงวงศ์สกุล ประพฤติตนเป็นที่ไม่ไว้วางใจของพ่อแม่ที่จะมอบทรัพย์มรดกให้ ไม่มีความเคารพและนับถือบูชาพ่อแม่ญาติพี่น้องในหมู่วงศ์สกุล มีนิสัยร้าวรานเกกมะเหรก ประพฤติตนไม่ให้เป็นที่พอใจของเพื่อนบ้านเรือนเคียง เป็นที่ระแวงของชนทั้งปวงไม่มีความกตัญญูกตเวที ไม่รู้จักอุปการคุณและตอบแทนคุณของพ่อแม่ พี่ น้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย หรือท่านที่มีคุณ ลูกชนิดนี้เรียกว่า "ลูกอกตัญญู" ไม่รู้จักคุณท่านที่มีแล้วแก่ตน ลูกไม่มีความเคารพและนับถือบูชาพ่อแม่ของตนปฏิบัติผิดในพ่อแม่ ย่อมได้รับผลคือความทุกข์ มีแต่ความเสื่อมอย่างเดียว ข้อนี้มีเรื่องเล่าว่า ในเมืองพาราณสีมีชายคนหนึ่งเชื่อฟังคำยุยงของภรรยา มีความประสงค์จะฆ่าพ่อแม่ของตน จึงขับเกวียนพาพ่อแม่ของตนไปในป่า พอถึงกลางดง จึงคิดออกอุบายหลอกลวงพ่อแม่ว่าพวกโจรพากันซุ่มอยู่ที่นี่ฉันจะลงไปขับไล่มัน จึงได้ส่งเชือกไว้ในมือพ่อแล้วตนเองได้ลงไปทำอาการดุจว่าพวกโจรซุ่มอยู่ ได้ทุบตีพ่อแม่ของตนจนบอบช้ำ พ่อแม่ไม่รู้เลยว่าลูกของตน เพราะตามืดทั้งสองมองไม่เห็นจำลูกไม่ได้ จึงร้องไห้คร่ำครวญถึงลูกอย่างเดียวว่า ลูกเอ๋ย พวกโจรกำลังฆ่าเราแล้ว เจ้าจงรีบหนีไปเสียเถิด แต่นั้น ลูกจึงนึกได้ว่าพ่อแม่ของเราถูกเราทุบตีอยู่อย่างนี้ ยังร้องไห้คร่ำครวญเรียกถึงเราเพื่อให้เรารีบหนีพวกโจร ชีวิตของท่านแม้จะได้รับความเจ็บปวดสักปานใด ก็มิได้คำนึงถึงแม้ชีวิตของท่านยังสละแทนลูกได้ เมื่อลูกชายนั้นคิดได้ดังนี้ จึงรำพึงถึงตนว่า เรานี้ทำกรรมไม่ดีเสียแล้ว ได้ทำการปลอบโยนพ่อแม่ทั้งสองบีบคั้นนวดมือและเท้าพลางพูดว่าพวกโจรพากันหนีไปแล้วอย่าได้กลัวเลย จึงได้ขับเกวียนพาพ่อแม่กลับมายังเรือนตามเดิม ด้วยอำนาจผลแห่งกรรมนั้น เขาจึงเกิดความเดือดร้อนในปัจจุบันนี้ เมื่อตายไปแล้วตกนรกไหม้อยู่ในอเวจีตลอดกาลนาน เมื่อสิ้นกรรมแล้วด้วยผลวิบากแห่งกรรมนั้น ได้ถูกพวกโจรทุบตีจนละเอียดถึงความตาย ๑๐๐ ชาติ ในอัตตภาพสุดท้าย ได้เป็นพระมหาโมคคัลลานะ ก็ได้ถูกพวกโจรทุบตีจนละเอียดด้วยกำลังแห่งกรรมนั้นแล จึงได้ปรินิพพานแล้ว เรื่องนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าลูกอกตัญญู ไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ย่อมได้รับความพินาศ ไม่เป็นอุดมมงคล ไม่เป็นที่นิยมสรรเสริญของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ฉะนี้แล

ลูกดี

ลูกดี ได้แก่ลูกมีความประพฤติดี เชื่อฟังคำแนะนำพร่ำสอนของพ่อแม่ บำรุงปรนนิบัติอุปัฏฐากเลี้ยงดูพ่อแม่ ช่วยเหลือทำกิจธุระเอาใจใส่กิจของท่าน ไม่เป็นนักเลงเล่นการพนัน นักเลงสุรา ไม่ชอบเที่ยวกลางคืน ชอบคบหาสมาคมกับบัณฑิต ตั้งหน้าทำมาหากินประกอบการงานอาชีพในทางที่ชอบ ประพฤติตนให้เป็นที่วางใจของท่านมีความเคารพและนับถือบูชาท่านตลอดญาติพี่น้องในวงศ์สกุล ทำตนให้เป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริต ดำรงอยู่ในศีลธรรมรู้จักมีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ในวงศ์สกุลของตน ประพฤติปฏิบัติชอบในท่าน ลูกชนิดนี้เรียกว่าลูกดี ลูกกตัญญูกตเวที รู้อุปการคุณท่านแล้วกระทำการตอบแทน ลูกมีความประพฤติดังกล่าวนี้ย่อมได้รับผลแห่งความสุขความเจริญ ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในปัจจุบันและสัมปรายภพ ตลอดกาลนาน ข้อนี้มีเรื่องเล่าว่า พราหมณ์ชื่อสาลิน ตั้งบ้านอยู่ในเมืองราชคฤห์ ทางด้านทิศอิสานเป็นนาแคว้นมคธและมีป่าไม้งิ้วใหญ่ ใกล้สานุบรรพตลูกหนึ่งมีนกแขกเต้าฝูงหนึ่งอาศัยอยู่ในป่างิ้ว

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยานกแขกเต้า มีลำตัวขนาดเท่าดุมเกวียน ได้นำอาหารมาจากป่าหิมพานต์ เลี้ยงดูพ่อแม่เป็นนิตย์ คราวนั้น พราหมณ์คนหนึ่งชื่อโกสิยโคตรเป็นชาวสาลินทิยคาม ได้หว่านข้าวสาลีไว้ในนา ประมาณพันกรีส ตั้งคนเฝ้ารักษาไว้คนหนึ่ง พระยานกแขกเต้าพร้อมด้วยบริวารพากันบินไปลงในนานั้น คนเฝ้ารักษานาไม่สามารถจะห้ามปรามฝูงนกแขกเต้าที่บินลงในที่นั้น ๆ ได้ ฝูงนกแขกเต้านอกนั้น พากันจิกกินข้าวสาลีพออิ่มตามต้องการแล้ว ก็พากันบินกลับไปแต่ปากเปล่า ๆ ส่วนพระยานกแขกเต้าได้คาบเอารวงข้าวสาลีเป็นจำนวนมากมารวมกันเข้า เอาปากคาบบินไปคนเฝ้ารักษานาได้เห็นดังนั้น จึงไปบอกแก่พราหมณ์แล้วพราหมณ์จึงสั่งว่าถ้าเช่นนั้น เจ้าจงพันขนหางม้า ดักบ่วงไว้ ณ ที่พระยานกแขกเต้าลงแล้วจับมาทั้งเป็น คนเฝ้ารักษานาทำตามสั่งแล้วทุกประการ จึงได้จับพระยานกแขกเต้ามาแจ้งแก่พราหมณ์ พอพราหมณ์เห็นพระยานกแขกเต้านั้นแล้ว ได้เกิดความรักเป็นอันมาก จึงรับเอาพระยานกแขกเต้าให้จับเจ้าอยู่บนตักแล้วพูดว่า เจ้ากินข้าวสาลีข้าจนอิ่มตามความต้องการแล้ว ยังจะเอาปากคาบไปอีก เจ้ามียุ้งข้าวหรือหนอ? หรือเจ้าก่อกรรมทำเวรอะไรในข้า พระยานกแขกเต้า ได้ฟังดังนั้นจึงกล่าวด้วยภาษามนุษย์อันไพเราะไว้ในเกทารชาดก ปกิณณกนิบาตว่าดังนี้ "เวรกรรมของข้าพเจ้ากับท่านไม่มี

ยุ้งข้าวของข้าพเจ้าก็ไม่มี ข้าพเจ้ากลับไปถึงบ้านไม่ง้วแล้วย่อมเปลื้องหนี้บ้าง ให้กู้หนี้บ้าง ฝังขุมทรัพย์ไว้ในที่นั้นบ้าง โกสิยพราหมณ์ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด ๆ" ครั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ถูกพราหมณ์ถาม เมื่อจะขยายเนื้อความให้ชัดเจน จึงกล่าวต่อไปว่า ท่านโกสิยพราหมณ์ ฝูงนกนั้นคือเป็นลูกน้อยของข้าพเจ้า มีขนปีกยังไม่งอก ฝูงนกเหล่านั้น อันข้าพเจ้าเลี้ยงแล้วจักเลี้ยงข้าพเจ้าตอบ ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้กู้หนี้แก่ฝูงนกเหล่านั้น อนึ่ง พ่อแม่ของข้าพเจ้าแก่เฒ่าผ่านความเป็นหนุ่มสาวแล้วข้าพเจ้าได้นำข้าวสาลีด้วยจะงอยปากเพื่อไปเลี้ยง พ่อแม่เหล่านั้นย่อมเปลื้องหนี้ที่ท่านได้ทำไว้แล้ว

หนี้ที่ท่านได้ทำไว้แล้วในกาลก่อน ฝูงนกเหล่าอื่น ซึ่งมีขนปีกเหี่ยนเกรียนทุพพลภาพมาก มีอยู่ในที่นั้นข้าพเจ้าต้องการบุญจึงนำข้าวสาลีไปให้แก่ฝูงนกเหล่านั้น ท่านผู้รู้เรียกบุญกรรมนั้นว่า "ขุมทรัพย์" พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นเกิดความเลื่อมใสจึงพูดว่า จำเดิมแต่นี้ไปเจ้าพร้อมด้วยหมู่ญาติจงปลอดภัยนำข้าวสาลีไปบริโภคเถิด จึงมอบนาข้าวสาลีทั้งหมดให้แก่พระยานกแขกเต้าแล้ว และแก้เครื่องผูกออกจากเท้าแล้วพระโพธิสัตว์ผู้พระยานกแขกเต้าเพราะรู้จักประมาณตนจึงรับนาข้าวสาลีเพียงจำนวน ๘ กรีสเท่านั้น เนื้อนาที่เหลือจากนั้นได้คืนให้แก่พราหมณ์เจ้าของเดิมแล้วและได้ให้โอวาทว่า ท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด แล้วจึงคาบรวงข้าวสาลีไปสู่สำนักของ พ่อแม่ ตามเคยๆ ฝ่ายพราหมณ์ได้ปักเขตนาสาลีประมาณ ๘ กรีสแล้วบอกแก่คนเฝ้ารักษานาว่า ต่อไปนี้เมื่อฝูงนกแขกเต้าพากันบินมาคาบเอารวงข้าวสาลีในเขตนานี้อย่าได้ห้ามปรามเลย จำเดิมแต่นั้นมาฝูงนกแขกเต้าได้พากันบินมาคาบเอารวงข้าวสาลีแต่เขตนานั้น ไปตามความต้องการตลอดมา เรื่องนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ลูกดีมีความกตัญญูกตเวทีพ่อแม่ ย่อมได้รับอภัยโทษในที่ทุกสถานย่อมเป็นผู้ได้รับความสุขสรรเสริญแต่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และเป็นผู้ประสบมงคลอันสูงสุดทุกทิพาราตรีกาล ฯ

ลูก ๓ จำพวก

ในตโยปุตตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงลูกไว้ ๓ จำพวก คือ ๑. อภิชาตบุตร ๒. อนุชาตบุตร ๓. อวชาตบุตร

อภิชาตบุตร ได้แก่ลูกมีคุณธรรมความดีสูงกว่าพ่อแม่ เช่นพ่อแม่ไม่นับถือพระรัตนตรัย คือไม่นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ลูกนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พ่อแม่ไม่มีศีล ๕ คือ ไม่งดเว้นการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดลูกเมียเขา

พูดเท็จ และดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทขาดสติ แต่ลูกมีศีล ๕ อย่างบริบูรณ์ พ่อแม่ไม่มีธรรม คือ ไม่เจริญเมตตาภาวนา แต่ลูกเจริญเมตตาภาวนา พ่อแม่ไม่มีศรัทธา แต่ลูกมีศรัทธา พ่อแม่ไม่เป็นนักปราชญ์ แต่ลูกเป็นนักปราชญ์ ลูกที่มีคุณธรรมกว่าพ่อแม่ เช่นนี้เรียกว่า อภิชาตบุตร

อนุชาตบุตร ได้แก่ลูกที่มีคุณธรรมความดีเสมอกับพ่อแม่ เช่นพ่อแม่นับถือพระรัตนตรัย ลูกก็นับถือด้วย พ่อแม่ทำบุญให้ทาน ลูกก็ทำด้วย พ่อแม่เจริญเมตตาภาวนา ลูกก็เจริญด้วย พ่อแม่เป็นนักปราชญ์เฉลียวฉลาดรู้ทันเหตุการณ์ ลูกก็เป็นนักปราชญ์ด้วย พ่อแม่มีศรัทธา ลูกก็มีศรัทธาด้วยเหล่านั้นเป็นต้น ลูกที่ประพฤติตนตามเยี่ยงอย่างพ่อแม่เช่นนี้ ได้ชื่อว่า อนุชาตบุตร

อวชาตบุตร ได้แก่ลูกที่เลวทรามต่ำช้ากว่าพ่อแม่ เช่นพ่อแม่นับถือพระรัตนตรัย แต่ลูกไม่นับถือ พ่อแม่ให้ทาน แต่ลูกไม่ให้ พ่อแม่เจริญเมตตาภาวนา แต่ลูกไม่เจริญ พ่อแม่ฟังเทศน์ แต่ลูกไม่ฟัง พ่อแม่เป็นนักปราชญ์บัณฑิต แต่ลูกไม่เป็นเหล่านี้เป็นต้น ลูกที่มีความประพฤติต่ำกว่าพ่อแม่ เช่นนี้ได้ชื่อว่า อวชาตบุตร

คาถาพุทธภาษิต

บัณฑิตมีความต้องการอภิชาตบุตร และอนุชาตบุตรไม่ต้องการอวชาตบุตร ผู้ทำลายวงศ์สกุล ลูก ๓ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ลูกเหล่าใด เป็นอุบาสกอุบาสิกศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีลสมาธิและปัญญารู้ความประสงค์ของยาจกและปราศจากความตระหนี่ ลูกเหล่านี้ย่อมรุ่งเรืองงดงามในท่ามกลางบริษัท เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญปราศจากหมอกหรือเมฆส่องสว่างอยู่ในท้องฟ้า ฉะนั้น

หน้าที่ของลูกต่อพ่อแม่

๑. ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ๒. ช่วยเหลือทำกิจของท่าน ๓. ดำรงวงศ์สกุล ๔. ประพฤติตนเป็นคนสมควรรับทรัพย์มรดก ๕. ท่านตายแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ประวัติวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร

เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ความเป็นมาของนามและสร้อยนามวัดหงส์รัตนาราม

วัดหงส์รัตนาราม เดิมเรียกกันอย่างพื้นชาวบ้านว่า "วัดเจ๊สัวหง" บ้าง "วัดเจ้าสัวหง" บ้าง ต่อมาคำว่า "เจ๊สัวหรือเจ้าสัว" มีผู้นิยมเรียกกันเป็น "เจ้าขรัว" ไป วัดนี้ก็มีการเรียกเปลี่ยนไปว่า "วัดเจ้าขรัวหง" พิจารณานามวัดเดิมดังกล่าวมาแล้ว มีประเด็นอยู่ ๒ ประการ คือ "เจ๊สัว" หรือ "เจ้าสัว" หรือ "เจ้าขรัว" ประการหนึ่ง เจ๊สัวหรือเจ้าสัวก็ดี เจ้าขรัวก็ดี พจนานุกรมฉบับปัจจุบันนี้ให้คำนิยามไว้ว่า "คนมั่งมี" หรือ "เศรษฐีจีน" ส่วน "หง" คำนี้สันนิษฐานว่าเป็นชื่อของเศรษฐีจีนผู้สร้าง เมื่อพิจารณาตามความเป็นมาของวัดได้หลักฐานว่า วัดนี้เศรษฐีจีนชื่อนายหงเป็นผู้สร้าง เดิมเมื่อยังเป็นวัดราษฎร์ และอยู่ในท้องที่ชนบทสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกกันตามพื้นเพของชาวบ้านโดยมุ่งเอาชื่อและฐานะของผู้สร้างเป็นสำคัญจึงมีนามในสมัยนั้นว่า "วัดเจ๊สัวหง" บ้าง "วัดเจ้าสัวหง" บ้าง "วัดเจ้าขรัวหง" บ้าง ตามแต่จะนิยมเรียกกันแม้จดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๔ ก็กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า "วัดหงส์รัตนารามนี้ พื้นที่วัดเดิมเป็นของโบราณมีมานานสำหรับเมืองธนบุรี คำคนแก่เก่า ๆ เป็นอันมากเรียกว่า วัดเจ้าขรัวหง แลว่ากันว่าจีนเจ๊สัวมั่งมีบ้านอยู่กะดีจีนสร้างขึ้นไว้แต่ครั้งโน้น จีนที่มั่งมี คนเรียกว่าเจ้าขรัว"

ในยุคกรุงธนบุรี วัดหงส์ฯ ได้มีสร้อยนามเป็นทางการว่า "วัดหงษ์อาวาสวิหาร" โดยเขียน "ษ" การันต์ตามสมัยนิยม ทั้งใช้ชื่อและสร้อยอย่างนี้มาถึงยุครัตนโกสินทร์ คือแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกด้วย แต่ตอนปลายรัชกาลนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งขณะนั้นยังทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ได้ทรงพระยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สืบต่อจากกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาสุรสิงหนาท ฯ ได้ประทับ ณ พระราชวังเดิม พระราชวังเดิมจึงมีฐานะเป็นพระบวรราชวังใหม่ขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่ง สมตามนัยหนึ่งแห่งชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาท-

สมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ตอนที่ทรงเล่าตอนประสูติของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าไว้ดังนี้ "การประสูติครั้งนั้น เป็นไปที่พระที่นั่งข้างในหลังตะวันตก พระราชวังเดิมปากคลองบางกอกใหญ่ ครั้งนั้นเรียก "พระบวรราชวังใหม่" อยู่ในกำแพงกรุงธนบุรีโบราณ วัดหงส์ ฯ ซึ่งมีพื้นที่ตั้งอยู่ติดสถานที่พระบวรราชวังนี้ จึงมีสร้อยนามเปลี่ยนแปลงไป ตามสถานการณ์ครั้งนั้นว่า "วัดหงส์อาวาศบวรวิหาร" ดังหลักฐานประกอบตามในพระราชทินนามสมณศักดิ์พระราชาคณะที่พระธรรมอุดม (พระธรรมวโรดมปัจจุบัน) ซึ่งได้เลื่อนจากพระธรรมไตรโลก ฯ (พระธรรมไตรโลกาจารย์ปัจจุบัน) ในรัชกาลที่ ๑ ว่า "พระธรรมอุดม บรมญาณอดุลยสุนทรนายก ตีปิฎกธรามหาคณิศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ ณ "วัดหงส์อาวาศบวรวิหาร" พระอารามหลวง ตามหลักฐานดังกล่าวแสดงว่า วัดหงส์ ฯ เดิมได้เปลี่ยนสร้อยนามเป็น วัดหงส์อาวาศบวรวิหาร ในยุคนั้น

ต่อมา สมัยเมื่อรัชกาลที่ ๒ วัดหงส์ ฯ มีสร้อยนามเป็นทางการเปลี่ยนแปลงอีก คือเป็น "วัดหงส์อาวาสวรวิหาร" หลักฐานในข้อนี้ พิจารณาได้ตามพระราชทินนามสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม ซึ่งได้เลื่อนจากสมณศักดิ์เดิมที่พระพรหมมุนี (ด่อน) กล่าวไว้ดังนี้ "ให้พระพรหมมุนีเป็นพระพิมลธรรม อนันตญาณนายก ตีปิฎกธรามหาคณิศรบวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ ณ วัดหงส์อาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง"

ในรัชกาลที่ ๓ วัดหงส์ ฯ คงมีนามเรียกเต็มที่ว่า "วัดหงสาราม" ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ ตอนที่ ๓ เรื่องตำนานสถานที่และวัตถุต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงบูรณะ และเกี่ยวกับวัดหงส์ ฯ มีข้อความกล่าวไว้เป็นเชิงประวัติว่า "วัดนี้นามเดิมว่าวัดเจ้าขรัวหงส์แล้วเปลี่ยนมาเป็นวัดหงสาราม" และในสำเนาเทศนาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๒ ซึ่งหม่อมเจ้าพระประภากรบวรวิสุทธิวงศ์ วัดบวรนิเวศน์ ฯ ทรงเทศนาถวายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ก็ทรงใช้ว่า "วัดหงสาราม" ในเรื่องที่เกี่ยวกับวัดหงส์ ฯ แม้แต่ในพระอารามหลวงที่เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกรเรียบเรียงถวายรัชกาลที่ ๕ ก็กล่าวไว้เช่นนั้นแต่กล่าวพิเศษออกไปว่า เรียกวัดหงสารามมาแต่รัชกาลที่ ๑ เห็นจะเป็นว่าเมื่อเรียกโดยไม่มีพิธีรีตรองสำคัญอะไร ก็คงเรียกวัดหงสาราม ทั้ง ๓ รัชกาลก็เป็นได้

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ได้พระราชทานสร้อยนาม วัดหงส์ ฯ ใหม่และเป็นหลักฐานสืบมาจนบัดนี้ว่า "วัดหงส์รัตนาราม" ดังประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๕ ว่าด้วยพระเจดีย์วิหารที่ทรงสถาปนาในรัชกาลที่ ๔ เรื่องที่ ๑๕ กล่าวไว้ความว่า "วัดหงส์รัตนาราม วัดนี้ตามเดิมว่าวัดเจ้าขรัวหงส์ แล้วเปลี่ยนมาเป็นวัดหงสาราม สมเด็จ-พระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเขมา ฯ โปรดให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์วัดหงส์ฯ การยังไม่ทันเสร็จ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิสังขรณ์ต่อมาจนสำเร็จ พระราชทานนามว่า วัดหงส์รัตนาราม" ดังนี้

อนึ่ง คำสร้อยนามวัดหงส์ ฯ ที่ว่า "รัตนาราม" นั้น บ่งความหมายเป็นสอง ประการคือ "รัตน" แปลว่า "แก้ว" ประการหนึ่ง และ "อาราม" ซึ่งแปลว่า "วัด" ประการหนึ่ง ถือเอาความทั้งสองคำนั้นได้ความหมายว่า "วัดท่านแก้ว" มูลเหตุที่พระบาท-สมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ได้พระราชทานสร้อยนามวัดหงส์ ฯ นั้น ก็เพื่อถวายเป็นพระอนุสรณ์ แด่สมเด็จเจ้าฟ้าหญิงกรมพระศรีสุดารักษ์ ซึ่งมีพระนามเดิมว่า "แก้ว" เป็นการถวาย พระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมราชอัยกีผู้ทรงเป็นพระบุพการีของพระบรมราชชนนี พระราช อนุชาและพระองค์ท่าน ตามความนิยมของพุทธสานิกชนที่บำเพ็ญบุญกุศลแล้วอุทิศผลให้กัน ฉะนั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ วัดหงส์รัตนาราม ได้ถูกจัดลำดับศักดิ์ของวัดขึ้น คือเป็น พระอารามหลวงชั้นโทและมีฐานะเป็นพระอารามชั้นราชวรวิหาร เป็นไปตามพระบรมราช-โองการประกาศ เรื่องจัดระเบียบพระอารามหลวง เป็น ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ชั้นสามัญ โดยมีสร้อยนามตามฐานะเป็นราชวรมหาวิหารราชวรวิหาร วรมหาวิหาร วรวิหาร โดยลำดับ เมื่อ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘ วัดหงส์ ฯ จึงได้สร้อยว่า วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร อยู่ในปัจจุบัน

นามและสร้อยนาม

ของ

วัดหงส์รัตนาราม

ยุคแรก	*วัดเจ๊สัวหง หรือวัดเจ้าสัวหง*
ยุคต่อมา	*วัดเจ้าขรัวหง*
ยุคกรุงธนบุรี	*วัดหงษ์อาวาศวิหาร*
ยุครัชกาลที่ ๑	*วัดหงษ์อาวาศบวรวิหาร*
ยุครัชกาลที่ ๒	*วัดหงษ์อาวาศวรวิหาร*
ยุครัชกาลที่ ๓	*วัดหงสาราม*
ยุครัชกาลที่ ๔	*วัดหงส์รัตนาราม*
ยุคปัจจุบันนี้	*วัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร*

เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

๑. สมเด็จพระสังฆราช (ชื่น)

๒. สมเด็จพระวันรัต (ด่อน) เดิมเป็นพระพิมลธรรมแล้วเลื่อนเป็นสมเด็จวันรัต หรือสมเด็จพระนพรัตน และย้ายไปอยู่วัดสระเกศและวัดมหาธาตุในที่สุดเป็นสมเด็จพระสังฆราช

๓. พระธรรมอุดม (พระธรรมวโรดม ปัจจุบันนี้ ไม่ทราบนามเดิม)

๔. พระธรรมเจดีย์ (ไม่ทราบนามเดิม)

๕. พระอุดมปิฎก (สอน)

๖. พระวินัยรักขิต (ดุน)

๗. พระประสิทธิศีลคุณ (เสือ)

๘. พระธรรมปหังชนาจารย์ (ศิริ)

๙. พระประสิทธิศีลคุณ (เลี้ยง)

๑๐. พระธรรมปหังชนาจารย์ (สาด)

๑๑. พระรัตนมุนี (บาง ป. ๖)

๑๒. พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิโท ป. ๗)

พระธรรมเทศนา

แสดงโดย พระวิสุทธาธิบดี

เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ พระสุขุมธรรมาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ

ณ โอกาสนี้ จะรับประทานวิสัชนาแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนาในกุศลจริยาทักษิณานุปทาน เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันตรงกับวันสัตตมวารศพ ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิโท) อายุ ๗๖ ปี พรรษา ๕๕ เปรียญธรรม ๗ ประโยค อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม และอดีตเจ้าคณะแขวงวัดอรุณ ซึ่งเวียนมาบรรจบครบสัตตมวารในวันนี้ คณะศิษยานุศิษย์ฝ่ายบรรพชิต คือพระภิกษุสามเณรแห่งวัดหงส์รัตนาราม พร้อมด้วยบรรดาญาติโยมและคณะศิษยานุศิษย์ฝ่ายคฤหัสถ์ ซึ่งมีพระปริยัติมุนี ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม เป็นประธาน ได้มาพร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลขันธยัญวิธีเป็นส่วนเปตพลีอุทิศ เพื่อจะน้อมจิตกัลปนาวิบากผลส่วนสุขสมบัติอันเกิดแต่กุศลจริยาทักษิณานุปทานนี้ สนองในคุณูปการคุณของท่านเจ้าคุณผู้ล่วงลับดับจิตไปแล้วนั้น ทั้งนี้สำเร็จลงด้วยกำลังของความกตัญญูกตเวทิตาธรรม ซึ่งมีประจำเป็นอุปนิสัยในบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นการส่ออัธยาศัยในน้ำใจของความเป็นสัปปุริสชน

ความจริง การบำเพ็ญกุศลบุญราศีเพื่ออุทิศวิบากผลแด่บุคคลที่ตนปรารถนา ถ้าจะกล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นเป็นนิทัศนะในทางปัจจุบัน ข้อนี้จะสันนิษฐานได้ว่า อันมารดา

บิดาก็ดี หรือบรรดาญาติพี่น้องท่านผู้ใหญ่ก็ดี ตลอดจนอนุชนคนต่าง ๆ ในตระกูลก็ดี ซึ่งมีความปรารถนาอยากจะให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดในตระกูลของตัวก็ดี หรือเพื่อจะให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปฏิการคุณแก่ท่านผู้ซึ่งมีอุปการคุณก็ดี ก็จำเป็นอยู่เองที่ผู้ปรารถนาเช่นนั้นจะต้องมีวัตถุสิ่งนั้น ๆ จึงสามารถที่จะให้ได้ตามความประสงค์ที่ตนปรารถนา เช่น มารดา บิดา บุรพการีชน ปรารถนาอยากให้ทรัพย์สมบัติแก่บุตรธิดา หรือญาติชั้นผู้ใหญ่ปรารถนาจะให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ลูก หลาน เหลน โหลน หรือผู้เป็นอนุชนในตระกูลนั้นปรารถนาอยากสนองให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แก่ท่านผู้เป็นบุรพชน บุรพการี หรือบุพการิณีของตน ก็จำเป็นอยู่เองที่ตนจะต้องมีสิ่งนั้น เพราะถ้าไม่มีสิ่งนั้นแม้ความปรารถนามีอยู่ก็ไม่สามารถที่จะให้ ให้เป็นไปตามความประสงค์ที่ตนจำนงปรารถนาได้ การให้วัตถุเป็นนิทัศนนัยพอจะเทียบเคียงกันให้เห็นได้ว่า แม้บรรดาคณะศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ตลอดจนท่านผู้มีความเคารพนับถือในท่านเจ้าคุณผู้ล่วงลับดับจิตไปแล้วซึ่งมารวมชุมนุมกันอยู่ในที่นี้ต่างก็มีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่จะน้อมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ที่ตนได้อบรมเพื่อให้เป็นประโยชน์สุขแก่ท่านผู้ที่ตนเคารพรักใคร่ ซึ่งล่วงลับดับจิตไปแล้วนั้น ก็จำเป็นอยู่เองที่ทุกท่านจะต้องหลั่งหล่อดวงใจของตนให้เกิดเป็นบ่อบุญบ่อกุศล ดังที่ทางพระบาลีท่านใช้ศัพท์ว่า ปุญฺญาภิสนฺทา ความหลั่งไหลมาแห่งบุญ หรือที่เรียกกันว่า กองบุญ กุสลาภิสนฺทา ความหลั่งไหลมาแห่งกุศล หรือที่เรียกกันว่า กองกุศล เมื่อทุกคนได้หลั่งหล่อดวงใจของตนให้เกิดเป็นกองกุศลขึ้นแล้ว แต่นั้นตนเองก็มีโอกาสสามารถที่จะได้อุทิศกองบุญกองกุศลที่ตนได้อบรมให้เกิดปรากฏขึ้นในดวงจิตนี้ อุทิศสนองในคุณูปการคุณของท่านผู้ล่วงลับดับจิตไปแล้ว ด้วยเหตุผลดังนี้ คณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ตลอดจนถึงท่านผู้ที่มีความเคารพรักใคร่ในท่านเจ้าคุณผู้ล่วงลับดับจิตไปแล้วนั้น จึงได้มาพร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน เนื่องในโอกาสแห่งการเวียนมาบรรจบครบสัตตมวาร ณ วันนี้ ดังนั้น ในโอกาสนี้จะได้น้อมนำพระพุทธานุศาสนี ที่พระโบราณาจารย์ได้ประมวลไว้ในปาฐอุทเทศ ดังนิเขปบทบาลี ซึ่งได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า

ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถา

ซึ่งแปลใจความว่า "ผู้เป็นนักปราชญ์พึงปฏิบัติ โดยวิธีที่ไม่ทำชีวิตให้เป็นโมฆะ" นี้เป็นนัยที่พระโบราณาจารย์ได้ประมวลพุทธานุศาสนีตั้งไว้ในอุทเทศบาลีนี้

คำว่า เมธาวี แปลโดยความหมายตรง ๆ ว่า ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องทรงไว้ หรือถือเอาความว่า ผู้มีสติปัญญาเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต คนมีปัญญานั้นตามความจริงก็จะต้องเข้าใจว่า คนเราทุกคนเกิดมาก็มีปัญญาติดมาด้วยกันทุกคน ซึ่งทางบาลีเรียกว่า สชาติกปัญญา แปลว่า ปัญญาที่เกิดมาพร้อมกับชาติการเกิด ปัญญาตัวนั้นเป็นปัญญาพื้นฐานหรือพื้นเพ ที่รูปธรรมนามธรรมแต่งมาให้มีปัญญาเครื่องรู้ในชั้นของการเกิด บุคคลผู้มีปัญญาในที่นี้ ท่านหมายถึง ปัญญาที่พอกพูนอบรมให้เกิดเป็นแสงสว่างขึ้นในตนเพิ่มจากปัญญาเดิม ฉะนั้น ศัพท์ว่า เมธาวี ท่านจึงแปลว่า ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องทรงไว้ ในที่นี้ท่านชี้สัญญลักษณ์เครื่องหมายของคนมีปัญญาโดยลักษณะรวม ๆ ทั่วไป โดยไม่เจาะจงประเภท คนที่จะจัดว่า เป็นเมธาวีหรือผู้มีปัญญาเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตได้นั้น จุดสำคัญอยู่ที่วิธีการ การทำชีวิตของตนเองไม่ให้เป็นโมฆะนั่นแหละ ท่านเรียกว่า ผู้มีปัญญาในที่นี้ ปัญญาในที่นี้อยู่ที่จุดของชีวิตเป็นสำคัญเป็นความมุ่งหมาย เพราะคนเราได้ชีวิตมาก็เท่า ๆ กัน จะต่างกันบ้างเพียงความเป็นอยู่ดีบ้าง เลวบ้าง การเป็นอยู่จะมากหรือน้อยไม่เป็นสำคัญ สำคัญอยู่ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ได้สามารถกระทำความเป็นอยู่นั้นให้เป็นโมฆะ หรือเป็นอโมฆะ คือให้เป็นชีวิตที่เปล่า หรือเป็นชีวิตที่ไม่เปล่า ถ้าจะถามว่าเปล่าจากอะไร ไม่เปล่าจากอะไร ท่านแก้ว่าเป็นชีวิตที่เปล่าจากประโยชน์ที่ควรจะมี ควรจะเป็น ควรจะได้ ควรจะถึง หรือเป็นชีวิตที่ไม่เปล่าจากประโยชน์ที่ควรจะมี ควรจะเป็น ควรจะได้ ควรจะถึง

ฉะนั้น ชีวิตใดเป็นชีวิตเปล่า ท่านจัดว่าเป็นโมฆะ ชีวิตใดเป็นชีวิตที่ไม่เปล่า ท่านจัดว่าเป็นอโมฆะ โดยนัยที่กล่าวไว้อย่างนี้ ถ้าจะกล่าวโดยความหมายเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น จุดของคนที่เรียกกันว่าความเป็นอยู่ คือตัวชีวิตนั้น จุดประสงค์สำคัญของชีวิต อยู่ที่ตัวกำไรของชีวิตเป็นจุดประสงค์ของชีวิต คนเราได้ชีวิตมา ถามว่าได้มาทำไม ? ตอบกันตามนัยที่ท่านได้แก้ไว้ง่าย ๆ ว่า ได้ชีวิตมาก็เพื่อจะนำมาค้าให้เกิดกำไร นี่เป็นจุดประสงค์ที่สำคัญ คนเราเมื่อมาจะมืดมา หรือสว่างมาก็ตามที แต่เมื่อมาถึงนี้แล้ว ปัญหามีอยู่ว่าได้ใช้ชีวิตค้ากำไรให้เกิดเป็นกำไรของชีวิตหรือไม่ นั่นเป็นจุดประสงค์

ฉะนั้น กำไรของชีวิตท่านกล่าวว่า เป็นคุณค่าของชีวิตที่น่าจะได้ระลึกถึง คนที่ได้ชีวิตมาแล้ว ถ้าไม่สามารถค้ากำไรของชีวิตได้ แต่ไม่กระทำให้เกิดการขาดทุน ก็นับว่ายังดีเพราะเสมอตัว คือเมื่อมาไม่ได้กำไรของการมา แต่เมื่อไปก็ไม่ขาดทุนของชีวิต แปลว่า

เสมอกัน คือมาอย่างไรก็ไปอย่างนั้น ไม่ขาดทุนพอทำเนา ถ้าได้ชีวิตมาแล้วเกิดขาดทุนในการใช้ชีวิตที่ได้มา อันนี้ก็น่าเสียใจในชีวิตของผู้นั้น การที่จะได้กำไรของชีวิตหรือขาดทุนนั้น ก็อยู่ที่ผู้เป็นเจ้าของชีวิตนั่นเอง ถ้าผู้เป็นเจ้าของของชีวิตนั้นเป็นผู้มีปัญญา ที่เรียกว่าเป็นเมธาวี ก็จะเกิดสติสัมปชัญญะ มีความระลึกได้ และมีความสำนึกรู้สึกในชีวิต ก็สามารถที่จะหาวิธีการค้ากำไรของชีวิตให้เกิดเป็นกำไรขึ้นในชีวิตนั้น ผู้ใดสามารถค้ากำไรในชีวิตอันเป็นส่วนผลคือกำไรที่เรียกว่าสุทธิกำไรของชีวิต จะมากก็ตาม จะน้อยก็ตาม นับว่าเป็นกำไรของชีวิต เป็นสุทธิกำไรของชีวิต ถ้าได้น้อยก็เรียกว่ากำไรน้อย ถ้าได้ปานกลางก็เรียกว่ากำไรปานกลาง ถ้าได้มากก็เรียกว่ากำไรมาก โดยนัยที่เป็นปฏิปักขนัย คือตรงกันข้ามผู้ที่ได้ชีวิตมาแล้ว ดำเนินการให้เกิดความขาดทุนของชีวิต อันนี้นับว่าเป็นกรณีที่ไม่ควรกระทำ เพราะเป็นการสร้างความขาดทุนของชีวิต

ดังนั้น ชีวิตของคน ท่านจึงแยกโดยรูปศัพท์ออกเป็น ๒ ประการ คือ สุชีโว ความเป็นอยู่ชอบ ชีวิตชอบ ทุชีโว ความเป็นอยู่ไม่ดี ไม่ชอบ หรือบางครั้งท่านใช้ศัพท์ว่า สุชีวิตํ ความเป็นอยู่ดี ทุชีวิตํ ความเป็นอยู่ชั่ว ตัวความเป็นอยู่นี้เองเป็นมูลฐาน ดังนั้นผู้มีสติปัญญาสามารถจินตนาการด้วยตนเอง ตนเองนั้นจะเป็นผู้พิพากษาชี้และตัดสินสภาวะของตนเอง พระพุทธองค์ตรัสพระพุทธภาษิตว่า อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตนด้วยตนของตนเอง นี้ก็ส่องความให้เห็นว่าอย่าไปหาคนอื่นเขาเป็นผู้โจทก์ฟ้องเราเลย เรานั่นแหละควรจะเป็นผู้โจทก์ฟ้องตัวเราเอง ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงสอนว่า อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตนด้วยตนเอง ปฏิมํเสตมตฺตนา จงพิจารณาตนด้วยตนเอง นี้ก็ส่องให้เห็นว่าการจะพิจารณาลงโทษตนเอง ก็ตัวเองนั่นแหละเป็นผู้พิพากษาตัดสินตัวเราเอง ก็ตัวเราเองนั่นแหละเป็นทั้งโจทก์เป็นทั้งผู้พิพากษา ผู้ใดได้ความเห็นในทางที่ชอบสามารถพิจารณาตนเองได้ ผู้นั้นนั่นแหละจะได้กำไรของชีวิต ไม่ทำสิ่งที่ชีวิตให้หดหายกลายเป็นชีวิตที่ขาดทุน

ดังนั้น มวลพุทธบริษัทเมื่อได้สดับอรรถโดยความสรุปความตามนัยแห่งพระบาลีนี้ ควรน้อมจิตพิจารณาด้วยตนของตนเอง ท่านเจ้าคุณสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิโท) อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม ท่านได้ชีวิตมาสู่โลกนี้ ในชีวิตเบื้องต้นของท่านจะเป็นไปอย่างไรก็ตามที เราไม่ทราบ แต่นับได้ว่าเมื่อท่านได้เข้ามาสู่การอุปสมบทในพระพุทธศาสนาตอนนี้ถือได้ว่าท่านมาสู่ชาติอันประเสริฐ ที่เรียกว่า อริยชาติ เพราะพระพุทธศาสนามีองค์สมเด็จ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระธรรมและหมู่พระอริยสงฆ์เป็นพระรัตนตรัย เป็นเจ้าของพระศาสนา เมื่อท่านได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ก็ได้ชื่อว่าท่านมาอุบัติเกิดในชาติแห่งอริยะอันได้ชื่อว่า ชาติอันประเสริฐ นับแต่ท่านได้เปล่งวาจาอุทิศกายวาจาใจให้พระศาสนา ได้น้อมใจเข้ามาบรรพชาอุปสมบท ท่านก็มีสัจจธรรมคือเปล่งวาจาไว้ไม่กลับกลายอยู่ในชีวิตบรรพชาเพศตลอดมา จนถึงการดับเรียกว่ามรณภาพ นับว่าท่านเป็นผู้มีความจริงใจ มีสัจจธรรมอันน่าสรรเสริญในน้ำใจของท่าน

ดังนั้น ถ้าจะกล่าวโดยชาติก็นับว่าท่านเจริญโดยชาติ เพราะเข้ามาสู่อริยชาติ อริยชาตินับว่าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า ชาติวุฑโฒ ผู้เจริญโดยชาติ ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังเป็นผู้มีชีวิตดำรงอยู่ในวงศ์แห่งอริยชาตินี้เป็นเวลานาน กำหนดตามกาลถึง ๕๕ พรรษา ท่านได้ใช้ชีวิตของท่านให้เป็นประโยชน์ตามสมควรแก่กำลังความสามารถในเพศแห่งสมณวิสัย เมื่อท่านได้ใช้ วิริยะ อุตสาหะ สร้างพื้นฐานของท่านที่มีมาแต่เดิมให้เป็นพื้นฐานที่ประเสริฐขึ้นโดยลำดับ จนสามารถศึกษาเล่าเรียนสอบได้พระปริยัติธรรมจนถึงเปรียญธรรม ๗ ประโยค นี้แสดงว่าท่านเจริญด้วยวิชาการมีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่าทางพระปริยัติธรรมจนถึงเปรียญเอก เพราะอาศัยพื้นความรู้ที่ท่านมีอยู่ในตัวของท่านเอง นี้เองจึงเป็นเหตุให้ท่านสร้างการงานให้เป็นการงานที่ดี ที่เหมาะที่ชอบตามหลักวิชาและความรู้ ปรากฏว่าท่านได้เป็นครูสอนปริยัติธรรม สร้างพระภิกษุสามเณรให้เกิดเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมาเป็นเวลานาน การงานในส่วนที่ท่านได้ทำก็นับว่าเป็นการงานที่ชอบ การงานนั้นมีมากตามวิสัยแห่งโลกนับการงานเกือบไม่ถ้วน แต่ถ้าจะประมวลกล่าวโดยควรแก่ลักษณะการงานนั้นท่านย่อลงเป็น ๒ คือ การงานที่ดีกับการงานที่เสีย แม้ท่านอยู่ในสมณเพศวิสัยก็ได้สร้างการงานที่ดี คือการเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ทำชีวิตของท่านให้เกิดเป็นกำไรของชีวิต

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อท่านมีอายุพรรษากาลควรที่ทางคณะสงฆ์จะได้ยกย่อง ก็ได้แต่งตั้งให้ท่านมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม เมื่อท่านได้มาอยู่วัดหงส์รัตนาราม ก็ได้พยายามสร้างสรรค์ความเจริญแก่วัดหงส์รัตนารามตามสมควรแก่ความสามารถเท่าที่จะพึงบำเพ็ญให้เป็นไปได้ทั้งในด้านวัตถุทั้งในด้านคุณสมบัติ ตลอดจนมีน้ำใจเยือกเย็นปกครองศิษยานุศิษย์ที่อยู่ในปกครองของท่านให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา นี้นับว่าชีวิตของท่านเป็นชีวิตที่ท่านได้พยายามค้ากำไรของชีวิตไว้พอสมควรตามส่วนที่ควร ให้เกิดเป็นผลกำไร

จะมากหรือน้อยตามโอกาสนั้น ๆ นับว่าท่านได้สร้างกำไรของชีวิตไว้พอสมควร บัดนี้ ท่านเจ้าคุณสุขุมธรรมาจารย์ ได้มาล่วงลับดับจิตซึ่งเป็นไปตามอำนาจแห่งสภาวธรรมซึ่งใคร ๆ จะห้ามป้องกันอย่างใด ๆ ไม่ได้ เพราะคนเรานั้นเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องเดินไปหาจุดดับ ไม่มีใครได้รับยกเว้นเป็นพิเศษแต่ประการใด จะต่างกันก็แต่เพียงว่าช้าหรือเร็วกว่ากันเท่านั้น ในระหว่างทางที่ท่านเดินมาโดยลำดับนั้น ท่านได้พยายามสร้างผลกำไรของชีวิต ดังนั้น จึงนับได้ว่าท่านเป็นเมธาวีบุคคล เพราะท่านได้พยายามปฏิบัติตนโดยวิธีที่ไม่ทำชีวิตให้เป็นหมันคือ ปราศจากประโยชน์ คุณสมบัติของท่านเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่นำมากล่าวนี้ คณะศิษยานุศิษย์โดยเฉพาะที่เป็นบรรพชิตควรจะได้ถือเป็นเนติแบบแผน

ฉะนั้น ภิกษุสามเณรที่อยู่ในความปกครองของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์มาก่อน และบัดนี้ได้มาอยู่ในความปกครองของท่านผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ก็ควรจะได้ยึดแนวทางที่พระมหาเถระผู้เป็นอดีตได้ดำเนินกรณีกิจในหน้าที่ และวิธีการปกครองมาโดยลำนั้นรักษาพยายามอย่างต่ำให้ดำรงอยู่ในสภาพเดิม แต่ถ้ามีสติปัญญาความสามารถจะให้เจริญวัฒนาสถาพรยิ่งขึ้น ก็นับว่าเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ขอคณะสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม พร้อมด้วยบรรดาศิษยานุศิษย์ในฝ่ายคฤหัสถ์ ตลอดถึงญาติมิตรสหาย และท่านผู้เคารพนับถือในท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ จงประมวลพลังใจโดยพร้อมกันอธิษฐานดวงจิตน้อมอุทิศผลอันเป็นส่วนแห่งความสุขความสำราญที่ได้บำเพ็ญมา เป็นส่วนกุศลทักษิณานุปทานน้อมถวายแด่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ที่ได้ล่วงลับดับจิตไปแล้วนั้น อิมินา ทักขิณานุปทาเนน ด้วยอำนาจกุศลผลราศีรักษิณานุปทานที่คณะท่านเจ้าภาพตั้งเป็นพลังจิตบำเพ็ญให้เกิดขึ้นในชีวิตของตน ๆ จงดลบันดาลให้เป็นพลวปัจจัย ช่วยส่งเสริมให้ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ผู้ล่วงลับดับจิตไปแล้ว ขอจงเจริญงอกงามสมบูรณ์ด้วยความสุขความสำราญตลอดกาลเป็นนิจ

อนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ผู้ล่วงลับดับจิตไปแล้ว ท่านจะสิงสถิตย์ประดิษฐ์อยู่ ณ สถานที่ใด ๆ ก็ตาม หากดวงวิญญาณของท่านได้ทราบโดยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งคงจะปลื้มปีติยินดีปรีดา ปราโมทย์ ในความกตัญญูกตเวทีของคณะศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ตลอดถึงท่านผู้มีความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง หากท่านได้มีโอกาสอนุโมทนาในกุศล

จริยาทักขิณานุปทานนี้ โดยฐานะเป็นปัตตานุโมทนาทาน ข้อนั้นจะเป็นปัจจัยให้ประสบสุขสำราญโดยควรแก่คตินิยมในสัมปรายภพทุกประการ ซึ่งมีนัยดังรับประทานวิสัชนาโดยสังเขปกถาด้วยประการฉะนี้

ในอวสานการเป็นที่สุดแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์เปรียญจตุวรรคจะได้สวดคาถาธรรมบรรยายภาษิต เพื่อเพิ่มเติมเฉลิมฉลองประคับประคองสติปัญญาบารมีของคณะท่านเจ้าภาพ โดยอนุรูปแก่กุศลบุญราศีก็มีด้วยประการฉะนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระธรรมเทศนาทักษิณานุปทานกถา

แสดงโดย พระธรรมวรนายก

อธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ในงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร ครบ ๕๐ วัน

พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ) อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

วันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓

นมตฺถุ สุคตสฺส

โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต

เปตานปูชา จ กตา อุฬารา

พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ

ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกนฺ–ติ

ณ บัดนี้ เป็นวาระที่จะได้แสดงพระสัทธรรมเทศนาเป็นส่วนทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งบรรดาท่านสัทธิวิหาริกอันเวตาสิกศิษยานุศิษย์ญาติมิตรวิสสาสิกชนในท่านเจ้าคุณพระสุขุธรรมาจารย์ ได้มาประกอบการบำเพ็ญกุศลอันเป็นส่วนทักษิณานุปทาน ในวาระครบรอบปัญญาสมวาร คือการบำเพ็ญกุศลครบ ๕๐ วัน นับแต่วาระที่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ได้ถึงแก่มรณภาพแต่วันที่ ๖ กรกฎาคมศกนี้มาจนถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๓ นี้เป็นวาระครบ ๕๐ วันบริบูรณ์ เพราะฉะนั้นในโอกาสแห่งการบำเพ็ญกุศลครบ ๕๐ วันในวันนี้ คณะศิษยานุศิษย์ญาติมิตรผู้ซึ่งมีความเคารพความรักความนับถือในท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ได้มีสมานฉันทะมาพร้อมกันบำเพ็ญกุศลที่เป็นไปตามคตินิยม ของบัณฑิตยชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ในฝ่ายคณะสงฆ์มีพระปริยัติมุนีรักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม พระครูพิสิษฐ์ธรรมานุวัตร ร่วมด้วยพระภิกษุสามเณรในวัดนี้มีสมานฉันทะเป็นเจ้าภาพในการนี้ ฝ่ายฆราวาสนั้นก็มีญาติโยมชายหญิงทั้งใกล้และไกลซึ่งมีสมานฉันทะมาร่วมบำเพ็ญกุศลให้เป็นไปตามคตินิยมในโอกาสอันควรแก่กาลสมัยเช่นเดียวกัน

นับแต่วาระที่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ได้ถึงแก่มรณภาพมาแต่วันที่ ๖ กรกฎาคมที่ผ่านมาแล้วก็ปรากฏว่า ญาติโยมที่มีความเคารพนับถือในองค์ท่านต่างได้แสดงความเคารพความรักความอาลัยเป็นอปจายนธรรมเป็นกตัญญูกตเวทิตาธรรม น้อมนำการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแก่ท่านเป็นครั้งคราวเป็นวาระโดยลำดับ ๆมา นับว่าเป็นปฏิปทาที่ดำเนินให้เป็นไปตามวิสัยของบัณฑิตยชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก็โดยที่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ผู้ซึ่งถึงแก่มรณะภาพไปแล้วนั้น นับว่าเป็นพระเถระที่เจริญด้วยพรรษายุกาลในสังฆมณฑลรูปหนึ่ง ได้อุทิศชีวิตของท่านเข้ามาสู่การบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนานับแต่วาระที่ได้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่จังหวัดนครนายกวัดอุดมธานี ก็ได้ตั้งอกตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอันเป็นหลักเบื้องต้นของการศึกษาเล่าเรียนของคณะสงฆ์ ปรากฏว่าสอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอกในสำนักเรียนวัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก หลังจากนั้นท่านก็ได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังสำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพ ฯ ได้ตั้งอกตั้งใจศึกษาเล่าเรียนสามารถสอบไล่ได้เป็นเปรียญธรรม ๓ ประโยค ๔ ประโยค ๕ ประโยค ๖ ประโยค และ ๗ ประโยค ซึ่งนับว่าเป็นเปรียญธรรมชั้นสูงในสมัยนั้น และแม้ในสมัยนี้ก็ยังถือว่าเป็นเปรียญธรรมชั้นสูง คือเป็นเปรียญเอก เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาเล่าเรียนในส่วนพระปริยัติธรรมทั้งส่วนนักธรรมและส่วนบาลีจนสามารถสอบไล่ได้จนถึงเปรียญธรรม ๗ ประโยค ขณะนั้นท่านอยู่ที่วัดโมลีโลกยารามหรือที่ประชาชนเรียกว่า วัดท้ายตลาดคลองบางหลวง ตามระยะเวลากาลอันสมควร ต่อจากนั้นมาท่านเจ้าคุณผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามนี้ได้ถึงแก่มรณภาพ ทางการคณะสงฆ์จึงเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความเหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งแห่งความเป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามนี้ จึงได้ย้ายท่านจากวัดโมลีโลกยารามมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามเป็นระยะกาลช้านานมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี นับเป็นวาระที่ท่านได้มาบำเพ็ญศาสนากิจในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามนี้ เรียกว่าได้พากเพียรพยายามที่จะดำเนินการปกครองพระสงฆ์สามเณรในวัดนี้ให้เป็นไปตามฐานอันสมควร อุปถัมภ์ อุปการะในการศึกษาเล่าเรียนตามควรแก่กำลังและความสามารถโดยลำดับมาด้วยดี จนในครั้งหลังทางการคณะสงฆ์เห็นสิ่งที่เป็นคุณงามความดีความชอบของท่าน ท่านจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุปัชฌาย์มีหน้าที่สำคัญในการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรเป็นพระภิกษุสามเณรได้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนา กาลต่อมาก็ได้รับตำแหน่งหน้าที่เป็นเจ้าคณะ

ตำบลแขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ หรือที่เรียกว่า เป็นเจ้าคณะตำบลก็มีความหมายเท่ากัน

ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์นับว่าเป็นพระเถระที่มีอายุมากยั่งยืนในพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง เป็นพระเถระผู้มีคุณธรรมอันควรแก่ความเคารพสักการะบูชารูปหนึ่ง ตั้งตนอยู่ในศีลสังวรปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วยดี มุ่งมาดปรารถนาที่จะทนุบำรุงวัดวาอารามและการพระศาสนา ในวิสัยที่ท่านจะสามารถดำเนินการให้เป็นไปด้วยดีโดยลำดับ ๆ มาข้อนี้เราจะเห็นได้ว่า แม้ในส่วนวัดหงส์รัตนารามนี้ซึ่งถือว่าเป็นวัดในประวัติศาสตร์อันมีความสำคัญวัดหนึ่งในกรุงเทพฯ นี้ บรรดาสิ่งก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่ที่อาศัยของวัดหงส์รัตนารามอยู่ในฐานะที่เรียกได้ว่าเจริญด้วยอายุหมดด้วยคุณภาพมีแตกดับชำรุดทรุดโทรมไปตามเหตุตามปัจจัย แต่ถึงกระนั้นท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ก็ไม่ได้ท้อถอยแก่จิตแก่ใจหาโอกาสอันควรแก่การที่จะดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นไปตามกาลสมัย ตามกำลังของท่านเท่าที่ปรากฏด้วยดีในวัดหงส์รัตนารามนี้จะเห็นได้ว่าการก่อสร้างพระวิหารหลังใหญ่ซึ่งได้ชำรุดทรุดโทรมไปโดยทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีใครคาดคิดว่าจะมีการปฏิสังขรณ์ขึ้นมาได้อันตั้งอยู่หลังพระอุโบสถของวัดหงส์รัตนารามนี้ ใครที่ผ่านไปผ่านมาจะเห็นได้ว่าพระวิหารหลังนี้ไม่มีโอกาสที่จะบูรณะสร้างเสริมขึ้นได้ใหม่เสียแล้ว เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างได้พังทลายไปจนหมดสิ้น แต่โดยบุญญาบารมีของวัดหงส์รัตนารามนี้และกอปรด้วยบุญวาสนาของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์เป็นตัวยืนตัวปัจจัยที่สำคัญยิ่ง จึงเป็นเหตุให้ท่านผู้มีศรัทธาปสาทะสละทุนทรัพย์นับได้ล้าน ๆ บาทสร้างพระวิหารขึ้นมาจนสำเร็จเสร็จสิ้น อันเป็นสักขีพยานที่ปรากฏอยู่แก่สายตาของท่านทั้งหลายผู้มีจิตเป็นบุญเป็นกุศลโดยทั่วกันเป็นอย่างดีแล้ว ข้อนี้เราจะกล่าวเป็นอย่างอื่นมิได้นอกจากจะกล่าวว่า วัดหงส์รัตนารามยังเป็นวัดที่มีบุญญบารมี เป็นวัดที่มีกุศลผลบุญที่ได้ก่อร่างสร้างไว้ในหนหลัง เป็นวัดที่มีท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์มาอยู่ในฐานะเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ได้สร้างพระวิหารหลังใหม่ขึ้นมา ในสมัยที่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์เป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามนี้สิ้นการก่อสร้างไปเป็นจำนวนหลายล้านบาทดังชาววัดหงส์รัตนารามทราบกันดีอยู่แล้ว อันนี้เป็นสักขีพยานปรากฏว่า แม้การภายในวัดวาอารามที่ท่านเจ้าคุณสุขุมธรรมาจารย์ปกครองรับผิดชอบอยู่ ท่านก็มิได้นิ่งนอนใจ หาโอกาสอันเหมาะสมที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ก่อสร้างให้เป็นไปตามสมควรแก่กุศลเจตนา นี่กล่าว

เฉพาะสิ่งที่ทุก ๆ คนสามารถจะดูจะรู้จะเห็นให้เป็นสักขีพยานปรากฏได้ว่า สิ่งที่เป็นหลักเป็นฐานสำคัญได้เกิดมีขึ้นในวัดหงส์รัตนารามนี้ ส่วนหนึ่งก็เกิดมีขึ้นในสมัยที่ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์เป็นเจ้าอาวาส พร้อมด้วยหลวงพ่อสุโขทัยคือหลวงพ่อสุขและหลวงพ่อแสนนั้นด้วยนี้เป็นการภายในของวัดหงส์รัตนาราม ส่วนการบำเพ็ญศาสนกิจอันเกี่ยวข้องกับชาติภูมิบ้านเกิดเมืองพ่อเมืองแม่ เมืองพี่เมืองน้องของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์นั้น ท่านก็ไม่ได้ละเลยแต่ประการใดยังระลึกนึกอยู่เสมอว่าที่นี่เป็นวัดพ่อ วัดปู่ วัดย่า วัดตา วัดยาย วัดพี่วัดน้องจิตใจดวงนี้ได้มีความผูกพันธ์อยู่อย่างแรงกล้า

เพราะฉะนั้น ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ในส่วนหนึ่งท่านจึงได้ทุ่มเทบูรณ-ปฏิสังขรณ์วัดฝั่งคลอง อ. ปากพลี จ. นครนายก ซึ่งเป็นวัดเมืองเกิดบ้านบิดรมารดาของท่านเหมือนหนึ่งว่าได้สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด สำหรับวัดฝั่งคลองนี้ อันนี้แสดงให้เห็นถึงวาระจิตที่มีความกตัญญูกตเวทีที่ท่านได้มีอยู่ในสำนึกอันเป็นแผ่นดินเกิดของท่านว่ามีประการใด ๆ นี้แสดงให้เห็นน้ำใจที่มีความมั่นหมายที่ได้จะเห็นความเจริญก้าวหน้าทั้งวัดหงส์รัตนารามนี้ด้วย ทั้งวัดอันเป็นชาติภูมิบ้านเกิดเมืองบิดรมารดาของท่านด้วย ในหลายสิ่งหลายประการด้วยกันที่ท่านได้ดำเนินการก่อสร้างไปแล้วนั้นยังจะปรากฏ เป็นผลงานอันติดหูติดตาติดปากติดใจของอนุชนคนทั้งหลาย ซึ่งมีในภายหลังตลอดกาลนานเท่านาน แต่เดชบุญกุศลสมภารอันท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ได้สร้างไว้แล้วต้องหยุดชงักยุติลง จนมาถึงวาระแห่งวันที่ท่านได้มรณ-ภาพลง เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม ที่ผ่านมานี้ ซึ่งไม่มีใคร ๆ ที่จะคาดคิดนึกฝันได้ว่า ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ จะถึงแก่มรณภาพลงโดยฉับพลันและโดยรวดเร็วเห็นปานนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นความสูญสิ้นแห่งชีวิตของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ ก่อให้เกิดขึ้นซึ่งความอาลัย ความรักของบุคคลผู้ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับท่านเป็นจำนวนมากหลายและยิ่งเมื่อมาคิดว่าถ้ามาตแม้นว่าท่านจะมีชีวิตอยู่ต่อไปในกาลอันสมควรข้างหน้าแล้ว พระสุขุมธรรมาจารย์ ยังมีโอกาสที่จะบำเพ็ญศาสนกิจให้เป็นคุณประโยชน์แก่คณะสงฆ์และสังฆมณฑลได้เป็นอเนกประ-การ ไม่ใช่เฉพาะแต่สิ่งที่จะทำประโยชน์ให้แก่ญาติมิตรสหาย ลูก ๆ หลาน ๆ เพียงเท่านั้นก็หาไม่ แต่อย่างไรก็ดี เราท่านทั้งหลายทุกถ้วนหน้าที่เกิดมาในโลกนี้ เราทุกคนจะต้องตกอยู่ในอำนาจของความสัจจ์ความจริงประการหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครที่จะสามารถหลีกหนีพ้นได้

ความเป็นจริงของชีวิตในสิ่งนั้น กล่าวคือว่า เมื่อเราเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องสิ้นสลายไป มีความเกิดขึ้นเบื้องต้น มีความตายแปรสลายไปเป็นประการสุดท้าย หมายความว่า เมื่อมีเกิดก็มีแก่ มีเจ็บและมีตายหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปเช่นนี้ทุกถ้วนหน้า ไม่ว่าคนนั้น ๆ จะอยู่ในฐานะเป็นอย่างไรก็ตาม อยู่ในอำนาจของสิ่งที่เราเรียกว่าวัฏฏจักร คือ หมุนเวียนเปลี่ยนกันไปอย่างนี้ เกิดแก่เจ็บตาย ตายเกิดแก่หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป เป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ ธรรมดาของทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดมีในโลกนี้เว้นไว้แต่ว่าใครจะมาเร็วมาช้าไปเร็วไปช้า อันนั้นก็แล้วแต่บุญ-กรรมของแต่ละบุคคลที่ได้กระทำไว้แต่ว่าอย่างไร ๆ ก็ดี ปัญหาเรื่องความเกิดและปัญหาเรื่องความตายของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เป็นปัญหาที่เป็นปกติธรรมดา เพราะความเกิดและความตายนั้นโดยที่แท้ก็ไม่ใช่เป็นของใหม่สำหรับโลกนี้ และไม่ใช่ของเก่าสำหรับโลกนี้ ความเกิดความตายเป็นเรื่องธรรมดา ๆ สำหรับโลกนี้ นั่นหมายความว่าสำหรับตัวเรานั่นเอง ตัวเราเกิดมาแล้วเราก็แก่เจ็บแล้วก็ตายไปในประการที่สุด ไม่มีใครที่จะสามารถยืนยงดำรงอยู่ได้ตลอดกาลนานเท่านาน

เมื่อเราได้เห็นความสัจจ์ความจริงแห่งสภาพชีวิต แม้ของตัวเราเองแม้ทุกสิ่งทุกอย่างบรรดามีในโลกเช่นนี้แล้ว ทางพระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้ในสิ่งอันเป็นความสัจจ์ความจริงว่าเราจะตกอยู่ในภาวะอย่างนั้น แล้วเราจะต้องเป็นอย่างนั้น เป็นสิ่งที่เราจะหลีกหนีไปไม่พ้นได้ ตัวของเรานั้นจะได้ตั้งหน้าตั้งตาตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ในการที่จะเสริมสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตัวเรา ให้มีความเป็นอยู่ด้วยความผาสุกสบาย ดำรงไว้ในพุทธธรรมของพระศาสนาอันนี้เป็นสิ่งที่สอนให้เรารู้ว่า ชีวิตของเราที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ สิ่งที่แน่นอนที่สุดคือความตาย ความตายเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายหลีกหนีไม่พ้น จะตายช้าตายเร็วตายที่ไหนนั้นไม่มีใครสามารถที่จะกำหนดหมายได้ว่า จะต้องเป็นอย่างไร ๆ แล้วแต่เหตุแล้วแต่ปัจจัย ข้อนี้ดูการถึงมรณภาพของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ เป็นต้นเป็นตัวอย่าง ปรากฏว่าเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ที่ผ่านมาแล้ว ท่านได้ไปเป็นพระอุปัชฌายะบวชนาคแห่งหนึ่งที่วัดนาคกลาง พอกลับมาแล้วในตอนเย็นก่อนค่ำ ยังมาโอภาปราศรัยสนทนากับลูกศิษย์ลูกหาด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส พอตกเวลา ๔–๕ ทุ่มนั้นก็มีอันเป็นไปดังที่กล่าวมา จนถึงแก่ความตาย อันนี้แสดงให้เห็นว่า มรณภัยภัยคือความตายนั้น ยากที่จะกำหนดนัดหมายได้ว่าเป็นประการใด ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนว่า อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายบรรดามีในโลกนี้ เป็นของผิด-

เครื่อง เป็นของเล็กน้อย ประกอบไปด้วยสิ่งที่เป็นความทุกข์ความยากลำบากนานับประการ อนิมิตฺต ไม่มีเครื่องหมายกำหนดให้รู้ว่าจะแตกตายทำลายขันธ์ไปเมื่อใดเวลาใดดังนี้เป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้นเราท่านทั้งหลายในที่ประชุมนี้ เมื่อได้มีโอกาสมาคารวะศพท่านเจ้าคุณ-พระสุขุมธรรมาจารย์ในวันนี้ ได้มีโอกาสได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลผลบุญ เพื่อน้อมอุทิศวิปากสมบัติถวายแด่วิญญาณของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้วก็ดี เราก็มีโอกาสได้บทเรียนของจริงของแท้แห่งชีวิตควบคู่ไปด้วย

เราสมควรพิจารณาเห็นว่า ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์นั้น บัดนี้สรีระของท่านได้นอนแนบสนิทอยู่ภายในโลงหีบทอง ภายนอกประดับประดาด้วยมาลาสักการะ อันเป็นนิมิตหมายแห่งความเคารพความสักการะ แต่ภายในสรีระศพของท่านนั้น ก็ย่อมถึงแก่ความเปื่อยเน่าไปตามเหตุตามปัจจัยไม่มีชีวิตที่ยืนยงคงอยู่ได้ คงจะยังเหลืออยู่แต่สิ่งที่เรียกว่าวิญญาณของท่านที่จะไดเสวยความสุขความสบาย ตามวิปากสมบัติที่ได้กระทำแล้ว เมื่อเราได้พิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว ก็ต้องหันมาพิจารณาดูที่ตัวของเรานี้เช่นเดียวกัน จะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่จะมีอายุมากอายุน้อยเป็นผู้เด็กผู้เล็กก็ตามก็ไม่มีใครที่จะกำหนดหมายได้ว่า จะถึงวาระแห่งความสิ้นสุดแห่งชีวิตลงเมื่อใด ณ กาลใด ในประการดังที่กล่าวมาแล้วนี้นับว่าเราได้บทเรียนที่เป็นของจริงของชีวิตตัวเราเองอีกส่วนหนึ่ง เป็นสิ่งที่ให้เราได้กำหนดพิจารณาเพื่อจะไม่ให้ตกไปอยู่ในอำนาจของความประมาทในชีวิตของเราดังที่กล่าวมาฉะนี้

บัดนี้คณะสงฆ์ญาติโยมและประชาชนได้มีคารวะจิตมีกตัญญูกตเวทิตาจิตมาบำเพ็ญกุศลอันเป็นส่วนทักษิณานุปทาน เพื่ออุทิศถวายแด่ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมา-จารย์ผู้ล่วงลับไปแล้วตามประเพณีนิยมและการบำเพ็ญกุศลปรารภถึงบุคคลผู้ตายไปแล้วนั้น ทางพระศาสนาท่านสอนไว้ว่าผู้บำเพ็ญนั้นจะได้รับสิ่งที่เป็นอานิสงสคุณอันจะพึงปรากฏผลชัดใน ๓ ประการ.—

ประการที่ ๑ โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต การบำเพ็ญกุศลเห็นปานนี้ชื่อว่าเป็นการประกาศญาติธรรม ญาติธรรมนั้นหมายถึงน้ำใจอันแสดงถึงความเป็นญาติ หมายความว่า ในหลายท่านด้วยกันไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยความเป็นญาติกับท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์โดยสามารถการสืบสายโลหิต อย่างไรก็ตามแต่มีความเกี่ยวข้องด้วยความเป็นญาติในฐานะที่เป็นที่รู้จักมักคุ้นโดยฐานะที่เป็นที่เคารพรักนับถือระหว่างกันและกัน คุณธรรมอย่างนี้เรียกว่า

มีความเป็นญาติกันโดยธรรมการบำเพ็ญกุศลอย่างนี้เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรม น้ำใจที่แสดงถึงซึ่งความเป็นญาติ เป็นมิตร เป็นศิษย์ เป็นสหาย เกี่ยวข้องกับตัวท่านเป็นประการสำคัญ อันน้ำใจที่แสดงความเป็นญาติมิตรสหายแก่กันและกันนั้นนับว่าเป็นคุณธรรมอันพึงปรารถนาของสังคมมนุษย์เรานี้ ถ้าสังคมมนุษย์เรานี้ยังปรารถนาความสุขความเจริญ ความดีความงามแก่กันและกันสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันและกันตามควรแก่ฐานะ ลักษณะการที่กระทำเช่นนี้ ชื่อว่าเป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรมน้ำใจที่แสดงถึงซึ่งความเป็นญาติระหว่างกันและกันให้เป็นที่ปรากฏ ย่อมจะเป็นเครื่องผูกพันธ์ความรักความเคารพ ความนับเนื่องระหว่างกันและกันตลอดกาลนานเท่านาน

เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายที่มิได้เกี่ยวข้องโดยความเป็นญาติแห่งการสืบสายโลหิตแต่ได้มาแสดงน้ำใจแห่งความเป็นญาติที่สามารถแห่งความเคารพความนับถือ ในประการดังที่กล่าวมานี้ชื่อว่าเป็นการได้ผูกพันธ์ความสมานสามัคคีแก่กันและกันให้เป็นที่ปรากฏ นับว่าเป็นอานิสงส์ที่จะพึงมีพึงได้ในประการเบื้องต้น เป็นผลต่อคุณธรรมที่สังคมพึงปรารถนา

ประการที่ ๒ การทำบุญเพื่อบูชาความดีงามเห็นปานนี้ท่านสอนว่า เปตานปู่ชาจกตา อุฬารา เป็นการได้มีโอกาสมาบูชาสักการะความดีความงามของท่านผู้ล่วงลับไปแล้วให้ปรากฏหมายความว่าอันท่านผู้ล่วงลับดับไปแล้วอยู่ในฐานะเป็นปู่ เป็นย่า เป็นตา เป็นยาย เป็นครูบาอาจารย์ เป็นหลวงปู่หลวงตาก็ตาม ชื่อว่าเป็นผู้ที่ได้มีสิ่งอันเป็นความดีความงามปรากฏไว้แก่น้ำจิตน้ำใจของตน ยกตัวอย่างเช่น ท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์นี้เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ก็ได้แสดงปฏิปทาคุณของท่านให้เป็นที่ปรากฏแก่พี่ ๆ น้อง ๆ หลาน ๆ แก่ลูกศิษย์ลูกหาตามควรแก่ฐานะเท่าที่ท่านจะพึงสนองได้ กิริยากรรมที่ท่านได้กระทำเช่นนั้นก็ยังเป็นที่ผูกจิตผูกใจฝังจิตฝังใจแก่บุคคลผู้อยู่ในภายหลัง บัดนี้ท่านได้ถึงแก่มรณภาพไปแล้วโอกาสที่จะปฏิการะตอบแทนแก่ท่านด้วยประการต่าง ๆ ก็ไม่ได้มีโอกาสที่จะกระทำเช่นนั้น จึงได้หาโอกาสมากราบมาไหว้บูชาสักการะ มาร่วมกุศลผลบุญบำเพ็ญอุทิศถวายแก่ท่านเป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจของคุณธรรม คือความกตัญญูกตเวทีกตัญญูนั้นหมายความว่ารู้จักบุญคุณของท่าน กตเวทีนั้น หมายความว่าหาโอกาสตอบแทนความดีความงามอันเป็นตัวบุญคุณของท่านนั้นให้เป็นที่ปรากฏตามสมควรแก่กำลังที่ตนจะกระทำได้ การกระทำอย่างนี้ชื่อว่ามีนิมิตเครื่องหมายของ

ความเป็นคนดีในโลกอันควรแก่การอนุโมทนา นับว่าเป็นผลอานิสงส์ประการที่สองอันจะพึงมีพึงได้

ประการที่ ๓ พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ การบำเพ็ญกุศลอย่างนี้ย่อมประกอบด้วยบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งได้แก่ทายกทายิกา แปลว่าฝ่ายผู้บริจาคจตุปัจจัยไทยธรรม อีกฝ่ายหนึ่งได้แก่พระสงฆ์องค์เณรซึ่งเป็นปฏิคาหก แปลว่าฝ่ายผู้รับ ทายกทายิกาได้มีโอกาสถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแก่ภิกษุสามเณรผู้เป็นปฏิคาหก คือเป็นฝ่ายผู้รับ ก็แหละพระภิกษุสามเณรนั้น ชื่อว่าเป็นทายาทผู้สืบมรดกพระพุทธศาสนา ทายกทายิกาได้มีโอกาสถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแก่ท่าน อันจะได้เป็นกำลังกายกำลังใจในอันที่จะดำรงความเป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาด้วยดีสืบต่อไป นับว่าเป็นผลอานิสงส์ที่จะพึงมีพึงได้ในประการที่สามดังกล่าวมา ประมวลความว่า ในประการที่หนึ่งเป็นการได้อานิสงส์ในข้อที่ว่า เป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสหายเป็นการผูกพันธ์ความรักความสามัคคีในระหว่างกันและกันให้เป็นที่ปรากฏประการที่สอง เป็นการแสดงถึงซึ่งคุณธรรม คือความกตัญญูกตเวทิตาธรรมของตนเองให้เป็นที่ปรากฏในประการที่สาม เป็นการส่งเสริมเพิ่มเติมกำลังให้แก่พระภิกษุสามเณรผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาด้วยประการดังกล่าวมาฉะนี้

เพราะฉนั้น ด้วยอำนาจกุศลอันเป็นส่วนทานบารมี ศีลบารมี และภาวนาบารมีอันท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีโดยลำดับ ๆ มาถึงกาลบัดนี้ มาตรแม้นว่าดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระสุขุมธรรมาจารย์ จะพึงทราบได้ด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว ก็ขอได้โปรดรับบุญกุศลอันท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดี เพื่อให้สำเร็จสุขประโยชน์ในสุคติสัมปรายภพเบื้องหน้า ตามสมควรแก่ฐานะนิยมนั้น ๆ ทุกประการ

วิสัชนามาซึ่งพระสัทธรรมเทศนา พอสมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ปาฐกถาธรรม

เรื่อง สถาบันพระพุทธศาสนา กับ ความมั่นคงของชาติ

โดย

พระธรรมวรนายก

สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ เวลา ๐๘.๓๐ น.

ขออำนวยพรท่านสาธุชนทั้งหลาย

วันนี้ ขณะนี้เป็นวาระแห่งการแสดงปาฐกถาธรรม ทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย โดยกรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้ดำเนินการ เพื่อเป็นการสนองกุศลเจตนากรรมของรัฐบาล แห่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ซึ่งมีนโยบายที่จะส่งเสริมสนับสนุน ให้ประชาชนประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมโดยกว้างขวาง ซึ่งจะเป็นเหตุกล่อมเกลาจิตใจของประชาชน ให้ยึดมั่นในคุณงามความดี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น ทางรัฐบาลจึงมอบให้กรมประชาสัมพันธ์จัดให้มีการแสดงปาฐกถาธรรม ทางวิทยุกระจายเสียงในวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. เป็นต้นไป และได้มีคำสั่งให้สถานีวิทยุกระจายเสียงทุกสถานีถ่ายทอดรายการดังกล่าวนี้ ให้ประชาชนรับฟังทั่วกันด้วย นี้ เป็นเจตนารมณ์ที่เป็นบุญเป็นกุศล ที่รัฐบาลพึงมีอยู่ต่อพระศาสนา และมีความปรารถนาที่จะให้คุณธรรมของพระศาสนา ฝังมั่นซาบซึ้งตรึงตราอยู่ในจิตใจของประชาชนโดยทั่วไป กุศโลบายที่รัฐบาลพึงมีอยู่ต่อพระศาสนาและต่อศาสนิกชนโดยทั่วไปเห็นปานนี้ มีคุณค่าอันสมควรแก่การอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง แม้บรรดาท่านศาสนิกชนที่ได้มีโอกาสรับทราบกุศลเจตนาของรัฐบาลต่อการนี้ และ ทั้งได้มีโอกาสสดับรับฟังปาฐกถาธรรมจากรายการดังกล่าวนี้ ก็น่าจะมีส่วนแสดงธรรมปีติ เป็นการแสดงออกซึ่งอนุโมทนาจิต ต่อมหากุศลกรรมครั้งนี้โดยทั่วกัน เฉพาะอย่าง

ยิ่ง กรมประชาสัมพันธ์ซึ่งมีท่านอธิบดี กำจัด กีพานิช เป็นผู้รับสนองนโยบายส่วนนี้ ร่วมกับบรรดาท่านเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรายการปาฐกถาธรรมนี้ ผู้ซึ่งได้ดำเนินการในรายการนี้ ด้วยน้ำใจที่เป็นบุญเป็นกุศล มุ่งปรารถนาที่จะให้เป็นคุณประโยชน์ต่อศาสนิกชน ต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยความสุจริตใจของแต่ละท่านแล้ว ก็น่าจะเป็นบุคคลแรกที่พึงได้รับผลานิสงส์จากปฏิบัติการส่วนนี้ ซึ่งอาตมาภาพขอมีส่วนร่วมอนุโมทนาสาธุการ และอำนวยพรต่อทุก ๆ ท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย ซึ่งรวมทั้งบรรดาท่านสาธุชนทุกถ้วนหน้า และในทุก ๆ สารทิศ ผู้มีกุศลจิต ตั้งใจสดับรับฟังปาฐกถาธรรมะจากรายการนี้ และหากจะพึงมีทุก ๆ วันอาทิตย์ ในกาละเบื้องหน้าต่อไปด้วย

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ของเรา คือ อาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย ยาบำบัดความเจ็บไข้ได้ป่วย หรือแม้จะมีส่วนประกอบอื่น ๆ ใดอีกก็ตาม เราก็พยายามสืบเสาะแสวงหาให้ได้มา เพื่อการบำรุงบำเรอปรนเปรอในสภาพกายของเรา มีความสุขสำราญตามที่พึงปรารถนามากต่อมากแล้ว และในหลายๆอย่างชวนให้เห็นไปว่าเป็นความฟุ้งเฟ้อ สิ้นเปลือง บั่นทอนทำลายสุขภาพพลานามัยของตนเอง โดยไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใดเลย ก่อให้เกิดกรณีปัญหาแก่สังคม และปัญหาต่อเศรษฐกิจของบ้านเมืองเป็นอย่างมาก ถึงคราวถึงสมัยอันสมควรจำเป็นเฉพาะหน้าของพวกเราทั้งหลายแล้วหรือยัง? ที่เราทุก ๆ คนจะพึงสนใจ ใส่ใจ โน้มน้อมจิตใจของเรามาสู่ธรรมะปฏิบัติ ให้เกิดผลดีในทางปฏิบัติแก่เรือนใจของเราเองบ้าง จักได้มีผลอันสมดุลย์กันทั้งส่วนสภาพกายและทั้งส่วนสภาพใจ แก่ตัวเราเอง เพราะสภาพกายกับสภาพใจของเราแต่ละคน ไม่มีทางที่จะแยกออกจากกันได้เลย สื่อมวลชนทุกประเภท อาทิ วิทยุกระจายเสียง ทีวี หนังสือพิมพ์ หรือแม้แต่นักจัดรายการวิทยุ ทีวี มีโอกาสที่จะยังประโยชน์ดังกล่าวนี้ให้เกิดมีแก่สาธุชนได้มาก และอย่างกว้างขวาง

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ชาติไทย คนไทยของเรา เป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาล แม้ในบางครั้งบางสมัยชาติไทยของเราต้องล้มลุกคลุกคลานอยู่บ้างในบางครั้งบางคราว แต่ด้วย

เอกลักษณ์แห่งความมีสายเลือดเนื้อเชื้อไขแห่งความเป็นไทย ผู้รักอิสระเสรีเสมอด้วยชีวิต ไม่ยอมอย่างเด็ดขาดที่จะตกเป็นข้าทาสของใครๆ ชาติไทย คนไทยของเรา จึงสามารถหล่อหลอมตัวกันรักษาความเป็นชาติไทย เป็นคนไทยไว้ได้ สมภาคภูมิแห่งความเป็นไทย ผู้รักอิสระเสรีอย่างแท้จริง นี่เป็นเอกลักษณ์แห่งคุณลักษณ์พิเศษ ที่มีอยู่ในสายเลือด ในชีวิตจิตใจแห่งคนไทยเรา เราซึ่งเป็นอนุชนคนไทยในทุกวันนี้ น่าจะเสริมสร้างและสร้างสรรค์คุณลักษณ์พิเศษดังกล่าว ไว้ในดวงจิตดวงใจของเราจงทุก ๆ คน ให้มีผลเพิ่มเป็นทวีคูณยิ่งๆ ขึ้นให้สมกับสมัญญาแห่งความเป็นไทยของเรา ดวงวิญญาณแห่งบรรพบุรุษของเราในอดีต หากท่านจะพึงมีญาณวิถีรับทราบได้โดยทางใดทางหนึ่ง ท่านจะมีความปราโมทย์ใจหาน้อยไม่

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ชาติไทย คนไทยของเรา แม้จะถูกอำนาจกรรมนำให้ซัดเซเถลเร่ร่อน ในบางยุคบางสมัย จำต้องพลัดถิ่นฐานบ้านช่องมาแล้วในอดีต ตามกฏแห่งสังสารวัฏฏ์ก็ตาม แต่ในที่สุดด้วยอำนาจแห่งเอกลักษณ์ และคุณลักษณ์อันพิเศษ แห่งเลือดอันเข้มข้นของคนไทยทั้งปวงนั่นเอง คนไทยเราจึงมีความสามารถที่จะหล่อหลอมรวมตัวมาสู่ความมีเอกานุภาพ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้โดยได้อาศัยเดชะพระบารมีขององค์พระประมุขผู้นำของชาติในอดีต ผู้ทรงพระสติปัญญาความรู้ความสามารถ ความเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ เป็นเสมือนหนึ่งธงไชยเฉลิมพลนำคนไทยทั้งชาติ ให้สมัครสมานสามัคคีรวมกลุ่มกันอย่างแน่นหนามั่นคง ตั้งตัวขึ้นเป็นประเทศไทยขึ้นมาได้โดยถือเอาแผ่นดินในแหลมทองส่วนหนึ่งที่เรียกว่าสุโขทัย ประดิษฐาน สถาปนาขึ้นเป็นราชธานี ของชาติไทย โดยมีกรุงสุโขทัย คือจังหวัดสุโขทัยในปัจจุบันนี้ เป็นราชธานีเมืองหลวงของชาติไทย แต่ราวพุทธศักราช ๑๘๐๐ โดยมีเจ้าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นปฐมกษัตริย์พระองค์แรกของคนไทย ของชาติไทย นับแต่กาละบัดนั้นเป็นต้นมา ประเทศไทยชาติไทย คนไทยของเรา ได้รวมตัวกันเป็นหลักฐานตั้งมั่นอย่างมั่นคง ในภูมิภาคส่วนนี้ของโลกที่เรียกว่าดินแดนสุวรรณภูมิแหลมทอง ในปัจจุบันนี้เราได้ประกาศให้โลกทั้งผอง รับทราบว่าเราคือคนไทย ชาติไทย ได้ตั้งประเทศของตนขึ้นแล้ว คือประเทศไทย ประเทศที่รักอิสรเสรีเสมอด้วยชีวิตของตน คนไทยทั้งชาติจะไม่ยอมเป็นทาสของใคร ๆ และผู้ใดทั้งสิ้น

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

นับแต่เราได้ตั้งประเทศชาติไทยของเราขึ้นมาได้แล้ว เมื่อราวพุทธศักราช ๑๘๐๐ ปี คนไทยทั้งชาติด้วยการนำขององค์พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นพระประมุขของชาติที่เข้มแข็งกล้าหาญ ก็ได้ขวนขวายพยายามเสริมสร้าง สร้างสรรค์ สร้างชาติไทยของเราให้มีความเป็นหลักเป็นฐานมั่นคง ทั้งในการสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร เราได้ใช้หลักการปกครองประเทศชาติของเรา ในลักษณะ พ่อปกครองลูก โดยมีองค์กรที่เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินการปกครองประเทศ ต่างพระเนตรพระกรรณขององค์พระมหากษัตริย์ สี่องค์กรด้วยกัน ที่เรียกว่าจตุสดมภ์ คือมีองค์กรที่เรียกว่า เวียง วัง คลัง นา เป็นผู้บริหารประเทศ แม้ในการบริหารประเทศไทยของเราทุกวันนี้ ก็ยังคงใช้หลักจตุสดมภ์ทั้งสี่องค์กรนี้บริหารปกครองประเทศชาติของเราอยู่ แต่หลักการส่วนสำคัญ ๆ นั้น ยังคงใช้เป็นหลักบริหารประเทศชาติของเราอยู่ทุกวันนี้ และก็คิดว่าคงจำเป็นที่จะต้องใช้หลักการนี้ บริหารปกครองประเทศของเราสืบต่อไปอีกนานเท่านาน ไปจนกว่าประเทศไทยของเรานี้จะไม่ปรากฏในแผนที่โลก, นั้น ย่อมหมายถึงว่าคนไทยทั้งชาติสูญสิ้นความเป็นไทยโดยประการทั้งปวงแล้ว

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

เมื่อเราได้รวมตัวตั้งเป็นประเทศไทยของเราขึ้นมาได้แล้ว แต่ราวปีพุทธศักราช ๑๘๐๐ โดยมีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีดังกล่าวแล้ว คนไทยทั้งชาติด้วยการนำของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุข ก็ได้ร่วมสมานฉันทะกัน ตั้งหลักชัยของบ้านเมืองขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมหล่อหลอมจิตใจของคนไทยเรา ให้มารวมอยู่ในเอกภาพเดียวกัน หลักชัยดังกล่าวนี้คือ ชาติ, ศาสนา, พระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันแก่น เป็นสถาบันหลักชัย สถาบันที่เป็นที่รวมพลังกายพลังใจ สำหรับคนไทยทั้งชาติ คนไทยทั้งชาติเทอดทูนบูชาสักการะสถาบันทั้งสามนี้ เสมอแม้นด้วยชีวิตจิตใจของตัวเอง แม้หากถึงวาระที่ชาติจะย่อยยับอับจน คนไทยทั้งชาติก็พร้อมที่จะสละชีวิตของตนเพื่อดำรงไว้ซึ่งสถาบันทั้งสามนั้น ในอดีตกาลที่ผ่านมาแล้วที่เรายังมีความเป็นชาติไทย เป็นคนไทย มีฐานะและชีวิตอยู่บนพื้นแผ่นดินแหลมทองนี้มาได้ก็เพราะความเสียสละอันสูงส่งที่บรรพบุรุษไทยในอดีตของเราคุ้มครองป้องกัน รักษา พลีกาย

พลีชีพ รักษาความเป็นไทย รักษาแผ่นดินทองมาให้เป็นมรดกตกทอดมาถึงพวกเราทุกวันนี้ ทุกวันนี้อยู่ได้อย่างผาสุกตามสมควรแก่อัตภาพและฐานะของแต่ละบุคคล โดยมโนธรรมแล้ว เราทุกคนรวมทั้งอาตมาภาพด้วย ย่อมจะต้องสำนึกว่า เราอยู่ในฐานะที่เป็นลูกหนี้ของท่านบรรพบุรุษแต่หนหลังใหญ่หลวงนัก คุณธรรมคือกตัญญูกตเวทิตาธรรมเท่านั้น ที่เราทุกคนมีโอกาสจะปฏิการคุณของบรรพบุรุษได้

ชาติ, ศาสนา, พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันอันสูงสุด เป็นสถาบันที่เป็นรากแก่น เป็นสถาบันเสมือนธงชัยเฉลิมพล ของทุก ๆ คนที่มีความสำนึกว่าตนเป็นคนไทยคนหนึ่ง นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่คนไทยทุกคนต้องเทอดทูนบูชาสักการะไว้เหนือเศียรเกล้าของตน ป้องกันหวงแหนดำรงรักษาสถาบันทั้งสามนั้นด้วยชีวิตจิตใจ มิใช่ใช้เป็นเครื่องมืออำพรางว่า "ปากก็บอกรักชาติ แต่น้ำใจตกเป็นทาสของทรชน"

เราทุกคนซาบซึ้งตรึงใจเป็นอย่างดีว่า สถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั้น เป็นสถาบันอมตะของคนไทยทั้งชาติ เป็นเอกลักษณ์สุดยอดที่คนไทยรวมพลังกายพลังใจอยู่ต่อสถาบันทั้งสามนี้ แม้ตราบเท่าทุกวันนี้ แม้ในกาลปัจจุบันนี้ สถาบันชาติไทยเรา เป็นสถาบันหลักอันดับแรก สถาบันศาสนาเป็นอันดับสอง และสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอันดับสาม สถาบันทั้งสามนี้ เป็นสถาบันที่ไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ เป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างแนบสนิท เป็นสถาบันที่ก่อให้เกิดความสมดุลย์ระหว่างกันและกัน สักขีพยานในเรื่องนี้เราจะเห็นได้ชัดจากธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นธงประจำชาติไทยของเราประมวลรวมความจากสถาบันทั้งสามนั้น อย่างครบถ้วนบริบูรณ์

คำว่า "สถาบัน" นั้น ฝรั่งเขาใช้ว่า "INSTITUTION" แต่ไทยเราใช้ว่า สถาบัน ฝรั่งเขาจะให้ความหมายอย่างไรในคำ ๆ นี้ ก็เป็นเรื่องของเขา แต่เรื่องของไทยเรา สถาบันย่อมหมายถึง สิ่งที่เป็นหลักอันพึงเชื่อถือ, ให้ความสำคัญ, ให้ความเคารพสักการะ, เป็นสิ่งที่มั่นคงถาวร ซึ่งคนทั้งชาติยอมรับนับถือ ให้ความเคารพสักการะบูชาปฏิบัติร่วมกัน อาทิ ดั่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่คนไทยผู้เป็นไทยทั้งชาติ ให้ความเคารพบูชา นี่แหละเป็นความหมายของคำว่า "สถาบัน" อย่างไทย ๆ ของเรา

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

บัดนี้ มาถึงประเด็นปัญหาที่อาตมาภาพจะนำมาบรรยายเป็นปาฐกถาธรรมในวันอาทิตย์ที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๑ คือวันนี้ ในเรื่อง สถาบันพระพุทธศาสนา กับความมั่นคงของชาติ เหตุผลที่นำเรื่องนี้มาบรรยายก็เพราะได้พิจารณาด้วยกุศลจิตของตนเองว่า ถ้าชาติไทย คนไทยของเราทุกเหล่า ทั้งบรรพชิต ทั้งคฤหัสถ์ มีความสมัครสมานสามัคคีกัน ยืนหยัดอยู่ในความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อย่างมั่นคง สลัดละกิเลสมานะทิฏฐิ แข่งอำนาจวาสนากันเสียบ้าง ลดช่องว่างระหว่างความมีความจนกันเสียบ้าง ชะลอ ๆ ความขัดแย้งกันเสียบ้าง ยุติการทะเลาะเบาะแว้งกันเสียบ้าง เพลา ๆ มือจากการกอบโกยเพื่อประโยชน์ส่วนตัวกับหมู่คณะของตนเองเสียบ้าง มีความ เสียสละส่วนตัว เพื่อเจือจุน โอบอุ้ม ช่วยเหลือต่อสังคมที่ยากจนซึ่งต้องการเมตตา กรุณา จากเราบ้าง ดังนี้แล้ว อิสระเสรี ความเป็นไทย ความดำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติไทยเรา ต้องไปรอด อยู่รอดได้แน่นอน ทั้งนี้โดยอาศัยคุณธรรมสองสถาบันพระพุทธศาสนา เป็นสื่อกลาง เป็นแกนนำที่จะเป็นตัวพลังเชื่อมโยงความสมัครสมานสามัคคีของบุคคลในชาติ ศาสนา ให้มีความคิดสอดคล้องต้องกัน เป็นสัมมาทิฏฐิ ในทางที่ชอบที่ควร และมีการปฏิบัติเป็นสัมมากัมมันตาในวิถีทางที่ชอบด้วยครรลองคลองธรรม

เราจะเห็นได้ว่า จากสถาบันทั้งสามนั้น สถาบันพระพุทธศาสนาอยู่กึ่งกลางของสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ สิ่งที่เราน่าจะลองมาพิจารณาร่วมกันก็คือว่า เพราะเหตุไฉน ? จึงนำเอาสถาบันพระพุทธศาสนามาอยู่กึ่งกลางของสถาบันทั้งสอง ข้อนี้เราอาจพิจารณาได้ว่า ชาติไทย เป็นสถาบันหลักอันดับแรกของคนไทยทั้งชาติ ถ้าไม่มีชาติความเป็นไทยก็ไม่มี แผ่นดินที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากินก็ไม่มี ตัวเราลูกหลานของเรา ที่ไม่มีความเป็นชาติจะมีสภาพเป็นอย่างไร เราทุกคนพร้อมที่จะตอบปัญหานี้ให้ตรงกันว่า เราทุกคนก็ต้องตกเป็นทาส เป็นข้าคนอื่นเขาแน่นอน ส่วนสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอันดับสามนั้นเพราะพระมหากษัตริย์ทุก ๆ พระองค์แห่งชาติไทยของเรานั้น นอกจากจะทรงอยู่ในพระราชฐานะที่เป็นองค์พระประมุขของคนไทยทั้งชาติแล้ว พระมหากษัตริย์ยังทรงอยู่ในพระราชฐานะเหมือนกัปตันรัฐนาวาไทยทั้งชาติด้วย รัฐนาวาไทยจะแล่นไปได้รวดเร็วกว่าคลื่นลมมรสุมบรรลุจุดหมายปลายทาง ได้สมประสงค์เพียงใด หรือไม่นั้นอยู่ที่กัปตันเรือ ลูกเรือทุกคนแห่ง

รัฐนาวาไทยมอบความไว้วางใจ ความเชื่อถือ เคารพบูชา ความเป็นความตายของลูกเรือทุกคน มอบกายถวายชีวิตไว้กับองค์พระมหากษัตริย์ ผู้ดำรงราชฐานะเป็นกัปตันรัฐนาวาไทย ในประการที่สำคัญที่สุดคือ องค์พระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมแห่งพลังความรักความสมัครสมานสามัคคีของบุคคลในชาติ

ทุก ๆ ศาสนามีวัตถุประสงค์ตรงกัน คือมีความมุ่งหมาย สั่งสอน อบรม ให้บุคคลเลิกประพฤติความชั่ว ให้ประพฤติตัวปฏิบัติชอบตามหลักคุณธรรมของศาสนา นี่เป็นความหมายตรงกันทุก ๆ ศาสนา

กล่าวโดยเฉพาะในปาฐกถาธรรมะนี้ คนไทยของเราประมาณ ๔๕ ล้านคน นับถือพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า ๙๙ % นับว่าเป็นพลานุภาพที่มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงสำหรับประเทศไทยของเรา คนไทย ชาติไทย ยกย่อง เทอดทูน บูชา สักการะพระพุทธ-ศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย นับตั้งแต่ประเทศชาติบ้านเมืองมาตลอด กาลนานตราบเท่าทุกวันนี้ เป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของชาติไทย คู่เคียงเรียงกันมากับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ในพระบรมราชวงศ์จักรีนี้ พระมหากษัตริย์ของเรา นอกจากทรงดำรงอยู่ในพระราชฐานะที่เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกแล้ว พระองค์ยังทรงเป็นพุทธมามกะผู้นับถือพระพุทธศาสนาด้วย

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

เรามีความจำเป็นอย่างไร ? จึงอยู่รวมกันเป็นชาติ จะต่างคนต่างอยู่ไม่ได้หรือ ? ชาติให้ประโยชน์ต่อพลเมืองอย่างไร ? ทำไม ? ต้องมีศาสนาคู่กับชาติ ? ศาสนาให้ประโยชน์ต่อบุคคลในชาติอย่างไร ? ชาติจะขาดศาสนามิได้หรือ ?

นี่เป็นประเด็นแห่งปัญหาที่เราทุกคนน่าจะลองร่วมกันพิจารณาวินิจฉัย ให้คู่ควรแก่เหตุผล คนไทยนั้นมีความเป็นชาติไทยมาแต่อดีตกาลแล้ว เรามีพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติของเรามานับแต่ตั้งประเทศชาติไทย บรรพบุรุษในอดีตของเรา ตั้งแต่ตั้งชาติไทยโดยมีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ราวปีพุทธศักราช ๑๘๐๐ สืบทอดติดต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เรามีพระพุทธสาสนาดำรงคู่อยู่กับชาติไทยตลอดมา เมื่อเป็นเช่นนี้เราทุกคนลองมาพิจารณาดูว่า

เรามีความจำเป็นอย่างไร เราจึงรวมกันอยู่เป็นชาติ ?

จะต่างคนต่างอยู่ไม่ได้หรือ ?

เมื่ออยู่รวมเป็นชาติขึ้นมาแล้ว จะให้คุณประโยชน์แก่บุคคลในชาติอย่างไร ?

ครั้นเรา ได้ร่วมใจกันสร้างชาติขึ้นมาแล้ว มีความจำเป็นอย่างไรหรือ ? จึงต้องมีศาสนามาดำรงอยู่คู่กับชาติ ? ถ้าเราไม่มีศาสนาจะเสียหายอย่างไร และศาสนาจะเอื้ออำนวยให้คุณประโยชน์ต่อบุคคลในชาติอย่างไร ?

ประเด็นแห่งปัญหาที่ชวนให้เราคิดพิจารณาอย่างนี้ เมื่อเราได้ใช้โยนิโสมนสิการตามควรแก่เหตุ โดยประการทั้งปวงแล้ว เราจะได้เห็นประจักษ์ว่า บรรพบุรุษของเราในอดีตท่านมีความเฉลียวฉลาด สามารถมาก เล็งแลเห็นการณ์ไกล ที่ท่านได้พยายามสร้างชาติสร้างศาสนา ให้เป็นมรดกตกทอดถึงพวกเรา เพราะเหตุว่า ชาติกับศาสนานั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีคู่กัน อนุรูปเหมาะสมกับสภาวะของคนเราอย่างแท้จริง

โดยเฉพาะที่เรียกเป็นคนหรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เมื่อแยกสภาวะที่เป็นส่วนสำคัญของแต่ละบุคคล ก็จะเห็นว่ามีอยู่ ๒ ส่วน ส่วนที่ ๑ คือจิตใจ ส่วนที่ ๒ คือร่างกาย คนเราที่จะเป็นคนขึ้นมาได้นั้น ต้องประกอบด้วยส่วนที่มีความสำคัญทั้งสองส่วน คือต้องมีทั้งส่วนจิตใจและทั้งส่วนร่างกายจึงจะนับว่าเป็นคน หรือเป็นมนุษย์ได้ ถ้ามีแต่ส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นคนเป็นมนุษย์มิได้แน่นอน คนที่มีแต่เรือนร่างกาย แต่ไม่มีจิตใจก็ไม่เรียกคน เรียกว่าเป็นผีคือคนที่ตายไปแล้ว ที่มีจิตใจแต่ปราศจากร่างกายเป็นเครื่องรองรับ ก็ไม่เรียกว่าคนอีกเหมือนกัน เรียกว่าเป็นเทวดาฟ้าดิน ภูต ผี ปีศาจ หรืออะไรทำนองนั้น เพราะไม่มีเรือนร่างให้ปรากฏเห็น โดยประการที่กล่าวมานี้ เราจะเห็นได้อย่างชัดแจ้งว่า จิตใจกับร่างกายนี้แยกกันไม่ได้อาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะถือว่าเป็นคน หรือ มนุษย์ ถ้าแยกกันก็มิใช่คนหรือมนุษย์ดังกล่าวแล้ว

บรรพบุรุษของเราในอดีต ท่านทรงไว้ซึ่งความเฉลียวฉลาด สามารถที่จะเล็งแลเห็นการณ์ไกล นำให้พวกเราสร้างชาติขึ้นมาให้เป็นชาติที่มีหลักฐานมั่นคง ดำรงอยู่ซึ่งความเป็นชาติมีเอกราชอิสรเสรีดั่งที่เป็นผลลัพธ์ของเราอยู่ในปัจจุบันนี้ดังที่เราเห็นอยู่ในบัดนี้ ก็เพื่อที่จะได้บำรุงอุปถัมภ์ อุปการะพลเมืองแต่ละบุคคล อันเป็นส่วนของร่างกาย ให้อยู่ดีกินดีป้องกันสรรพภัยวิบัติอุปสรรคอันตรายทั้งปวงมิให้เกิดมี เป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุข ในส่วนสภาพของเรือนร่างกาย ให้แก่ประชาชนพลเมืองตามสมควรแก่อัตตภาพและฐานะ

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

คนที่ไม่มีชาติประเทศเป็นของตนเอง หรือ แม้มีประเทศชาติ แต่ปราศจากความเป็นหลักฐานมั่นคง ปราศจากอิสรเสรี ไร้เสียจากความเป็นไทยของตัวเอง ปราศจากสิ่งที่ยึดมั่นทั้งกายทั้งใจ ต้องระหกระเหินเร่ร่อนกินไม่เป็นบ่อนนอนไม่เป็นที่ พลัดที่นาคาที่อยู่ ลูกผัวตัวเมียก็ต้องพลัดพรากจากกัน ทรัพย์สินสมบัติของตนเองก็ต้องพินาศเสื่อมศูนย์ ไม่มีปัจจัยและอนาคตสำหรับฐานะ และชีวิตของตนเอง ต้องอพยพหลบลี้หนีภัยร้อยแปดพันประการชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ดังที่เราท่านทั้งหลาย รู้เห็นเป็นประจักษ์อยู่แล้ว ทั้งจะเป็นด้วยเหตุผลประการอื่นใดมิได้ นอกจากเสถียรภาพอันมั่นคงของชาติ ของบุคคลในชาตินั้น ๆ ไม่มีสถาบันหลักอันมั่นคงที่จะประกันความปลอดภัยแห่งทรัพย์สิน ฐานะ และชีวิตของบุคคลในชาตินั้น ๆ ได้นั่นเอง

ก็แหละทรัพย์สินสมบัตินานาประการ ที่ชาติสร้างขึ้นนั้น เลี้ยงบำรุงประชาชนได้เพียงส่วนร่างกายเท่านั้น แต่ส่วนจิตใจของบุคคลในชาติ ชาติเลี้ยงมิได้ ผู้ที่สมบูรณ์พูนสุขด้วยทรัพย์สินเงินทองเพียบพร้อมด้วยอำนาจวาสนา หรืออย่างที่กล่าวว่า อยู่บนกองเงินกองทองมิใช่ว่าจะมีความสุขสมหวังเสมอไปก็หามิได้ มากต่อมากต้องประสบปัญหาแห่งความระทมขมขื่น เพราะทรัพย์สมบัติและอำนาจวาสนาของตัวเอง ต้องประสบมรณภัยเพราะทรัพย์สินสมบัติของตนเอง ก็มีอยู่เป็นอันมาก ดังที่เราทราบอยู่แล้ว ทั้งนี้ เราพอจะพิสูจน์ได้ว่า เพราะจิตใจของเขาเหล่านั้น ขาดธรรมโอสถ ที่เป็นคุณธรรมสำคัญเป็นเครื่องจรรโลงใจของเรา ใจเขาผอม ใจของเขาระทมทุกข์ร้อน ใจของเขาดิ้นรนกระสับกระส่าย ใจของเขาไม่อาจต้านทานต่อสรรพทุกข์เวทนาได้ ใจของเขาปราศจากเสียแล้วซึ่งสรณธรรม ที่จะเป็นการเสริมสร้างความอบอุ่นใจให้แก่เขา แม้ในที่สุดบุคคลในชาติ ถ้าปราศจากเสียซึ่งคุณธรรมของพระศาสนา คือความไม่มีธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต สามัคคีธรรม เสียสละ ความมีกตัญญูกตเวทิตาธรรมเสียแล้ว การสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็เป็นสิ่งยากที่จะดำเนินการให้บรรลุถึงเป้าหมายความประสงค์ได้

คุณธรรมของพระศาสนาเป็นสมบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับจิตใจ ของบุคคลในชาติทุก ๆ คนสั่งสอนอบรมให้บุคคลในชาติมีน้ำใจสะอาด มีน้ำใจซื่อสัตย์สุจริต มีน้ำใจเข้มแข็ง

อาจหาญ มีน้ำใจเสียสละในเหตุที่ควรเสียสละ สอนบุคคลในชาติให้มีความเมตตากรุณาต่อกัน สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยามที่เพื่อนร่วมชาติมีทุกข์มีภัย

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันกลาง ระหว่างสถาบันชาติ และสถาบันองค์พระมหากษัตริย์นั้น เพราะคุณธรรมแห่งสถาบันศาสนา อบรมบ่มสอนให้บุคคลในชาติรักความเป็นเอกราช รักความเป็นอิสรเสรี ร่วมความสมัครสมานสามัคคี รักความเป็นไทย แม้ชีวิตก็ยอมเสียสละได้ เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติไทย คุณธรรมของพระศาสนาสั่งสอนให้บุคคลในชาติ ได้มีความจงรักภักดี ได้มีความกตัญญูกตเวที ต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระองค์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ สถาบันศาสนาจึงเหมือนเป็นแกนกลาง ที่เชื่อมโยงผูกพันให้สถาบันทั้งสองดำรงอยู่อย่างมั่นคง

การที่บ้านเมืองของเรา ดำรงคงอยู่ซึ่งความเป็นชาติไทย มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงทศพิธราชธรรมอย่างสมบูรณ์ มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยเห็นปานดังกล่าวมานี้ เราจึงสามารถตอบประเด็นแห่งปัญหาดังกล่าวได้แล้วว่า ศาสนาเป็นสมบัติอันจำเป็นของทุก ๆ คนในส่วนสภาพทางใจ เว้นแต่คนไม่มีศาสนา ชาติเป็นสมบัติของคนทุกคน ในส่วนสภาพที่เป็นกาย ชาติ ทำให้กายของเรา อยู่ดี กินดี ศาสนา ทำให้ใจของเราอยู่เย็นเป็นสันติสุข เราทุกคนเกิดมาเป็นคนไทย มีกายอยู่ดีกินดี มีใจอยู่เป็นสุข ก็ควรจะเป็นยอดปรารถนาของเราทุก ๆ คนแล้ว ไม่มีอะไรอีกแล้ว ที่จะประเสริฐสุดในโลกมนุษย์ เท่าที่ผลอันยอดปรารถนาของเราดังกล่าวแล้ว

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

เมื่อบุคคลในชาติ มีคุณธรรมของพระศาสนาเป็นเรือนใจอยู่ ประพฤติปฏิบัติตามครรลองครองธรรมของพระศาสนา ตามสมควรแก่ฐานานุรูปของแต่ละบุคคลแล้ว ความมั่นคงของชาติไทยทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การสังคม และแม้ในประการอื่น ๆ ก็จะมีผลติดตามขึ้นมา ในทางสร้างเสริม สร้างสรรค์ ความมั่นคงของชาติ เอกราช อิสรเสรี ให้เกิดมีแก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สถาบันอันสูงสุดของเราทุก ๆ คนอย่างแน่นอน โดยการปลูกฝังคุณธรรมของพระศาสนาสู่พื้นฐานทางจิตใจแห่งศาสนิกชนคนไทยของเราให้ได้ผลอย่างจริงจัง โดยรัฐบาลและศาสนิกชนทั้งมวล มีกุศโลบายแน่นอน มั่นคงที่จะอุปถัมภ์ต่อการพระศาสนา

ดังกล่าวแล้ว ด้วยศรัทธาปสาทต่ออุดมการณ์นี้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และอย่างจริงจัง อาตมาขอบิณฑบาตแต่เพียงว่า อย่าพึ่งให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ที่จะต้องบำเพ็ญศาสนกิจส่วนนี้ โดยเฉพาะเลย

ก่อนที่จะยุติการแสดงปาฐกถาธรรมะ ด้วยเวลาอันจำกัดนี้ อาตมาภาพขอถือโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งกุศลทัศนะของตนสู่ท่านสาธุชนทั้งหลาย เพียงทัศนะหนึ่ง กล่าวคือ การที่เราจะอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของเรา ให้ดำรงสถิตสถาพรตลอดกาลนาน ให้เป็นมงคลมิ่งขวัญคู่กับสถาบันชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์นั้น นอกจากเราจะดำรงตนอยู่ในธรรมปฏิบัติของพระศาสนาแล้ว มีวิถีทางที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มวลศาสนิกชนน่าจะจำเริญศรัทธาปสาทะ พึงบำเพ็ญบุญกล่าวคือ การถวายความอุปการะต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร ผู้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เพราะความรู้ ความเฉลียวฉลาด ความสามารถ และสุปฏิบัติของพุทธบริษัทมี พระสงฆ์ สามเณรเป็นต้นเท่านั้นที่จะสืบอายุพระศาสนาได้ ที่จะให้คุณประโยชน์โดยศีลธรรมแก่สาธุชนได้ ที่จะสร้างพื้นฐานทางคุณธรรมให้แก่ประชาชนได้ ที่จะให้ประชาชนมีสรณะที่พึ่งทางใจได้ การที่ศาสนิกชนจำเริญศรัทธาปสาทะสร้างปูชนียวัตถุ อาทิ เช่น พระพุทธรูป ก็เพื่อเป็นการสักการะกราบไหว้บูชา เป็นพุทธบูชาส่วนพุทธานุสสติ การสร้างคัมภีร์พระธรรม อาทิ พระไตรปิฎก หลักสูตร หนังสือเรียน ถวายวัด และพระภิกษุสามเณรนั้น ก็เพื่อผลต่อการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรเท่านั้น กาาสร้างพระพุทธรูปก็ดี การสร้างพระคัมภีร์ก็ดี ก็เป็นกุศลกรรมอันควรต่อการอนุโมทนาสาธุการ แต่พระพุทธรูปก็ดี พระคัมภีร์ก็ดี ที่ท่านผู้มีศรัทธาสร้างไว้นั้น ไม่มีทางที่จะดำรงรักษาสืบอายุพระศาสนาได้เลย เพราะเป็นเพียงวัตถุบูชา อันควรแก่การสักการะกราบไหว้เท่านั้น

การสร้างพระสงฆ์สามเณร ให้มีความรู้ ความเฉลียวฉลาด ความสามารถ และมีสุปฏิบัติเท่านั้นที่จะรักษาพระศาสนาไว้ให้มั่นคงสถิตสถาพรสืบต่อไปตลอดกาลนิรันดรได้ ซึ่งก็เป็นที่น่าอนุโมทนายินดีว่า ท่านสาธุชนชายหญิงมากท่าน เห็นความสำคัญต่อการนี้ ได้บริจาคทรัพย์ของตนให้เป็นการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อปรารถนาต่อผลคือความมั่นคงของพระพุทธศาสนาดังกล่าว (อาทิธนาคารกรุงเทพที่ได้บำเพ็ญกุศลส่วนน้อยู่) อาตมาภาพใคร่จะ

ขอจำเริญศรัทธาปสาทะ มายังพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ เพื่อถวายการอุปการะบริจาคทรัพย์เป็นทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณรให้แผ่ขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น จักเป็นการเทอดทูนธำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนาประจำชาติไทย ประจำตัวเรา ไว้ได้ตลอดกาลนาน อาตมาภาพขออนุโมทนาสาธุการต่อทุกท่านที่จำเริญศรัทธาปสาทะเพื่อการดังกล่าวนี้ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ เป็นวาระที่สิ้นปีเก่า ตามสากลนิยมของชาวโลก ซึ่งหลังจากเที่ยงคืน ๒๔.๐๐ น. ของวันนี้ไปแล้ว ก็จะก้าวขึ้นสู่ปีใหม่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ ตลอด ๓๖๕ วันของปีที่ผ่านมาแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นอดีต ทั้งรูปธรรมนามธรรม ทั้งฐานะทั้งชีวิตของเราเอง เราทุกคนน่าจะปลงตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงสอนไว้ว่า "อตีตํ นานฺวาคเมยฺย แล้วก็แล้วไป อำนาจแห่ง ฉันทา โทสา ภยา โมหา ที่มีอยู่ในตัวเรามากน้อยเพียงไร เรารู้แก่ใจของเราดี คนอื่นไม่มีโอกาสที่จะรู้ได้เท่าตัวของเราเอง สภาวะที่เป็นสิ่งขุ่นข้อง หมองใจ เป็นเสมือนมลทินเกาะกัดกินตัวเรา จิตใจของเราอยู่ ขอให้เราปลงใจเสียเถิดว่า "แล้ว ก็แล้วไป" เรามาตั้งต้นชีวิตฐานะของเราใหม่ดีกว่า โดยยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมของพระศาสนา

หลังจากเที่ยงคืนของวันนี้ ชีวิตและฐานะของเรา และในทุกสิ่งทุกอย่าง ก็จะย่างเข้าสู่ชีวิตใหม่ ฐานะใหม่ ในวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ นับแต่วินาทีแรกเป็นต้นไป อาตมาภาพจึงขอถือโอกาสอันเป็นมงคลกาลนี้ อัญเชิญพระพุทธภาษิตของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องจรรโลงใจ สร้างสรรค์พลังใจ เพื่อชีวิตใหม่ เพื่อฐานะใหม่แก่ท่านสาธุชนทั้งหลายทุกถ้วนหน้า ตามนัยแห่งพระโอวาทานุสาสนีย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้—

"เรา ตถาคต (หมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ไม่เห็นความสวัสดีของสรรพสัตว์ (ในสากลโลกนี้) เลย เว้นแต่เขาจะมีความรู้ ความเพียร ความสำรวมอินทรีย์และความเสียสละในทุกประการ"

จากพระพุทธภาษิตนี้ ความสวัสดีของท่านสาธุชนทั้งหลายจะมีได้ ตลอดปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ ตลอด ๓๖๕ วันนี้ ทั้งในชีวิต และฐานะ ต้องมีคุณธรรมของพระศาสนา ๔ ประการคือ

๑. ความรู้ที่ดี (สุวิชาโน ภวํ โหติ)

๒. ความเพียร (วีริเยน ทุกฺขมจฺเจติ)

๓. ความสำรวมอินทรีย์ (สาธุ สพฺพตฺถ สํวโร)

๔. ความเสียสละ (จาคมนุพฺรูเหยฺย)

ขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย เพิ่มพูนพลังแห่งคุณธรรม ๔ ประการนี้ แก่ตัวท่านเถิดทุก ๆ ท่านจะประสบความศิริสวัสดีในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ

บทอำนวยพร

ในที่สุดแห่งปาฐกถาธรรม เรื่องสถาบันพระพุทธศาสนากับความมั่นคงของชาตินี้

ในนามของอาตมภาพ

ในนามของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย

ในนามของบรรดาท่านพระมหาเถรานุเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นในเขตปกครองสงฆ์ภาค ๑๒ สามจังหวัดคือ ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา

ในนามของบรรดาท่านคณะกรรมการ อ.ป.ต. ทุกหน่วยในภาค ๑๒

ขอร่วมพลังแห่งกัลยาณจิตโดยสมานฉันทะ ตั้งสัตยาธิษฐานและมโนปณิธานอันแรงกล้า ขออัญเชิญคุณแห่งพระศรีรัตนตรัย อันเป็นนิรติศัยบุญญเขต และพระสยามเทวาธิราชอันศักดิ์สิทธิ์ พระเสื้อเมือง พระทรงเมืองอันเรืองฤทธิ์ องค์พระผู้ปกป้องคุ้มครองรักษาขอบเขตขัณฑเสมาราชอาณาจักรไทย รวมทั้งกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติที่อาตมาภาพทั้งมวลปฏิบัติมาด้วยดี ขอได้ประมวลรวมเป็นตบะเดชะ ทรงพลังมหิทธานุภาพเหนือสิ่งอื่นใดในสากลโลกนี้

ขอน้อมถวายพระพรชัยมงคล

แด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันประเสริฐทั้งสองพระองค์ ซึ่งทรงดำรงอยู่ในพระราชฐานะเอกอัครศาสนูปถัมภกองค์พระประมุขของชาติ

แด่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร และพระวรชายา ฯ

แด่ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

แด่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามมกุฎราชกุมารี

แด่ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์

พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ขอทุก ๆ พระองค์จงทรงพระจำเริญด้วยพระจตุรพิธพรชัย ตลอดกาลนิรันดร

อนึ่ง ขอตั้งกุศลจิต อำนวยพรแด่รัฐบาลของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ซึ่งมี ฯพณฯ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ นายกรัฐมนตรี ตลอดถึงบรรดาทหารหาญ ทั้ง ๓ เหล่าทัพ ตำรวจ ข้าราชการ พ่อค้า สาธุชนชายหญิงทุกถ้วนหน้า ผู้ซึ่งมีมโนปณิธานอันแรงกล้าในอันที่จะได้ร่วมกันธำรงรักษา ป้องกัน สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไว้ให้เป็นหลักชัยของประเทศชาติ ศาสนา และประชาชน จวบคู่ฟ้าดินสลาย

ขอให้แรงสัตยาธิษฐาน และมโนปณิธานอันทรงมหิทธานุภาพนี้

ชยมตฺถุ ขอชัยชนะทั้งปวง จงบังเกิดมี

สิทฺธิมตฺถุ ขอความสำเร็จด้วยดีทั้งปวง จงบังเกิดมี

ลาภมตฺถุ ขอสรรพโชคลาภทั้งปวง จงบังเกิดมี

จงบังเกิดแก่ท่านสาธุชนทั้งหลาย ทั่วทุกสารทิศ ตลอดกาลนิรันดร.

แก้กลุ้มบรรเทาทุกข์

โดย....พระครูวิริยานุโยค

๔. สหายคือ แก้, กลุ้ม, บรรเทา, ทุกข์, ทั้ง ๔ คน พอเวลาเย็น ๆ ก็มานั่งที่ศาลาพักร้อน หย่อนอารมณ์สนทนากันถึงเรื่องความเป็นอยู่ของแต่ละคน ใครมีสุขมีทุกข์อย่างไรก็มาระบายกัน แล้วก็ช่วยแก้ไขแนะนำกัน เปลื้องทุกข์ให้กันและกันตามความรู้ความเห็นของตนในฐานะกัลยาณมิตร

วันหนึ่งทั้ง ๔ คน สนทนากันถึงเรื่องต่อไปนี้

แก้–กลุ้ม

แก้	ถ้าใครกลุ้มบอกเราจะเข้าแก้	อะไรแน่บอกมาอย่าขวยเขิน
	ที่กลุ้มใจในโลกโศกเหลือเกิน	เราขอเชิญแจ้งมาอย่านอนใจ
กลุ้ม	เราร้อนรุมกลุ้มใจนอนไม่หลับ	คนรักกลุ้มผิดเวลาน่าสงสัย
	เขาไปเที่ยวหรือธุระประการใด	คงแบ่งใจไปอื่นไม่คืนมา
แก้	อย่าเพิ่งคิดมากไปจนใจกลุ้ม	มรสุมจิตใจให้กังขา
	ที่เขากลุ้มไม่ตรงตามเวลา	ยังดีกว่าไม่กลับมาเห็นหน้ากัน
กลุ้ม	เราขอขอบคุณที่เพื่อนมาเตือนให้	ยับยั้งใจเห็นทุนไม่ผลุนผลัน
	ถ้าหาไม่อาจวิวาทบาดหมางกัน	เกิดฆ่าฟันกันใหญ่ไม่ปรองดอง
	แต่ว่ายังมีอีกหลายเรื่อง	ให้ขัดเคืองภายในใจเศร้าหมอง
	คนที่รักผลักใสไม่เหลียวมอง	อกกลัดหนองต้องทนจนน้ำใจ
แก้	ให้อดทนทนไปไว้ดีแน่	เป็นเครื่องแก้เหตุการณ์พาลวิสัย
	ความอดทนนี้แหละเขาเห็นใจ	เป็นเหตุให้คนรักจักเมตตา
กลุ้ม	แต่บางครั้งเราเห็นเขาเดินเที่ยว	ก้อยเกาะเกี่ยวเที่ยวกันใจหรรษา

เราร้อนรุมกลุ้มรักปั่กอุรา อยากจะฆ่าให้ตายหายกลุ้มใจ
แก้ อย่าเพิ่งคิดการฆ่าช้าไว้ก่อน ไปบั่นรอนทอนชีวิตผิดวิสัย
ไม่ต้องฆ่าเขาก็ตายไปตามวัย เหตุไฉนต้องไปฆ่าหากรรมเวร
กลุ้ม ไม่ฆ่าเขาเราเสียดีกว่า ถ้าเห็นหน้าจะก่อกรรมทำยุคเข็ญ
ชีวิตอยู่เหมือนคนตายทั้งเป็น สิ้นกรรมเวรเสียทีดีเหมือนกัน
แก้ ฆ่าตัวเรานี้ยิ่งร้ายนัก พระท่านทักไว้ว่าอย่าโมหันต์
เพราะตัวเรามีค่านับอนันต์ อรหันต์คอยท่านเบื้องหน้ามี
ยอมเอาตัวเข้าแลกเสียสละ กับราคะค่าน้อยด้อยศักดิ์ศรี
เอาพิมเสนแลกกับเกลือไม่เข้าที ความคิดนี้ควรเว้นไม่เป็นคุณ
กลุ้ม มีมิตรดีเป็นศรีและมีศักดิ์ ผูกใจรักกอบเกื้อเอื้ออุดหนุน
คอยปัดเป่าเหล่าร้ายหมายการุณย์ ขอบพระคุณมิตรไว้ด้วยไมตรี

บรรเทา–ทุกข์

บรรเทา ถ้าใครทุกข์บอกเราบรรเทาให้ ทุกข์อะไรบอกมาอย่าหลีกหนี
ทุกข์ภายในภายนอกที่มี จักคอยคลี่ปัดเป่าบรรเทาลง
ทุกข์ ทุกข์ไม่มีที่กินถิ่นที่อยู่ รวมทั้งหมู่บ้านช่องต้องประสงค์
ทั้งทรัพย์สินเงินทองต้องยากลง บอกตามตรงหวังว่าเพื่อนการุณย์
บรรเทา น่าเห็นใจความจนต้องทนยาก ทนลำบากยากไร้ใครอุดหนุน
จงอดทนไปจนเห็นค่าคุณ ความการุณย์วันหนึ่งจักพึงมี
ทุกข์ โอ้เราทนเหลือทนคนไม่รู้ ไม่มีผู้ใดเห็นเป็นสักขี
เห็นว่าจนหม่นหมองต้องราคี คอยย่ำยีเหยียดหยามตามอารมณ์
บรรเทา เขาเหยียดหยามตามใจให้เขาเหยียด อย่าขึ้งเครียดเกลียดเขาเราขื่นข่ม
ความอดทนล้นค่าน่าภิรมย์ บัณฑิตชมทั่วหน้าสาธุการ
ทุกข์ ทุกข์ภายนอกบอกให้เพียงได้รู้ ทุกข์ยังอยู่ภายในมหาศาล
ทุกข์สังขารร้าวกายหลายประการ ทุกข์ทนทานนานอยู่คู่ตัวคน

บรรเทา ทุกข์ภายในทั้งผองคือกองทุกข์ เดี๋ยวมีสุขเดี๋ยวทุกข์คลุกสับสน
เป็นเครื่องชวนมวลมนุษย์ปุถุชน ให้ทุกคนทนอยู่คู่โลกา

ทุกข์ เราขอให้เพื่อนเราบรรเทาทุกข์ มีแต่สุขนิรทุกข์สุขหรรษา
ทุกข์ทั้งหลายอย่าได้เข้าบีฑา สุขกายาสุขใจในโลกีย์

บรรเทา ตัดกังวลปล่อยวางเสียบ้างเถิด แล้วจะเกิดความสุขทุกวิถี
ไม่ยึดมั่นถือมั่นมีขันตี ย่อมถึงที่วิสุทธิ์วิมุติธรรม

สี่สหายแก้กลุ้มบรรเทาทุกข์
ชี้ทางถูกเตือนให้ไม่ถลำ
ด้วยบอกกลอนสอนชี้มีในธรรม
จงจดจำทำเถิดประเสริฐแล.

วิทยุสุภาษิตานุสรณ์

โดย พระครูวิริยานุโยค

อันความดี มีดี ด้วยกันหมด
ดีหมดจด คดตรง หรือคงที่
ไม่มีดี แต่เรา เขาก็ดี
ทั้งไม่ดี แต่เขา เราก็ดี

ดีวาจา ดีกาย เป็นภายนอก
ย่อมหลอนหลอก กันได้ ร้ายกว่าผี
สุดแต่กล ของใคร หลายวิธี
พอสิ้นดี ก็จบ นอนซบเซา

ส่วนดีใจ ภายใน นั้นดีแน่
เป็นดีแท้ ทั้งเรา และทั้งเขา
เพราะดีใจ เป็นดี ที่ควรเอา
ทั้งเราเขา ดีกัน ขึ้นน้ำใจ

ทำชั่ว ชั่วก็ทำ คนให้ชั่ว
ขึ้นอยู่ ตัวผู้ทำ กรรมสนอง
ทำชั่ว ชั่วจึงตาม เข้าประคอง
นำให้ ต้องถึงชั่ว ที่ตัวทำ

ส่วนทำดี ดีก็ตาม เข้าสนับ
คอยบังคับ เอาไว้ ไม่ถลำ
คนทำดี ดีตอบ คนผู้ทำ
ดีจึงนำ ส่งคน จนถึงดี

อันความดี เด่นหรู อยู่ทุกเมื่อ
ดุจดั่งเกลือ เค็มอยู่ มิรู้หาย
ส่วนความชั่ว ชั่วอยู่ มิรู้วาย
ไม่กลับกลาย ชั่วดี มีประจำ

สิ่งใดชั่ว มัวหมอง ต้องเลิกเว้น
อย่าริเล่น กับไฟ ไม่นำขำ
สิ่งใดดี ตั้งจิต คิดเร่งทำ
ดีจะนำ ส่งให้ ได้ถึงดี

ตาของเรา มองได้ ในที่ไกล
น่าเสียใจ ขนตา ตาไม่เห็น
มองที่อื่น มองได้ ทุกเช้าเย็น
แต่ไม่เห็น ขนตา น่าสนใจ

โทษคนอื่น แสนไกล มองได้ชัด
เห็นถนัด ทุกทาง อย่างแจ่มใส
โทษของตน ล้นหลาก มากเพียงใด
แม้อยู่ใกล้ ไม่แลเห็น เช่นขนตา

ถ้าแปดเหลี่ยม แปดคม พอชมได้
เหลี่ยมหนึ่งร้าย อีกเหลี่ยมดี มีแก้ไข
ถ้าเหลี่ยมเสีย คมยังมี ดีภายใน
คอยแก้ไข เหลี่ยมร้าย กลับกลายดี

ถ้าคมเสีย เหลี่ยมดี มีกำกับ
คอยสนับ เหลี่ยมคม สมศักดิ์ศรี
มีเหลี่ยมนอก คมในฝัก ไว้จักดี
นานนานที ชักออก บอกความคม

ถ้าคบคน ควรจะ ได้ดูหน้า
ให้รู้ว่า คนนั้น ชนชั้นไหน
เป็นบัณฑิต หรือพาล ประการใด
ควรวิจัย เลือกเฟ้น เป็นการดี

ถ้าบัณฑิต ควรคบ เคารพไหว้
เราจักได้ เป็นด้วย อำนวยศรี
ถ้าเป็นพาล ท่านว่า อย่าคลุกคลี
เราจักมี น้ำใจ ไปเป็นพาล

คบคนใด เป็นเช่น ดังคนนั้น
พุทธประพันธ์ ให้ไว้ เป็นหลักฐาน
ตรัสเตือนสอน แต่ก่อน โบราณกาล
บัณฑิตพาล ขึ้นอยู่ หมู่สังคม

พิธีกรรม

โดย...... แปลก สนธิรักษ์

๑ ปีใหม่

ปีใหม่ เป็นเรื่องของวันเดือนหมุนเวียนมาบรรจบครบรอบ ๓๖๕ วัน หรือ ๑๒ เดือน เราสมมติกันว่าปีหนึ่งหมดไป ขึ้นวันเดือนใหม่ของอีกปีหนึ่ง เราก็เรียกว่าปีใหม่ แล้วเปลี่ยนนักษัตรประจำปี เป็นชวด หรือฉลู หรือขาล หรือเถาะ เป็นต้น และเปลี่ยนพุทธศักราชกันใหม่ การเปลี่ยนพุทธศักราชครั้งหนึ่ง นอกจากเราจะนึกถึงเรื่องความแก่ของตัวเรา ว่าเราแก่ไปอีกปีหนึ่งแล้ว ยังทำให้เรานึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากันอีกครั้งหนึ่งว่า กาลตั้งแต่พระองค์ดับขันธปรินิพพานมาได้ล่วงไปอีกปีหนึ่ง แล้วทำพระพุทธคุณนั้นให้เป็นอารมณ์ ความจริงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้พระองค์ปรินิพพานไปนานแล้ว เรายังไม่วายที่จะนึกถึงพระองค์ เพื่อให้การรำลึกถึงพระองค์ติดต่ออยู่ในใจเราเสมอ จึงได้จัดปีตั้งแต่พระองค์นิพพาน เป็นพุทธศักราช หรือ พ.ศ. ขึ้น ดังที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ ที่ต้องนึกถึงท่านเสมอก็เพราะท่านทำความดีไว้มากมาย ธรรมอันเป็นมรดกที่ท่านมอบไว้แก่เรา ก็เหมาะแก่กาลสมัยไม่เก่าอยู่จนบัดนี้ ใครปฏิบัติตามก็ได้รับผลดีตอบ ใครไม่ปฏิบัติตามก็ได้รับผลตรงกันข้าม ดังนี้ เป็นความจริงที่เห็น ๆ กันอยู่ เรื่องของปีใหม่นี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธองค์ด้วยดังกล่าวแล้ว

เรื่องปีใหม่นี้เราได้เปลี่ยนกันมาหลายครั้ง ครั้งแรกเราถือวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอ้ายเป็นวันขึ้นปีใหม่ตามคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือฤดูเหมันต์เป็นการเริ่มต้นปี ต่อมาถือวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามคติพราหมณ์ ภายหลังถือวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ เริ่มใช้ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๒ ทั้งนี้เพราะทางราชการนิยมใช้สุริยคติ ในบัดนี้เราถือวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามสากลที่ประเทศทั้งหลายใช้อยู่ในบัดนี้ ได้เริ่มใช้ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๓ เป็นต้นมา

อนึ่ง ในกาลอันเป็นอภิลักขิตสมัยขึ้นปีใหม่ ทางราชการเคยจัดให้มีการทำบุญใส่บาตร และอังคาสพระที่ท้องสนามหลวงในกรุงเทพ ฯ โดยนิมนต์พระภิกษุสามเณรจากวัดต่าง ๆ มารับ และฉัน ส่วนชาวบ้านก็จัดอาหารคาวหวานไปใส่บาตรเป็นการเอิกเกริกสนุกสนานน่าเลื่อมใสยิ่งนัก ต่อมากระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ได้จัดสำรับคาวหวานไปอังคาสพระสงฆ์ ณ ระเบียงพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยรอบ กับทั้งได้จัดให้มีมหรสพฉลองวันปีใหม่ ในวันที่ ๓๑ ธันวาคม และวันที่ ๑ มกราคม อนึ่ง วันที่ ๓๑ ธันวาคม ได้นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ ณ พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัยจำนวนพระสงฆ์ที่สวดนั้น เท่าพระบรมอัฐิและพระอัฐิ วันที่ ๑ มกราคม พระสงฆ์ฉันแล้วสดับปกรณ์ วันที่ ๒ มกราคม สดับปกรณ์พระบรมอัฐิกรมพระราชวังบวร อนึ่ง ในวันที่ ๓๑ ธันวาคม และวันที่ ๑ มกราคมนั้น พระมหากษัตริย์ได้ทรงบาตรพระสงฆ์วันละ ๑๕๐ รูป ที่ประตูฉนวนวัดพระ-ศรีรัตนศาสดาราม

การทำบุญใส่บาตรเนื่องในวันขึ้นปีใหม่นี้ เท่ากับเป็นการฉลองอายุได้ยั่งยืนอยู่ต่อมา และจะได้ยั่งยืนอยู่ต่อมา นอกจากพิธีทำบุญแล้ว เรายังมีประเพณีที่เนื่องด้วยปีใหม่กันอีก คือการส่งบัตรให้ศีลให้พรกัน หรือให้ศีลให้พรโดยไม่ต้องมีบัตร พบกันก็ให้พรกัน คำให้ศีลให้พรก็มีข้อความอยู่ว่า "ขอให้มีความสุขสบายตลอดปีใหม่" เป็นพ้นยิ่งกว่านั้น ยังมีการให้ของขวัญปีใหม่กันอีกด้วย

เมื่อมีปีใหม่ก็ต้องมีปีเก่า อันที่จริงปีจะเก่าหรือจะใหม่ก็วันหนึ่งคืนหนึ่งนั่นเอง แต่เรามากำหนดกันเอาว่าเท่านั้นวันเป็นเดือน เท่านั้นเดือนเป็นปี เพื่อสะดวกในการกำหนดวันเวลา ถ้าเราจะนึกเพียงปีเก่าไป ปีใหม่มาเท่านั้น ก็ไม่เห็นเป็นความสำคัญอะไรสำหรับปีเก่าปีใหม่ และจะต้องมีเก่า ๆ ใหม่ ๆ กันอยู่เรื่อยไป ดูไม่เป็นของประหลาดอะไร ความจริงเวลาที่ล่วงไปนั้นเป็นสำคัญ สำหรับเวลาที่จะมาถึง เพราะเป็นทางให้ตรวจดูตัวเราว่า เวลาที่ล่วงไปนั้น เราทำอะไรไปบ้าง ดีอย่างไร ชั่วอย่างไร จะได้รู้กันเช่นเดียวกับการงบบัญชีประจำเดือนหรือประจำปีจะได้รู้ว่า ที่แล้วมาขาดทุนหรือได้กำไรเท่าไร รายรับรายจ่ายพอดีกันหรือไม่ ถ้ารายจ่ายมากก็จะได้หาทางตัดลงไป ถ้ารายได้มาก ก็จะได้ขยายกิจการให้กว้างขวางต่อไป ดังนี้เป็นต้นฉันใด อันเวลาที่ล่วงไปสำหรับชีวิตของแต่ละคนก็

เป็นฉันนั้น ถ้าเราคอยตรวจดูชีวิตที่ผ่านพ้นไปวันหนึ่ง เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง ว่าทำอะไรลงไปบ้าง วันที่แล้ว เดือนที่แล้ว ปีที่แล้ว เราได้ทำคุณงามความดีอะไร อันเป็นประโยชน์แก่ตน แก่หมู่คณะ แก่ประเทศชาติไว้บ้าง หากได้ทำไว้ก็จะเกิดปลื้มปีติโสมนัสเพิ่มพูนกำลังใจให้ทำดียิ่ง ๆ ขึ้นในโอกาสต่อไป เท่ากับได้กำไรงาม ๆ แล้วหรือว่าที่แล้วมาเราได้ฉกชิงวิ่งราว ยักยอก ฉ้อโกง รับสินบนเขามาเท่าไรทำชั่วอื่นใดไว้บ้าง ทำให้เพื่อนมนุษย์เดือดร้อนไว้อย่างไร ถ้าทำไว้บ้าง หากใจไม่ด้านพอ ก็อาจงดได้ในกาลต่อไป เพราะการทำเช่นนั้น เท่ากับงบบัญชีขาดทุนไปแล้ว ต้องตัดรายจ่ายลง ทำวัน เดือน ปี ที่จะถึงใหม่ให้เกิดประโยชน์ขึ้นปีใหม่นอกจากจะทำให้ชีวิตของเราเพิ่มอายุขึ้นใหม่อีกหนึ่งปี ก็น่าจะให้มีอะไรใหม่ ๆ เกิดขึ้นในจิตใจบ้าง โดยเฉพาะผู้ที่มีใจเสีย ใจทราม ควรปรับปรุงตัวเองให้หมดจากความชั่วร้าย ทำชีวิตให้เป็นของใหม่ขึ้น ถ้ายังขืนปล่อยให้จิตใจชั่วอยู่ ความชั่วร้ายอันนั้นก็จะประหัตประหารตนเองให้พินาศไป เหมือนสนิมเหล็กที่กัดเนื้อเหล็กกร่อนไปฉะนั้น ฯ

๒ ตรุษสงกรานต์

ตรุษ แปลว่า ตัดหรือขาด คือตัดปี ขาดปี หรือสิ้นปีหมายถึงวันสิ้นปีที่ผ่านไปแล้ว ตรุษเป็นพิธีแสดงความยินดีที่ได้มีชีวิตผ่านพ้นมาด้วยความสวัสดีในรอบปีหนึ่ง ๆ เรียกว่า ส่งปีเก่า พิธีตรุษนี้เป็นพิธีของพวกอินเดียฝ่ายใต้ เมื่อพวกทมิฬได้ครองเมืองลังกา ได้เอาพิธีตรุษตามลัทธิศาสนาของตนมาทำเป็นประเพณีบ้านเมือง จึงเป็นเหตุให้มีพิธีตรุษขึ้นในลังกาทวีป ต่อมาเมื่อชาวลังกาที่นับถือพระพุทธศาสนาได้เป็นใหญ่ขึ้นในเมืองลังกา ได้คิดเปลี่ยนแปลงแก้ไขพิธี ตรุษให้มาเป็นพิธีทางคติพระพุทธศาสนา คือเมื่อถึงวันตรุษเขาก็จัดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย เป็นนักขัตตฤกษ์ใหญ่ นิมนต์พระสงฆ์มาสวด ๓ วัน คือ วันแรม ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เพื่อขอพรให้บ้านเมืองอยู่เป็นสุข คำสวดทั้งหมดเป็นภาษาลังกา ไทยเราได้ตำราตรุษที่ชาวลังกาคิดแก้ไขนั้นมาทำตาม พิธีตรุษจึงมามีขึ้นในเมืองไทย การที่ไทยได้แบบแผนพิธีตรุษจากลังกาอย่างไรนั้น สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวินิจฉัยว่าอาจมาได้ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อาจได้หนังสือตำรามา ซึ่งเป็นภาษาสิงหลและจารลงใบลานด้วยอักษรสิงหล แล้วแปลออกเป็นภาษาไทย

ประการที่ ๒ อาจมีพระเถระชาวลังกา ซึ่งเป็นผู้ชำนาญการพิธีตรุษเข้ามาในเมืองไทย มาบอกเล่าและสอนให้ทำพิธีตรุษ

ประการที่ ๓ อาจมีพระสงฆ์ไทยได้ไปเห็นชาวลังกาทำพิธีตรุษ และมีโอกาสศึกษาวิธีทำพิธีตรุษนั้นจนสามารถทำได้ แล้วเอาตำราเข้ามาเมืองไทย

ในเหตุ ๓ ประการนี้ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวินิจฉัยว่า ประการที่ ๓ คือที่พระสงฆ์ไทยไปได้ความรู้ และเอาตำราพิธีตรุษมาจากลังกานั้น น่าจะถูกยิ่งกว่าประการอื่น เพราะมีเรื่องพงศาวดารประกอบเป็นหลักฐานฉะนั้น จึงเป็นอันได้ความว่าการทำบุญในวันตรุษเป็นการทำของคนที่นับถือพระพุทธศาสนามาแต่ก่อนประกอบการทำขึ้น

เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ก็ปรากฏว่า มีพิธีนี้ขึ้นแล้ว ดังปรากฏตามที่นางนพมาศพระสนมเอกของพระร่วงกรุงสุโขทัยกล่าวไว้เกี่ยวกับพิธีนี้ว่า "ครั้นเดือน ๔ ถึงการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ โลกสมมติเรียกว่า ตรุษฝ่ายพุทธศาสน์ชาวพนักงานก็ตั้งบาตรน้ำ บาตรทราย จับด้ายมงคลสูตรใส่ลุ้งไว้ในโรงราชพิธีทั้งสี่ทิศพระนคร และในพระราชนิเวศน์ จึงอัญเชิญพระพุทธปฏิมากรมาประดิษฐาน อาราธนาพระมหาเถรานุเถระผลัดเปลี่ยนกันมา จำเริญพระปริตรในโรงราชพิธีทุกตำบลสิ้นทิวาราตรีสามวาระ และด้ายมงคลสูตรนั้นชาวพนักงานแจกในพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน เมื่อวันพระมหาเถระเจ้าจำเริญพระอาฏานาฏิยสูตรในราตรี เหล่าทหารยิงปืนใหญ่รอบพระนคร ฝ่ายพราหมณาจารย์ประชุมกันผูกพรตกระทำการพระราชพิธีในเทวสถานหลวง ตั้งเครื่องพลีกรรมสังเวยบวงสรวงพระเทวรูปทั้งมวล มีพระปรเมศวรเป็นต้น แล้วก็เปลี่ยนเวรกันอ่านอาคมในทิวาราตรีทั้งสามครั้นเพลาพลบค่ำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จยังหน้าพระลานโรงราชพิธีสว่างไปด้วยแสงโคมประทีปชวาลาทรงสถิตในมาฬกดาดพิดานผ้าขาวเป็นพระที่นั่งแล้วก็สมาทานศีล ๕ ทรงสดับพระมหาเถระเจ้าจำเริญพระรัตนสูตร และพระอาฏานาฏิยสูตรโดยสัจจเคารพ....ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันสิ้นปี ก็ทรงปรนนิบัติพระมหาเถระเจ้าด้วยของคาวหวานอันประณีตถวายไตรจีวรบริขารสมณะสิ้นทุกพระองค์ แล้วก็ตั้งขบวนแห่เป็นปัญจพยุหะ....อาราธนาพระมหาเถระเจ้าทั้งหลายขึ้นสถิตยานราชรถและรถประเทียบเรียงกระบวนแห่นั้นเป็นห้ากระบวน ประพรมน้ำพระพุทธ-

มนต์และโรยทรายรอบพระราชนิเวศน์นั้นกระบวนหนึ่ง รอบพระนครตามท้องสถลมารคนั้นสี่กระบวน ดูเป็นสง่างามยิ่งนัก เหล่านักเลงก็เล่นมหรสพเอิกเกริกสมโภชบ้านเมืองเป็นการนักขัตฤกษ์ บรรดานิกรประชาราษฎร์ชายหญิงก็แต่งตัวนุ่งห่ม ประดับกายโอ่โถงพากันมาเที่ยวดูแห่ดูงานนมัสการพระในวันสิ้นปีและขึ้นปีใหม่ และหมู่พระสนมกำนัลนางในทั้งหลายก็ประดับกายาด้วยเครื่องสรรพาภรณ์ ตามเสด็จพระร่วงเจ้าออกทางท้องฉนวนวัดหน้าพระธาตุ ถวายข้าวบิณฑ์บูชาพระรัตนตรัยแล้วประโคมดุริยางค์ดนตรีขับร้อง ฟ้อนรำสมโภชพระพุทธปฏิมากรโดยนิยมดังนี้,,

พูดถึงพิธีต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาแล้ว พิธีตรุษอยู่ข้างจะเรื่องมากกว่าทุกพิธี ตามที่ปรากฏมาแต่เก่าก่อน เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาสวดอาฏานาฏิยสูตรตลอดคืนยังรุ่งในพระบรมมหาราชวัง และผู้ที่เข้าอยู่ในพิธีนี้ต้องสวมมงคลพิสมรและถือกระบองเพ็ชร การที่ให้มีการสวดอาฏานาฏิยสูตรนั้น ประสงค์จะให้เป็นการระงับภัยอันตรายแก่มนุษย์ทั่วพระราชอาณาเขต ตามพระบรมราชานุญาต การให้สวมมงคลพิสมรและถือกระบองเพ็ชรนั้น เพื่อให้ทราบว่าผู้นั้นเข้าสู่ในพิธี หรือให้แลเห็นว่าสิ่งอันเป็นมงคลซึ่งเกิดขึ้นด้วยพระปริตร ที่พระสงฆ์สวดนั้นตั้งอยู่ในตัวผู้นั้นแล้ว แต่กลับมีผู้เข้าใจกันว่า การที่พระสวดอาฏานาฏิยสูตรหรือภาณยักษ์ภาณพระนั้น เป็นการขู่ตวาดให้ผีตกใจกลัว แล้วยิงปืนกระหน่ำสำหรับให้ผีวิ่งจนถึงคนแก่คนเฒ่าต้องหาขมิ้นกับปูนตั้งไว้ตามข้างที่หลับที่นอนในเรือน สำหรับให้ผีญาติพี่น้องและผีเหย้าผีเรือนที่ตกใจขึ้นเที่ยววิ่งจนปากแตกสีข้างหักจะได้หยิบทา แล้วทำต้นไม้ผูกของกินเล็ก ๆ น้อย ๆ มีกระบอกเล็ก ๆ กรอกน้ำแขวนกับกิ่งไม้ผูกไว้ที่บันไดเรือนเรียกว่า "ข้าวผอกกระบอกน้ำ" สำหรับผีที่วิ่งไปมาเหน็ดเหนื่อยเข้าจะได้หยิบกิน ทั้งห้ามไม่ให้ถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงทางร่อง ด้วยเข้าใจว่าจะไปเปียกเปื้อนผีที่วิ่งชุลมุนอยู่ตามใต้ถุน บางทีถึงกับร้องไห้สงสารผีที่ตัวรักใคร่ก็มี ในเรือนสวมมงคลก็กลับถือกันไปว่าถ้าไม่สวมผีจะวิ่งมาโดนหกล้มหกลุก หรือมาหลอกหลอนเอา จะทำให้ป่วยไข้ไปต่าง ๆ ถือกันอย่างนี้ จึงว่าพิธีตรุษเรื่องมากกว่าทุกพิธี แต่เดี๋ยวนี้เรื่องอย่างนั้นไม่มีแล้ว จะมากอยู่แต่การทำบุญการสนุกสนานรื่นเริงการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งยังนิยมกันอยู่จนบัดนี้

สงกรานต์ แปลว่า การย้ายที่ เคลื่อนที่ คือพระอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ หมายถึงวันขึ้นปีใหม่ สงกรานต์เป็นพิธีแสดงความยินดีที่ได้มีชีวิตย่างขึ้นปีใหม่ เรียกว่ารับปีใหม่

ซึ่งตกอยู่ในวันที่ ๑๓,๑๔,๑๕ เมษายนทุกปี แต่วันสงกรานต์ นั้นคือวันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นเนา วันที่ ๑๕ เป็นเถลิงศก เรื่องของสงกรานต์นี้มีปรากฏในศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพนว่า

เศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตรบ้านอยู่ใกล้กับบ้านนักเลงสุรา นักเลงสุรามีบุตรสองคน มีผิวเนื้อเหมือนทอง วันหนึ่งนักเลงสุรานั้นเข้าไปกล่าวคำหยาบช้าต่อเศรษฐี ๆ จึงถามว่าเหตุใดจึงมาหมิ่นประมาทต่อเราผู้มีสมบัติมาก นักเลงสุราจึงตอบว่า ถึงท่านมีสมบัติก็ไม่มีบุตร ตายแล้วสมบัติก็จะสูญเปล่า เรามีบุตรเห็นว่าประเสริฐกว่า ท่านเศรษฐีมีความละอายจึงบวงสรวงพระอาทิตย์พระจันทร์ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึงสามปีก็มิได้มีบุตร อยู่มาถึงวันนักขัตฤกษ์สงกรานต์พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทร อันเป็นที่อยู่แห่งฝูงนกทั้งปวงริมฝั่งน้ำจึงเอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้งแล้วหุงขึ้นบูชาพระไทร ประโคมพิณพาทย์อธิษฐานขอบุตร พระไทรมีความกรุณาจึงเหาะไปเฝ้าพระอินทร์ พระอินทร์จึงให้ธรรมบาลเทวบุตร ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาเศรษฐี เมื่อคลอดแล้วจึงให้ชื่อธรรมบาลกุมาร ปลูกปราสาทเจ็ดชั้นให้อยู่ที่ใต้ต้นไทรริมฝั่งน้ำนั้น กุมารเจริญขึ้นก็รู้ภาษานก แล้วเรียนไตรเพทจบเมื่ออายุได้เจ็ดขวบ ได้เป็นอาจารย์บอกมงคลการต่าง ๆ แก่มนุษย์ทั้งปวง

ในขณะนั้นโลกทั้งหลายนับถือท้าวมหาพรหม และกบิลพรหมองค์หนึ่งว่า เป็นผู้แสดงมงคลแก่มนุษย์ทั้งปวงเมื่อกบิลพรหมทราบ จึงลงมาถามปัญหาธรรมบาลกุมารสามข้อ สัญญาไว้ว่า ถ้าแก้ปัญหาได้จะตัดศีรษะบูชาถ้าแก้ไม่ได้จะตัดศีรษะธรรมบาลกุมารเสีย ปัญหานั้นว่า ข้อ ๑. เช้าราศีอยู่แห่งใด ข้อ ๒. เที่ยงราศีอยู่แห่งใด ข้อ ๓. ค่ำราศีอยู่แห่งใด ธรรมบาลขอผัดเจ็ดวัน

ครั้นล่วงไปได้หกวันธรรมบาลกุมารก็ยังคิดไม่เห็นจึงนึกว่า พรุ่งนี้จะตายด้วยอาญาท้าวกบิลพรหมไม่ต้องการ จำจะหนีไปซุกซ่อนตายเสียดีกว่า จึงลงจากประสาทไปนอนอยู่ใต้บนต้นตาลสองต้น มีนกอินทรีสองตัวผัวเมียทำรังอาศัยอยู่บนต้นตาลนั้น ครั้นเวลาค่ำนางนกอินทรีจึงถามสามีว่าพรุ่งนี้จะได้อาหารแห่งใด สามีบอกว่าจะได้กินศพธรรมบาลกุมารซึ่งท้าวกบิลพรหมจะฆ่าเสีย เพราะทายปัญหาไม่ออก นางนกถามว่าปัญหานั้นอย่างไร สามีจึงบอกว่า ปัญหาว่าเช้าราศีอยู่แห่งใด เที่ยงราศีอยู่แห่งใด ค่ำราศีอยู่แห่งใด นางนกถามว่าจะแก้อย่างไร

สามีบอกว่า เช้าราศีอยู่หน้ามนุษย์ทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้า เวลาเที่ยงราศีอยู่อก มนุษย์ทั้งหลาย จึงเอาเครื่องหอมประพรมที่อก เวลาค่ำราศีอยู่เท้ามนุษย์ทั้งหลายเอาน้ำล้างเท้า

ธรรมบาลกุมารได้ยินดังนั้น ก็กลับไปประสาท ครั้นรุ่งขึ้นท้าวกบิลมหาพรหมมาถามปัญหา ธรรมบาลก็แก้ตามที่ได้ยินมา ท้าวกบิลมหาพรหมจึงตรัสเรียกเทพธิดาทั้งเจ็ดอันเป็นปริจาริกาพระอินทร์มาพร้อมกัน แล้วบอกว่าเราจะตัดศีรษะบูชาธรรมบาลกุมาร ศีรษะของเราถ้าจะตั้งไว้บนแผ่นดิน ไฟก็จะไหม้ทั่วโลก ถ้าจะทิ้งขึ้นบนอากาศฝนก็จะแล้ง ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง จึงให้ธิดาทั้งเจ็ดเอาพานมารับศีรษะ แล้วก็ตัดศีรษะส่งให้ธิดาผู้ใหญ่นางจึงเอาพานมารับพระเศียรบิดาไว้ แล้วแห่ทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาที แล้วก็เชิญประดิษฐานไว้ในมณฑปถ้ำคันธธุลีเขาไกรลาศบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่าง ๆ พระเวสสุกรรมก็นฤมิตรโรงแล้วด้วยแก้วเจ็ดประการชื่อ ภควดีให้เป็นที่ประชุมเทวดา เทวดาทั้งปวงก็นำเอาเถาฉมูนาดลงมาล้างในสระอโนดาตเจ็ดครั้ง แล้วแจกกันสังเวยทุก ๆ พระองค์ ครั้นถึงครบกำหนด ๓๖๕ วัน โลกสมมติว่าปีหนึ่งเป็นสงกรานต์ นางเทพธิดาเจ็ดองค์จึงผลัดเวรกันมาเชิญพระเศียรท้าวกบิลมหาพรหมออกแห่ประทักษิณเขาพระสุเมรุทุกปี แล้วกลับไปเทวโลก ที่จารึกในวัดพระเชตุพนมีความดั่งกล่าวมานี้

ลูกสาวทั้งเจ็ดของท่านมหาพรหมนั้น เราสมมติเรียกว่าตัวสงกรานต์ ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ กัน การที่ตัวสงกรานต์มีชื่อต่าง ๆ กันนั้น เขามีเกณฑ์ดังนี้ ถ้าปีใดวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเป็นวันสงกรานต์ตรงกับวันอาทิตย์ ตัวสงกรานต์ชื่อ ทุงษ ตรงกับวันจันทร์ชื่อ โคราค ตรงกับวันอังคารชื่อรากษส ตรงกับวันพุธชื่อ มัณฑา ตรงกับวันพฤหัสบดีชื่อ กิริณี ตรงกับวันศุกร์ชื่อ กิมิทา ตรงกับวันเสาร์ชื่อ มโหทร ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันอะไร ก็เป็นหน้าที่ของนางที่มีชื่อประจำวันนั้นจะต้องไปทำพิธี เช่นปี ๒๔๙๒ วันที่ ๑๓ เมษายน ตรงกับวันพุธ ก็เป็นหน้าที่ของนางมัณฑาเมาทัดดอกไม้จำปาเครื่องประดับไพฑูรย์ ภักษาหารนมเนย อาวุธขวาเข็ม ซ้ายไม้เท้า มีลาเป็นพาหนะ

คนแต่ก่อนถือกันนักเรื่องตัวสงกรานต์ เช่น เมื่อจะถึงวันสงกรานต์ก็ถามกันว่า ปีนี้สงกรานต์กินอะไร ถืออะไร หรือมีอาการอย่างไร ผู้ตอบก็บอกไปตามที่ปรากฏในปฏิทิน ถ้าปีใดตัวสงกรานต์กินถั่วกินงา ก็ว่าปีนั้นข้าวปลาจะสมบูรณ์ ถ้าปีใดกินเลือดก็พากันสั่นหัว

ดิก ๆ ไปป่ากก็บ่นว่า ปีนี้จะตีกันหัวล้างข้างแตก ถ้าปีใดถือปืน ก็ว่าปีนั้นฟ้าจะคะนอง ถ้าหลับตา คนมักจะเป็นตาแดงมากถือกันดังนี้เป็นมั่นเป็นเหมาะแทบทุกคน สุดแต่ถ้าถึงสงกรานต์แล้วเป็นโจษกันไปได้ตลอดทั้ง ๓ วัน เรื่องเกี่ยวกับสงกรานต์ที่ว่ามานี้ คนเก่า ๆ รู้กันดี แต่ก็รู้อย่างเล่ากันต่อ ๆ มา และถือกันต่อ ๆ มาที่นำมาพูดด้วยก็เพื่อให้รู้กันต่อ ๆ ไปตามคติของคนเก่า ๆ ที่เล่ากันมา

ตรุษสงกรานต์ เราถือเป็นนักขัตตฤกษ์ที่ขึ้นหน้าขึ้นตามาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ก่อนจะถึงวันตรุษสงกรานต์ก็จ้าละหวั่นกันแต่เรื่องเตรียมหาเครื่องแต่งตัวไว้แต่งประกวดประชันกัน ใครมีเครื่องประดับอะไรก็เอามาแต่งกันจนหมดสิ้นในวันนั้น

ล้วนแต่งตัวเต็มงามทรามสวาท
ใส่สีฉาดฟุ้งเฟื่องด้วยเครื่องหอม
สงกรานต์ที่ตรุษที่ไม่มีหอม
ประดับพร้อมแหวนเพ็ชรเม็ดมุกดา
มีเท่าไรใส่เท่านั้นฉันผู้หญิง
ดูเพริศพริ้งเพราเอกเหมือนเมขลา

นอกจากนี้ ก็วุ่นวายกันในเรื่องของทำบุญ เสร็จจากการทำบุญก็แจกของให้บ้านโน้นบ้างบ้านนี้บ้าง บางพวกก็ประชุมรื่นเริงร้องรำกันไปตามถนัด เป็นอันว่า

ฤดูเดือนห้าหน้าคิมหันต์
พวกมนุษย์สุดสุขสนุกครัน
ได้ดูกันพิศวงเมื่อสงกรานต์
ทั้งผู้ดีเข็ญใจใส่องคาส
อภิวาทพุทธรูปในวิหาร
ล้วนแต่งตัวทั่วกันวันสงกรานต์
ดูสะคราญเพริศพริ้งทั้งหญิงชาย.

เรื่องตรุษสงกรานต์ตามที่กล่าวมานี้ มุ่งกล่าวมาในตำนานเท่าที่พอจะรู้ได้ ส่วนการสนุกสนานกันนั้น ย่อมแล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น

๓ สารทไทย

วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันสารทไทย ซึ่งเป็นนักขัตฤกษ์ที่นิยมกันมานานแล้ว เพราะถือว่าเป็นสมัยที่จะได้ทำบุญในเมื่อ วัน เดือน คืน ล่วงมาถึงกึ่งกลางรอบปี พิธีสารทของไทยนี้เป็นของพราหมณ์มาก่อน การทำบุญเนื่องในพิธีสารทของพราหมณ์ก็คือการทำบุญในฤดูที่ข้าวออกรวงเป็นน้ำนม เพื่อจะให้เป็นศิริมงคลแก่ข้าวในนา ดังที่นางนพมาศได้กล่าวไว้ว่า "เป็นฤดูที่ชนทั้งปวงกวนข้าวปายาส และทำยาคูเลี้ยงพราหมณ์" อีกอย่างหนึ่ง เขาทำเพื่อเซ่นบุรพชน คือ บิดา ปู่ ทวด ที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพิธีนี้ตกเข้ามาเป็นของไทยก็พลอยประพฤติตามพิธีของพราหมณ์ไปด้วย ผู้ที่เคยถือศาสนาพราหมณ์ เมื่อเคยทำบุญตามฤดูกาลให้แก่พราหมณ์ ครั้นกลับมาถือพระพุทธศาสนาแล้ว เมื่อถึงกำหนดที่ตัวเคยทำบุญก็ไม่ละเลยเสีย เพราะเชื่อกันว่าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นเนื้อนาบุญวิเศษยิ่งกว่าพราหมณ์ จึงได้จัดทำถวายพระสงฆ์เหมือนที่เคยทำแก่พราหมณ์ ดังนั้น พิธีพราหมณ์จึงได้มาระคนปนอยู่ในพระพุทธศาสนา

การที่พระพุทธศาสนาอนุโลมตามพิธีพราหมณ์นั้นบางอย่างเป็นของที่ควรอนุโลมกันได้ เพราะไม่เป็นการเสียหายอะไร บางอย่างพระพุทธศาสนาก็บัญญัติตามแนวของพราหมณ์ แต่กลับกันให้ตรงข้ามเสีย เช่น พราหมณ์มีเมียได้และถือว่า ถ้าไม่มีลูกสืบตระกูลต้องไปตกนรก พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า เพราะเหตุที่มีเมียมีลูกทำให้เกิดความคิดฟุ้งสร้านและก่อกวนกิเลสอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก จึงห้ามพระสงฆ์ไม่ให้มีเมีย พราหมณ์ถือลัทธิลอยบาปโดยเอาผ้านุ่งผ้าห่มไปลอยน้ำ พระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์เอาผ้านุ่งเหล่านั้นกลับมานุ่งห่ม พราหมณ์ถือว่าการโกนผมทำให้เกิดเสนียดจัญไรเป็นคนไม่ควรคบ เช่นการลงโทษแม่หม้าย พระพุทธเจ้ากลับให้พระสงฆ์โกนผม พราหมณ์ถือว่าจะรับของที่คนอื่นทำมากินไม่ได้ ต้องหุงกินเองพระพุทธเจ้ากลับห้ามไม่ให้หุงกินเอง ให้ของเขากิน นี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาบัญญัติในสิ่งที่ควรตรงกันข้ามกับลัทธิพราหมณ์ เฉพาะในสิ่งที่พระองค์เห็นว่าเป็นลัทธิที่เฉียดเข้าไปทางทิฏฐิมานะ ไม่มีประโยชน์อันใด นอกจากจะทำให้คนอื่นหลงถือไปในทางที่ผิด ๆ ในส่วนพิธีอื่น ๆ พระองค์คล้อยตามและไม่บัญญัติไว้ก็มีเป็นอันมาก พิธีเหล่านั้นที่เรายังถืออยู่ เช่น ปลายปีพิธีตรุษ ต้นปีพิธีสงกรานต์ และกลางปีพิธีสารท

ที่เรียกว่า "สารท" ปทานุกรมบอกว่า เป็นชื่อฤดูในระหว่างฤดูฝนกับฤดูหนาว คือฤดูใบไม้ร่วง เป็นอันตกอยู่ในปลายเดือน ๑๐ เราจึงเรียกกันว่าเป็นฤดูสารท และเป็นพิธีทำบุญกลางปีของไทย เรียกว่าทำบุญวันสารท ชนชาติไทยเรียกว่า ทำบุญข้าวสาต ชาวอีสานเรียกว่า ทำบุญข้าวสาก แต่เริ่มทำกลางเดือน ๑๐ เพราะถือกันว่าในวันกลางเดือนสิบนี้เป็นวันผีญาติมิใช่ญาติมาคอยรับอาหารที่ทำกันในคราวนี้ เมื่อผู้ใดทำบุญข้าวสากถือว่าผู้นั้นขาดความกตัญญูต่อบิดามารดา และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป และจะได้รับความเดือดร้อนเพราะพี่ที่ล่วงลับไปจะให้ภัยต่าง ๆ ของที่ทำในพิธีสารทนี้เรียกว่า "กระยาสารท" ซึ่งแปลว่า "อาหารที่ทำในฤดูสารท"กระยาสารทนี้เห็นจะเนื่องมาจากข้าวมธุปายาส ซึ่งเขาใช้ข้าว น้ำตาล น้ำนม ผสมกัน แต่ข้าวมธุปายาสนี้เขาทำกันไม่กำหนดเฉพาะในฤดูสารท บางทีเขาทำกินกันเอง เช่นที่นางสุชาดาหุงถวายพระพุทธเจ้า ก็ทำถวายในเดือนหก และเศรษฐีขี้เหนียว ตามเรื่องที่กล่าวไว้ก็ว่าหุงข้าวปายาสกินเอง ดังนั้นกระยาสารทถึงแม้จะทำเฉพาะในพิธีสารทคือสิ้นเดือน ๑๐ แต่ก็น่าจะเอาแบบอย่างมาจากมธุปายาสนั่นเอง มธุปายาสเป็นอาหารของชาวอินเดีย เมื่อมาตกเป็นของไทยก็ต้องมีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง และเมื่อมาทำกันในฤดูสารท ก็เลยเรียกกันว่า "กระยาสารท"

พิธีสารทนี้เป็นราชพิธีอันหนึ่ง ซึ่งทำกันมาแต่ครั้งสุโขทัย แต่ครั้งนั้นเรียกว่าพิธี "ภัทรบท" การทำปรากฏตามที่นางนพมาศได้กล่าวไว้ว่า "ทางพุทธศาสน์พระราชพิธีนี้เป็นสมัยหมู่มหาชนกระทำมธุปายาสยาคูอังคาสพระภิกษุสงฆ์ ทั้งบูชาพระรัตนตรัยด้วยพรรณผ้ากระทำเป็นธง แล้วอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ไปสู่ปรโลก" นี้เป็นพิธีที่ราษฎรเขาทำกัน ส่วนที่เป็นพิธีหลวงนั้น นางนพมาสกล่าวไว้ว่า "ราชบุรุษชาวพนักงานตกแต่งโรงราชพิธีในพระราชนิเวศน์ตั้งก้อนเส้าเตรเพลิงและสัมภาระเครื่องใช้เบ็ดเสร็จ นายนักการละหารหลวงก็เก็บเกี่ยวครรภสาลี และรวงข้าวมาตากตำเป็นข้าวเม่า ข้าวตอก ส่งต่อมณเฑียรบาลวังเวรเครื่องนายพระโคก็รีดน้ำขีรารสมาส่งดุจเดียวกัน ครั้นได้ฤกษ์รับสั่งให้จ่าชาชาวเวรเครื่องทั้งมวล ตก–แต่งปรุงมธุปายาสปรุงปนระคนเจืออล้วนแต่ของโอชารส มีขันทศกรน้ำผึ้งน้ำอ้อย น้ำตาลนมสด เป็นต้น ใส่ลงในภาชนะซึ่งตั้งบนเตาเพลิง จึงให้สาวสำอางค์กวนมธุปายาสโดยสังเขปชาวดุริยางค์ดนตรีก็ประโคมพิณพาทยฆ้องกลองเล่นการมหรสพระเบงระบำ ล้วนแต่นารีแล้วกล่าวต่อไปได้ความว่าพอเสร็จพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพร้อมด้วยราชบริพาร

นำข้าวปายาสไปถวายพระมหาเถรานุเถระ ทรงทำอยู่ดังนี้ตลอด ๓ วัน นี้ได้เป็นประเพณีสืบต่อกันมา

ในบัดนี้อาหารที่ทำเนื่องในพิธีสารทนอกจากกระยาสารท ก็มีอื่นอีกอย่างหนึ่ง คือ ข้าวทิพย์ ถือกันว่าเป็นอาหารที่รสอร่อยปานอาหารทิพย์ สิ่งของที่ใช้สำหรับข้าวทิพย์นั้นมีพวกถั่ว งา สาคู ข้าวโภชน์ ข้าวพ่าง ข้าวเม่า มันเทศกระจับ แห้ว ข้าวสาร ลูกบัว เมล็ดกล่ำ น้ำนมโค น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มะพร้าวแก่อ่อน ชะเอม และอื่น ๆ อีกมากมายเอามารวมกันแล้วกวนให้เข้ากัน การกวนข้าวทิพย์นี้มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาและที่ทำกันเป็นการใหญ่โตก็ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้มีการกวนข้าวทิพย์ในรัชกาลที่หนึ่ง และใช้พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในทรงกวนทั้งสิ้น จึงได้เป็นราชพิธีต่อมา แต่ในรัชกาลหลัง ๆ นี้ใช้หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ซึ่งเป็นสาวพรหมจารีเป็นผู้กวน การกวนข้าวทิพย์เนื่องในราชพิธีนี้ทรงทำในเดือนสิบ การทำนั้นทำ ๓ วัน เริ่มแต่แรม ๑๓ ค่ำ เดือนสิบ เวลาบ่ายนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ในโรงพิธี สาวพรหมจารีมาฟังสวดมนต์ นุ่งขาวห่มขาวนั่งในฉาก มีสายสิญจน์โยงมงคลเหมือนอย่างเจ้านายโสกันต์ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้ว อาลักษณ์อ่านคำประกาศต่อหน้าพระสงฆ์ คำประกาศนั้นมีเป็นใจความว่า" การกวนข้าวทิพย์นี้เป็นพระราชพิธีเคยทำมาแต่โบราณ ขอประกาศแก่พระสงฆ์ซึ่งจะสวดพระพุทธมนต์ในราชพิธีนี้ขอให้มีจิตมั่นด้วยเมตตา และยึดเอาคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และด้วยอำนาจพระรัตนตรัย ขอให้เกิดสวัสดีมงคลและระงับโรคภัยแก่ผู้ที่ได้รับพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญในเวลานี้ จงให้มีพระชนม์ยืนนานปราศจากพระโรค ให้ศัตรูเกรงขาม ขอให้ฝนตกเติมเพียงพองามในเวลาที่ข้าวออกเป็นรวง และผลไม้ต่าง ๆ เมื่อถึงฤดูขอให้ออกบริบูรณ์ทั่วทุกสิ่งทุกอย่าง" เมื่อจบคำประกาศ พระสงฆ์ก็สวดมนต์ วันแรกสวดเจ็ดตำนาน วันที่สองสวดสิบสองตำนาน วันที่สามสวดธรรมจักรและมหาสมัย พระที่นิมนต์มาสวดในราชพิธีนั้นวันแรกคณะใต้วันที่สองคณะเหนือ วันที่สามคณะกลางเมื่อสวดจบในวันที่สามซึ่งตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ พระสงฆ์ก็ถวายอดิเรก คือถวายพระพรลากลับไปต่อแต่นั้นพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานน้ำมหาสังข์ใบมะตูม และทรงเจิมสาวพรหมจารีทั้งหมด เสร็จแล้วท้าวนางก็นำสาวพรหมจารีไปที่โรงพิธีซึ่งทำไว้อีกแห่งหนึ่งสำหรับกวนข้าวทิพย์ แต่ก็อยู่ในพระบรมมหาราชวังนั่นเอง การตกแต่งโรงพิธีนั้นคือ ก่อเตากะทะ ๑๐ เตา เรียงตามยามเป็น

แถว ๘ เตา สำหรับกวนข้าวทิพย์อยู่ด้านสะกัด ๒ เตา สำหรับกวนกระยาสารท หน้าเตาทั้ง ๘ นั้น ตั้งม้าวางโต๊ะตะลุ่มถุงเครื่องที่จะกวน ข้างหลังเตายกพื้นต่ำกว่าปากกะทะหน่อยหนึ่ง สำหรับสาวพรหมจารีนั่งกวนกะทะละคู่ ตามเสาแขวนหิ้งตั้งเทวรูปมีธูปเทียนดอกไม้บูชาตามทิศ ที่ต้นแถว ตั้งเครื่องบูชาพานถมถ้วยแก้วอย่างเครื่องทองน้อยบูชาครูบัธยาย มีขวดน้ำส้มนมเนยตั้งอยู่ด้วย ผู้ที่กวนข้าวทิพย์สวมมงคลทุกคน เมื่อขึ้นนั่งประจำที่แล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงรินน้ำในพระมหาสังข์ลงในกะทะ แล้วทรงเจิมพายที่พาดอยู่ปากกะทะ กะทะสองพายด้วยยันต์มหาอุณาโลมทุกเล่ม แล้วทรงรินน้ำในพระเต้าศิลาจารึกอักษรและพระเต้าภัทรบิฐต่อไปทุกกะทะ โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอทรงรินน้ำส้ม และเติมเนยตามไปจนตลอดทั้ง ๘ กะทะเสร็จแล้ว พวกที่ประจำกะทะเรียกว่าท้าวปลัดเทียบวิเศษก็เทถุงเครื่องที่จะกวนลงในกะทะ ซึ่งมีกะทิและน้ำตาลเคี่ยวได้ที่แล้ว สาวพรหมจารีจับพายเริ่มกวน ประโคมแตรสังข์ฆ้องชัย พิณพาทย์ มะโหรี พระมหาราชครูทำพิธีรดน้ำสังข์ทุกกะทะแล้วก็เสด็จขึ้น พอเสด็จขึ้นสาวพรหมจารีก็เลิกกวน ต่อแต่นั้นให้พวกผีพายมากวนต่อไปจนสุกและกระยาสารทอีกสองกระทะก็กวนพร้อมกัน เมื่อเสร็จการกวน แล้วก็พระราชทานแก่พวกผีพายก่อน คือให้ผีพายควักไปได้ คนหนึ่งเติมใบพายที่จะคอนไปได้ รุ่งเช้าเสด็จออกไปเลี้ยงพระสงฆ์ แล้วแจกจ่ายข้าวทิพย์แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในมากน้อยตามศักดิ์ ข้าวทิพย์ที่แจกเป็นห่อ ๓ ขนาด ขนาดใหญ่สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ขนาดกลางสำหรับข้าราชการผู้ใหญ่ ขนาดเล็กสำหรับข้าราชการชั้นต่ำ ๆ ลงไป เมื่อพระราชทานแล้วก็เป็นอันเสร็จพิธีเกี่ยวกับข้าวทิพย์ พิธีกวนข้าวทิพย์นี้ได้แพร่หลายไปถึงราษฎร โดยทำกันเป็นพิธีราษฎร์ ไม่ใช่ราชพิธี และให้หญิงสาวพรหมจารีเป็นผู้กวน พิธีของราษฎรมักทำกันที่วัดโดยมีพระสงฆ์สวดมนต์และเลี้ยงพระ แล้วแจกจ่ายกันคนละเล็กละน้อย ทั้งนี้ถือว่าเป็นเหตุให้เกิดสวัสดิมงคลและระงับโรคภัยได้ จึงเป็นประเพณีนิยมสืบกันมา การกวนข้าวทิพย์ไม่ค่อยจะทำกันแพร่หลายนักเพราะเรื่องมาก ส่วนกระยาสารททำกันเป็นพื้น และเป็นประเพณีอันดีของชาวไทยอีกอย่างหนึ่ง คือนอกจากทำไปถวายพระแล้ว ยังมีการแผ่เผื่อเจือจานกันอีก เช่น เมื่อบ้านไหนทำกระยาสารทก็เอาไปแจกจ่ายแก่อีกบ้านหนึ่ง เป็นอันต่างฝ่ายต่างแจกเพื่อแลกเปลี่ยนกัน ประเพณีแจกขนมนี้ดูเหมือนจะมีแก่ชาติอื่น ๆ ด้วย เช่น จีน เขาก็แจกขนมโก๋กัน ฝรั่งเขาแจกเค็กกัน ไทยเรานิยมมานานแล้ว และประเพณีนี้ทางชนบทถือกันเคร่ง

ครัดมากจะเห็นได้เช่นปลายปีพิธีตรุษ เราแจกข้าวเหนียวแดงกัน ต้นปีพิธีสงกรานต์เราแจกขนมกวนกัน มากลางปีพิธีสารทเราก็แจกกระยาสารทกัน

อนึ่ง การทำบุญเนื่องในฤดูสารทนี้ นอกจากทำกระยาสารทอันเป็นอาหารที่เราทำตามแบบอย่างทางลัทธิพราหมณ์แล้ว ยังมีการทำบุญ ซึ่งเป็นเนื้อแท้ทางพระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง คือ การถวายของ ๕ อย่างแก่พระสงฆ์ ของ ๕ อย่างนั้น คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ซึ่งถวายกันในฤดูสารทนี้ ทั้งนี้มีมูลเหตุมาว่า ในครั้งพุทธกาล พวกภิกษุเกิดอาพาธขึ้นชนิดหนึ่งเรียกว่า สารทิกาพาธ แปลว่า ไข้เกิดในฤดูสารท อาการที่เป็นนั้นคือ ฉันจังหันแล้วอาเจียร เป็นอย่างนี้เหมือนกันมาก ๆ ทำให้ร่างกายซูบผอมเศร้าหมอง พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงได้ดำริหาสิ่งที่เป็นทั้งยาด้วยเป็นทั้งอาหารด้วย เพื่ออนุญาตให้พระสงฆ์ฉัน และไม่ให้เป็นอาหารหยาบ จึงได้ทรงคิดเห็นยาทั้ง ๕ อย่าง ว่าเป็นประโยชน์ในการบำรุงร่างกายได้อย่างดี จึงอนุญาตให้ภิกษุรับและฉันได้ตั้งแต่เที่ยงวันไปแล้ว ของเหล่านี้เป็นของที่มีในอินเดีย ครั้นตกมาถึงเมืองไทย ของทั้ง ๕ อย่างนั้น ไม่สำเร็จเป็นยาได้ทุกอย่าง คงใช้เป็นยาได้แต่น้ำผึ้ง ผู้ที่จะบำเพ็ญกุศลให้ต้องตามพุทธานุญาต จึงพากันถวายแต่น้ำผึ้งอย่างเดียวเรียกว่า ตักบาตรน้ำผึ้งบางทีก็มีน้ำมัน น้ำอ้อย น้ำตาลกรวด เติมเข้าด้วย การตักบาตรน้ำผึ้งนั้นเขามักมีการบ่าวร้องหรือแจกฎีกา แล้วพร้อมกันไปทำที่วัดคือ เอาบาตรมาตั้งแล้วใส่น้ำผึ้งลงไปในบาตรเสร็จแล้วก็แบ่งถวายพระสงฆ์ในวัดนั้น พิธีถวาย บางทีทายกเอาด้วยสายสิญจน์วงเข้ากับบาตร ให้ผู้อื่นจับด้ายสายสิญจน์ต่อ ๆ กันไป แล้วหัวหน้าว่านำให้ผู้อื่นว่าตาม คำถวายนั้นว่าดังนี้

สรโท นามายํ ภนฺเต กาโล สมฺปตฺโต ยตฺถ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาเธน อาพาธิกานํ ภิกฺขูนํ ปญฺจ เภสชฺชานิ อนุญฺญาสิ สปฺปึ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ มยนฺทานิ ตกฺกาลสทิสํ สมฺปตฺตา ตสฺส ภควโต ปญฺญตฺตานุคํ ทานํ ทาตุกามา เตสุ ปริยาปนฺนํ มธุํ จ เตลํ จ ผาณิตํ จ ภิกฺขูนญฺเจว สามเณรานญฺจ โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต อยฺยา ยถาวิภตฺตํ มธุทานํ จ เตลํ จ ผาณิตํ จ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย

ความว่า "ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ บัดนี้ฤดูสารทมาถึงแล้วพระพุทธองค์ทรงอนุญาตยา ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุอาพาธด้วยโรคเกิดในฤดู

สารทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายจะถวายทานตามพระพุทธบัญญัติ จึงถวายน้ำผึ้งเป็นยาอย่างหนึ่ง กับน้ำมัน น้ำอ้อย อันเนื่องในยา ๕ อย่างนั้น ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงรับทานของข้าพเจ้าทั้งหลายตามที่ได้แจกไปนั้น ๆ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญแล้วพระสงฆ์รับสาธุ พร้อมกันเป็นเสร็จพิธี

ในสมัยนี้การตักบาตรน้ำผึ้งรู้สึกว่ามีผู้ทำน้อยลง จะเป็นเพราะหาน้ำผึ้งยากหรือว่าราคาแพง หรือเห็นว่ามีประโยชน์น้อยก็เป็นได้ จึงเปลี่ยนเป็นตักบาตรข้าวสาร

สรุปความว่า พิธีสารทของไทยเรานี้ทำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วอย่างหนึ่ง ทำเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตัวเองในเมื่อตนมีอายุล่วงได้กึ่งปีอย่างหนึ่ง ทำให้ประสานสามัคคีในระหว่างเพื่อนบ้านอย่างหนึ่งในข้อประสานสามัคคีนี้ เรายึดสังคหวัตถุ คือการสงเคราะห์กันด้วยการให้ เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกันให้แน่นหนาตลอดไป เพราะไทยเรายึดคติคือความสามัคคีเป็นหลักประกัน เพื่อความวัฒนาถาวรทั้งแก่ตนและหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติด้วยประการฉะนี้

๔ พิธีทำบุญ

คนไทยมีคติประจำใจอยู่ว่า ทำบุญย่อมได้บุญ ทำบาปย่อมได้บาป ดังนี้ถือกันเป็นหมั่นเหมาะทีเดียว เพราะฉะนั้น การใดที่จะเป็นทางเกิดบุญกุศล ก็นิยมทำการนั้นด้วยความเต็มใจ ความจริงการทำบุญตั้งแต่เริ่มคิดทำ เช่นใจคอปลอดโปร่ง แจ่มใส เมื่อขณะทำจิตใสก็สะอาดคือหมดความตระหนี่ และทำแล้วก็มีความสุขใจไม่นึกเสียดาย นี่แหละถือกันว่าเป็นตัวบุญ ผิดกับตัวบาป พอคิดทำเท่านั้นก็มีใจหงุดหงิด ขณะทำก็หวาดระแวงไปต่าง ๆ พอทำแล้วก็เดือดร้อนใจกลัวเขาจับได้ไล่ทัน นี่แหละคือตัวบาป เมื่อผลปรากฏต่างกันระหว่างบุญและบาปดังนี้ จึงนิยมว่า บุญควรทำ บาปไม่ควรทำ ด้วยเหตุนี้ทางพระพุทธศาสนาจึงได้วางหลักเกณฑ์การทำบุญไว้ ๓ ประการคือ ทาน ศีล ภาวนา เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ เรื่องการทำบุญจะกล่าวเฉพาะทานอย่างเดียว

ทาน แปลว่าการให้ คือตัดใจให้ เสียสละให้ ในทางพระพุทธศาสนากำหนดวิธีการทำบุญไว้หลายอย่าง เฉพาะที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น ถวายสังฆทาน ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ทำบุญวันเกิด ทำบุญบ้าน ทำบุญให้ผู้ตายเป็นต้น จะได้กล่าวถึงวิธีทำบุญและมูลเหตุของการทำบุญแต่ละอย่าง ๆ เป็นลำดับไป

สังฆทาน

สังฆทาน คือทานที่ถวายแก่สงฆ์มิได้เจาะจงแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง วิธีทำนั้นคือเตรียมอาหารและของอื่น ๆ สำหรับถวายไว้ตามสมควร แล้วเข้าไปหาเจ้าอาวาสหรือผู้มีหน้าที่นิมนต์พระในวัดขอให้นิมนต์พระสงฆ์เพื่อจะไปถวายสังฆทาน สุดแต่จะนิมนต์ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไปโดยไม่เจาะจง ถ้าเจาะจงไม่เป็นสังฆทาน ข้อสำคัญต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆอย่าเห็นแก่หน้าบุคคล ถ้าผู้รับเป็นพระมหาเถระผู้ทรงคุณธรรม ผู้ให้ไปเกิดโสมนัสเสื่อมใสว่าได้ถวายผู้ที่ทรงคุณก็เสียพิธีสังฆทาน หรือถ้าผู้รับเป็นผู้หาคุณธรรมมิได้เป็นอลัชชีไม่มียางอาย ซึ่งเขารู้กันทั่วไปแล้ว ผู้ให้เกิดโทมนัสเสียใจว่าได้ให้แก่ผู้ทุศีล ก็เสียพิธีสังฆทาน ด้วยเหตุนี้พิธีถวายสังฆทานจึงเป็นการยากที่จะทำใจให้แน่วแน่ได้ แต่ถ้าทำได้ถือว่ามีอานิสงส์แรงกว่าการถวายทานโดยเจาะจง สังฆทานนี้มีแบบแผนมาแต่ครั้งพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าตรัสแก่พระอานนท์มีอยู่ตอนหนึ่งว่า "การถวายสังฆทานคือร้องต่อสงฆ์ให้ส่งใครไปแล้วถวายแก่ผู้นั้น" ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดไรก็ตามเมื่อสงฆ์จัดไปให้ ผู้ถวายต้องตั้งใจต่อพระ-อริยสงฆ์ คืออุทิศถวายสงฆ์จริง ๆ แล้วกล่าวคำถวายสังฆทานนั้น ถ้าถวายคนเดียวก็ว่าคนเดียว ถ้าถวายหลายคนก็ให้คนหนึ่งเป็นผู้ว่านำ โดยตั้ง นโม พร้อมกัน ๓ หน แล้วผู้นำก็กล่าวคำถวายว่าดังนี้

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย

ความว่า "ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถวายภัตตาหารกับของใช้เหล่านี้แก่ภิกษุสงฆ์ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหารกับของใช้เหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ"

พอจบคำเทอญ พระก็รับว่า สาธุ แปลว่าดีแล้ว ต่อจากนั้นพระก็อนุโมทนาด้วยบท ยถาและสัพพี ตอนพระว่า ยถา ผู้ถวายก็เริ่มกรวดน้ำ กรวดอยู่เพียงยถาจบ ต่อนั้นประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นเสร็จพิธีสังฆทาน

ทำบุญอายุ

ทำบุญอายุ การทำบุญอายุมักนิยมทำกันในเมื่ออายุ ๒๕ ปี ซึ่งเรียกว่าเบญจเพส คำว่าเบญจเพส ก็แปลว่า ๒๕ นั่นเอง เขาถือกันว่าตอนนี้เป็นตอนสำคัญ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ

ที่จะย่างขึ้นสู่ภาวะผู้ใหญ่ ตั้งตนให้เป็นหลักเป็นฐานถ้าดีก็ดีในตอนนี้ ถ้าเอาดีกันไม่ได้ในตอนนี้ก็เสียคนเลยด้วยเหตุนี้จึงมีการทำบุญกันในเมื่ออายุ ๒๕ เพื่อส่งให้เจริญงอกงามต่อไป ต่อจากนั้นก็ทำในเมื่ออายุ ๕๐ หรือ ๖๐ อีกครั้งหนึ่ง เพราะถือกันว่าตอนนี้อายุย่างเข้ากึ่งหนึ่งแล้ว และเจริญมากถึงที่สุดแล้ว ต่อนั้นไปร่างกายก็จะมีแต่ทรุดโทรมลงทุกวัน การทำบุญในเมื่ออายุถึงปูนนี้จึงเป็นการทำโดยไม่ประมาท เพราะร่างกายเสื่อมลงไปเรื่อย ๆ จะสิ้นเมื่อใดก็ไม่รู้ได้ จึงควรทำบุญไว้เพื่อเป็นประกันในเมื่อจวนจะหมดลม จะนึกได้ว่าได้ทำดีไว้มากแล้วถึงตายก็ตายอย่างสบายเขาถือกันมาอย่างนี้ อนึ่งการทำบุญอายุนี้ บางทีก็ทำกันในเมื่ออายุครบ ๒ รอบ ๓ รอบ ๔ รอบไปจนถึง ๕–๖ รอบ รอบหนึ่งมี ๑๒ ปี ถ้าบรรจบปีเกิดในรอบไหน ก็ทำในรอบนั้น บางทีก็ทำในรอบนั้น บางทีก็ทำบุญในเมื่อมีอายุเท่ากับอายุครั้งสุดท้ายของผู้เคารพนับถือ เพราะเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงผู้นั้นและเตือนใจไม่ให้ประมาทด้วย วิธีทำก็เช่นเดียวกับทำบุญวันเกิด

ทำบุญบ้าน

ทำบุญบ้าน การทำบุญบ้านเขามักทำกันเมื่อปลูกบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ หรือบ้านที่จวนพินาศด้วยอัคคีภัย โจรภัย หรือภัยอื่น ๆ แต่มั่นคงอยู่ได้ไม่เป็นไร หรือบ้านที่ตั้งมานานแล้วดังนี้ ทำบุญเพื่อประสงค์ให้สวัสดิมงคลให้สิ่งร้ายออกไป ให้มีความสุขความเจริญแก่บ้าน วิธีทำก็มีการสวดมนต์เลี้ยงพระ และด้ายสายสิญจน์วงรอบบ้านเพื่อให้มงคลที่เกิดจากพระสวดแล่นไปโดยรอบ และมีหม้อน้ำมนต์ เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์จบ ก็นิยมให้ท่านประพรมให้ทั่วบริเวณบ้านดังนี้ เป็นพิธีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ถือว่าไล่อุบาทว์จัญไรให้หมดไป ให้มีแต่ความเจริญ

๕ ทอดกฐิน

คำว่า กฐิน แปลตามศัพท์ว่า กรอบไม้สำหรับขึงผ้าเย็บจีวรของภิกษุ กรอบไม้ชนิดนี้ไทยเราเรียกว่า "สดึง" ฉะนั้นที่เราเรียกว่า ผ้ากฐิน ก็เพราะเมื่อจะเย็นต้องขึงผ้าให้ตึงด้วยไม้สดึงนั้นแล้วจึงเย็น ในครั้งนั้นเมื่อช่างเย็บไม่ชำนาญในการเย็บจีวร ทั้งเครื่องจักรก็ไม่มีใช้อย่างเวลานี้ จึงต้องอาศัยไม้สดึงช่วยขึงก่อนแล้วจึงเย็บ เป็นอันได้ความว่า ผ้า-กฐิน ก็คือผ้าที่สำเร็จขึ้นได้เพราะอาศัย กฐิน คือ สดึง เมื่อสำเร็จเป็นผ้ากฐินแล้วก็นำไปทอด

ถวายแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วตลอด ๓ เดือน เรียกว่าทอดกฐิน คำว่า ทอด คือวางไว้ ทอดกฐินก็คือนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป โดยมิได้ตั้งใจถวายแก่รูปใดรูปหนึ่ง แล้วแต่พระท่านจะมอบให้กันเอง

การทอดกฐินมีกำหนดเวลา คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ เป็นหมดเขต จะทอดก่อนหรือหลังจากนี้ไม่ได้

เหตุที่จะเกิดการทอดกฐินขึ้นนั้นมีเรื่องเล่าว่า ภิกษุชาวเมืองปาไถยรัฐ ๓๐ รูป จะมาเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ วัดเชตวัน แต่มาไม่ทันพรรษา จึงพักจำพรรษาเสียที่เมืองสาเกต พอออกพรรษาแล้วก็รีบจะมาเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเดินตรำฝนทนแดดมาตามทางที่มีเปือกตม ผ้าจีวรก็เปียกชุ่มไปด้วยน้ำฝนจนมาถึงวัดเชตวันสมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบถึงความลำบากของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงพระพุทธานุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นรับผ้ากฐิน ในระยะเวลาหลังจากออกพรรษาแล้วหนึ่งเดือน จึงได้เป็นประเพณีทำกันมาจนทุกวันนี้ ครั้นต่อ ๆ มาการรับกฐินเกิดความลำบากขึ้น เป็นต้นว่า ผ้าที่ถวายไม่พอแก่สงฆ์ สงฆ์ไม่รู้ว่าจะถวายแก่ใคร เป็นเหตุให้สมเด็จพระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมผ่อนผันหาความสะดวกในธรรมวินัยประทานพระพุทธานุญาต ให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาสิ้น ๓ เดือน มีจีวรเก่ากว่าเพื่อนและฉลาดในธรรมวินัยเป็นผู้รับกฐิน และให้ภิกษุที่อยู่จำพรรษาด้วยกันอนุโมทนา เป็นอันได้ชื่อว่าได้รับอานิสงส์ลดหย่อนผ่อนผันจากธรรมวินัยบางข้อ คือเข้าไปในละแวกบ้านโดยไม่ต้องอำลาเป็นต้น

ประเพณีการทอดกฐินสมัยนี้ ถ้าเป็นพระอารามหลวง ก็เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานบ้าง พระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการไปทอดบ้าง พระราชทานกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ บ้างเรียกว่ากฐินหลวง ถ้าเป็นวัดราษฎร์ชาวบ้านก็จัดการทอดเอง บางทีก็รวมกันออกทรัพย์คนละเล็กคนละน้อยจัดเป็นกฐินสามัคคีขึ้นถ้าจะทอดวัดใด ก็ไปปิดฉลากบอกไว้ที่วัดนั้นเรียกว่า จองกฐิน โดยมากปิดบอกไว้ตั้งแต่ยังไม่ออกพรรษา เพื่อให้รู้กันทั่ว ๆ ไปพอออกพรรษาแล้วก็กำหนดวันให้พระสงฆ์ทราบ แล้วเตรียมผ้ากฐินและสิ่งของบริวารอันได้แก่ของอันที่จำเป็นแก่พระ จัดตามสติปัญญาของตน เมื่อถึงวันทอดก็ช่วยกันขนไปที่อุโบสถ พิธีทอดกฐินมักทำกันครึกครื้น มีแห่แหนสนุกสนานกว่ากุศลอย่างอื่น เมื่อพร้อมกันที่วัดแล้ว ก็ทำสัญญาเป็นต้นว่า ตีระฆังให้พระสงฆ์ประชุมกัน เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วผู้เป็นเจ้าของกฐินก็อุ้มผ้ากฐินนั่งหรือยืนหันหน้าไปทางพระประธาน ตั้งนโม ๓ หน แล้ว

หันหน้ามาทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวายกฐิน ๓ ครั้ง คำถวายนั้นมี ๒ แบบ คือ ธรรมยุตต์แบบหนึ่ง มหานิกายแบบหนึ่ง

ถวายอย่างธรรมยุตต์ว่า อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

ความว่า "ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินกับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกราลกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

ถวายอย่างมหานิกายว่า อิมํ สปริวารํ กฐินจีวรทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม (ว่า ๓ หน)

ความว่า "ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินจีวรกับทั้งบริวารนี้แก่พระสงฆ์" พอจบคำถวาย พระสงฆ์ก็รับ สาธุ พร้อมกัน แล้วประเคนไตรจีวรแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งอยู่ตรงหน้าหรือจะวางไว้เฉย ๆ ก็ได้แล้วถวายเครื่องบริวารตามสมควรแก่เวลา ต่อแต่นั้นพระสงฆ์ท่านก็จัดการมอบผ้ากฐินแก่ภิกษุผู้สมควรได้รับเป็นอันหมดหน้าที่ของเจ้าของกฐิน เมื่อฟังอนุโมทนาเสร็จแล้วก็กลับได้ ต่อไปเป็นหน้าที่ของพระท่านจะได้ทำพิธีกราลกฐินต่อไป

พิธีกราลกฐินนั้นคือ พระภิกษุผู้รับกฐิน นำผ้ากฐินไปทำไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง เมื่อทำเสร็จจนถึงย้อมและผึ่งแห้งแล้ว พระสงฆ์ลงประชุมในพระอุโบสถ แล้วท่านผู้รับกฐินกระทำปัจจุทธรณ์ คือการถอนผ้าเก่าอธิษฐานผ้ากฐินใหม่เพื่อให้เป็นไตรจีวรต่อไป ครั้นแล้วพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะเป็นท่านผู้ครองกฐินหรือผู้อื่นก็ได้ ขึ้นบนธรรมาสน์และแสดงทำเทศนา ธรรมเทศนาที่แสดงในครั้งนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฐิน

เมื่อเทศนาจบ ท่านผู้แสดงเทศนาลงจากธรรมมาสน์นั่งเป็นปรกติแล้ว ท่านผู้รับกฐินกราบพระนั่งคุกเข่าตั้งนโม ๓ หน แล้วเปล่งวาจากราลกฐินตามที่ผ้ากฐินนั้นทำเป็นจีวร ผืนใดถ้าเป็นสังฆาฏิ (ผ้าพาด) ให้ว่า อิมาย สงฺฆาฏิยา กฐินํ อตฺถรามิ ถ้าเป็นอุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) ให้ว่า อิมินา อุตฺตราสงฺเคน กฐินํ อตฺถรามิ ๓ หน ถ้าเป็นอันตรวาสก (ผ้านุ่ง) ให้ว่าอิมินา อนฺตรวาสเกน กฐินํ อตฺถรามิ ๓ หน จบแล้วให้สงฆ์ทั้งปวงนั่งคุกเข่าขึ้นพร้อมกันกราบ ๓ หน

แล้วตั้งนโมขึ้นพร้อมกันกับท่านผู้ครองกฐินด้วย เมื่อตั้งนโม ๓ จบแล้วท่านผู้รับกฐินหันหน้ามาหาสงฆ์ประกาศการกราลกฐินดังนี้ อตฺถตํ อาวุโส สงฺฆสฺส กฐินํ ธมฺมิโก กฐินตฺถาโร อนุโมทถ ๓ หน นี้สำหรับท่านผู้ครองกฐินมีพรรษายุกาลกว่าภิกษุอื่นทั้งหมด ถ้าภิกษุอื่นมีพรรษายุกาลมากกว่าท่านผู้ครองกฐินมีอยู่ในที่นั้นตั้งแต่รูปหนึ่งขึ้นไป ให้เปลี่ยนคำว่า อาวุโส เป็น ภนฺเต แล้วให้ภิกษุทั้งปวงออกวาจาอนุโมทนาทีละรูปตามลำดับพรรษาดังนี้

อตฺถตํ ภนฺเต สงฺฆสฺส กฐินํ ธมฺมิโก กฐินตฺถาโร อนุโมทามิ ๓ หน นี้สำหรับผู้อ่อนพรรษากว่าท่านผู้ครองกฐินกล่าวถ้ามีภิกษุที่แก่กว่าท่านผู้ครองกฐิน ด้วยพรรษายุกาลกี่รูปก็ดี ให้ท่านผู้แก่เหล่านั้นเปลี่ยนคำว่า ภนฺเต เป็น อาวุโส

เมื่อออกวาจาทั่วถึงกันแล้วให้ว่าพร้อมกันคราวหนึ่ง ๓ หน เหมือนดังว่าเรียงตัวเช่นนั้น เปลี่ยนแต่อนุโมทามิ เป็น อนุโมทาม ตามลักษณะที่เป็นพหุพจน์

เมื่อเสร็จการอนุโมทนากฐินดังที่กล่าวแล้วให้กราบพระ ๓ หนพร้อมกันแล้วนั่งเป็นปกติ เริ่มสวดปาฐะและคาถาต่อไปจนจบ เป็นเสร็จการ

กฐินเป็นพระพุทธบัญญัติสำหรับพระสงฆ์ ส่วนหน้าที่ของทายกก็เพียงหาผ้าที่ทำเป็นไตรจีวรได้ จะเป็นสังฆาฏิ หรือจีวร หรือสบงก็ตาม ถวายต่อที่ประชุมสงฆ์มิได้ตั้งใจให้บุคคล และสงฆ์ก็ต้องมีอย่างน้อย ๕ รูป เพราะเป็นผู้รับกฐินเสียรูปหนึ่ง เหลือ ๔ รูปจะได้ครบเป็นองค์สงฆ์มากกว่า ๕ รูปใช้ไม่ได้

จุลกฐิน

วิธีทอดกฐินมีอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า จุลกฐิน ถือกันมาแต่โบราณว่า ใครทอดจุลกฐินนี้มีอานิสงส์มาก คือต้องเก็บฝ้ายมาปั่นเป็นด้าย แล้วทอให้สำเร็จเป็นผืนผ้าในวันเดียว ทำอย่างนี้มีพิธีรีตรองมากต้องช่วยกันหลายคน พวกปั่นฝ้ายก็ปั่นไป พวกทอก็ทอไป ทำจนสำเร็จเป็นผ้ากฐินแล้วนำไปทอดในวันเดียวกัน เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้เองจึงเรียกว่าจุลกฐิน คือเป็นผ้าที่สำเร็จขึ้นด้วยสิ่งเล็ก ๆ เช่น เก็บฝ้ายมาปั่นคือ กรอ สาง ทำเป็นเส้นด้ายแล้วทอเป็นผ้า ตัดเย็บ ย้อม ในวันเดียว

วิธีทอดจุลกฐินนี้ มีปรากฏในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าว่า บางทีเป็นของหลวงทำในวันกลางเดือน ๑๒ แล้วนำผ้าจุลกฐินไปทอด มูลเหตุของการทอดจุลกฐินคงเกิดแต่จะทอดในวันที่สุดเช่นนี้ จึงต้องรีบขวนขวายทำให้ทันและในสมัยนั้นคงจะหาผ้าที่ทำสำเร็จได้ยาก ถ้าเป็นสมัยนี้ก็คงจะหาซื้อผ้าไปทอดใหม่ แต่ก็มีผู้ศรัทธายังทำจุลกฐินอยู่เหมือนกัน

อานิสงส์กฐิน ท่านว่าทั้งแก่ผู้ทอดและผู้รับกฐิน อานิสงส์ของผู้ทอดกฐินไม่มีกล่าวไว้ในวินัยโดยตรง แต่ก็มีอานิสงส์ยิ่งกว่าการทำบุญอย่างอื่น ๆ เพราะหาโอกาสทำได้ยากไม่เหมือนการทำบุญอย่างอื่นซึ่งนึกจะทำเวลาใดก็ได้ การทอดกฐินต้องทำให้ถูกกับเวลาที่กำหนดไว้ หากพลาดไปก็หมดโอกาส และยังมีทางที่จะทำให้วิเศษยิ่ง ๆ ขึ้นอีกก็ได้ เพื่อให้จิตใจปีติยินดีในกุศลที่ได้ทำมากขึ้น ซึ่งได้แก่การทำจุลกฐินดังกล่าวมาแล้ว ส่วนอานิสงส์ของผู้รับนั้นมีหลักฐานแน่นอนอยู่ในวินัย ๕ ประการ คือ

๑. เข้าบ้านได้โดยไม่ต้องบอกลาพระภิกษุด้วยกัน

๒. เดินทางโดยไม่ต้องเอาไตรจีวรไปด้วย

๓. ฉันอาหารล้อมวงได้

๔. เก็บจีวรที่ไม่ต้องการใชไว้ได้

๕. ลาภที่เกิดขึ้นเป็นของภิกษุผู้จำพรรษาในวัดนั้น

อนึ่ง การทอดกฐินยังมีประเพณีอีกอย่างหนึ่ง คือมักใช้ธงรูปจรเข้ ปักไว้ที่หน้าวัด เพื่อแสดงว่าที่วัดจะมีการทอดกฐิน ผู้ที่ผ่านไปมาจะได้อนุโมทนาพลอยได้บุญกุศลไปด้วย การใช้ธงรูปจรเข้ยังไม่พบหลักฐาน เป็นแต่ได้รับคำบอกเล่าจากผู้หลักผู้ใหญ่เล่าให้ฟังเป็นสองอย่าง อย่างที่หนึ่งว่า เนื่องจากถือกันว่า ดาวจรเข้เป็นดาวสำคัญ การเคลื่อนขบวนทัพในสมัยโบราณต้องรอดูเวลาดาวจรเข้ขึ้น ซึ่งเป็นเวลาจวนจะสว่างแล้ว การทอดกฐินเป็นพิธีทำบุญที่ถือกันว่ามีอานิสงส์อย่างไพศาล เพราะทำในเวลาจำกัด มีความสำคัญเท่ากับการเคลื่อนขบวนทัพในชั้นเดิมผู้จะมาทอดกฐินต้องเตรียมเครื่องบริขาร และผ้าองค์กฐินไว้อย่างพร้อมเพรียงแล้วแห่ไปวัดในเวลาดาวจรเข้ขึ้น ไปแจ้งเอาที่วัด นานมาก็เลยถือกันว่า ดาวจรเข้เป็นดาวบอกเวลาเคลื่อนองค์กฐิน ต่อมาเห็นจะมีผู้คิดทำธงติดไว้เนื่องในงานทอดกฐินโดยเฉพาะแต่มีธงหลายชนิด เมื่อติดไว้แล้วไม่รู้ว่ามีงานอะไร จึงคิดทำธงรูปจรเข้ขึ้น โดยที่เคยถือกัน

ว่าดาวจรเข้เป็นดาวบอกเวลาเคลื่อนกฐิน อย่างที่สองมีเรื่องเล่าว่า มีอุบาสกคนหนึ่งนำองค์กฐินแห่ไปทางเรือ มีจระเข้ตัวหนึ่งอยากได้บุญในการทอดกฐิน จึงว่ายตามเรือนั้นไป แต่ไปได้พักหนึ่ง ก็หมดกำลัง จึงบอกแก่อุบาสกนั้นว่า ตนตามไปด้วยไม่ได้แล้วเพราะเหนื่อยอ่อนเต็มที ขอให้อุบาสกจ้างช่างเขียนภาพของตนที่ธง แล้วยกขึ้นไว้ในวัดที่ไปทอดกฐินด้วย อุบาสกรับคำของจระเข้แล้วก็ทำตามที่จระเข้สั่ง ตั้งแต่นั้นมาธงรูปจระเข้ จึงปรากฏตามวัดต่าง ๆ ในเวลาที่มีการทอดกฐิน

๖ ทอดผ้าป่า

คำว่า ผ้าป่า หมายถึงผ้าที่ไม่มีเจ้าของหวงแหน ทิ้งอยู่ตามป่าบ้าง ประเพณีการทอดผ้าป่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล คือในขณะที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังมิได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้าน ทรงอนุญาตให้เที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เปื้อนฝุ่น หรือผ้าที่เขาห่อซากศพทิ้งไว้ตามป่าช้า เอามาซักฟอกทำเป็นสังฆาฏิจีวร และสบงนุ่งห่ม ชาวบ้านที่นับถือพระได้ทราบดังนั้นปรารถนาจะบำเพ็ญกุศลให้ต้องตามที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต จึงได้จัดผ้าที่สมควรแก่พระไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ น่าจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า ผ้าป่า

แต่ก่อนการทอดผ้าป่าไม่ได้นิยมกาล แล้วแต่ใครมีศรัทธาเมื่อไรก็ทำเมื่อนั้น แต่สมัยนี้มักนิยมทำกันเมื่อออกพรรษาแล้ว ถึงผ้าป่าหลวงก็เคยปรากฏว่ามีในระหว่างเดือน ๑๒ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงทำที่วัดสระปทุมติด ๆ กันไปหลายปี โดยเสด็จพระราชดำเนินทางเรือ เช่นเดียวกับพระราชทานกฐิน วิธีทำนั้นปรากฏในพระราชพิธี ๑๒ เดือนว่า ตอนบ่ายพระสงฆ์สวดมนต์ในพระอุโบสถ มีเรือกระจาดผ้าป่าจอดเรียงรายอยู่ในน่านน้ำหน้าพระอุโบสถ มีเครื่องประโคมพิณพาทย์และการเล่นต่าง ๆ เล่นในเรือ เวลาพระสวดมนต์จบ ประทับแรมในที่พระที่นั่งเก๋งริมสระนั้นคืนหนึ่ง รุ่งเช้าพระสงฆ์บิณฑบาตเรือในสระ เวลาเพลรับพระราชทานแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ในรัชกาลที่ ๕ ปรากฏว่าทรงทำที่วัดสระปทุมเหมือนกัน ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการแต่งเรือผ้าป่าตามแต่จะแต่งกันอย่างไร บ้างก็ทำเป็นรูปยักษ์รูปสัตว์ต่างๆ บ้างก็ทำเป็นกระจาดซ้อนกันสามชั้นถึงห้าชั้น ประกวดประชันกันตามความคิด แล้วมีเรือการละเล่นต่าง ๆ เช่นละคร มอญรำ เป็นต้น ชักผ้าป่าผ่านพระที่นั่งเป็นกระบวนแห่ มีเรือ

ราษฎรมาช่วยแห่ผ้าป่าหลายร้อยลำ ชักผ้าป่าตั้งแต่กลางวันจนถึงค่ำ แล้วจอดเรือผ้าป่าเรียงรายอยู่ตามสระตอนหน้าวัด วางเรือการเล่นเป็นระยะไปรอบสระประทับแรมคืนหนึ่ง จนสว่างจึงทอดผ้าป่า แล้วสวดมนต์เลี้ยงพระเช่นเดียวกับแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ อนึ่งในรัชกาลที่ ๕ นั้นปรากฏว่า ทรงนิยมในการทอดผ้าป่าไม่ว่าจะเสด็จไปหัวเมืองใด ๆ ต้องทำที่วัดใดวันหนึ่งในหัวเมืองนั้นเสมอ เช่นเสด็จไปประทับบางปะอิน ก็ทรงทอดผ้าป่าที่วัดชุมพลนิกายาราม และวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ถ้าเสด็จเมืองลพบุรีก็ทอดผ้าป่าที่วัดมณีชลขันธ์เป็นราชประเพณีสืบมาดังนี้

ผ้าป่าหางกฐิน

ส่วนประเพณีการทอดผ้าป่าของชาวบ้าน ทำกันหลายอย่าง อย่างที่เรียกว่า ผ้าป่าหางกฐิน คือทอดกฐินแล้ว เลยทอดผ้าป่าก็มี ที่ทำกันพอประมาณ คือ เอาเครื่องไทยทานบรรจุกระถาง กระบุง กระจาดแล้วปั๊กกิ่งไม้เอาผ้าห้อย อุทิศตั้งไว้ตามถนนหนทางที่พระเที่ยวบิณฑบาต หรือนำไปตั้งไว้ตามอารามก็มี อย่างน้อยก็มีแต่ผ้าห้อยกิ่งไม้ผืนหนึ่งไปปั๊กไว้ก็มี ที่ทำกันอย่างขนานใหญ่ คือ ป่าวร้องและแจกฎีกาให้ทายกรับไปคนละองค์สององค์หรือองค์ละคนสองคนเป็นต้น แล้วไปรวมทอดเป็นการครึกครื้น ก็แห่แหนกันอย่างสนุกสนานและประกวดประชันกันก็มี ทางบ้านนอกโดยมากทำผ้าป่าบรรทุกเรือแห่ไปทางน้ำ เรียกว่าผ้าป่าโยง แล้วเอาไปทอดตามวัดวาอารามต่าง ๆ แล้วแต่พอใจก็มี

ข้อสำคัญในการทอดผ้าป่ามีอยู่ว่า ให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าถวายแก่ใคร ๆ เป็นแต่ตั้งใจและออกวาจาขออุทิศผ้าและเครื่องไทยทานเหล่านั้น แก่ภิกษุผู้ต้องการผ้าบังสุกุลเท่านั้นจึงจะได้ชื่อว่า ถวายผ้าป่าคำถวายผ้าป่าว่าดังนี้

เอตานิ มยํ ภนฺเต จีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ จีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

ความว่า "ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายจีวรทั้งหลายเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับจีวรทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

๗ พิธีลอยกระทง

การลอยกระทง เป็นประเพณีของไทยอย่างหนึ่ง ที่ทำกันในกลางเดือน ๑๑ กลางเดือน ๑๒ ในกลางเดือน ๑๑ ทำกันเป็นส่วนน้อย นิยมทำกันในกลางเดือน ๑๒ เป็นส่วนมาก เพราะถือว่าในฤดูเดือน ๑๒ เป็นเวลาที่น้ำในแม่น้ำสะอาดใสดีและมากเต็มฝั่ง ทั้งเวลาที่สิ้นฤดูฝน ในกลางเดือน ๑๒ นั้น พระจันทร์ก็มีแสงสว่างผ่องใสเป็นสมัยที่ควรจะรื่นเริงในลำน้ำในเวลากลางคืน

ประเพณีนี้ได้มีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ทั้งได้นับเป็นพระราชพิธีอันหนึ่งเรียกว่า "พระราชพิธีจองเปรียงชักโคมลอยโคม" เดิมทีเดียวเป็นพิธีของพราหมณ์ คือเขาทำเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม ต่อมาได้ถือตามทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือการยกโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ การลอยโคมเพื่อบูชาพระพุทธบาทที่ประดิษฐาน ณ หาดทรายแม่น้ำนัมมทานที ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นทำกระทงโดยนางนพมาสพระสนมของพระร่วงได้คิดอ่านทำกระทงถวายเป็นรูปดอกบัว และรูปต่าง ๆ ให้ทรงลอยตามสายน้ำไหล พระร่วงเจ้าทรงโปรดปรานกระทงดอกบัวของนางนพมาสมาก ทรงให้ถือเป็นเยี่ยงอย่าง ดังความปรากฏในตำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระดำรัสของพระร่วงเจ้าว่า "แต่นี้สืบไปเบื้องหน้า โดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงกาลกำหนดนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๐ ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัวอุทิศสักการะบูชาพระพุทธบาทนัมมทานทีตราบเท่ากัลปาวสาน" ด้วยเหตุนี้โคมลอยรูปดอกบัวจึงปรากฏมาจนทุกวันนี้ แต่เรียกเปลี่ยนชื่อกันไปว่า "ลอยกระทงทรงประทีป" ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับเรือพระที่นั่งไปถวายดอกไม้เพลิงบูชาพระรัตนตรัยทุกพระอารามหลวง บรรดาที่อยู่ฝั่งแม่น้ำจนรอบกรุง แล้วทอดพระเนตรการขับร้องประโคมดนตรีของประชาชนชายหญิง เป็นที่สำราญพระราชหฤทัยยิ่งนักตลอด ๓ ราตรี ผู้ตามเสด็จก็มีพระอัครชายา พระบรมวงศานุวงศ์ บางทีก็รับสั่งให้นางบำเรอสำหรับขับร้อง และนางพระสนมผู้สนิทตามเสด็จด้วย เรือพระที่นั่งสำหรับประทับในการเสด็จทรงลอยกระทงนั้นชื่อ "ประพาสแสงจันทร์" เมื่อเรือพระที่นั่งเสด็จถึงพระอารามใด ชาวพนักงานก็จุดดอกไม้เพลิง พุ่มพะเนียง พลุ ทำให้แสงสว่างพวยพุ่งจับผนังหลังคาวิหารการเปรียญดูสว่างไสวน่าปลื้มใจยิ่งนัก ตามหน้าบ้านร้านแพก็ตกแต่งห้อยแขวนประทีปโคม พวงดอกไม้และตั้งโต๊ะเครื่องบูชา

ประกวดกันตั้งสองฟากแม่น้ำ แสงสว่างเหมือนอย่างกลางวัน ในครั้งนั้นพระราชพิธีนี้ทำกันเป็นการใหญ่สนุกสนานมาก

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งครั้งนั้นพระเจ้าแผ่นดินลังกาได้ส่งราชทูตเข้ามาขอพระสงฆ์ไทย ปรากฏว่าราชทูตที่เข้ามาก็ได้ชมพิธีลอยกระทง ตามจดหมายเหตุราชทูตลังกาว่า "ก่อนอรุณมีข้าราชการไทยสองคน ลงมาบอกทูตานุทูตว่าในค่ำวันนั้นจะมีกระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ในการพระราชพิธีฝ่ายพระศาสนา กระบวนเสด็จจะผ่านที่พักราชทูตมา กระบวนพิธีที่ทูตานุทูตได้เห็นมีดังนี้คือ ตามบรรดาริมน้ำทั้งสองฟากทุกวัดต่างปักไม้ไผ่ลำยาวขึ้นเป็นเสาโน้มปลายไม้ลงมาผูกเชือกชักโคมต่าง ๆ ครั้นได้เวลาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เสด็จโดยกระบวนเรือ พร้อมด้วยกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้ามหาอุปราช เรือที่เสด็จล้วนปิดทอง มีกันยาดาดสีและผูกม่าน ในลำเรือปักเชิงทองและเงินมีเทียนจุดตลอดลำ มีเรือข้าราชการล้วนแต่งประทีปแห่นำตามเสด็จด้วยเป็นอันมาก และในการพิธีนี้ ยังมีโคมกระดาษทำเป็นรูปดอกบัวสีแดงบ้าง สีขาวบ้าง มีเทียนจุดอยู่ในนั้น ปล่อยลอยตามน้ำลงมาเป็นอันมากจะนับประมาณมิได้ นอกจากลอยโคมยังมีการจุดดอกไม้น้ำกันอีกมาก และมีระบำดนตรีเล่นมาในเรือนั้นด้วย"

การพระราชพิธีที่พรรณนามานี้ ข้าราชการไทยอธิบายแก่ราชทูตว่า เป็นราชประเพณีเคยทำมาในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ แล้วอธิบายต่อไปว่า พระราช-ประเพณีอันนี้ทำเพื่อการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งบรรจุไว้ในพระจุฬามณีในดาวดึงส์ การบูชารอยพระพุทธบาท ซึ่งพระยานาคได้กราบทูลอันเชิญสมเด็จพระพุทธองค์ให้ทรงประดิษฐานไว้เหนือหาดทรายฝั่งแม่น้ำนัมมทานที นี้เป็นพิธีปรากฏในกรุงศรีอยุธยา

ครั้นต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชประเพณีนี้ก็ยังนิยมทำกันเป็นการใหญ่ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงษ์จดหมายเหตุไว้ว่า "ครั้นมาถึงเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔,๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่งพิธีจองเปรียงนั้น เดิมได้โปรดให้ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และข้าราชการที่มีกำลังพาหนะมาทำกระทงใหญ่ ผู้ถูกเกณฑ์ต่อเป็นถังบ้าง ทำเป็นแพหยวกบ้าง กว้าง ๘ ศอกบ้าง ๙ ศอกบ้าง

กระทงสูงตลอดยอด ๑๐ ศอก ๑๑ ศอก ทำประกวดประชันกันต่าง ๆ ทำอย่างเขาพระสุเมรุ ทวีปทั้ง ๔ บ้าง และทำเป็นกระจาดชั้น ๆ บ้าง วิจิตรไปด้วยเครื่องสด คนทำก็นับร้อย คิดในการลงทุนทำกระทงทั้งค่าเลี้ยงคนและเลี้ยงพระช่าง เบ็ดเสร็จถึง ๒๐ ชั่งบ้างก็ย่อมกว่า ๒๐ ชั่งบ้าง กระทงนั้นวัน ๑๔ ค่ำ เครื่องเขียว วัน ๑๕ ค่ำ เครื่องขาว วันแรมหนึ่งค่ำ เครื่องแดง ดอกไม้สดก็เลือกหาตามสีกระทง และมีจักรกลไกต่างกันทุกกระทง มีมโหรีขับร้องอยู่ในมีบ้างเหลือที่จะพรรณนาว่า กระทงผู้นั้นทำอย่างนั้น ๆ คิดดูการประกวดประชันจะเอาชนะกันกระทงนั้นก็คงวิเศษต่าง ๆ กัน เรือมาดูกระทงตั้งแต่บ่าย ๔ โมง เรือชักลากกระทง ขึ้นไปเข้าที่แต่บ่าย ๕ โมง เรือเบียดเสียดสับสนกันหลีกไม่ค่อยไหว ดูเป็นอัศจรรย์ เรือข้าราชการและเรือราษฎรมาดูเต็มไปทั้งแม่น้ำ เวลาค่ำเสด็จลงพระตำหนักน้ำ ทรงลอยพระประทีป" การทำกระทงใหญ่ดังว่านี้ น่าจะมีมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นว่าการทำดังนั้นเป็นการเปลืองเงินเจ้านายฝ่ายในผู้มีผลประโยชน์น้อย จึงโปรดให้ยกเลิกเสีย และโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ทำเรือลอยพระประทีปแทนกระทงใหญ่ถวายองค์ละลำ เรียกว่า "เรือลอยพระประทีป" การทำนั้นปรากฏตามที่หลวงสารประเสริฐ (นุช) แต่งเป็นโคลงไว้ในหนังสือชื่อ "โคลงเรือลอยประทีป" พรรณนาชื่อเรือและชื่อผู้ทำถวายทุก ๆ ลำ เช่นโคลงว่า

เหราข้ามสมุทรเต้า ตามสินธุ์ แนนแฮ
ลายฉลักเฉิดฉิน ช่วงฟ้า
กรมหลวงมหิศวริน ทรามเรศ รังเฮย
พายเล่ห์จะเห่ช้า ย่างย้ายในสนาม

เรือในโคลงนี้ชื่อเหราข้ามสมุทร กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศทรงแต่งถวาย โคลงอีกบทหนึ่งว่า

กรมหลวงภูวเนตรผู้ ใจภักดิ์
เรือสุวรรณเหราฉลัก ลวดล้อม
พระสูตรกันยาพนัก ขจิตมาส งามแฮ
ยลรูปเสือสีย้อม ยาตรย้ายถวายเสนอ

เรือในโคลงนี้ชื่อสุวรรณเหรา กรมหลวงภูวเนตรทรงแต่งถวาย

ตามโคลงที่นำมาเป็นตัวอย่างทั้งสองนี้แสดงว่า การแต่งเรือลอยประทีปทำกันอย่างสวยงามมาก มีเรือร้อยกว่าลำ ล้วนประดับอย่างประณีต ลอยลำถวายหน้าผ่านพระที่นั่งหมดทุกลำ จนหมดกระบวน

พิธีที่กล่าวมานี้ เป็นราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงทำเป็นราชประเพณีสืบมา แต่ได้ยกเลิกมานานแล้ว ยังเหลือแต่พิธีของชาวบ้าน ซึ่งทำกันจนทุกวันนี้ บางแห่งก็ทำกันอย่างมโหฬาร เป็นงานเป็นการใช้ดอกไม้สดปักเทียนบ้าง เย็บใบตองกาบกล้วยกาบพลับพลึงเป็นกระทงปักธูปเทียนและดอกไม้บ้าง เอาหยวกมาทำเป็นแพปักธูปเทียนดอกไม้บ้าง เรียกว่า "ลอยกระทง" ก่อนจะลอยก็มีกล่าวคำอธิษฐานขอขมาแม่พระคงคาที่ได้ถ่ายสิ่งโสโครกรดเพราะถือกันว่า การถ่ายสิ่งโสโครกรดพระแม่คงคา เป็นการกระทำที่น่าอุจาด และสกปรกเป็นบาป จึงควรขอขมาบางพวกก็ทำเพื่อบูชา พระจุฬามณีในดาวดึงส์ และบูชารอยพระพุทธบาทที่แม่น้ำนัมมทานที เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในพระราชพิธี ขณะลอยกระทงมีกล่าวคำบูชาว่าดังนี้—

อิมานิ ปทีเปน อสุกาย นมฺมทาย นทิยา ปุลิเน ฐิตํ มุนิโน ปาทวลญฺชํ อภิปูเชมิ อยํ ปทีเปน มุนิโน ปาทวลญฺชํ ปูชา มยฺหํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตตุ

ความว่า "ข้าพเจ้าขอบูชาซึ่งรอยพระพุทธบาทที่ตั้งอยู่เหนือกองทราย ในแม่น้ำชื่อว่านัมมทานทีโน้นด้วยประทีปนี้ การบูชารอยพระบาทด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าสิ้นกาลนาน เทอญ"

เรือลอยกระทงนี้ นายมีได้แต่งไว้ในนิราศเดือน พรรณนาไว้อย่างสนุกสนานว่า

เดือนสิบสองล่องลอยกระทงหลวง
ชนทั้งปวงแลตามอร่ามแสง
ดอกไม้ไฟโชติช่วงเป็นดวงแดง
ทั้งพลุแลงตึงตังดังสะท้าน
เสียงนกบินพราดพรวดกวดอ้านต่อ
เสียงหวอหวือเฮฮาอยู่หน้าฉาน
ล้วนผู้คนล้นหลามตามสะพาน
อลหม่านนาวาในสาคร

พิธีต่าง ๆ ของไทยที่จัดไว้เป็นประเพณีสืบเนื่องกันมา เมื่อรักษาไว้ได้ก็เท่ากับได้รับมรดกตกทอดจากพรรพบุรุษ นับว่าเป็นสมบัติอันมีค่าของชาวเรา ซึ่งควรรักษาไว้เพื่อเป็นแบบแผนอันดีงามประจำชาติ ดังนั้นเมื่อวันคืนล่วงมาบรรจบรอบที่จะต้องทำพิธี ประชาชนชาติไทยต่างก็ตระเตรียมของสำหรับใช้ในการประกอบพิธีโดยทั่วหน้ากัน ดังเช่นพิธีลอยกระทงนี้ เราก็ได้รักษากันมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้เป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นว่า ชาติไทยเรารักและนิยมประกอบประเพณีที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี ทั้งจูงใจให้เบิกบานชุ่มชื่นอยู่ในพิธีนั้น ๆ เสมอ

หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก

เรื่อง

การสงเคราะห์ญาติ

พันเอก วัชระ คงอดิศักดิ์ เปรียญธรรม ๙ ประโยค

หัวหน้าแผนกวิชาการ กองอนุศาสนาจารย์

กรมยุทธศึกษาทหารบก

แต่ง

ได้รับพระราชทานรางวัลที่ ๑

ในการประกวดประจำ พ.ศ. ๒๕๑๘

บทนำ

ที่ตำบลสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร มีร้านขายของร้านหนึ่ง ชื่อ "ร้านเพชรพลอย" บางคนพอได้ยินชื่อร้านนี้ ก็คิดว่าเป็นร้านขายเพชรพลอย แต่ความจริงร้านนี้หาได้ขายเพชรพลอยไม่ แต่ขายสินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เช่นขายสินค้าประเภทอาหาร ได้แก่ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา เป็นต้น และขายสินค้าประเภทเครื่องอุปกรณ์การเรียน เช่น สมุด ดินสอ ปากกา เป็นต้น เหตุที่ร้านขายของร้านนี้ชื่อว่า "เพชรพลอย" ก็เพราะผู้เป็นเจ้าของร้านฝ่ายสามีชื่อเพชร ฝ่ายภรรยาชื่อพลอย จึงตั้งชื่อร้านขายของตามชื่อของสามีและภรรยา

นายเพชรกับนางพลอย จัดว่าเป็นคนมีฐานะมั่งคั่งคนหนึ่งในย่านนั้น ยิ่งค้าขายก็ยิ่งมั่งคั่งร่ำรวย ความจริงสามีภรรยาคู่นี้เคยเป็นคนยากจนมาก่อน บ้านเดิมอยู่ที่จังหวัดสระบุรี ต่อมาได้อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ตอนแรกก็รับจ้างเขาทำงานหนัก แต่ด้วยความขยันหมั่นเพียรทำมาหากิน และหมั่นเก็บหอมรอมริบทรัพย์สินที่หาได้ จึงกลายเป็นคนมีฐานะมั่งคั่ง แต่ก่อนเคยเช่าบ้านคนอื่นอยู่ เดี๋ยวนี้ได้มีร้านขายของเป็นของตนเอง และค้าขายเจริญก้าวหน้าเช่นที่เป็นอยู่ขณะนี้

นายเพชรกับนางพลอย มีนิสัยเอื้อเฟื้อต่อญาติพี่น้องของตน เป็นคนได้ดีแล้วไม่ลืมญาติ ญาติพี่น้องคนใดมีความเดือดร้อน มาขอความช่วยเหลือ ก็ได้รับความช่วยเหลือทุกคน ดังนั้น ที่บ้านนี้จึงมีญาติพี่น้องไปมาหาสู่ไม่ขาด เช่นเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ปีนี้ ซึ่งเป็นวันพระราชทานเพลิงศพวีรชนที่สนามหลวง เป็นงานใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินในงานนี้ มีญาติอยู่ต่างจังหวัดหลายคนมาพักที่บ้านนายเพชรนางพลอย เนื่องจากหลานชายของนายเพชรคนหนึ่งตาย ในคราวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ได้รับยกย่องให้เป็นวีรชน ญาติได้นำศพมาร่วมในพิธีพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ด้วย เพราะเหตุนี้ ญาติพี่น้องอยู่ต่างจังหวัดผู้ที่มาร่วมงาน จึงมาพักอยู่บ้านนายเพชร

เมื่อเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพวีรชน และพวกญาติพี่น้องกลับหมดแล้ว ในตอนเย็นวันหนึ่ง หลังจากนายเพชรนางพลอยพาบุตรสองคน คือเด็กชายพงศ์พัฒน์และเด็กหญิง

พิมพ์พรรณ ไหว้พระสวดมนต์อันเป็นกิจประจำวันแล้ว เด็กหญิงพิมพ์พรรณได้ถามคุณพ่อว่า

"คุณพ่อขา ทำไมที่บ้านเรา จึงมีญาติพี่น้องมาพักบ่อยนักล่ะคะ"

"เขาไม่มีที่พักที่อื่นนี่ลูก ถ้าจะไปพักที่โรงแรมก็เสียเงินแพง พ่อจึงให้เขาพักที่บ้านเรา เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ลูกไม่ดีใจหรือ ที่มีญาติพี่น้องมาเยี่ยมเยียนเสมอ" นายเพชรกล่าวถามพิมพ์พรรณ

"พิมพ์ดีใจเหมือนกันแหละค่ะ แต่พิมพ์เกรงว่า บ้านเราจะสิ้นเปลืองมาก เพราะเมื่อญาติพี่น้องมา เราต้องหุงหาอาหารเลี้ยงเขา เราต้องใช้น้ำใช้ไฟ และใช้สิ่งอื่นอีก ยิ่งเวลานี้ ข้าวของก็แพงไปหมด พิมพ์คิดถึงความสิ้นเปลืองนี้แล้ว จึงไม่ค่อยอยากให้ญาติพี่น้องมาพักที่บ้านเราบ่อยนัก" เมื่อพิมพ์พรรณกล่าวจบ คุณพ่อหันไปถามบุตรชายว่า

"ลูกพงศ์มีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ที่มีญาติพี่น้องมาพักที่บ้านเรา มีความรังเกียจบ้างไหม"

"คุณพ่อครับ พงศ์ไม่รังเกียจญาติพี่น้องเลยครับ แม้เราจะสิ้นเปลืองข้าวของไปบ้างในการต้อนรับ ก็ไม่ควรจะนำมาคิดเป็นเรื่องกังวลใจ เพราะเป็นการแสดงอัธยาศัยไมตรีที่ดีงามต้อนรับญาติพี่น้อง การต้อนรับญาติพี่น้องดี เป็นผลแก่ครอบครัวของเราเอง อย่างน้อยพวกญาติจะได้ไม่ไปนินทาครอบครัวเราว่า เป็นคนใจดำ ไม่สงเคราะห์ญาติพี่น้องและเวลาเราไปบ้านเขา เขาก็ยินดีต้อนรับช่วยเหลือเราเช่นเดียวกัน" เมื่อพงศ์พัฒน์กล่าวจบคุณพ่อได้กล่าวว่า

"ลูกทั้งสองมีความรักญาติพี่น้องดี แต่ลูกพิมพ์เกรงว่า เมื่อญาติพี่น้องมาพักที่บ้านเราบ่อยนัก จะทำให้เราสิ้นเปลืองเงินทองข้าวของต้อนรับพวกญาติ ข้อนี้ขอให้ลูกพิมพ์อย่านำมาคิดเป็นกังวลใจเลย จงคิดอย่างลูกพงศ์ คือแม้ว่าเราจะสิ้นเปลืองข้าวของเงินทองไปบ้างในการต้อนรับญาติพี่น้อง แต่ก็ได้ผลคุ้มค่า คือเราได้บำเพ็ญหน้าที่สงเคราะห์ญาติพี่น้องเป็นการผูกมิตรไมตรี สร้างความรักใคร่นับถือในวงศ์ญาติมิตรทีเดียว

พ่อใคร่ขอเตือนลูกทั้งสองว่า มนุษย์เรานั้น จะอยู่ตัวคนเดียวไม่ได้ เราต้องมีพี่น้อง มิตรสหาย และจำเป็นต้องสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน หากมนุษย์เรามีความเห็นแก่ตัวไม่ช่วยเหลือกันแล้ว ก็จะไม่มีความรักใคร่ไมตรีต่อกันเลย แล้วจะมีความสุขได้อย่างไร โดยเฉพาะ คนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตัวเรามากที่สุด ก็คือคนที่เป็นญาติของเรานี่เอง เราจึง

จำเป็นต้องสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้องให้ดีที่สุด เท่าที่เราสามารถจะช่วยเหลือได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เรารู้จักสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้อง เช่นที่ตรัสเป็นคำพระว่า

"ญาตกานญฺจ สงฺคโห เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"

แปลเป็นไทยว่า "การสงเคราะห์หมู่ญาติ เป็นมงคลสูงสุด"

ลูกทั้งสองจงจดจำทั้งคำพระและคำแปลเป็นไทยที่พ่อบอกแล้วนี้ให้ดี ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าการสงเคราะห์ญาติเป็นมงคลสูงสุดนั้น หมายความว่า การสงเคราะห์ญาตินั้นเป็นเหตุให้ประสบความเจริญก้าวหน้า เพราะคำว่า "มงคล" แปลว่า "ความเจริญ" เพราะฉะนั้นคนที่สงเคราะห์ญาติจึงเท่ากับสร้างความเจริญให้แก่ตนเอง ตรงข้ามกับคนที่ไม่สงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้อง มีแต่ประสบความเสื่อมเป็นอัปมงคลแก่ตนเองโดยแท้" เมื่อนายเพชรพูดจบ นางพลอยผู้เป็นมารดาได้กล่าวกับบุตรทั้งสองว่า

"คนที่ใจดำไม่ช่วยเหลือญาติพี่น้อง เป็นอัปมงคลแก่ตัว สมจริงตามคำพระทีเดียว แม่มีตัวอย่างจริงเล่าให้ฟัง มีข้าราชการผู้หนึ่งได้ภรรยาเป็นคนไม่ดี ภรรยาเป็นคนในเมือง และดูหมิ่นเหยียดหยามญาติมิตรของสามีซึ่งเป็นคนบ้านนอก เมื่อญาติของสามีมาที่บ้าน เธอไม่เคยต้อนรับเลย บางครั้งยังพูดจาดูหมิ่นขับไล่ญาติของสามีออกจากบ้านเสียอีก ที่ซ้ำร้ายยิ่งกว่านั้น เธอไม่ต้อนรับแม้กระทั่งมารดาของสามีเอง เธอขับไล่มารดาของสามีออกจากบ้าน หญิงผู้นี้ถูกประนามว่าเป็นคนใจดำ ไม่เอื้อเฟื้อญาติพี่น้อง เป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป" เมื่อนางพลอยกล่าวจบ นายเพชรพูดต่อไปว่า

"ตัวอย่างที่คุณแม่เล่าให้ฟังนี้ แสดงว่า คนที่ไม่สงเคราะห์ญาติ เป็นอัปมงคลแก่ตัวอย่างแน่นอน แต่ถ้าใครประพฤติเอื้อเฟื้อสงเคราะห์ญาติ คนนั้นจะประสบความเจริญ พ่อมีตัวอย่างจริงมาเล่าให้ฟังเช่นเดียวกัน รายนี้ฝ่ายสามีเป็นนายอำเภอ มียศและสกุลสูง ได้ภรรยาเป็นคนบ้านนอก แต่นายอำเภอผู้นี้มิได้ดูถูกเหยียดหยามญาติของภรรยาเลย ใครไปมาหาสู่ ก็ต้อนรับและสงเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดี นายอำเภอผู้นี้ได้รับยกย่องจากคนทั่วไปว่าเป็นคนดี มีความเอื้อเฟื้อต่อญาติพี่น้อง และมีความเจริญก้าวหน้าทั้งในหน้าที่ราชการและครอบครัวตลอดมา"

นายเพชรเห็นว่า ได้สนทนากับบุตรพอสมควรแล้ว จึงกล่าวกับบุตรในตอนท้ายว่า

"เรื่องการสงเคราะห์ญาติ เป็นเรื่องดี มีประโยชน์ที่ลูกทั้งสองควรเรียนรู้ โอกาสหน้าพ่อจะได้พูดรายละเอียดในเรื่องนี้ให้ฟังอีก คืนนี้ พ่อขอยุติไว้เพียงเท่านี้แหละ" แล้วนายเพชรนางพลอยกับบุตรทั้งสอง ออกจากห้องพระไปพักผ่อนหลับนอนในที่ของตนต่อไป

บทที่ ๑

ญาติ

นายเพชร เป็นพ่อที่รักลูกมาก ต้องการให้ลูกเป็นคนดี มีความเจริญก้าวหน้า จึงหาวิธีอบรมกล่อมเกลานิสัยลูกหลานอย่างหลายทาง เช่น ให้ไปเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้ลูกได้เข้าวัดและรับอบรมจากพระสงฆ์ผู้ทรงศีล บางครั้ง เมื่อว่างจากธุระนายเพชรก็คอยหมั่นตักเตือนอบรมลูกอยู่เสมอ ประกอบกับพงศ์พัฒน์และพิมพ์พรรณบุตรทั้งสองของนายเพชรเป็นคนดี รู้จักเชื่อฟังพ่อแม่ จึงทำให้นายเพชรและนางพลอยมีความสบายใจมาก

วันอาทิตย์วันหนึ่ง พงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณไปโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เมื่อเลิกเรียนก็กลับบ้านเข้าไปทำความเคารพพ่อแม่ พิมพ์พรรณพูดว่า

"คุณพ่อคุณแม่ขา ลูกอยากฟังเรื่องการสงเคราะห์ญาติต่อจากที่คุณพ่อเคยพูดให้ฟังเมื่อวันอาทิตย์ก่อน เราจะทราบได้อย่างไรคะว่า ใครเป็นญาติเราบ้าง"

นายเพชรใช้ให้พงศ์พัฒน์ไปหยิบหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เปิดดู "ญาติ" แล้วให้บุตรชายอ่าน พงศ์พัฒน์อ่านว่า

"ญาติ คือพี่น้องที่ยังนับรู้กันได้"

นายเพชรถามพิมพ์พรรณว่า "ลูกเข้าใจหรือยังว่าญาติคือใคร"

"ยังไม่ค่อยเข้าใจดีค่ะ ขอความกรุณาคุณพ่อช่วยอธิบายเถอะค่ะ" พิมพ์พรรณตอบ

นายเพชรจึงอธิบายว่า "ตามความหมายของญาติที่ท่านอธิบายไว้ในพจนานุกรมญาติคือพี่น้องที่รู้จักกันและยังนับญาติกันได้ หรือพูดให้เข้าใจง่าย ญาติก็คือคนที่มีความ

สัมพันธ์กันทางสายเลือดนั่นเอง อาจจะเป็นญาติที่ใกล้ชิดกับตัวเรา หรืออาจจะเป็นญาติที่ห่างออกไป แต่ยังพอสืบได้ว่าเป็นญาติของเรา เดี๋ยวพ่อขอถามลูกพงศ์ก่อนว่า คุณป้าพริ้ง มีความเกี่ยวพันเป็นญาติกับเราอย่างไร" คุณพ่อหันไปถามพงศ์พัฒน์

"คุณป้าพริ้ง เป็นพี่สาวของคุณแม่ เพราะฉะนั้นพงศ์จึงเรียกว่า คุณป้าและถือว่าท่านเป็นญาติที่ใกล้ชิด" พงศ์พัฒน์ตอบบิดา

"เอาละทีนี้ พ่อขอถามลูกพิมพ์บ้าง คุณยายนกที่อยู่ข้างบ้างเรา และสนิทสนมกับครอบครัวเรามาก เป็นญาติกับเราหรือไม่"

"ไม่เป็นค่ะ เพราะคุณยายนก มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัดภาคใต้ ห่างไกลกับเรามาก และมิได้มีความเกี่ยวพันทางคุณพ่อและคุณแม่ของพิมพ์เลย เพราะฉะนั้น จึงไม่นับว่าเป็นญาติ เพียงเป็นคนที่คุ้นเคยนับถือกันเท่านั้นเอง" พิมพ์พรรณตอบ

"เป็นอันว่า ลูกทั้งสองของพ่อ พอเข้าใจบ้างแล้วว่าใครเป็นญาติของเราบ้างเพื่อให้ลูกได้เข้าใจเรื่องญาติดี พ่อขอให้ลูกจำหลักเกณฑ์การนับญาติไว้ ๓ ข้อคือ

๑. ญาติที่สูงกว่าตัวเรา

๒. ญาติที่เสมอกับตัวเรา

๓. ญาติที่ต่ำกว่าตัวเรา

หลักเกณฑ์ข้อที่หนึ่ง ๑ ที่ว่าญาติสูงกว่าตัวเรา เช่นญาติทางพ่อ ก็ได้แก่ คุณพ่อ คุณลุง คุณป้า คุณอา คุณปู่ คุณย่า คุณปู่ทวด ญาติทางแม่ ได้แก่ คุณแม่ คุณป้า คุณลุง คุณน้า คุณตา คุณยาย คุณตาทวด คุณยายทวด นี้คือญาติประเภทที่จัดว่าสูงกว่าตัวเรา

หลักเกณฑ์ข้อที่ ๒ ที่ว่าญาติเสมอกับตัวเรา เช่นเรามีพี่น้องร่วมท้องเดียวกันหรือร่วมพ่อแม่เดียวกัน หรือลูกเรียงพี่เรียงน้อง เช่นลูกของป้า อา ของเรา อย่างนี้เรียกว่า ญาติชั้นเดียวกับเรา

หลักเกณฑ์ข้อที่ ๓ ที่ว่าญาติต่ำกว่าตัวเรา ได้แก่ลูกหลาน เหลนของเราอย่างนี้จัดเป็นญาติที่อยู่ต่ำกว่าตัวเรา

คนเราแต่ละคน ย่อมมีญาติ ๓ ชั้น เช่นที่พ่อกล่าวมานี้ เมื่อลูกอยากรู้ว่าใครเป็น

ญาติทางสายเลือด ก็ให้ใช้หลักเกณฑ์ ๓ ข้อ ที่พ่อว่ามา" เมื่อนายเพชรกล่าวจบ พงศ์พัฒน์ได้ถามว่า

"คุณพ่อครับ พระอาจารย์ที่โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เคยพูดว่า คนที่สนิทสนมคุ้นเคยกันก็นับว่าเป็นญาติกันได้ ข้อนี้หมายความว่าอย่างไรครับ คนที่คุ้นเคยกับเราจะถือว่าเป็นญาติของเราหรือไม่ครับ"

"เรื่องนี้ แม่พอจะตอบแทนคุณพ่อได้" นางพลอยพูด แล้วพูดต่อไปว่า

"ลูกพงศ์จำคำสอนของพระได้ดีมากทีเดียว ถูกต้องแล้วลูก คนที่คุ้นเคยสนิทสนมกับเรานั้น จัดเป็นญาติได้เรียกว่าญาติในทางธรรม ส่วนญาติที่คุณพ่อเล่าให้ลูกฟังเมื่อสักครู่นั้น เรียกว่าเป็นญาติทางสายเลือด หรือสายโลหิต เพราะฉะนั้น ญาติตามหลักทางศาสนาจึงมี ๒ ประเภทคือ.–

๑. ญาติทางสายโลหิต

๒. ญาติทางธรรม

"คุณพ่อขา ญาติ ๒ ประเภทนี้ ญาติทางสายโลหิตมีความสำคัญกว่าใช่ไหมคะ เพราะมีความสัมพันธ์กับเราอย่างใกล้ชิดทีเดียว" พิมพ์พรรณถามคุณพ่อ

"ความจริง ก็ควรเป็นอย่างที่ลูกเข้าใจ แต่ลูกอย่าลืมว่า ญาติประเภทที่มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับเรานั้น บางคนรักใคร่นับถือเราดีกว่าญาติพี่น้องของเราเสียอีก ดูคุณยายนกข้างบ้านเราเป็นตัวอย่าง แม้คุณยายจะไม่ใช่ญาติพี่น้องเราทางสายโลหิต แต่คุณยายก็คุ้นเคยสนิทสนมกับครอบครัวเรามากทีเดียว พวกเรารักและนับถือเหมือนญาติผู้ใหญ่ของเราคนหนึ่ง เพราะเหตุนี้แหละลูกเอ๋ย พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "วิสฺสาสา ปรมา ญาติ" แปลว่า ความคุ้นเคยเป็นญาติอันสนิท พ่อจำกลอนสุภาษิตโบราณได้ตอนหนึ่งว่า

"มิใช่ชาติ มิใช่เชื้อ แม้นมีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้ออาตมา

"แม้เป็นชาติ เป็นเชื้อ หากไม่มีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้อในป่า"

คำกลอนบทนี้ ลูกอาจจะฟังเข้าใจยากสักหน่อย เป็นคำพูดของพญากวางตัวหนึ่งที่ถือว่า กวางที่มีความสนิทสนมเอื้อเฟื้อกัน แม้มิใช่ญาติ ก็เหมือนญาติ คือเหมือนเนื้ออาตมา หมายความว่า เป็นกวางพวกเดียวกัน ส่วนกวางที่เป็นญาติพี่น้อง หากขาดความสนิทสนมเอื้อเฟื้อกัน ก็เหมือนมิใช่ญาติพี่น้อง คือเหมือนกวางที่อยู่ในป่า

จึงสรุปว่า ญาติที่อยู่รอบตัวเรา มีความสำคัญแก่ตัวเราทั้ง ๒ ประเภท คือทั้งญาติทางสายโลหิต และญาติที่มีความคุ้นเคยสนิทสนมกัน

"คุณพ่อครับ พงศ์อยากให้คุณพ่อพูดถึงความสำคัญของญาติ เพราะเพื่อนของพงศ์ที่โรงเรียนคนหนึ่ง บอกว่า เรื่องมีญาติพี่น้องมากไม่ดี มีแต่นำความเดือดร้อนมาให้ เพื่อนคนนั้นเล่าว่า คุณพ่อของเขาเป็นข้าราชการชั้นใหญ่มีอำนาจในวงราชการ ปรากฏว่า มีญาติพี่น้องไปรบกวนขอความช่วยเหลืออย่างโน้นอย่างนี้ ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายอย่างมากทีเดียว คุณพ่อของเขาบอกว่า "มีญาติมาก ยุ่งยากไม่หยุดหย่อน อยากอยู่คนเดียวดีกว่า" คุณพ่อว่าเขาพูดถูกไหมครับ"

"เรื่องญาติพี่น้องนี้ มีความสำคัญมากทีเดียว ลูกเอ๋ย อย่างที่พ่อพูดในตอนต้นแล้วว่า มนุษย์เราจะอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้ ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น และผู้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับตัวเรา ก็คือญาติพี่น้องของเรานี่เอง ที่พ่อของเพื่อนลูกพูดว่า มีญาติมากนำความเดือดร้อนมาให้นั้น ก็อาจจะมีความจริงบ้างเหมือนกัน เพราะเมื่อยามญาติพี่น้องเดือดร้อน จะไปขอความช่วยเหลือจากใครเล่า ก็ต้องพึ่งญาติพี่น้องด้วยกัน ยิ่งเห็นญาติคนไหนเป็นคนใหญ่โตมีบุญวาสนา เขาก็ยิ่งอยากไปพึ่งพาอาศัย เพราะเห็นว่า เป็นร่มเงาที่พอให้เขาอาศัยได้เหมือนต้นไม้ใหญ่ใบหนา ย่อมจะมีฝูงนกไปอาศัยจำนวนมาก เพราะต้นไม้ให้ความร่มเย็นแก่ฝูงนกได้ ถ้าต้นไม้ต้นไหนอับเฉาร่วงโรย ย่อมจะไม่มีฝูงนกไปอาศัย เพราะต้นไม้นั้น ไม่อาจให้ความร่มเย็นแก่ฝูงนกได้ ที่พ่อของเพื่อนลูกพูดว่า อยากจะอยู่คนเดียว ตัดขาดญาติพี่น้องนั้นพ่อว่าพูดไม่ถูก เพราะว่าญาติพี่น้องของเราที่เป็นคนดีก็มีมาก มิใช่ทุกคนจะมาก่อความเดือดร้อนเมื่อไร เราเป็นญาติพี่น้องกันก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มิใช่ได้ดีแล้วกลายเป็นคนลืมญาติพี่น้องสำคัญตัวว่าวิเศษคนเดียว คนเรานั้น มิใช่ว่าจะเป็นคนใหญ่โต มีบุญวาสนาตลอดไปเมื่อไรบางครั้งคนมีอำนาจ อาจจะหมดอำนาจวาสนา คนที่เป็นเศรษฐี อาจจะกลายเป็นยาจกได้ เมื่อยามทุกข์ยากใครจะมาช่วยเหลือเรา เหมือนญาติของเราเล่า เพื่อนฝูงนั้น เมื่อยามเรามั่งมีเขาก็ไปมาหาสู่เสมอ แต่เมื่อยามเราตกทุกข์ได้ยาก จะไปหวังพึ่งเพื่อนนั้น ยากนักหนาท่านจึงว่า "เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก" แต่ญาติพี่น้อง เป็นที่พึ่งยามทุกข์ยากได้ไม่ต้องดูใครอื่น ดูแต่พ่อเป็นตัวอย่าง เมื่อครั้งที่อยู่ต่างจังหวัด ภูมิลำเนาเดิม ประสบเคราะห์กรรมไฟไหม้บ้าน สิ้นเนื้อประดาตัว ต้องไปขออาศัยอยู่กับญาติคือน้องชายของพ่อซึ่งเป็นอาของลูก

อาคนนี้ ก็ดีเหลือเกินลูกเอ๋ย ทั้งผัวเมียไม่รังเกียจพ่อเลย ช่วยเหลือพ่ออย่างดีทีเดียวพ่อถือว่า น้องคนนี้มีพระคุณแก่พ่อเหลือล้นทีเดียว ถ้าพ่อไม่ได้เขาช่วยเหลือ พ่อเองก็ไม่ทราบว่า จะไปขอความช่วยเหลือจากใคร พ่อคงจะไม่มีโอกาสมาทำมาหากิน มีความเจริญอย่างนี้พ่อจึงเห็นว่า ญาติพี่น้อง มีความสำคัญมากนัก"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ร่มเงาของญาติ มีความร่มเย็นกว่าร่มเงาสิ่งอื่น" มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่ง พระเจ้าวิฑูฑภะทรงยกกองทัพไป เพื่อทำลายล้างฝ่ายศากยวงศ์ ซึ่งเป็นพระญาติของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณา เกรงพระญาติได้รับอันตราย จึงเสด็จไป เพื่อทรงห้ามทัพพระเจ้าวิฑูฑภะ พระพุทธองค์เสด็จไปประทับที่ใต้ต้นไม้ใบบางต้นหนึ่งในบริเวณที่พระเจ้าวิฑูฑภะจะเสด็จผ่าน เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะเสด็จมาถึงบริเวณนั้น ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ จึงเข้าไปเฝ้าถวายบังคมกราบทูลถามว่า เพราะเหตุใดพระองค์จึงประทับใต้ต้นไม้ที่ไม่ค่อยมีใบเป็นร่มเงาเล่า ทำไมจึงไม่เสด็จประทับใต้ต้นไม้ใบหนาอีกต้นหนึ่งที่อยู่ใกล้กัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบพระเจ้าวิฑูฑภะ ดังที่พ่อนำมากล่าวข้างต้นแล้ว คือตรัสว่า "ร่มเงาของญาติ มีความร่มเย็นกว่าร่มเงาสิ่งอื่น" พอพระเจ้าวิฑูฑภะได้สดับเช่นนี้ ก็เข้าพระทัยดีกว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาเพื่อป้องกันพระประยูรญาติ จึงถวายบังคม ยกกองทัพกลับพระนครทันที

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าร่มเงาของญาติ มีความร่มเย็นกว่าร่มเงาสิ่งอื่นข้อนี้ทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่า ร่มเงาสิ่งอื่นนั้น แม้จะให้ความร่มเย็น ก็เพียงชั่วครู่ ชั่วยามเท่านั้น เช่นต้นไม้ใบหนา จะพออาศัยร่มเงาได้ก็เพียงชั่วขณะหนึ่ง แต่ญาติพี่น้องของเรานั้นให้ความร่มเย็นอบอุ่นแก่ชีวิตของเราได้นานทีเดียว พ่อเองมีความรู้สึกว่า ไปอยู่ที่ไหน ก็ไม่มีความสุขและอบอุ่นเท่ากับอยู่ท่ามกลางญาติพี่น้อง บางทีพบประญาติพี่น้อง พร้อมกันหลายคนพ่อตื่นตันใจ น้ำตาไหลออกมาไม่รู้สึกทีเดียว

ที่พ่อพูดมานี้ ลูกพงศ์คงจะเห็นแล้วว่า ญาติพี่น้องมีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์อย่างไรบ้าง เอาละวันนี้พ่อกับแม่ ได้ตอบคำถามของลูกแล้วว่า ญาติของเรามีใครบ้าง ญาติมีความสำคัญอย่างไร พ่อขอยุติไว้แค่นี้แหละ โอกาสหน้าพ่อจะเล่าเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ฟังอีก เมื่อคุณพ่อพูดจบ พงศ์พัฒน์กับพิมพรรณ ได้เข้าไปกราบคุณพ่อและคุณแม่ ออกจากห้องรับแขกไปอ่านหนังสือทบทวนบทเรียนต่อไป

บทที่ ๒

สงเคราะห์ญาติ

บ่ายวันอาทิตย์วันหนึ่ง คุณพ่อกับคุณแม่ ออกจากร้านไปติดต่อธุระข้างนอก พงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณสองพี่น้องได้ช่วยกันดูแลร้านขายของแทนคุณพ่อคุณแม่ ขณะนั้นมีชายชราคนหนึ่งท่าทางเป็นคนบ้านนอก เสื้อผ้าสกปรก ผมเผ้ารุงรัง มีใบหน้าหม่นหมองแสดงว่ามีทุกข์มาก ได้มายืนอยู่หน้าร้าน ถามหานายเพชร และอ้างตัวเป็นญาติของนายเพชร เวลานี้กำลังมีทุกข์หนักถูกลูกชายขับไล่ออกจากบ้าน เพราะเชื่อคำยุแหย่ของภรรยา ไม่มีที่พึ่งอื่นจึงซมซานมาเพื่อขอความช่วยเหลือจากนายเพชร

สองพี่น้องสงสารชายชราซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ยิ่งนัก พิมพ์พรรณฟังชายชราเล่าถึงความทุกข์ยากแล้ว ไม่อาจจะกลั้นน้ำตาได้ ทั้งสองแจ้งว่า คุณพ่อกับคุณแม่ไม่อยู่ และได้ต้อนรับแขกอย่างดีให้อาบน้ำ เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย แล้วจัดหาอาหารมาเลี้ยงอย่างอิ่มหนำสำราญ ชายชราผู้มีชื่อว่าลุงเพิ่ม ได้กล่าวขอบใจและให้ศีลให้พรแก่สองพี่น้อง ซึ่งเป็นเด็กมีอัธยาศัยไมตรีดีมาก ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามคนจน เมื่อคุณพ่อคุณแม่กลับบ้าน คุณลุงเพิ่มก็ได้พบกับคุณพ่อและคุณแม่สนทนาปราศัยกัน พงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณเห็นว่าเสร็จธุระของตนแล้ว ก็ไปทำเลขการบ้าน เพื่อนำส่งครูในวันรุ่งขึ้น

ภายหลังจากนำครอบครัวไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน อันเป็นกิจประจำวันแล้วนายเพชรพูดว่า

"คืนนี้ พ่อมีธุระอยากจะปรึกษาหารือกับคุณแม่และลูก ๆ ธุระที่พ่อจะพูดก็คือเรื่องของคุณลุงเพิ่มซึ่งเป็นญาติของพ่อ คุณลุงเพิ่ม ได้พูดยกย่องลูกพงศ์กับลูกพิมพ์ว่า เป็นเด็กมีมรรยาทรู้จักต้อนรับแขกดีมาก พ่อได้ยินคนอื่นชมเชยลูกก็ดีใจเป็นธรรมดา และพ่อขอขอบใจลูกทั้งสองที่ต้อนรับแขกแทนพ่อได้ดีมาก เวลานี้ คุณลุงเพิ่มกำลังมีทุกข์หนัก ลูกทั้งสองก็คงจะได้ยินจากคำบอกเล่าของคุณลุงแล้ว คุณลุงไม่มีญาติที่อื่น จะขออาศัยอยู่กับเรา แต่คุณลุงเกรงใจครอบครัวของเรา อยากให้พ่อถามความเห็นของคนในบ้านทุกคนว่าจะรังเกียจหรือไม่ ถ้าทุกคนเต็มใจให้อยู่ คุณลุงก็จะขออาศัยอยู่ด้วยและช่วยทำงาน ถ้าทุกคนไม่เต็มใจให้อยู่ คุณ

ลุงก็จะไปต่อสู้ชีวิตตามยถากรรมต่อไป พ่อขอถามลูกทั้งสอง สำหรับคุณแม่นั้น พ่อทราบว่าไม่ขัดข้องยินดีให้คุณลุงอยู่ด้วยความเต็มใจ ลูกทั้งสองว่าอย่างไร"

"พงศ์เต็มใจให้คุณลุงอยู่ครับ พงศ์สงสารคุณลุง" พงศ์พัฒน์พูด

"พิมพ์ก็เต็มใจให้คุณลุงอยู่กับเรา พิมพ์ไม่รังเกียจเลย เพราะคุณลุงเป็นญาติของเรา หากเราไม่ช่วยญาติพี่น้องในยามทุกข์ยาก จะมีบาปมากทีเดียวค่ะ" พิมพ์พรรณตอบ

"พ่อเองรู้สึกสบายใจ ที่เราทุกคนสงสารลุงเพิ่ม และเต็มใจให้คุณลุงอยู่กับเรา เท่ากับเป็นการสงเคราะห์ญาติในยามทุกข์ยาก ความจริง คุณลุงเคยมีฐานะดีคนหนึ่ง เมื่อแบ่งสมบัติให้ลูกทุกคนแล้ว ก็หวังพึ่งพาอาศัยอยู่กับพวกลูก ๆ แต่ก็มีลูกไม่ดี ถึงกับขับไล่ไสส่งพ่อบังเกิดเกล้าของตัวเองออกจากบ้าน พ่อว่าลูกพวกนี้ทำบาปมากทีเดียว คงจะได้รับเวรสนองอย่างแน่นอน เมื่อคราวก่อน พ่อเคยพูดเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกฟัง เป็นเรื่องที่น่าแปลก คือเรามีญาติผู้กำลังทุกข์ร้อนมาขอรับสงเคราะห์ช่วยเหลือ ได้แก่ลุงเพิ่มนี่เอง คืนนี้ พ่อขอเล่าเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกฟังต่อไปอีก

เมื่อเราทราบว่า ญาติมีความสำคัญ โดยมีความเกี่ยวข้องกับเราอย่างใกล้ชิดเช่นนี้แล้ว หน้าที่ของเราที่จะต้องปฏิบัติต่อญาติก็คือสงเคราะห์ช่วยเหลือ ตามความสามารถที่จะช่วยได้ พระพุทธเจ้าของเรา ท่านเป็นตัวอย่าง คือทรงสงเคราะห์ญาติ และได้ทรงบำเพ็ญหน้าที่สงเคราะห์ญาติตลอดมา มิได้บกพร่อง พระพุทธองค์ทรงถือเอาการสงเคราะห์ญาติ เป็นหน้าที่สำคัญของพระพุทธเจ้าทีเดียวเพราะหน้าที่สำคัญประจำพระองค์ ๓ อย่าง คือ.—

๑. พุทธัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า

๒. ญาตัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ

๓. โลกัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก

ลูกจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงถือเอาการสงเคราะห์ญาติ เป็นหน้าที่สำคัญประจำพระองค์ ไม่มีใครตำหนิพระองค์ได้เลยว่า ไม่สงเคราะห์ญาติ หรือได้ดีแล้วลืมญาติพี่น้อง

พระพุทธจริยา ที่พระพุทธเจ้าสงเคราะห์พระญาติมีอยู่หลายคราว เช่นครั้งหนึ่งเมื่อพระญาติสองฝ่ายเกิดวิวาทแย่งน้ำกันทำนา เพราะทั้งสองฝ่าย ต่างก็อาศัยแม่น้ำโรหินี

สายเดียวกันทำนา ทั้งสองฝ่ายยกกองทัพมาเพื่อทำสงครามกัน พระพุทธองค์ทรงทราบ ได้เสด็จไปประทับในท่ามกลางพระญาติ เพื่อห้ามสงครามครั้งนี้ ตรัสถามในที่ประชุมว่า ระหว่างน้ำทำนากับกษัตริย์ อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน เมื่อพระญาติกราบทูลว่า กษัตริย์มีค่ามากกว่าน้ำเพราะมีศักดิ์ศรีสูงกว่า พระพุทธองค์จึงตรัสสอนต่อไปว่า

"เมื่อทรงเห็นว่า น้ำมีค่าน้อยกว่าค่าของกษัตริย์ เป็นการสมควรหรือที่พระญาติซึ่งเป็นกษัตริย์ จะมาทำสงครามประหัตประหารกันเช่นนี้ จะมาทำลายคุณค่าของกษัตริย์เพราะแย่งน้ำกันทำนา ซึ่งเป็นสาเหตุเพียงเล็กน้อย จะเป็นการสมควรหรือ พระญาติทั้งสองฝ่ายควรมีความรักสมัครสมานสามัคคีกันไว้ให้มั่น" เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสจบ พระญาติทั้งสองฝ่ายก็ทรงเชื่อฟัง ยกกองทัพกลับไป สงครามระหว่างพระญาติไม่เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้แหละ จึงเกิดพระพุทธรูปบูชาปางหนึ่ง เรียกว่า "ปางห้ามพระญาติ" หรือบางทีก็เรียกว่า "ปางประทานพร" ว่าแล้วนายเพชรก็ชี้พระพุทธรูปบูชาปางห้ามพระญาติบนโต๊ะหมู่บูชาให้ลูกทั้งสองดู พระพุทธรูปบูชาปางนี้ทรงประทับยืน ยกพระหัตถ์ขวาขึ้น

อีกคราวหนึ่งที่ทรงสงเคราะห์ญาติ ก็คือตอนที่เสด็จไปทรงห้ามพระเจ้าวิฑูฑภะไม่ให้ยกกองทัพไปทำลายล้างพระประยูรญาติฝ่ายศากยวงศ์ ดังที่พ่อเล่าให้ฟังวันก่อนแล้ว ลูกทั้งสองใครมีข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องสงเคราะห์ญาติ ถามพ่อได้ "พอคุณพ่อพูดจบ พิมพ์พรรณซึ่งเพื่อนตั้งชื่อให้ว่าเป็นคนเจ้าปัญหา เพราะชอบถามปัญหาเสมอ ได้ถามว่า

"คุณพ่อขา คนที่จะสงเคราะห์ญาติได้นั้น พิมพ์คิดว่าคงจะมีแต่เฉพาะคนมีฐานะดี คนยากจนคงจะสงเคราะห์ญาติไม่ได้ เพราะไม่มีข้าวของเงินสิ่งใดพอจะช่วยเหลือญาติพี่น้องได้ความเข้าใจของพิมพ์ถูกไหมคะ"

"ความเห็นของลูกยังไม่ถูกต้อง" นายเพชรกล่าวแย้งบุตรสาว แล้วกล่าวต่อไปว่า

"การที่มนุษย์เราสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน มิใช่สงเคราะห์ช่วยเหลือในด้านวัตถุอย่างเดียว ยังมีวิธีช่วยเหลืออย่างอื่นอีก พระท่านสอนให้มนุษย์สงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ๔ วิธี คือ

๑. ทาน การให้

๒. ปิยวาจา พูดถ้อยคำที่น่ารัก

๓. อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น

๔. สมานัตตา วางตนเหมาะสม

หลักการสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ๔ ข้อนี้ พระท่านเรียกว่า "สังคหวัตถุ" แปลว่าวิธีสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน

ในการสงเคราะห์ญาติ เราก็ควรนำหลัก ๔ ข้อนี้มาปฏิบัติ เพราะฉะนั้นการช่วยเหลือญาติ มิใช่ช่วยในด้านวัตถุอย่างเดียว อย่างที่ลูกพิมพ์เข้าใจ ยังมีวิธีช่วยเหลืออย่างอื่นอีกถึง ๓ วิธี คือ พูดถ้อยคำที่น่ารัก บำเพ็ญประโยชน์และวางตนเหมาะสม แม้คนที่ยากจนก็อาจสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติได้ มิใช่จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่มั่งมีเท่านั้น พ่อจะอธิบายวิธีสงเคราะห์ญาติตามลำดับไป คือ

๑. สงเคราะห์ญาติด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ในข้อนี้เราอาจช่วยเหลือญาติผู้ที่กำลังประสบความทุกข์เช่นเจ็บป่วย หรือประสบภัยพิบัติ เช่นไฟไหม้บ้าน น้ำท่วมบ้าน หรืออดอยากยากแค้นเป็นต้น การช่วยเหลือญาติที่มีทุกข์เช่นนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง และเป็นกุศลแก่ตัวเราผู้ช่วยเหลือ เพราะญาติพี่น้องของเราที่กำลังเดือดร้อน เป็นคนที่น่าสงสาร เขากำลังหวังพึ่งเรา เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น เราอาจจะให้ข้าวปลาอาหาร เสื้อผ้าหยูกยา ที่อยู่อาศัย หรือให้เงินทองเป็นค่าจับจ่ายใช้สอย อย่างที่ครอบครัวเราได้สงเคราะห์ลุงเพิ่มญาติของเรา ผู้ประสบความทุกข์ร้อน อย่างนี้เรียกว่าสงเคราะห์ญาติด้วยการให้วัตถุสิ่งของเป็นการช่วยเหลือกันในยามทุกข์ร้อน

ในสมัยครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ มีบุตรชายเศรษฐีคนหนึ่งออกไปบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนา เมื่อจากบ้านไปหลายปีแล้ว วันหนึ่งได้มาเยี่ยมโยมทั้งสองปรากฏว่าโยมซึ่งเป็นเศรษฐีประสบเคราะห์กรรม ทรัพย์สินเงินทองที่เคยมีอยู่วิบัติหมดสิ้น เศรษฐีจึงต้องกลายเป็นยาจก ขอทานเขาเลี้ยงชีวิต เมื่อโยมทั้งสองเห็นพระบุตรชายมาเยี่ยม ก็เล่าเรื่องความทุกข์ร้อนให้ฟังว่า เวลานี้โยมทั้งสองเป็นคนอนาถาที่สุด ญาติอื่นเป็นที่พึ่งพาอาศัยก็ไม่มีเพราะมีบุตรชายอยู่คนเดียว แล้วบุตรชายก็ไปบวชเสียอีก พระบุตรชายได้ทราบความทุกข์ร้อนของโยมก็สงสาร แล้วปลอบโยนว่า โยมทั้งสองไม่ต้องวิตกดอก ถึงอาตมาเป็นพระ ก็จะเลี้ยงโยมไม่ให้เดือดร้อน แล้วภิกษุรูปนั้น ก็พาโยมทั้งสองไปอยู่ด้วยที่วัด บิณฑบาตได้อาหารมา ก็นำมาเลี้ยงโยมให้มีความสุข

มีพระภิกษุหลายองค์เห็นว่า พระสงฆ์จะนำพ่อแม่มาเลี้ยงดูอย่างนี้ไม่เหมาะสม จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้า มิได้ทรงตำหนิภิกษุองค์เลี้ยงโยมนั้นเลย แต่กลับทรงยกย่อง ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ญาติที่กำลังมีทุกข์ และทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เลี้ยงพ่อแม่ได้นี้คือตัวอย่างผู้ที่สงเคราะห์ญาติด้วยวัตถุสิ่งของในยามทุกข์ยาก

การสงเคราะห์ญาตินั้น มิใช่แต่ช่วยเหลือในเวลาทุกข์ยากเท่านั้น แม้ในยามปกติเราก็ช่วยเหลือญาติได้ เช่นญาติมาบ้าน ก็ต้อนรับ หาน้ำให้ดื่ม จัดอาหารเลี้ยงดู จัดหาของขวัญไปอวยพรแก่ญาติในวันปีใหม่ หรือในวันตรุษสงกรานต์ เหล่านี้เป็นต้น การให้สิ่งของแก่ญาติเช่นนี้ เป็นการแสดงความเคารพนับถือ ผูกไมตรีต่อกัน

๒. สงเคราะห์ญาติด้วยการพูดถ้อยคำที่น่ารัก คือเมื่อญาติมาหา หรือเราพบปะญาติ ก็ทักทายปราศัยด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ไพเราะ ทำให้ญาติฟังแล้วสบายใจ ไม่พูดถ้อยคำที่ไม่ไพเราะ ไม่น่ารัก ไม่ชวนฟัง เช่นไม่พูดคำหยาบคาย ไม่ด่าว่าเปรียบเปรย ทำให้ญาติฟังแล้วไม่สบายใจ ขอให้ญาติทั้งสองคิดดูก็แล้วกัน หากมีญาติพี่น้องบางคนมีความทุกข์ร้อนมาขอความช่วยเหลือจากเรา ถ้าเรายิ่งไปพูดจาหยาบคาย ด่าว่าขับไล่เขาออกไปจากบ้านก็ยิ่งไปเพิ่มความทุกข์ให้แก่ญาติของเราอีก ถ้าเราช่วยเหลือเขาไม่ได้ก็ควรพูดจาปฏิเสธอย่างสุภาพนุ่มนวล อย่าให้เขาต้องนำเอาความเจ็บใจติดตัวออกไปจากบ้านเรา อย่างนี้เรียกว่าสงเคราะห์ญาติด้วยพูดวาจาน่ารัก

๓. สงเคราะห์ญาติด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือ ข้อนี้หมายความว่า ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นความต้องการของญาติ เช่นญาติของเราขอแรงให้ช่วยงาน เราก็ควรใช้แรงกายของเราช่วย อย่างไปช่วยงานศพ งานบวชนาค งานแต่งงาน หรือช่วยนำญาติส่งโรงพยาบาล เป็นต้น อย่างเมื่อเดือนมีนาคมที่แล้วมานี้ พ่อพาลูกทั้งสองไปช่วยงานบวชนาคลูกชายลุงปลั่งซึ่งเป็นญาติของเราในต่างจังหวัด ความจริง เราเพียงแต่ส่งเงินไปร่วมทำบุญก็ได้ แต่นั่นยังมิใช่ลักษณะของคนที่เป็นญาติใกล้ชิดกัน เราจึงต้องเสียสละเวลาไปร่วมแรงร่วมใจ ซึ่งเป็นความต้องการของลุงปลั่ง ที่อยากให้ญาติพี่น้องไปร่วมงานพร้อมเพรียงกัน เมื่อลุงปลั่งเห็นครอบครัวเราไปร่วมงาน ก็ดีอกดีใจมากทีเดียว ทำให้เพิ่มความสนิทสนมในวงศ์ญาติยิ่งขึ้น ลูกจะสังเกตเห็นได้ว่า พ่อถือเรื่องของการช่วยเหลือญาติในงานศพเป็นสำคัญเพราะในงานศพนี้ ญาติของผู้ตาย กำลังได้รับความทุกข์ต้องการให้ญาติพี่น้องไปช่วยเหลือ

เพื่อสบายใจหายว้าเหว่ พ่อจึงสละเวลาไปร่วมงานศพตลอดมา อย่างนี้เรียกว่า บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือญาติพี่น้อง

๔. สงเคราะห์ญาติด้วยการวางตนเหมาะสม ข้อนี้หมายความว่า วางตัวให้เหมาะสมกับญาติตามลำดับชั้นนั้น ๆ "ลูกพิมพ์ยังจำลำดับชั้นของญาติได้หรือไม่" นายเพชรหันไปหาพิมพ์พรรณ

"ลูกจำได้ค่ะ ญาติมี ๓ ชั้น คือชั้นที่ ๑ สูงกว่าตัวเรา ชั้นที่ ๒ เสมอกัน ชั้นที่ ๓ ต่ำกว่าตัวเรา" พิมพ์พรรณตอบ

"ลูกของพ่อเก่งมาก" นายเพชรกล่าวชมเชยบุตรสาว แล้วกล่าวต่อไปว่า

"ที่พ่อพูดว่าให้เราวางตัวเหมาะสมแก่ญาติตามลำดับชั้น ก็คือเหมาะกับญาติ ๓ ชั้นนี่เอง"

ญาติชั้นสูงกว่าตัวเรา เช่น พ่อ แม่ ลุง ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย การวางตัวต่อญาติชั้นสูงนี้ เราจะต้องเคารพนับถือ อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่เป็นคนแข็งกระด้าง ควรไหว้ก็ไหว้ ควรกราบก็กราบ อย่างนี้เรียกว่าวางตัวให้เหมาะสมกับญาติผู้ใหญ่

ญาติเสมอตัวเรา ซึ่งเป็นชั้นเดียวกัน เช่นพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน หรือลูกพี่ลูกน้อง เช่นลูกของลุง ป้า น้า อา ซึ่งมีวัยเดียวกัน ญาติชั้นเดียวกับเราเช่นนี้ เราก็ต้องวางตัวให้เหมาะสมคือนับถือรักใคร่กันในฐานเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง ไม่ดูถูกเหยียดหยามกัน ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน

ญาติที่ต่ำกว่าตัวเรา เช่นลูกหลานเหลน หรือญาติที่มีฐานะต่ำกว่าเรา ญาติประเภทที่ต่ำกว่าเรานี้ เราจะต้องวางตัวให้สมกับเป็นผู้ใหญ่มีวัยสูงกว่าเขา มีความอนุเคราะห์เมตตาช่วยเหลือ หรือถ้าเรามีฐานะสูงกว่า ก็ช่วยญาติที่มีฐานะต่ำกว่า ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม

การวางตัวเหมาะสมกับญาติดังที่กล่าวมานี้ ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ญาติ เพราะทำให้เขาสบายใจ ตัวอย่างเช่นลูกหลานมาหาพ่อ ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ของเขา หากผู้วางตัวเป็นผู้ใหญ่เมตตาอนุเคราะห์เขา ลูกหลานเหล่านั้นก็สบายใจ ถ้าพ่อวางตัวไม่เหมาะ ขาดความเมตตาอนุเคราะห์ ลูกหลานก็ไม่สบายใจ และไม่อยากไปมาหาสู่

ลูกรักทั้งสอง พ่ออธิบายเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกฟังพอสมควรแล้ว พ่อขอสรุปว่า การสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติ เป็นสิ่งจำเป็นที่เราจะต้องทำ พระพุทธเจ้าของเราได้

ประพฤติเป็นตัวอย่างมาแล้ว โดยที่พระองค์ทรงสงเคราะห์ญาติหลายครั้งแล้ว และการสงเคราะห์ญาติมี ๔ วิธี เราจะสงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยวัตถุสิ่งของ หรือจะสงเคราะห์ด้วยวาจาน่ารัก สงเคราะห์ด้วยการสละแรงกายช่วยเหลือ หรือสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเหมาะสมแก่ญาติ จะทำวิธีใด ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ญาติทั้งสิ้น

คืนนี้ พ่อขอยุติเพียงนี้แหละ โอกาสหน้า พ่อจะพูดเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกทั้งสองฟังอีก เมื่อคุณพ่อพูดจบ พงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณ ได้เข้าไปกราบคุณพ่อและคุณแม่แล้วออกจากห้องไปทำธุระหน้าที่ของตน

บทที่ ๓

การสงเคราะห์ญาติเป็นมงคล

นับแต่นายเพิ่มมาอาศัยอยู่บ้านของนายเพชร นายเพิ่มได้ช่วยทำงานทุกอย่างที่ตนพอจะช่วยได้ เช่นช่วยขายของ ช่วยรดน้ำต้นไม้ เพราะนายเพิ่มมีนิสัยเป็นคนขยันอยู่แล้ว แม้นายเพชรจะห้ามไม่ให้ทำงานหนัก นายเพิ่มก็ไม่เชื่อฟัง อ้างว่าตนเองเคยทำงาน หากจะให้มานั่งกินนอนกินอย่างเดียว คงจะกลุ้มใจอยู่ไม่ได้แน่ สำหรับบุตรของนายเพชรทั้งสอง คือพงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณ ก็เคารพนับถือและสนิทสนมกับนายเพิ่มเป็นอย่างดี เพราะนายเพิ่มนั้นนอกจากขยันทำงานแล้ว ยังเล่านิทานเก่งอีกด้วย พวกเด็ก ๆ จึงชอบนายเพิ่มกันมาก นายเพิ่มมาอาศัยอยู่กับนายเพชรพอมีความสุขสบายตามสมควร แต่แล้วเขาก็มีทุกข์หนักอีก คือ ได้รับข่าวร้ายว่า บุตรชายสองคนกับบุตรสะใภ้ที่ขับไล่เขาออกจากบ้านนั้น ประสบอุบัติเหตุรถคว่ำและตายพร้อมกันทั้ง ๔ คน นายเพิ่มได้ทราบข่าวแล้ว มีความโศกเศร้ามากเพราะถึงอย่างไร เขาก็ยังรักลูก มิได้มีความอาฆาตพยาบาทเลย แม้จะถูกขับไล่ไม่เลี้ยงดู เขาก็มิได้โกรธเคือง ถือว่าเป็นกรรมของตนเอง นายเพิ่มได้นำเรื่องนี้ไปเล่าให้นายเพชรฟังและขอลาไปเยี่ยมศพลูก นายเพชรได้มอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่นายเพิ่ม เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางและทำบุญในงานศพบุตรชายและบุตรสะใภ้

พงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณ ทราบข่าวเรื่องนี้แล้วพลอยมีความโศกเศร้าด้วย พิมพ์-พรรณได้นำเรื่องไปถามคุณพ่อ ภายหลังจากสวดมนต์ไหว้พระในตอนกลางคืน

"คุณพ่อขา ลูกชายกับลูกสะใภ้ของลุงเพิ่ม ประสบอุบัติเหตุตายพร้อมกัน เพราะผลบาปกรรมที่ประพฤติตัวเนรคุณขับไล่พ่อออกจากบ้าน ใช่ไหมคะ"

"พ่อเข้าใจว่ากรรมชั่วที่ลูกประพฤติเนรคุณต่อผู้บังเกิดเกล้าของตน คงจะมีส่วนลงโทษลูกชายของลุงเพิ่มอย่างแน่นอน เพราะกรรมชั่ว ท่านเปรียบเหมือนล้อเกวียนหมุนตามรอยเท้าโค เมื่อโคเดินหรือวิ่งล้อเกวียนก็หมุนตามไป เมื่อโคหยุด ล้อเกวียนก็หยุด เปรียบเหมือนกรรมชั่วที่คนเราก่อไว้ จะต้องติดตามตัวผู้กระทำไปตลอดเวลา และให้ผลไม่ช้าก็เร็ว ลูกชายของลุงเพิ่มทำบาปหนัก ไม่สงเคราะห์ญาติ คือบิดาบังเกิดเกล้า หากเขาสงเคราะห์เลี้ยงดูพ่อของเขาเอง บุญกุศลคงจะช่วยให้เขาพ้นภัยอันตรายก็ได้

คราวก่อน พ่อเคยพูดเรื่องวิธีสงเคราะห์ญาติให้ลูกทั้งสองฟังแล้ว วันนี้พ่อจะพูดเรื่องประโยชน์แห่งการสงเคราะห์ญาติให้ฟัง การสงเคราะห์ญาตินี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นมงคล เพราะนำความเจริญมาให้ทั้งแก่ตัวเราเองและผู้อื่นด้วย

ที่ว่านำความเจริญมาให้แก่ตัวเราเองนั้น หมายความว่า ใครก็ตามที่รู้จักสง-เคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้อง คนนั้นมีความเจริญ เจริญอย่างไร? ขอให้ลูกนำคนสองคนมาเปรียบเทียบกันดู คนหนึ่งมีน้ำใจเสียสละช่วยเหลือญาติพี่น้อง ไม่เป็นคนใจแคบ รู้จักเคารพนับถือ ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามญาติพี่น้อง อีกคนหนึ่งเป็นคนใจแคบ ไม่ช่วยเหลือญาติพี่น้องมิหนำซ้ำยังดูหมิ่นเหยียดหยามญาติพี่น้องเสียอีก คนทั้งสองคนนี้ใครประเสริฐกว่ากัน ลูกพงศ์ตอบพ่อซิ"

"คนแรกที่ช่วยเหลือญาติพี่น้อง เป็นคนประเสริฐกว่าครับ ส่วนคนที่สอง เป็นคนเลวมากครับ" พงศ์พัฒน์ตอบ

"ลูกย่อมเห็นแล้วว่า คนที่สงเคราะห์ญาติ เป็นคนทำกรรมดี จึงมีความเจริญกว่าคนที่ไม่สงเคราะห์ญาติ ขอให้ลูกจดจำเป็นหลักไว้ว่า การทำกรรมดีทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีประเภทใดก็ตาม ผู้ทำกรรมดีนั้น ย่อมได้รับความสุขใจ ไม่เดือดร้อน ตำหนิตนเองไม่ได้ และท่านผู้รู้ก็ตำหนิผู้ทำกรรมดีไม่ได้ อย่างคนที่ทำกรรมดี สงเคราะห์ญาติพี่น้อง

ย่อมได้รับผลดีแก่ตนดังกล่าวมา ตรงข้ามกับคนที่ไม่สงเคราะห์ญาติพี่น้อง ย่อมประสบความเสื่อม เดือดร้อนใจ ตำหนิตนเองได้ และท่านผู้รู้ก็ตำหนิได้ว่า เป็นคนใจแคบ ไม่สงเคราะห์ญาติในบางครั้ง การไม่สงเคราะห์ญาตินั้น จะนำความพินาศใหญ่หลวงมาให้แก่ตนทีเดียว พ่อจะเล่าตัวอย่างให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ พระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาแห่งแคว้นโกศล พระราชประสงค์ที่จะเป็นพระญาติใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า จึงทรงส่งราชทูตไปสู่ขอพระราชธิดาองค์ใดองค์หนึ่ง ของบรรดาเจ้าศากยะ ซึ่งเป็นญาติของพระพุทธเจ้า พวกศากยะนั้น มีขัตติยะมานะยิ่งนัก ทรงสำคัญว่า ศากยวงศ์สูงส่งกว่าวงศ์กษัตริย์ใด ๆ ทั้งสิ้น พระเจ้าปเสนทีโกศลนั้น แม้จะเป็นกษัตริย์พวกเจ้าศากยะก็ทรงถือว่ามีสกุลต่ำกว่าศากยวงศ์ ไม่สมควรที่จะส่งพระราชธิดาแห่งวงศ์ศากยะไปถวายเป็นคู่อภิเษก แต่ครั้นจะไม่ส่งราชธิดาไปถวาย ก็เกรงจะกระทบกระเทือนสัมพันธไมตรี ในที่สุดบรรดาเจ้าศากยะ ก็ทรงตกลงใช้อุบายหลอกลวงพระเจ้าปเสนทิโกศล โดยส่งลูกสาวของนางทาสี ในวังของพระเจ้ามหานามะไปถวายหลอกลวงว่าเป็นราชธิดาของพระเจ้ามหานามะ ฝ่ายบรรดาราชทูตก่อนจะนำหญิงสาวไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล เกรงว่าทางฝ่ายเจ้าศากยะจะทรงใช้อุบายหลอกลวงพระราชาของพวกตนต้องการจะพิสูจน์ว่าหญิงสาวคนนี้จะเป็นราชธิดาจริงหรือปลอม จึงกราบทูลพระเจ้ามหานามะขอให้หญิงสาวผู้นี้ได้เสวยอาหารร่วมกับพระองค์ หากพระเจ้ามหานามะทรงยินยอมให้ร่วมเสวยด้วยก็แสดงว่าหญิงนั้นเป็นราชธิดาแท้ หากมิใช่ราชธิดาแล้ว พระเจ้ามหานามะ คงจะไม่ทรงยินยอมให้ร่วมเสวยด้วยอย่างแน่นอน เพราะเจ้าศากยะมีขัตติยะมานะยิ่งนัก ฝ่ายพระเจ้ามหานามะนั้น แม้จะทรงรังเกียจหญิงสาวลูกของนางทาสีสกุลต่ำ แต่ก็ทรงยินยอมให้เสวยร่วมด้วย เพื่อให้อุบายหลอกลวงพระเจ้าปเสนทิโกศลบรรลุผล

ในที่สุด บรรดาราชทูตก็พากันเชื่อสนิทว่า หญิงสาวที่ทางฝ่ายเจ้าศากยะพระราชทานไปนี้ เป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหานามะอย่างแท้จริง จึงได้พาไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศล มิได้ทรงระแวงพระทัยว่า ทางฝ่ายศากยะทรงใช้อุบายหลอกลวง ทรงเชื่อสนิทว่า หญิงสาวลูกของนางทาสีผู้นี้ เป็นพระราชธิดาของเจ้าศากยะ จึง

ได้ทรงอภิเษกในตำแหน่งพระมเหสี พระราชทานพระราชอิสริยศสูงส่งแก่นาง ต่อมานางประสูติโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าวิฑูฑภะ พระเจ้าวิฑูฑภะนั้น เมื่อทรงเจริญวัยก็รบเร้าพระมารดาถามถึงพระญาติฝ่ายพระมารดาอยู่เนือง ๆ และมีพระราชประสงค์จะเสด็จไปเยี่ยมพระญาติฝ่ายพระมารดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ แต่พระมารดาก็ทรงออกอุบายทัดทานไว้ไม่ยอมให้เจ้าชายเสด็จไป จนกระทั่งเจ้าชายมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ได้ทรงอำลาพระมารดาไปเยี่ยมพระญาติทางฝ่ายศากยะ เมื่อพระมเหสีทรงว่า ไม่อาจจะทัดทานพระราชโอรสได้ ก็ทรงส่งสาส์นไปทางฝ่ายเจ้าศากยะให้ทรงทราบว่าเจ้าชายวิฑูฑภะจะเสด็จไปเยี่ยม ขอให้จัดพิธีต้อนรับให้ดี จงอย่าให้มีข้อพิรุธใด ๆ เกิดขึ้นให้เป็นที่ระแวงพระทัยของเจ้าชาย

ทางฝ่ายเจ้าศากยะ เมื่อทรงทราบว่า เจ้าชายวิฑูฑภะ ซึ่งเป็นลูกของนางทาสี จะเสด็จไปเยี่ยมก็ทรงรังเกียจว่ามีสกุลต่ำ แม้เจ้าชายจะมีพระราชบิดาเป็นกษัตริย์ แต่ทางฝ่ายมารดามีสกุลต่ำเป็นนางทาสี แม้ทางฝ่ายเจ้าศากยะจะทรงรังเกียจเจ้าชายอย่างไร ก็ได้จัดพิธีต้อนรับอย่างดี เพื่อมิให้เป็นที่ระแวงแก่เจ้าชาย เมื่อเจ้าชายวิฑูฑภะเสด็จไปเยี่ยมพระญาติสมควรแก่เวลาแล้วก็เสด็จกลับ แต่มีเหตุบังเอิญเกิดขึ้น คือทหารของเจ้าชายลืมอาวุธไว้ และกลับไปเอาอาวุธ เห็นนางทาสีกำลังเอาน้ำผสมน้ำนมมาล้างตรงที่พระเจ้าวิฑูฑภะประทับนั่งพร้อมกับพูดว่า ตรงนี้ที่นั่งของลูกนางทาสี ทหารคนนั้น เห็นผิดสังเกต จึงไต่ถามความกับนางทาสีผู้นั้น นางก็เล่าให้ฟังว่า พระมารดาของพระเจ้าวิฑูฑภะ มิใช่พระราชธิดาของพระเจ้ามหานามะ แต่เป็นลูกของนางทาสีในวังของพระเจ้ามหานามะ พวกเจ้าศากยะหลอกลวงส่งไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล พวกเจ้าศากยะถือว่าเจ้าชายวิฑูฑภะมีสกุลต่ำ เพราะมีมารดาเป็นนางทาสี จึงให้เอาน้ำนมผสมน้ำนมมาล้างที่นั่ง เพื่อขับไล่เสนียดออกไป ทหารผู้นั้นครั้นทราบความแล้ว ก็นำเรื่องนี้ไปกราบทูลเจ้าชายวิฑูฑภะให้ทรงทราบ และข่าวก็แพร่สะพัดไปในหมู่ทหารว่า พระราชมารดาของเจ้าชายมิใช่ราชธิดาของเจ้าศากยะ แต่เป็นลูกสาวของหญิงคนใช้ที่มีสกุลต่ำ เจ้าชายวิฑูฑภะนั้น ครั้นทรงทราบความจริงว่า พวกเจ้าศากยะมีนิสัยสัปปลับหลอกลวงนำลูกนางทาสีไปถวายพระราชบิดา และยังดูหมิ่นเหยียดหยามพระองค์ผู้เป็นพระราชโอรสว่าเป็นคนต่ำช้าถึงกับสั่งให้หญิงคนใช้นำเอาน้ำผสมน้ำนมมาล้างที่ประทับนั่งของพระองค์ พระเจ้าวิฑูฑภะทรงแค้นเคืองพระทัยยิ่งนัก ทรงผูกอาฆาตว่า "วันนี้พวกเจ้าศากยะดูถูกเหยียดหยามให้คนนำน้ำผสมน้ำนมมาล้างที่นั่งของเราคอยดูเถิด หากว่าเรา

มีวาสนาบารมีได้เป็นใหญ่เมื่อใด เราจะเอาเลือดในลำคอของพวกเจ้าศากยะทั้งหมดนี่แหละมาล้างที่นั่งของเรา"

ครั้นเจ้าชายวิฑูฑภะเสด็จกลับเมืองสาวัตถี ได้กราบทูลเรื่องราวแก่พระราชบิดาพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงพิโรธพวกเจ้าศากยะยิ่งนักที่หลอกลวงพระองค์ จึงรับสั่งให้ถอดยศพระมเหสีและราชโอรส แล้วนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงตำหนิพวกเจ้าศากยะว่าทำการไม่สมควร และทรงปลอบโยนพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า อย่าทรงเสียพระทัยเลยที่ทรงอภิเษกกับหญิงสกุลต่ำ สกุลของฝ่ายมารดาถือว่าไม่สำคัญ สกุลของบิดาต่างหากที่ถือว่าสำคัญ พระราชาในอดีตหลายพระองค์ ได้อภิเษกสมรสกับหญิงสกุลต่ำ และพระราชโอรสที่ประสูติมา ก็มีบุญญาธิการอย่างยิ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ก็คลายพิโรธ แล้วพระราชทานอิสริยยศคืนแก่พระมเหสีและพระราชโอรสอย่างเดิม

ต่อมา พระเจ้าวิฑูฑภะ ได้รับพระราชสมบัติเป็นพระราชาแคว้นโกศล จึงทรงแก้แค้นบรรดาเจ้าศากยะ โดยยกกองทัพไปเพื่อทำลายพวกเจ้าศากยะ พระพุทธเจ้า เกรงพระญาติฝ่ายศากยะจะเป็นอันตราย จึงเสด็จมาห้ามทัพพระเจ้าวิฑูฑภะไว้ ดังที่พ่อเคยเล่าให้ฟังวันก่อนแล้ว แต่พระเจ้าวิฑูฑภะนั้น เมื่อเสด็จกลับพระนครแล้ว ก็กลับทรงแค้นเคืองพวกเจ้าศากยะแล้วยกทัพมาอีก พระพุทธเจ้าเสด็จห้ามทัพไว้ถึง ๓ ครั้ง พอถึงครั้งที่ ๔ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า เป็นกรรมของพวกเจ้าศากยะ ไม่อาจห้ามสงครามได้ พระองค์จึงไม่เสด็จไปห้าม และพระเจ้าวิฑูฑภะได้ยกกองทัพไปทำลายล้าง ฆ่าฟันพวกเจ้าศากยะนำเอาเลือดในลำคอของพวกเจ้าศากยะเหล่านั้นมาล้างที่ประทับนั่งของพระองค์ ตามที่ทรงอาฆาตไว้ มีผู้สันนิษฐานว่า วงศ์ศากยะซึ่งเป็นพระประยูรญาติของพระพุทธเจ้า ได้สูญสิ้นไปในครั้งนั้น พ่อเล่าเรื่องของเจ้าชายวิฑูฑภะมายืดยาว รู้สึกเหนื่อย ขอให้คุณแม่สรุปเรื่องนี้ให้ลูกฟัง" พูดจบนายเพชรก็ดื่มน้ำนั่งฟังนางพลอยพูด

"แม่ขอสรุปว่า พวกเจ้าศากยะที่ถูกทำลายล้างจนหมดสิ้นอย่างนี้ ก็เพราะโทษที่ดูหมิ่นเหยียดหยามญาติเกินไป ความจริง พระเจ้าวิฑูฑภะนั้น แม้ทางสายเลือดจะมิได้เป็นญาติของเจ้าศากยะ แต่พระองค์ก็ทรงถือว่า พระมารดาก็เป็นเชื้อสายของศากยะ เพราะถูกเจ้าศากยะหลอกลวงมาตั้งแต่ต้น เพราะฉะนั้น พระเจ้าวิฑูฑภะ จึงนับว่าเป็นญาติของพวก

เจ้าศากยะได้ หากพวกเจ้าศากยะ ไม่มีขัตติยมานะจนเกินไป และไม่ดูหมิ่นเหยียบหยาม พระเจ้าวิฑูฑภะจนเกินเหตุถึงกับเอาน้ำผสมน้ำนมมาล้างที่นั่งเพื่อไล่เสนียด พระเจ้าวิฑูฑภะก็คงจะไม่ทรงอาฆาตทำลายล้างฆ่าฟันจนสิ้นวงศ์ศากยะ การดูหมิ่นเหยียดหยามญาติพี่น้องย่อมเป็นอัปมงคลแก่ตัวเราเอง คือ นำความพินาศล่มจมมาให้" นางพลอยกล่าวสรุป แล้วนายเพชรพูดต่อไปว่า

"นี่แหละลูกเอ๋ย การดูหมิ่นเหยียดหยามญาติพี่น้อง ย่อมนำความเดือดร้อนเสียหายมาให้แก่ตัวเราเองอย่างนี้ ส่วนการสงเคราะห์ช่วยเหลือยกย่องให้เกียรติแก่ญาติพี่น้อง ย่อมนำความเจริญมาให้แก่ตัวเราเอง

การสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้องนั้น นอกจากนำความเจริญมาให้แก่ตัวเราเองดังที่พ่อกล่าวมาแล้ว ยังนำความเจริญมาให้แก่ผู้อื่น คือญาติพี่น้องผู้ได้รับเคราะห์จากเราด้วย เช่นญาติที่เจ็บป่วย เมื่อเราช่วยสงเคราะห์รักษาพยาบาล เขาก็จะหายเจ็บป่วยมีความสุข ญาติที่ได้รับความเดือดร้อน เพราะขาดแคลนทรัพย์สินเงินทอง เมื่อเราช่วยเหลือเขา เขาก็จะมีกินมีใช้ดำรงชีวิตอยู่มีความสุขต่อไป ตรงข้าม ถ้าเราไม่ช่วยเหลือญาติพี่น้องที่กำลังมีความทุกข์แล้ว ญาติของเราจะได้รับความทุกข์เดือดร้อนมากทีเดียว เพราะฉะนั้น การช่วยเหลือญาติ จึงเป็นกุศลที่ช่วยเขาให้มีความสุขความเจริญ พ่อมีนิทานเรื่องผู้ช่วยเหลือญาติ จะนำมาเล่าให้ฟังสักสองเรื่อง พอพ่อพูดว่า จะเล่านิทานให้ฟัง ลูกพิมพ์ดูท่าสนใจอยากฟังนิทานมาก นายเพชรได้เล่านิทานเรื่องที่ ๑

"นานมาแล้ว มีพระราชาเมืองพาราณสีองค์หนึ่ง เสด็จประพาสพระราชอุทยานทรงพระเกษมสำราญตลอดวัน เสด็จกลับพระราชวังเมื่อเวลาพลบค่ำ พวกพนักงานราชรถจึงจอดราชรถไว้ที่หน้าพระลาน มิได้เก็บไว้ในโรงรถ คืนนั้น ฝนตก สุนัขอยู่ในวังหลายตัวได้ออกมากัดกินหนังราชรถ ทำให้เกิดเสียหายมาก ในวันรุ่งขึ้น พวกพนักงานราชรถไปกราบทูลพระราชาว่ามีสุนัขอยู่นอกวังเข้ามาทางท่อระบายน้ำ กัดกินหนังราชรถเสียหายมาก พระราชาได้สดับดังนั้นทรงกริ้วแล้วรับสั่งให้ฆ่าสุนัขที่อาศัยอยู่นอกวังทั้งหมด บรรดาสุนัขอยู่นอกวังผู้ไม่ได้ทำผิด ต้องพากันเดือดร้อนระส่ำระสายและถูกมนุษย์ฆ่าตายมีจำนวนมาก พวกสุนัขที่เหลือต่างก็กลัวตาย จึงไปหาพญาสุนัขซึ่งเป็นหัวหน้าของตนขอให้ช่วยคุ้มภัยอันตรายด้วย พญาสุนัขเห็นบรรดาสุนัขญาติของตนเองถูกข่มเหงทำร้ายโดยไม่เป็นธรรมจากพระราชา

ใคร่จะช่วยเหลือญาติของตน จึงวิ่งเข้าไปเฝ้าพระราชาในวังโดยไปหมอบอยู่ใต้บัลลังก์ที่ประทับ พวกทหารเตรียมจะขับไล่สุนัขตัวนี้ออกไป แต่พระราชาทรงห้ามไว้ แล้วเรียกสุนัขออกมาตรัสถามว่า มีธุระสิ่งใดจึงเข้ามาถึงที่ประทับ พญาสุนัขนั้นได้กราบทูลถามพระราชาว่าเพราะเหตุใด พระราชาจึงรับสั่งให้ฆ่าสุนัขนอกวังตายมากมายอย่างนี้ พระราชาตรัสตอบว่าเพราะสุนัขพวกนั้นทำความผิดกัดหนังพระราชรถ จึงต้องถูกลงโทษตามสมควรแก่ความผิด

พญาสุนัขได้ย้อนถามพระราชาว่า พระองค์ทรงเห็นด้วยพระองค์เอง หรือมีประจักษ์พยานอย่างไรว่า พวกสุนัขนอกวังมากัดหนังราชรถ อาจจะเป็นพวกสุนัขในวังมากัดหนังพระราชรถก็ได้ ทำไมพระองค์จึงไม่รับสั่งให้ฆ่าสุนัขในวังด้วยเล่า พระองค์ทรงปฏิบัติเช่นนี้กระทำด้วยอำนาจอคติขาดความยุติธรรม

พระราชาได้สดับเช่นนั้น ก็ทรงกริ้วที่ถูกสุนัขมาสั่งสอน จึงตรัสถามพญาสุนัขว่าถ้าไม่ใช่สุนัขนอกวังกัดหนังราชรถเราแล้วสุนัขพวกไหนจะมากัดหนังรถเรา เจ้ารู้หรือ พญาสุนัขกราบทูลว่าพวกสุนัขในวังของพระองค์นั่นแหละทำผิดกัดหนังราชรถ พระราชาทรงย้อนถามว่า เจ้ามีหลักฐานพิสูจน์อย่างไรเล่า พญาสุนัขได้กราบทูลพระราชาให้นำเปรียงกับหญ้าแพรกมาตำคั้นเอาน้ำกรอกเข้าไปในปากพวกสุนัขในวัง พระราชาก็ทรงปฏิบัติตาม ปรากฏว่าพวกสุนัขในวัง เมื่อถูกกรอกน้ำเปรียงกับหญ้าแพรกเข้าไปก็สำรอกออกมาพร้อมกับแผ่นหนังพระราชรถที่กลืนเข้าไปในท้อง พระราชาทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ก็ทรงประจักษ์ว่า พวกสุนัขในวังของพระองค์กัดกินหนังพระราชรถ พระองค์ทรงสำนึกในความผิด ที่ลงโทษสุนัขนอกวังให้เดือดร้อน พระราชาทรงพอพระทัยในความเฉลียวฉลาดของพญาสุนัขเป็นอย่างยิ่งแล้วได้พระราชทานอภัยให้แก่บรรดาสุนัขทั้งปวง พวกสุนัขก็หายเดือดร้อนเพราะได้พญาสุนัขช่วยเหลือ

จากนิทานเรื่องนี้ ลูกจะเห็นได้ว่า หากพวกสุนัขนอกวังมิได้หัวหน้าสุนัขซึ่งเป็นญาติของตนช่วยเหลือแล้ว จะได้รับความเดือดร้อนมากทีเดียว แต่เพราะได้รับสงเคราะห์ช่วยเหลือ จึงรอดพ้นอันตราย มีความสุข" พูดจบ นายเพชรหยุดพักอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเล่านิทานเรื่องที่ ๒ ต่อไป

นานมาแล้ว ปุโรหิตของพระราชาเมืองพาราณสีคนหนึ่ง ออกไปอาบน้ำที่ท่าน้ำนอกเมืองแล้วกลับเข้าเมือง มีกาสองตัวจับอยู่ที่เสาประตูค่ายของเมือง กาตัวหนึ่งมีนิสัยชอบ

แกล้งผู้อื่น ได้บอกกับเพื่อนกาว่า ตนจะถ่ายเว็จรดศีรษะปุโรหิตที่กำลังเดินมา เพื่อนก็ห้ามปราม เกรงจะนำความเดือดร้อนมาให้แก่ฝูงกาด้วย กาตัวนั้นดื้อรั้นไม่ยอมฟังคำตักเตือนของเพื่อน ถ่ายเว็จลงมาถูกศีรษะของปุโรหิต เขาโกรธกาตัวนี้มาก และผูกเวรฝูงกาอื่นด้วยว่า หากมีโอกาสจะฆ่าฝูงกาให้หมดทีเดียว

ต่อมา มีหญิงคนหนึ่งตากข้าวเปลือกไว้ นั่งเฝ้าอยู่ มีแพะตัวหนึ่งมากินข้าวเปลือกของตน เขาจึงเอาดุ้นไฟตีแพะตัวนั้น ไฟไหม้ขนแพะ แพะวิ่งไปยังโรงช้าง เอาตัวที่ถูกไฟไหม้ถูเข้ากับกระท่อมหญ้าใกล้กับโรงช้าง ไฟลุกไหม้โรงช้าง ช้างหลายเชือกถูกไฟไหม้เป็นแผล พวกหมอหลวงไม่อาจจะรักษาช้างให้หายได้ จึงกราบทูลพระราชา พระราชาตรัสถามปุโรหิตว่า จะมีวิธีรักษาช้างถูกไฟไหม้อย่างไรบ้าง ฝ่ายปุโรหิตโกรธแค้นกาอยู่แล้ว เมื่อได้โอกาส จึงกราบทูลพระราชาว่า ยาที่จะรักษาแผลช้างถูกไฟไหม้ดีที่สุดนั้น คือมันเหลวของกา พระราชาจึงรับสั่งให้ฆ่ากา เพื่อนำมันเหลวมารักษาแผลช้าง กาจำนวนมากถูกฆ่าตาย ฝ่ายพญากาหัวหน้าฝูง เห็นพวกญาติของตนเดือดร้อน จึงหาทางช่วยเหลือ รีบบินเข้าไปเฝ้าพระราชาในพระราชวัง กราบทูลว่า การที่พระราชารับสั่งให้ฆ่ากา ตามคำกราบบังคมทูลของราชปุโรหิตเช่นนี้ ไม่สมควร เพราะราชปุโรหิตนั้นผูกเวรกาต้องการจะฆ่ากาทั้งหมด จึงแสร้งกราบทูลพระราชาเช่นนั้น เพราะมันเหลวของกานั้นไม่เคยมีในโลก แม้จะฆ่ากาตายมากมายเพียงใด พระองค์ก็จะไม่ได้มันเหลวของกามารักษาช้างเลย

พระราชาได้สดับพญากาผู้มีความเฉลียวฉลาดกราบทูลเช่นนั้น จึงทรงทราบความจริง แล้วพระราชทานอภัยแก่ฝูงกาทั้งหมด

นิทานเรื่องนี้ มีคติเตือนใจว่า ที่ฝูงกาเดือดร้อนไปทั่วก็เพราะกาชั่วตัวเดียวแท้ ๆ และฝูงกาหายทุกข์ร้อนก็เพราะได้กาหัวหน้าฝูงซึ่งเป็นญาติช่วยเหลือ จึงได้รับความสุขร่มเย็นโดยทั่วกัน

ลูกรักทั้งสอง พ่อได้พูดประโยชน์แห่งการสงเคราะห์ญาติให้ลูกฟังมาพอสมควรแล้ว สรุปได้ว่า การสงเคราะห์ญาตินั้น ได้ประโยชน์ คือนำความเจริญมาให้แก่ตัวเรา และนำความเจริญมาให้แก่หมู่ญาติของเราผู้ได้รับสงเคราะห์ด้วย

คืนนี้ พ่อขอยุติไว้เพียงแค่นี้ โอกาสหน้า พ่อจะสรุปเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกฟังอีกครั้งหนึ่ง" นายเพชรพูดจบ พงศ์พัฒน์กับพิมพ์พรรณได้เข้าไปกราบคุณพ่อและคุณแม่แล้วกลับไปยังห้องของตน

บทส่งท้าย

ลุงเพิ่มบอกนายเพชรว่า จะไปเยี่ยมศพลูกชายและลูกสะใภ้สักสองสามวัน เมื่อเสร็จธุระแล้วจะรีบกลับ แต่บัดนี้ลุงเพิ่มไปอยู่ต่างจังหวัดเจ็ดวันแล้วยังไม่กลับ และไม่ส่งข่าวคราวเลย ทำให้นายเพชรและครอบครัวเป็นห่วง โดยเฉพาะพงศ์พัฒน์ กับ พิมพ์พรรณ บ่นคิดถึงลุงเพิ่มทุกวันเพราะลุงเพิ่มนั้น แม้จะอยู่ในครอบครัวนี้ไม่กี่วัน ก็ทำให้หลานทั้งสองรักนับถือสนิทสนม เหมือนเคยอยู่ร่วมกันมานาน

ในตอนบ่ายวันอาทิตย์วันนั้น ขณะที่คนในบ้านกำลังบ่นหาลุงเพิ่ม บุรุษไปรษณีย์ได้มากดกริ่งเรียกที่หน้าบ้าน และส่งจดหมายให้ฉบับหนึ่งจ่าหน้าซองถึงนายเพชร จดหมายนั้นเขียนที่มุมซองว่า "ด่วนมาก" พิมพ์พรรณเป็นคนไปรับจดหมาย คิดไม่ออกว่าเป็นลายมือของใคร เพราะไม่เคยเห็นมาก่อน เธอรีบนำจดหมายไปให้คุณพ่อซึ่งนั่งอยู่ในห้องรับแขก นายเพชรรีบเปิดจดหมายออกอ่านด้วยความสนใจ เมื่ออ่านจบแล้ว ได้เรียกภรรยาและลูกทั้งสองมาพร้อมกันพูดว่า

"จดหมายฉบับนี้ ลุงเพิ่มเขียนถึงครอบครัวของเรา ให้ลูกพงศ์อ่านให้ได้ยินทั่วกัน" แล้วนายเพชรส่งจดหมายให้บุตรชาย พงศ์พัฒน์อ่านจดหมายของลุงเพิ่ม มีข้อความดังต่อไปนี้

"*เพชร น้องรัก*

เวลานี้ พี่ได้มาเยี่ยมศพลูกชายกับลูกสะใภ้ทั้ง ๔ คน และได้ร่วมพิธีเผาศพเรียบร้อยแล้ว ครั้งแรก พี่ว่าจะอยู่ที่นี่สักสองสามวัน เสร็จงานเผาศพแล้ว จะไปอยู่กับเพชรอย่างเดิม แต่เกิดปัญหาสำคัญขึ้น คือหลานเล็ก ๆ ซึ่งเป็นลูกของคนตาย เป็นกำพร้าพ่อแม่ ไม่มีใครเลี้ยงดู มีพี่อยู่คนเดียวเท่านั้นเป็นญาติผู้ใหญ่ที่จะอุปการะเลี้ยงดูหลาน ญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายแม่เด็กก็ไม่มี ทีแรกพี่คิดว่าจะไม่เอาธุระเลี้ยงดู พวกหลานเหล่านี้ จะกลับไปอยู่กับเพชรที่กรุงเทพ ฯ เพราะมีความสุขสบาย ไม่มีความทุกข์ร้อนเลย แต่ในที่สุด พี่ก็ทิ้งหลานกำพร้า

ไปไม่ได้ เพราะเมตตาสงสารหลานตาดำ ๆ ซึ่งเป็นกำพร้าพ่อแม่ พี่ต้องถือหลักคำสอนของพระที่ท่านสอนให้สงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้อง หากพี่ทิ้งหลานกำพร้าไป พี่ก็จะกลายเป็นคนใจดำ ไม่รู้จักสงเคราะห์หลาน ส่วนทรัพย์สินเงินทองที่จะเลี้ยงหลานนั้น ไม่ต้องเดือดร้อนอย่างใด เพราะทรัพย์มรดกของพ่อแม่เด็กมีพอเลี้ยงดูได้

พี่ขอขอบใจเพชรและคนในครอบครัวทุกคนที่มีพระคุณต่อพี่ แม้พี่จะไม่ใช่ญาติที่ใกล้ชิด แต่ทุกคนก็เคารพพี่เหมือนญาติผู้ใหญ่ ขณะที่พี่ไปขออาศัยอยู่กับเพชรนั้น พี่กำลังมีความทุกข์หนัก หมดที่พึ่งจริง ๆ พี่ตัดสินใจเด็ดขาดแล้วว่า หากเพชรปฏิเสธ ไม่ให้พี่อาศัยอยู่ด้วย พี่จะฆ่าตัวตายทันที พี่เตรียมซื้อยานอนหลับไว้แล้วหลายเม็ด จะกินยาให้หลับสนิทไปเลย ไม่ต้องตื่นขึ้นรับเคราะห์กรรมอีก แต่เดชะบุญที่เพชรเป็นคนดี ช่วยสงเคราะห์ญาติพี่น้อง ให้พี่อาศัยอยู่ด้วยเท่ากับต่ออายุของพี่ไว้จนกระทั่งได้มีชีวิตอยู่มาเป็นผู้ปกครองหลานกำพร้า สำหรับลูกชายและลูกสะใภ้ผู้ตายไป ซึ่งเคยประพฤติชั่วขับไล่พี่ออกจากบ้าน พี่ก็อภัยให้หมดแล้วเพื่อสิ้นเวรกรรมต่อกันพี่จะเลี้ยงดูหลานในสายเลือดของพี่ ซึ่งเป็นลูกของผู้ตายเหล่านั้น ให้มีความเจริญก้าวหน้าเชิดชูวงศ์สกุลต่อไป

ในที่สุดนี้ พี่ขออวยพรให้เพชร กับพลอย และหลานรักทั้งสองให้มีความสุขและความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

จากพี่

เพิ่ม พงศ์ธรรม

เมื่อพงศ์พัฒน์อ่านจดหมายจบ นายเพชรได้พูดว่า

"คราวก่อน พ่อได้พูดว่า จะสรุปเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกทั้งสองฟัง แต่เมื่อได้อ่านและได้ฟังจดหมายของลุงเพิ่มฉบับนี้แล้ว พ่อเห็นว่า จดหมายฉบับนี้ สรุปเรื่องการสงเคราะห์ญาติได้ดีทีเดียว เพราะครอบครัวเรา ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้สงเคราะห์ญาติ เราจึงให้ลุงเพิ่มอาศัยอยู่กับเรา หากเราไม่ให้ลุงเพิ่มอยู่ คุณลุงก็ต้องฆ่าตัวตาย จะกลายเป็นบาปแก่เราด้วยเวลานี้ คุณลุงไปทำหน้าที่สงเคราะห์ญาติ คือไปเลี้ยงหลานกำพร้า ดังที่เขียนจดหมายมาเล่าให้ฟังแล้ว การสงเคราะห์ญาติ จึงเป็นมงคลแก่ตัวเรา ดังที่พระท่านสอนไว้

การสงเคราะห์ญาตินี้ ฟังดูเป็นเรื่องทำได้ง่าย แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ทำยาก เหมือนกัน เพราะคนเรามักจะมีนิสัยเห็นแก่ตัว เป็นคนใจแคบ ไม่ต้องดูอื่นไกลดอก พี่น้องร่วมท้องเดียวกันแท้ ๆ ยังไม่รู้จักช่วยเหลือกัน มิหนำซ้ำยังวิวาทกัน บางรายฟ้องร้องแย่งสมบัติกันก็มี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเรื่องความเห็นแก่ตัว เป็นคนใจแคบ ขาดความเอื้อเฟื้อรักใคร่กันนั่นเอง เพราะฉะนั้น คนที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้องได้ดีนั้น จะต้องกำจัดนิสัยเห็นแก่ตัว หัดเป็นคนมีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะเราสามารถฝึกหัดดัดนิสัยของเราให้เป็นคนดีได้

คุณธรรมเรื่องการสงเคราะห์ญาติพี่น้องนี้ เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ที่คนไทยเราถือปฏิบัติมาช้านานแล้ว คนไทยเรา รู้จักเคารพนับถือญาติพี่น้อง รู้จักผูกมิตรสนิทสนมกันในระหว่างญาติพี่น้อง

เพราะฉะนั้น ลูกรักทั้งสอง จะต้องเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า และเป็นกำลังของชาติบ้านเมืองในอนาคต จะต้องรักษาคุณธรรมการสงเคราะห์ญาติพี่น้องนี้ ให้เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันไป จงอย่าทำลายวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติ ที่บรรพบุรุษของเราได้รักษามาช้านานแล้ว

พ่อเล่าเรื่องการสงเคราะห์ญาติให้ลูกฟังติดต่อกันมาหลายครั้ง เมื่อลูกทั้งสองได้ฟังแล้วขอให้จดจำไว้แล้วนำมาปฏิบัติให้เกิดเป็นศิริมงคล สร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิตสืบต่อไป” เมื่อนายเพชรพูดจบ พงศ์พัฒน์และพิมพ์พรรณสองพี่น้อง ได้เข้าไปกราบคุณพ่อและคุณแม่ แล้วออกจากห้องรับแขก ไปอ่านหนังสือทบทวนวิชาที่จะเรียนต่อไป

ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ

โดย

พระเทพวิมลโมลี

(บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป. ๙)

วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ

๒๕๑๖	พิมพ์ ๑ ครั้ง	จำนวน ๒,๐๐๐	เล่ม
๒๕๑๗	พิมพ์ ๓ ครั้ง	,, ๓,๐๐๐	,,
๒๕๑๘	พิมพ์ ๗ ครั้ง	,, ๖,๐๐๐	,,
๒๕๑๙	พิมพ์ ๑๒ ครั้ง	,, ๑๒,๐๐๐	,,
๒๕๒๐	พิมพ์ ๑๙ ครั้ง	,, ๒๗,๗๐๐	,,
๒๕๒๑	พิมพ์ ๑๘ ครั้ง	,, ๑๕,๙๐๐	,,
๒๕๒๒	พิมพ์ ๗ ครั้ง	,, ๖,๕๕๐	,,
๒๕๒๓	พิมพ์ครั้งที่ ๖๘/ ๖ ม.ค. ๒๓	,, ๘๕๐	,,
	๖๙/ ๓ ก.พ. ๒๓	,, ๕๐๐	,,
	๗๐/ ๖ เม.ย. ๒๓	,, ๕๐๐	,,
	๗๑/ ๒๓ ก.ค. ๒๓	,, ๒,๐๐๐	,,
	๗๒/ ๑ ต.ค. ๒๓	,, ๑,๐๐๐	,,
	๗๓/ ๓๐ พ.ย. ๒๓	,, ๑,๕๐๐	,,

คำอนุโมทนา

หนังสือ **"ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ"** เล่มนี้ข้าพเจ้าได้รวบรวมระเบียบปฏิบัติที่ท่านบุรพาจารย์ได้กำหนดวางไว้เป็นหลักเกณฑ์สำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จะพึงปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีในทางพุทธศาสนา ซึ่งนิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่อดีตจนปัจจุบันนี้ เพื่อใช้เป็นหลักในความประพฤติดี ปฏิบัติชอบในการดำเนินชีวิตประจำวัน อันเป็นการสร้างสมอบรมบุญวาสนาบารมีซึ่งจะเป็นปุพเพกตปุญญตาสำหรับตนสืบต่อไปในภายหน้า

เพราะความจริงมีอยู่ว่า บรรดาทรัพย์สมบัติทุกชนิดในโลกนี้ ย่อมเป็นเครื่องอาศัยใช้สอยอำนวยประโยชน์และความสุขสำหรับมนุษย์เราทั้งหลาย เฉพาะเมื่อยามยังมีชีวิตอยู่เท่านั้นครั้นแตกกายทำลายขันธ์ไปแล้ว คนเราไม่สามารถจะนำเอาสมบัติอะไรในโลกนี้ติดตัวไปยังปรโลกได้เลยแม้แต่น้อย โดยที่สุดแม้แต่สังขารร่างกายของตนเอง ก็จำต้องทอดทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลกนี้ตามเดิม ย่อมเป็นเช่นนี้เหมือนกันหมดทุกคน

เพื่อจะแสดงหลักสัจจธรรมความจริงเรื่องนี้ให้ปรากฏอย่างแจ้งชัด ท่านโบราณกบัณฑิตทั้งหลายจึงได้วางระเบียบปฏิบัติตนในการรดน้ำศพไว้ โดยให้จัดร่างศพนั้นนอนหงายให้เหยียดมือขวาออกวางหงายแบมือไว้สำหรับรอรับการรดน้ำนั้น ก็เพื่อใช้ร่างกายของผู้ตายนั้นให้แสดงเป็นปริศนาธรรมสอนบุคคลทั้งหลายผู้มารดน้ำศพ ให้เห็นสัจจธรรมความจริงคล้ายกับศพนั้นจะพูดว่า

"นี่แน่ะท่านทั้งหลาย จงดูน่ะ ฉันไปมือเปล่าน่ะ ฉันไม่ได้นำเอาสมบัติอะไรของมนุษย์ ติดมือไปเลยแม้แต่น้อย แม้ตัวท่านเอง ก็จักต้องเป็นเช่นเดียวกับฉันนี้เหมือนกัน ท่านยังจะประมาทมัวเมาอยู่อีกหรือ ?"

ส่วนสิ่งที่คนเราจะนำติดตัวไปยังปรโลก (คือ โลกหน้า) ได้ ก็มีอยู่แต่บุญ คือ ความดี และ บาป คือ ความชั่ว เพียง ๒ ประการนี้เท่านั้น ซึ่งมีพระบาลีพุทธพจน์ตรัสรับรองไว้ ในพระสุตตันตปิฎก สคาถวรรคสังยุตตนิกายว่า

"อุโภ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ ยํ มจฺโจ กุรุเต อิธ
ตํ หิ ตสฺส สกํ โหติ ตญฺจ อาทาย คจฺฉติ
ตญฺจสฺส อนุคํ โหติ ฉายาว อนุปายินี
ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ"

แปลความว่า

"บุคคลผู้จะต้องตายเป็นธรรม กระทำบุญความดี และ บาปความชั่ว ทั้งสองอย่างใดไว้ในโลกนี้

บุญความดี และ บาปความชั่ว นั้น ย่อมตกเป็นของบุคคลนั้น บุคคลนั้นแหละ ย่อมพาเอาบุญความดี และบาปความชั่วนั้นไป

บุญความดี และ บาปความชั่ว นั้น ย่อมจะติดตามบุคคลนั้นไป ประดุจเงาตามตัว ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ฉลาด เมื่อจะสะสมสิ่งที่จะติดตามตนไปยังสัมปรายภพได้ ควรทำคุณงามความดี อันเป็นบุญเป็นกุศล เถิด

เพราะว่า บุญความดีทั้งหลาย ย่อมเป็นที่พึ่งอาศัยของเหล่าสัตว์ ในสัมปรายภพ (คือโลกหน้า)" ดังนี้.

หนังสือ "**ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ**" เล่มนี้ได้มีท่านผู้มีจิตศรัทธาขออนุญาตพิมพ์อนุสรณ์งานมงคลและงานอวมงคล ๗๒ ครั้งแล้ว

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๗๓ นี้ คณะเจ้าภาพ ขออนุญาตพิมพ์เป็นกตัญญูกตเวทิตานุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ**พระสุขุมธรรมาจารย์** ณ เมรุ วัดหงส์รัตนาราม บางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

ข้าพเจ้ามีความยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์ พร้อมกับขออนุโมทนาสาธุการในกุศลธรรมวิทยาทานครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขออานิสงส์กุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน อันเกิดจากการพิมพ์หนังสือธรรมวิทยาทานครั้งนี้ จงเป็นอุปัตถัมภกปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมเพิ่มเติมบุญวาสนาบารมีของ **พระสุขุมธรรมาจารย์** ให้ภิยโยภาพมีสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ในคติวิสัยสัมปรายภพนั้น สมดังมโนปณิธานของคณะท่านเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

(พระเทพวิมลโมลี)

(บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป. ๙)

๑๖ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

๓๐ พฤศจิกายน

สารบาญ

ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ

ระเบียบปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

หน้า

หน้า

หน้า

หน้า

คติเตือนใจ

ถ้าอยากมีความสุข ต้องลงทุนด้วยความลำบาก

ถ้าอยากทุกข์ยาก จงลงทุนด้วยความสบายเถิด

พระเทพวิมลโมลี

๕ ก.ย. ๒๓

ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ

ระเบียบปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ระเบียบปฏิบัติการจัดที่บูชาพระประจำบ้านเรือน

ที่บูชาพระรัตนตรัย

–พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้นับถือพระพุทธศาสนานิยมจัดที่บูชาพระรัตนตรัยไว้ประจำบ้านเรือนของตน ๆ สำหรับเป็นที่สักการะบูชา เพื่อเป็นความศิริมงคลแก่บ้านเรือนด้วย และเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของบุคคลทั้งหลายในครอบครัวด้วย ที่บูชาพระรัตนตรัยนั้น ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๔ อย่าง คือ:–

๑. พระพุทธรูป ๑ องค์ เป็นอย่างน้อย (นิยมพระพุทธรูปปางมารวิชัย)

๒. กระถางธูป ๑ ลูก

๓. เชิงเทียน ๑ คู่ เป็นอย่างน้อย

๔. แจกัน ๑ คู่ เป็นอย่างน้อย และมีโต๊ะสำหรับรับรองพระพุทธรูปให้สูงเด่นขึ้นพอสม ควรถ้าอาคารบ้านเรือนไม่กว้างขวาง นิยมมีหิ้งพระติดกับข้างฝา ถ้าอาคารบ้านเรือนใหญ่โตกว้างขวาง นิยมมีโต๊ะหมู่บูชาพระจัดไว้เป็นสถานที่พิเศษห้องหนึ่งต่างหาก นิยมเรียกว่า "ห้องพระ" ประจำบ้านเรือน

พระพุทธรูปปางมารวิชัย

–พระพุทธรูปปางมารวิชัย คือ พระพุทธรูปแบบทรงชนะพญามาร มีพระพุทธลักษณะดังนี้ คือ เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิราบ (คือ ขาขวาทับขาซ้าย) หรือ นั่งขัดสมาธิเพชร (คือ ขาขวาขัดกับขาซ้าย) พระหัตถ์ซ้ายวางหงายไว้ที่หน้าตัก พระหัตถ์ขวาวางคว่ำไว้ที่หัวเข่าขวา นิ้วพระหัตถ์ขวาทั้ง ๕ ชี้ลง ณ พื้นดิน

–พระพุทธรูปปางมารวิชัยนี้ นิยมกันว่า เป็นพระพุทธรูปที่ป้องกันภยันตรายความเสนียดจัญไรทุกประการ รักษาคุ้มครองผู้สักการะบูชาให้มีความสุขความเจริญรุ่งเรืองความสำเร็จในสิ่งที่ประสงค์จำนงหมายอันชอบธรรมทุกประการ

พระพุทธรูปประจำวันเกิด

–พระพุทธรูปที่นิยมอัญเชิญมาตั้งที่บูชานั้น นอกจากพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งเป็นพระประธาน ณ ที่บูชานั้นแล้ว ยังนิยมอัญเชิญพระพุทธรูปบูชาประจำวันเกิดของเจ้าบ้าน มาตั้ง ณ ที่บูชานั้นด้วย เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ตนเอง พระพุทธรูปบูชาประจำวันเกิด มีดังนี้:–

๑. คนเกิดวันอาทิตย์ พระพุทธรูปยืน ปางถวายเนตร พระหัตถ์ทั้งสองห้อยลง (พระหัตถ์ขวาวางทับพระหัตถ์ซ้าย อยู่ข้างหน้า)

๒. คนเกิดวันจันทร์ พระพุทธรูปยืน ปางห้ามญาติ ยกพระหัตถ์ขวาแบอยู่ระดับหน้าอก พระหัตถ์ซ้ายห้อยอยู่ข้างตัวหรือ พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทรยกพระหัตถ์ทั้งสองแบอยู่ระดับหน้าอก

๓. คนเกิดวันอังคาร พระพุทธรูปปางไสยาสน์ (นอน) หรือ พระพุทธรูปปางลีลา ปางก้าวหน้า พระหัตถ์ซ้ายห้อยอยู่ข้างตัว พระหัตถ์ขวายกขึ้นแบ อยู่ระดับหน้าอกกำลังย่างพระบาทเดิน

๔. คนเกิดวันพุธ พระพุทธรูปยืน ปางอุ้มบาตร

๕. คนเกิดวันพฤหัสบดี พระพุทธรูปปางนั่งขัดสมาธิเพชร (ขาขวาขัดกับขาซ้าย)

๖. คนเกิดวันศุกร์ พระพุทธรูปยืน ปางทรงรำพึง พระหัตถ์วางทับกันไว้ที่หน้าอก

๗. คนเกิดวันเสาร์ พระพุทธรูปนั่ง ปางนาคปรก

เครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย

–เครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยนั้น ชาวพุทธไทยเราทั้งหลายนิยมนำมาบูชาเป็นประจำเสมอ ในการประกอบพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาทั้งงานมงคล และงานอวมงคล มี ๓ อย่าง คือ:–

๑. ธูป

๒. เทียน และ

๓. ดอกไม้

ธูปสำหรับบูชาพระพุทธเจ้า

—ธูปนั้น สำหรับบูชาพระพุทธเจ้า นิยมจุดบูชาครั้งละ ๓ ดอก เป็นอย่างน้อย โดยมีความมุ่งหมายว่า พระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงมีพระคุณเป็นอันมาก ยากที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ แต่เมื่อประมวลกล่าวเฉพาะพระคุณที่เป็นใหญ่เป็นประธานแห่งพระคุณทั้งปวง คงมี ๓ ประการคือ:-

๑. พระปัญญาธิคุณ

๒. พระบริสุทธิคุณ และ

๓. พระมหากรุณาธิคุณ

ธูปทั้ง ๓ ดอกนั้น สำหรับจุดเพื่อบูชาพระพุทธคุณทั้ง ๓ ประการนี้ แต่บางท่านก็อธิบายความมุ่งหมายแตกต่างออกไปว่า ธูป ๓ ดอกนั้น เพื่อบูชาพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ ประเภทคือ:-

๑. อดีตสัมพุทธะ พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต

๒. อนาคตสัมพุทธะ พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคต และ

๓. ปัจจุบันสัมพุทธะ พระพุทธเจ้าในปัจจุบัน

—ธูป สำหรับจุดบูชาพระพุทธเจ้านั้น นิยมใช้ธูปมีกลิ่นหอม โดยมีความมุ่งหมายว่า ธรรมดากลิ่นธูปนี้เป็นกลิ่นหอมที่น่าอัศจรรย์กว่ากลิ่นหอมต่าง ๆ ที่ชาวโลกนิยมใช้กัน

—กลิ่นหอมที่ชาวโลกนิยมใช้กันอยู่ทุกชนิด เมื่อบุคคลได้สูดกลิ่นแล้วเป็นเหตุทำให้กิเลสฟูตัวขึ้น ทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน ไม่สงบ ส่วนกลิ่นหอมของธูปนั้น เมื่อบุคคลได้สูดกลิ่นแล้วเป็นเหตุทำให้กิเลสยุบตัวลง ทำให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่าน

—อนึ่ง ธูปนั้นแม้จะถูกไฟไหม้หมดไปแล้ว แต่กลิ่นหอมของธูปนี้ก็ยังหอมหวลอบอวลอยู่ในบริเวณนั้นได้เป็นเวลานาน ฉันใด พระคุณของพระพุทธเจ้า ก็เป็นที่ซาบซึ้งเข้าถึงจิตใจของบุคคลทั้งหลาย โดยที่สุด แม้แต่มหาโจรใจเหี้ยม เช่น องคุลิมาลโจร เป็นต้น

ย่อมทำให้ผู้นั้นมีจิตใจสงบระงับจากการทำความชั่ว หันหน้าเข้าสู่ความดี และแม้พระพุทธเจ้าจะได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานถึง ๒ พันปีเศษแล้วก็ตาม แต่พระพุทธคุณก็ยังปรากฏซาบซึ้งตรึงอยู่กับจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ฉันนั้น

เทียนสำหรับบูชาพระธรรม

– เทียน นั้น สำหรับบูชาพระธรรม นิยมจุดบูชาครั้งละ ๒ เล่ม เป็นอย่างน้อย โดยมีความมุ่งหมายว่า พระศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น แยกออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้ในคำว่า "ธมฺโม ทุพฺพิโธ" แปลว่า "พระธรรมมี ๒ อย่าง" คือ:–

๑. พระวินัย สำหรับฝึกหัดกาย และ วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และ

๒. พระธรรม สำหรับอบรมจิตใจ ให้สงบระงับจากความชั่วทุจริตทุกประการ

เทียนที่นิยมจุดบูชาครั้งละ ๒ เล่ม ก็เพื่อบูชาพระวินัยเล่ม ๑ และ บูชาพระธรรม อีกเล่ม ๑

– เทียน สำหรับบูชาพระธรรมนั้น นิยมใช้เทียนขนาดใหญ่พอสมควรแก่เชิงเทียน ความนิยมใช้เทียนจุดบูชาพระธรรมนั้น โดยมีความมุ่งหมายว่า ธรรมดาเทียนนี้บุคคลจุดขึ้น ณ สถานที่ใด ย่อมกำจัดความมืดในสถานที่นั้น ให้หายหมดไป ทำให้เกิดแสงสว่างขึ้น ณ สถานที่แห่งนั้น ฉันใด

– พระศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น บุคคลผู้ใดมาศึกษาอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจขึ้นแล้ว ย่อมกำจัดความมืด คือ โมหะ ความโง่เขลาเบาปัญญาในจิตใจของบุคคลนั้น ให้หายหมดไป ทำให้เกิดแสงสว่าง คือ ปัญญาขึ้นภายในจิตใจของตน ฉันนั้น

ดอกไม้สำหรับบูชาพระสงฆ์

– ดอกไม้สำหรับบูชาพระสงฆ์นั้น โดยมีความมุ่งหมายว่า ธรรรดาดอกไม้นานาพันธุ์ เมื่อยังอยู่ ณ สถานที่เกิดของมัน ก็ย่อมมีความสวยงามตามสมควรแก่สภาพของพันธุ์ไม้นั้น ๆ ครั้นบุคคลเราเก็บดอกไม้นานาพันธุ์เหล่านั้นมากองรวมกันไว้โดยมิได้สรรจัด

ย่อมหาความเป็นระเบียบมิได้ ย่อมไม่สวยงาม ไม่น่าดู ไม่น่าชม ต่อเมื่อนายมาลาการ คือ ช่างดอกไม้ผู้ฉลาด มาจัดสรรดอกไม้เหล่านั้น โดยจัดใส่แจกัน หรือจัดใส่พานประะดับให้เข้าระเบียบแล้ว ย่อมเป็นระเบียบเรียบร้อย เกิดความสวยงามน่าดู น่าชม ฉันใด

–บรรดาพระสงฆ์สาวกของพระ พุทธเจ้าทั้งหลายสมัยเมื่อยังเป็น คฤหัสถ์อยู่ บ้านเรือนของตน ๆ ย่อมมีกิริยามารยาททางกาย ทางวาจา และจิตใจ เรียบร้อยตามสมควรแก่ภูมิชั้นแห่งตระกูลของตน ๆ หยาบบ้าง ปานกลางบ้าง ละเอียดบ้าง ครั้นคฤหัสถ์เหล่านั้น ซึ่งต่างชาติกัน ต่างตระกูลกัน มีนิสัยอัธยาสัยต่างๆกัน มีศรัทธาเลื่อมใสเข้ามาบวชอยู่รวมกัน ถ้าไม่มีระเบียบปฏิบัติเป็นแบบแผนเดียวกัน พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น ก็จะหาความเป็นระเบียบมิได้ย่อมไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเลื่อมใสของผู้ได้ประสพพบเห็นครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าผู้เปรียบเสมือนนายมาลาการผู้ฉลาด ได้ทรงวางพระธรรมวินัยไว้เป็น แบบแผนประพฤติเรียบร้อยปฏิบัติจัดพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในระเบียบเดียวกัน จึงเกิดความเป็นระเบียบน่าเคารพน่าสักการะบูชา ฉันนั้น

–อนึ่ง ดอกไม้สำหรับใช้บูชาพระสงฆ์นี้ นิยมใช้ดอกไม้ที่เพรียบพร้อมด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ:

๑. มีสีสวย

๒. มีกลิ่นหอม และ

๓. กำลังสดชื่น

ดอกไม้ที่บูชาพระประจำวัน นั้น นิยมจัดเปลี่ยนให้สดอยู่เสมอ อันเป็นนิมิตรหมายแห่งความสดชื่น ความรุ่งเรืองไม่นิยมปล่อยให้เหี่ยวแห้ง เพราะความเหี่ยวแห้งเป็นนิมิตรหมายแห่งความหดหู่ใจ ความเสื่อมโทรม เป็นต้น

–บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้ที่มีสีสวย แต่ไม่มีกลิ่นหอม เช่น บูชาพระด้วยดอกไม้พลาสติก หรือ ดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น ต่อไปในภายหน้า บุคคลผู้นั้นจะได้อะไร ๆ ก็ล้วนแต่มีรูปร่างลักษณะดี มีรูปสวย แต่คุณภาพไม่ดี ดังคำพังเพยว่า **"สวยแต่รูป แต่จูบไม่หอม"**

–บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้มีกลิ่น หอม แต่มีสีไม่สวย ต่อไปในภายหน้าบุคคลผู้นั้นจะได้อะไร ๆ ก็ล้วนแต่มีคุณภาพดี แต่มีรูปร่างลักษณะไม่สวย ไม่งดงาม โดย

ที่สุดแม้จะได้คู่ครอง ก็ได้คนมีรูปร่างขี้เหร่ แต่น้ำใจดี ดังคำพังเพยว่า "ถึงรูปชั่วตัวดำ แต่น้ำใจดี"

–บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้กำลังสดชื่น ต่อไปในภายหน้า บุคคลผู้นั้นจะได้อะไร ก็ล้วนแต่เป็นของใหม่ ๆ ไม่ต้องใช้ของที่เขาใช้แล้ว เป็นมือหนึ่ง ไม่ต้องเป็นมือสองรองใคร ดังตัวอย่าง เช่น ชูชกมีอายุแก่คราวปู่ ได้นางอมิตดา ซึ่งเป็นสาวแรกรุ่นคราวลูกหลาน เป็นภรรยาเพราะอานิสงส์ที่ชูชกได้เคยบูชาพระด้วยดอกบัวตูมที่กำลังสดชื่น ฉะนั้น

–บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้ที่บอบช้ำเหี่ยวแห้งต่อไปในภายหน้า บุคคลผู้นั้นจะได้อะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นของเก่า ๆ เหี่ยว ๆ แห้ง ๆ เป็นของที่ผ่านมือผู้อื่นมาแล้ว ตัวอย่าง เช่น นางอมิตดาได้ชูชกแก่คราวปู่เป็นสามี เพราะโทษที่ได้เคยบูชาพระด้วยดอกไม้บอกช้ำเหี่ยว ๆ ฉะนั้น

สถานที่ตั้งที่บูชาพระรัตนตรัย

–ที่บูชาพระนั้น นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เพราะเป็นทิศที่พระพุทธเจ้า ประทับนั่งตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นทิศแห่งความสำเร็จความประสงค์ถ้าสถานที่ไม่อำนวย ก็นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศเหนือ ถ้าสถานที่ไม่อำนวย ก็นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศใต้ ทิศใดทิศหนึ่ง ในบรรดาทิศทั้ง ๓ นี้

–แต่ไม่นิยมที่จัดตั้งที่บูชาพระ ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะถือกันว่าเป็นทิศตรงกันข้ามกับทิศตะวันออก ซึ่งเป็นทิศแห่งความสำเร็จความประสงค์ ทิศตะวันตกจึงเป็นทิศแห่งความไม่สำเร็จความประสงค์ เป็นทิศอัสดงคตแห่งพระอาทิตย์ เป็นทิศแห่งความดับ เป็นทิศแห่งความเสื่อม ซึ่งเป็นนิมิตรหมายแห่งความไม่เจริญ ไม่รุ่งเรือง

–ที่บูชาพระนั้น นิยมจัดตั้งไว้ทางด้านหัวนอนและจัดให้อยู่ ณ ที่สูงพอสมควร หรือ นิยมจัดตั้งไว้ ณ ห้องใดห้องหนึ่งเป็นพิเศษ นิยมเรียกว่า "ห้องพระ" ซึ่งเป็นสถานที่อันเป็นที่เคารพโดยเฉพาะ ทุกคนที่เข้าไป ณ สถานที่นั้น สมควรแสดงความเคารพทุกครั้งที่เข้าไป

–ที่บูชาพระนั้น นิยมจัดตั้งไว้ ณ สถานที่มั่นคงเมื่อคนเดินผ่านไปมา ไม่เกิดความสั่นสะเทือน ไม่โยกโคลงไม่สั่นคลอน นิยมถือกันสืบมาว่า ถ้าบ้านใด ที่บูชาพระไม่

มั่นคง สั่นคลอน โยกโคลง พระพุทธรูปต้องสั่นสะเทือนอยู่เป็นนิตย์ คนในบ้านนั้น จะหาความสงบสุขได้ยาก มักจะเกิดความระส่ำระสายเดือดร้อนอยู่ร่ำไป

ระเบียบปฏิบัติการบูชาพระประจำวัน

การบูชาพระประจำวัน

–ธรรมดาชาวพุทธย่อมมีชีวิตจิตใจ เนื่องด้วยพระรัตนตรัยเป็นมีพระรัตนตรัยที่พึ่งที่ระลึก ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้ตนมีความประพฤติดีประพฤติชอบ มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ และมีความอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากความอยู่ร้อนนอนทุกข์นานาประการ ฉะนั้น จึงนิยมเคารพสักการะบูชาพระรัตนตรัยเป็นประจำวันละ ๒ ครั้ง เป็นอย่างน้อย คือ:-

๑. **ตอนเช้า** ก่อนออกจากบ้านไปประกอบภาระกิจการงาน และ

๒. **ตอนกลางคืน** ก่อนนอนพักผ่อน หรือ นิยมสักการะบูชาพระรัตนตรัยเป็นกรณีพิเศษอีก ๒ คราวคือ:–

๑. **ความเกิดความไม่สบายใจ** และ

๒. **คราวจะตัดสินใจเรื่องสำคัญ**

การบูชาพระก่อนออกจากบ้าน

–ทุกวัน เวลาเช้า ก่อนออกจากบ้านเรือนไปประกอบภาระกิจการงานต่าง ๆ เมื่อแต่งกายเรียบร้อยแล้วชาวพุทธทั้งหลายผู้เคร่งต่อศาสนา ย่อมนิยมเข้าห้องพระหรือ ไปที่บูชาพระ นั่งคุกเข่าจุดเครื่องสักการะบูชาพระคือ:–

๑. จุดเทียนเล่มขวาของพระพุทธรูปก่อน แล้วจุดเทียนเล่มซ้าย

๒. จุดธูป ๓ ดอก แล้วปักที่กระถางธูปแล้วกราบพระรัตนตรัย แบบเบญจางคประดิษฐ์ (คือ ตั้งหน้าผาก ฝ่ามือทั้งสอง และหัวเข่าทั้งสอง ลงจรดพื้น) ๓ ครั้ง แล้วประณมมือ กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ดังนี้:–

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (กล่าว ๓ หน)

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยะมิฯ

แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอพร และ ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยโปรดคุ้มครองป้องกันอภิบาลรักษาให้ตนมีจิตใจมั่นคงอยู่ในคุณงามความดี ปราศจากอุปสรรคภัยอันตรายทุกประการขอให้สำเร็จในสิ่งประสงค์จำนงหมายอันชอบธรรมทุกประการ แล้วกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์อีก ๓ ครั้ง พร้อมกับระลึกถึงพระรัตนตรัยขณะกราบ ดังนี้:–

กราบครั้งที่ ๑ ระลึกว่า พุทโธ เม นาโถ พระพุทธเจ้า
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๒ ระลึกว่า ธัมโม เม นาโถ พระธรรม
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๓ ระลึกว่า สังโฆ เม นาโถ พระสงฆ์
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

เมื่อกราบพระรัตนตรัยครบ ๓ ครั้งแล้ว นิยมดับเทียนเสียก่อนแล้ว เป็นเสร็จพิธีบูชาพระก่อนออกจากบ้านเรือนไปประกอบภาระกิจการงานประจำวัน

การสวดมนต์ก่อนนอน

–ชาวพุทธทั้งหลายผู้มีความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนานั้น ก่อนที่จะพักผ่อนหลับนอนประจำวันนิยมสวดมนต์ก่อนนอน เป็นภาระกิจสุดท้ายประจำวันโดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้:–

–จุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย คือ จุดเทียน ๒ เล่ม และ จุดธูป ๓ ดอก เป็นอย่างน้อย ปักธูปให้เรียบร้อย แล้วนั่งคุกเข่าประณมมือ กราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง แล้วประณมมือกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ดังต่อไปนี้:–

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต
สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (กล่าว ๓ หน)

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ
อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ
อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิฯ

กราบพระรัตนตรัยแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง พร้อมกับระลึกถึงพระรัตนตรัยขณะกราบ ดังนี้:–

กราบครั้งที่ ๑ ระลึกว่า พุทโธ เม นาโถ พระพุทธเจ้า
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า
กราบครั้งที่ ๒ ระลึกว่า ธัมโม เม นาโถ พระธรรม
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า
กราบครั้งที่ ๓ ระลึกว่า สังโฆ เม นาโถ พระสงฆ์
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

เสร็จแล้วนั่งพับเพียบประณมมือ ตั้งใจสวดมนต์ต่อไปดังนี้:–

บทนอบน้อมพระรัตนตรัย

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ

บทพระไตรสรณคมน์

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิฯ

บทสรรเสริญพระพุทธคุณ

อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติฯ

บทสรรเสริญพระธรรมคุณ

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติฯ

บทสรรเสริญพระสังฆคุณ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ, อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิ เนยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติฯ

บทแผ่เมตตาก่อนนอน

อะหัง สุขิโต โหมิ นิททุกโข อะเวโร อัพยาปัชโฌ อะนีโฆ สุขี อัตตานัง ปะริหะรามิฯ

ขอข้าพเจ้าจงถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความคับแค้นใจ จงมีความสุขกายสุขใจรักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง เถิดฯ

สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ นิททุกขา อะเวรา อัพยาปัชฌา อะนีฆา สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุฯ

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความคับแค้นใจ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง เถิดฯ

การน้อมระลึกถึงผู้มีพระคุณและอุปการะคุณ

–เมื่อกล่าวคำแผ่เมตตาจบแล้ว พึงตั้งใจน้อมระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้าของตน กล่าวคือ ท่านเป็นผู้ได้ให้กำเนิดแก่ตนมา ท่านได้มีเมตตากรุณาอุปถัมภ์ค้ำชูเลี้ยงดูตนมา ตั้งแต่เริ่มถือปฏิสนธิในครรภ์จนกระทั่งเติบใหญ่ ท่านได้อุปถัมภ์บำรุงให้มีความสุขความเจริญรุ่งเรืองนานาประการ แล้วหมอบกราบพระคุณของบิดามารดาครั้งหนึ่ง ด้วยการกราบแบบจางคประดิษฐ์

–ต่อแต่นั้น พึงระลึกถึงอุปการะคุณของครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาธน์วิชาความรู้ให้แก่ตน แล้วหมอบกราบครั้งหนึ่ง ด้วยการกระพุ่มมือกราบ ไม่ต้องแบมือราบกับพื้น

–ต่อแต่นั้น พึงระลึกถึงบุคคลทั้งหลายผู้ที่มีอุปการะคุณแก่ตน โดยได้ช่วยเหลือเกื้อกูลให้ตนมีความสุขความเจริญ แล้วหมอบกราบอีกครั้งหนึ่ง โดยการกระพุ่มมือกราบเช่นเดียวกัน

–ครั้นแล้ว ลุกขึ้นนั่งคุกเข่ากราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง และขณะหมอบกราบทุกครั้ง พึงระลึกถึงพระรัตนตรัย ดังกล่าวแล้ว เป็นเสร็จพิธีสวดมนต์ก่อนนอน

–ในการสวดมนต์ก่อนนอนนี้ ชาวพุทธทั้งหลายผู้เคร่งครัดต่อศาสนา โดยมากนิยมอบรมสั่งสอนลูกหลานทุกคนให้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยที่สุดแม้แต่ลูกหลานที่ยังเล็ก ๆ อยู่ ก็สอนให้เข้าห้องพระ กราบพระเสียก่อน แล้วจึงเข้านอน หรือ สอนให้กราบพระรัตนตรัยและกราบบิดามารดา ครูอาจารย์ลงที่หมอน ๓ ครั้งก่อนแล้วจึงนอนได้

–ถ้าชาวพุทธทั้งหลาย ส่วนมากอบรมสั่งสอนลูกหลานของตน ๆ ให้สวดมนต์ไหว้พระ หรือ ให้กราบพระเสียก่อน แล้วจึงนอนได้ เช่นนี้ ย่อมจะเป็นเหตุให้เยาวชนทั้งหลาย มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ที่มีพระคุณและอุปการะคุณ ซึ่งจะเป็นเหตุให้เยาวชนทั้งหลายมีหลักที่ยึดเหนี่ยวแห่งจิตใจ และเป็นที่เชื่อแน่ได้ว่า ถ้าเด็กยังมีความเคารพพระรัตนตรัยเป็นหลักแห่งจิตใจอยู่ จะไม่กลายเป็นคนอกตัญญู จะไม่เสียคน ในอนาคตแน่แท้

คาถาเสกหมอนก่อนนอน

–ท่านบุรพาจารย์ได้สอนไว้ว่า ก่อนนอนเวลาค่ำคืนทุกครั้ง ให้เสกหมอนด้วยคาถาว่า "ฆะเฏสิ ฆะเฏสิ กิงการะณา ฆะเฏสิ อะหังปิ ตัง ชานามิ ชานามิ" ดังนี้

๓ ครั้ง แล้วใช้มือขวาตบหมอนเพียงเบา ๆ ๓ ครั้ง แล้วจึงนอน จะทำให้เกิดความรู้สึกตัวก่อนที่จะมีภัยอันตรายเกิดขึ้น เช่น จะรู้สึกตัวตื่นขึ้นก่อน ขณะที่จะมีขโมยขึ้นบ้านเรือนเป็นต้น

การบูชาพระขณะเกิดความไม่สบายใจ

–ขณะใดเกิดความไม่สบายใจ เกิดความกลัดกลุ้มใจ เกิดความคับแค้นใจ เกิดความทุกข์ใจ เป็นต้น ชาวพุทธทั้งหลายผู้มั่นอยู่ในคุณพระรัตนตรัย นิยมเข้าห้องพระหรือไปที่บูชาพระ จุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยทำจิตใจให้สงบอยู่กับพระรัตนตรัย โดยปฏิบัติดังนี้:–

–จุดเทียน และ ธูป ที่บูชาพระ แน้วนั่งคุกเข่าประณมมือกล่าวคำบูชาพระดังนี้:-

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (กล่าว ๓ หน)

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิฯ

จบแล้ว กราบพระรัตนตรัยแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง พร้อมกับระลึกถึงพระรัตนตรัยขณะกราบ ดังนี้:–

กราบครั้งที่ ๑ ระลึกว่า พุทโธ เม นาโถ พระพุทธเจ้า
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๒ ระลึกว่า ธัมโม เม นาโถ พระธรรม
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๓ ระลึกว่า สังโฆ เม นาโถ พระสงฆ์
เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

เสร็จแล้ว พึงนั่งพับเพียบประณมมือ หรือ นั่งขัดสมาธิมือทั้งสองวางหงายไว้ที่หน้าตัก โดยวางมือซ้ายอยู่ล่าง วางมือขวาหงายอยู่บน หลับตาน้อมนึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์ ทำจิตใจให้สงบระงับ ความทุกข์ใจเป็นต้น จะหายหมดไป จะเกิดความสุขใจขึ้นมาอย่างน่าอัศจรรย์

การบูชาพระก่อนจะตัดสินใจเรื่องสำคัญ

– เมื่อต้องการจะตัดสินใจเรื่องสำคัญ ก็พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว ครั้นทำจิตใจให้สงบระงับอยู่กับพระรัตนตรัยแล้ว พึงน้อมนึกถึงเรื่องสำคัญที่จะตัดสินใจนั้นนำมาพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบ ทั้งทางได้และทางเสียทุกประการ จะเกิดความรู้ตามความเป็นจริง เพราะมีพระบาลีรับรองว่า

"สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ" แปลความว่า "บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว ย่อมรู้ทั่วถึงตามความเป็นจริง" ดังนี้

ระเบียบปฏิบัติการบำเพ็ญสมาธิประจำวัน

ความมุ่งหมายในการบำเพ็ญสมาธิ

– การบำเพ็ญสมาธิประจำวันนี้ เป็นการฝึกสมาธิขั้นต้น มีความมุ่งหมายเพื่อฝึกอบรมจิตใจที่มีกระแสจิตฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ให้กระแสจิตมารวมกันตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวที่ต้องการ ในการประกอบภาระกิจในชีวิตประจำวัน ทำให้กระแสจิตเกิดพลังเข้มแข็งมั่นคงไม่หวั่นไหวง่าย

– ธรรมดากระแสน้ำที่ไหลแยกออกไปหลายสาย พลังของกระแสน้ำนั้นย่อมอ่อนกำลังลง ไม่สามารถจะนำไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้ แต่ถ้าทำเขื่อนกั้นกระแสน้ำเหล่านั้นให้ไหลไปรวมเป็นสายเดียวกันได้ พลังของกระแสน้ำนั้นย่อมไหลแรงขึ้น สามารถใช้กระแสน้ำนั้นให้สำเร็จประโยชน์ได้นานาประการ เช่น ใช้ผลิตไฟฟ้าพลังน้ำเป็นต้นฉันใด

– จิตใจของคนเราก็เหมือนกัน ถ้าปล่อยให้คิดฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ พลังกระแสจิตจะอ่อนลง ๆ จนกลายเป็นคนใจอ่อน ทำอะไรไม่สำเร็จ จะทำอะไรก็ไม่ไว้ใจตัวเอง ไม่เป็นตัวของตัวเอง แต่ถ้าได้ฝึกอบรมจิตใจให้เป็นสมาธิมั่นคงอยู่กับอารมณ์เดียวตามที่ต้องการได้แล้ว กระแสจิตก็จะมีพลังมหาศาลสามารถนำไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้เอนกประการ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่บุคคลที่ทำงานด้วยการใช้สมองใช้สติปัญญา นักบริหาร ผู้นำหมู่คณะ และในการศึกษาเล่าเรียน นักเรียน นักศึกษาที่มีจิตใจมั่นคงมี

สมาธิดี ไม่เกิดความคิดฟุ้งซ่านในขณะเรียน ย่อมเรียนวิชาการต่าง ๆ มีความเข้าใจได้ดีและรวดเร็วถูกต้องตามความเป็นจริง มีความทรงจำได้แม่นยำดี ไม่ลืมเลือนง่ายมีพระบาลีพุทธภาษิตตรัสรับรองไว้ว่า "สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ" แปลความว่า "บุคคลผู้มีจิตใจเป็นสมาธิมั่นคงดีแล้ว ย่อมรู้ทั่วถึงตามความเป็นจริง" ดังนี้ ฯ

วิธีปฏิบัติก่อนบำเพ็ญสมาธิ

– ผู้จะเริ่มบำเพ็ญสมาธิ พึงจุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย คือ ธูป เทียน แล้วนั่งคุกเข่า ประนมมือ กล่าวคำนอบน้อมบูชาพระรัตนตรัย ตามลำดับต่อไปนี้:–

คำบูชาพระรัตนตรัย

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ ฯ (กล่าว ๓ หน)
อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ
อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ
อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิ ฯ

คำนอบน้อมพระรัตนตรัย

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา, พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ ฯ (กราบ)
สะหวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, ธัมมัง นะมัสสามิ ฯ (กราบ)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สังฆัง นะมามิ ฯ (กราบ)

คำแผ่เมตตา

อะหัง สุขิโต โหมิ นิททุกโข อะเวโร อัพยาปัชโฌ สุขี อัตตานัง ปะริหะรามิ ฯ

ขอข้าพเจ้าจงถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความคับแค้นใจ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง เถิด ฯ

สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ นิททุกขา อะเวรา อัพยาปัชฌา อะนีฆา สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุ ฯ

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความคับแค้นใจ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง เถิด ฯ

คำบูชาพระรัตนตรัยด้วยการบำเพ็ญสมาธิ

อิมายะ ธัมมานุธัมมะปะฏิปัตติยา ระตะนัตตะยัง ปูเชมิ ฯ

ข้าพเจ้าขอบูชา ซึ่งพระรัตนตรัย ด้วยการประพฤติธรรม อันสมควรแก่ธรรมนั้น ฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง แล้วนั่งบำเพ็ญสมาธิ

วิธีนั่งบำเพ็ญสมาธิ

– ผู้บำเพ็ญสมาธิพึงนั่งขัดสมาธิราบ คือ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย วางมือหงายไว้บนหน้าตัก ตั้งตัวตรง มองทอดสายตาไปข้างหน้าประมาณ ๒ ศอก แล้วหลับตา มีสติสัมปชัญญะระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ กำหนดลมหายใจเข้า–ออก พร้อมกับระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์

คำบริกรรมขณะบำเพ็ญสมาธิ

– ผู้บำเพ็ญสมาธิ พึงนึกถึงคำบริกรรม ตามวิธี อานาปานัสสติ คือ การกำหนดลมหายใจเข้า–ออก พร้อมกับพุทธานุสสติ ดังนี้ :–

– ขณะหายใจเข้า นึกถึงพระพุทธคุณว่า "พุท"

– ขณะหายใจออก นึกถึงพระพุทธคุณว่า "โธ" พึงมีสติสัมปชัญญะระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ กำหนดถึงลมหายใจเข้าออก และพระพุทธคุณควบคู่กันอย่างนี้ตลอดไป

กำหนดเวลานั่งบำเพ็ญสมาธิ

– ผู้เริ่มบำเพ็ญสมาธิ ควรนั่งบำเพ็ญสมาธิด้วยระยะเวลาสั้น ๆ เพียง ๑๐–๑๕ นาที ไปพลางก่อน ครั้นเมื่อร่างกายเกิดความเคยชินต่อการนั่งแล้ว พึงเพิ่มเวลานั่งให้มากขึ้นตามลำดับ

– เวลานั่งสมาธิเหมาะที่สุด คือ เวลากลางคืนก่อนนอน ซึ่งเป็นเวลาเงียบสงัดเหมาะแก่การบำเพ็ญสมาธิ

– ก่อนจะเลิกนั่งบำเพ็ญสมาธิ พึงลุกขึ้นนั่งคุกเข่ากราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้งก่อน แล้วจึงเลิกนั่ง ฯ

ระเบียบปฏิบัติการสำรวจชีวิตประจำวัน

การสำรวจผลได้ผลเสียของครอบครัว

– ตอนหัวค่ำ หลังจากรับประทานอาหารค่ำเสร็จแล้ว ครอบครัวชาวพุทธที่ดีที่มีความอยู่เย็นเป็นสุข นิยมประชุมพบปะสังสรรค์กันระหว่างบุคคลในครอบครัว คือ พ่อแม่ และลูก ๆ ไต่ถามกัน ปรึกษาหารือกันและกันถึงผลงานในชีวิตประจำวันที่ผ่านมาแล้วโดยย่อ ดังนี้ :–

๑. ใครทำความดีเด่นอะไรบ้าง ?

๒. ใครทำความผิดพลาดอะไรบ้าง ?

๓. ใครมีอุปสรรคขัดข้องในการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง ?

๔. ใครมีปัญหาข้อข้องใจอะไรบ้าง ? เป็นต้น

– ทั้งนี้ โดยมีพ่อและแม่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ให้การแนะนำพร่ำสอน และพ่อแม่จะต้องพร้อมที่จะยกย่องสรรเสริญลูกผู้ทำความดี ทั้งพร้อมที่จะให้อภัยในความผิดพลาดของลูก ในเมื่อลูกยอมสารภาพและสำนึกผิดแล้ว

– เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ทุกวัน หรือ ส่วนมาก เชื่อแน่ได้ว่า ลูก ๆ จะมีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ถ้าครอบครัวชาวพุทธส่วนมากปฏิบัติได้ดังกล่าวแล้ว เยาวชนทั้งหลายของชาติไทยจะเป็นเด็กดีที่น่ารัก จะไม่เกิดปัญหาแก่สังคมแน่แท้

การสำรวจผลได้ผลเสียของตัวเอง

– ชาวพุทธที่มั่นอยู่ในพระศาสนาธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก่อนนอนทุกวัน นิยมสำรวจวิถีชีวิตของตนเองในรอบวันที่ผ่านมาแล้ว เป็นการทำงบประมาณชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เริ่มตื่นนอนเช้าตลอดมาจนถึงเวลานอนคืนนี้ ได้ดำเนินชีวิตไปอย่างไร ได้กำไร หรือ ขาดทุน กล่าวคือ :–

– ถ้าประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจมากกว่าประพฤติทุจริต นับว่าได้กำไรชีวิต ชีวิตล่วงไปโดยไม่เปล่าปราศจากประโยชน์ คือ คุณงามความดี

– ถ้าประพฤติทุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจมากกว่าประพฤติสุจริต นับว่า ขาดทุนชีวิต ชีวิตล่วงไปโดยเปล่าปราศจากประโยชน์ คือ คุณงามความดี ซ้ำยังประพฤติชั่วทุจริต เป็นเหตุทำให้ชีวิตเศร้าหมองต่ำทรามลงอีกด้วย

– เมื่อได้สำรวจแล้ว ทราบว่า ได้กำไรชีวิต ก็พึงปลื้มปีติยินดีว่า วันนี้ชีวิตความเป็นอยู่ของเรามีประโยชน์ ได้สร้างสมอบรมบุญวาสนาบารมี อันจะเป็นปุพเพกตปุญญตาสำหรับตนในภพชาติต่อ ๆ ไป

– เมื่อสำรวจแล้ว ทราบว่า ขาดทุนชีวิต ก็พึงตำหนิตัวเองว่า ไม่สมควรประพฤติอย่างนั้น แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า จะไม่ประพฤติชั่วทุจริตอย่างนั้นอีกต่อไป จะตั้งใจประพฤติแต่สุจริต

– ด้วยวิธีการปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำทุกคืน หลังจากบูชาพระสวดมนต์แล้ว จะเป็นเหตุให้คนไม่ประมาทลืมตัว ไม่ปล่อยตัวให้ถลำลงไปในความชั่วเสียหายจนสายเกินแก้ และจะเป็นเหตุให้ประพฤติสุจริตอันเป็นคุณงามความดี ได้มากกว่าประพฤติทุจริตอันเป็นความชั่วเสียหายย่อมจะเป็นผู้เพรียบพร้อมด้วยบุญวาสนาบารมีเพิ่มมากยิ่ง ๆ ขึ้น จนกว่าจะล่วงลับดับขันธ์ไปตามอายุขัย

การวางแผนวิถีชีวิตวันต่อไป

– เวลาเช้า ก่อนจะออกจากบ้านไปประกอบภาระกิจการงานหาเลี้ยงชีพประจำวัน หลังจากบูชาพระรัตนตรัยแล้ว นิยมคิดวางแผนการ วางโครงการล่วงหน้าเสียก่อนโดยย่อดังนี้ :–

๑. จะไปติดต่อกับใคร ที่ไหน เมื่อไร ?

๒. จะไปทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ?

๓. จะทำอะไรก่อน จะทำอะไรภายหลัง ?

๔. จะทำอย่างไร จึงจะได้ผลดีมากกว่าผลเสีย ? เป็นต้น

– เมื่อได้วางแผนการ วางโครงการ ไว้เรียบร้อยแล้ว ครั้นออกจากบ้านไปแล้ว ก็มุ่งหน้าไปทำภาระกิจการงานตามแผนที่ได้วางไว้

– เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ความผิดพลาดในการดำเนินชีวิตประจำวัน จะเกิดมีน้อยที่สุด หรือ อาจไม่เกิดมีเลยจะมีแต่ความเรียบร้อยและได้ผลดี ได้กำไรชีวิต ไม่ปล่อยให้กาลเวลาล่วงเลยไปโดยเปล่าปราศจากประโยชน์

ระเบียบปฏิบัติการทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์

การทำบุญใส่บาตรประจำวัน

– ชาวพุทธที่เป็นคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน มีฐานะเป็นอุบาสกบริษัทและอุบาสิกา-บริษัท ซึ่งมีหน้าที่จะต้องช่วยกันบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ดำรงอยู่และให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่ส่วนรวม ตลอดถึงชาวโลกด้วย

– พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระธรรมแล้ว ทรงเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา พระสงฆ์พุทธสาวกเป็นผู้รับมรดก ทรงจำพระศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ พระพุทธศาสนาจึงยังดำรงอยู่ได้ตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

– พระสงฆ์พุทธสาวกทั้งหลาย ย่อมดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยปัจจัยที่ทายกอุบาสิกาทั้งหลายจัดถวาย ตราบใดที่ทายกอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ยังบริจาคปัจจัยช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์อยู่ พระสงฆ์ก็ยังสามารถศึกษาเล่าเรียนทรงจำรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ตราบนั้น

– หากทายกอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เลิกบริจาคปัจจัยช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์เมื่อใดนั้น เมื่อนั้น พระสงฆ์ก็จะดำรงชีพอยู่ไม่ได้ และพระพุทธศาสนาก็จะอันตรธานเสื่อมสูญไปโดยไม่ต้องสงสัย

– เพราะฉะนั้น การที่ทายกอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายช่วยกันบริจาคปัจจัยอุปถัมภ์บำรุงด้วยการทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์เวลาเช้าประจำวันนี้จึงนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วยกันสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่ และให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปตลอดกาลนาน

– ความจริง การใส่บาตรประจำวันนี้ เป็นวิธีการสร้างบุญวาสนาบารมีอันจะเป็นปุพเพกตปุญญตาสำหรับตนต่อไปในอนาคตโดยตรง และเป็นผลดีที่ได้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาโดยอ้อม

– การใส่บาตรประจำวันนี้ นิยมจัดทำตามกำลังศรัทธา และตามความสามารถแห่งกำลังทรัพย์เท่าที่จะทำได้โดยไม่เกิดความเดือดร้อนในการครองชีพ เช่น ใส่บาตรวันละ ๑ รูปบ้าง ๓ รูปบ้าง เป็นต้น

การทำบุญที่มีผลานิสงส์มาก

– การทำบุญในพระพุทธศาสนา ที่มีผลานิสงส์มาก เช่น การทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์เป็นต้น จะต้องประกอบพร้อมด้วยองค์คุณ ๓ ประการ คือ :–

๑. ปัจจัยวัตถุสิ่งของสำหรับทำบุญบริสุทธิ์

๒. เจตนาของผู้ถวายบริสุทธิ์ และ

๓. พระภิกษุสามเณรเป็นผู้บริสุทธิ์

ปัจจัยวัตถุสิ่งของสำหรับทำบุญบริสุทธิ์

– ความบริสุทธิ์ของปัจจัยวัตถุสิ่งของที่นำมาทำบุญนั้น มีลักษณะดังนี้ :–

๑. เงินที่นำมาจับจ่ายใช้สอยซื้อหาวัตถุสิ่งของนั้น ต้องเป็นเงินที่ได้มาด้วยการประกอบสัมมาอาชีวะ เกิดขึ้นจากหยาดเหงื่อแรงงานของตนโดยตรง

๒. สิ่งของที่นำมาทำบุญนั้นเป็นของบริสุทธิ์ คือมิได้เบียดเบียนชีวิตคนและสัตว์อื่น เช่น ฆ่าสัตว์มาทำบุญ เป็นต้น

๓. วัตถุสิ่งของที่นำมาทำบุญนั้น เป็นของมีคุณภาพดี และเป็นส่วนที่ดีที่สุดในบรรดาสิ่งของที่มีอยู่ เช่นข้าวสุกที่นำมาใส่บาตรนั้น ก็เป็นข้าวปากหม้อ แกงก็เป็นแกงถ้วยแรกที่ตักออกจากหม้อ เป็นต้น

๔. วัตถุสิ่งของนั้น สมควรแก่สมณบริโภค ไม่เกิดโทษแก่พระภิกษุสามเณรและมีประมาณเพียงพอแก่ความต้องการ

เจตนาของผู้ถวายบริสุทธิ์

– เจตนา คือ ความตั้งใจของผู้ทำบุญนั้น ต้องบริสุทธิ์ในกาลทั้ง ๔ คือ :–

๑. ปุพพเจตนา ความตั้งใจก่อนจะทำบุญ มีความเลื่อมใสศรัทธา ไม่มีความตระหนี่ถี่เหนียว ไม่มีความเสียดาย

๒. มุญจนเจตนา ความตั้งใจขณะทำบุญ มีความเลื่อมใสศรัทธา มีความปลื้มปีติยินดีในการทำบุญนั้น

๓. อปรเจตนา ความตั้งใจหลังจากทำบุญไปแล้วภายใน ๗ วัน หวลระลึกถึงการทำบุญที่ล่วงมาแล้ว มีความปีติโสมนัสในบุญกุศลนั้น ไม่มีความเสียดาย

๔. อปราปรเจตนา ความตั้งใจภายหลังจาก ๗ วันไปแล้ว แม้เป็นเวลานาน ๆ หวลระลึกนึกถึงการทำบุญครั้งใด ก็ปลื้มปีติโสมนัสครั้งนั้น

ผลานิสงส์เจตนาบริสุทธิ์

– บุคคลที่ทำบุญด้วยเจตนาความตั้งใจบริสุทธิ์ทั้ง ๔ กาลดังกล่าวแล้ว ต่อไปในอนาคตเมื่อเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ ย่อมจะมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่เกิดจนตลอดอายุขัยในภพและชาตินั้น ๆ

โทษของเจตนาไม่บริสุทธิ์

– ถ้าปุพพเจตนา ความตั้งใจก่อนจะทำบุญไม่บริสุทธิ์ เมื่อเกิดในภพใหม่ชาติใหม่เบื้องต้นแห่งชีวิต คือตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ ๒๕ ปี จะมีแต่ความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนจะหาความสุขได้ยาก จะเริ่มมีความสุขความเจริญตั้งแต่อายุ ๒๖ ปีเป็นต้นไปจนตลอดอายุขัย

– ถ้ามุญจนเจตนา ความตั้งใจขณะทำบุญไม่บริสุทธิ์ จะทำให้เกิดความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนตั้งแต่อายุ ๒๖ ปี จนถึงอายุ ๕๐ ปี จะเริ่มมีความสุขตั้งแต่อายุ ๕๑ ปีเป็นต้นไปจนตลอดอายุขัย

– ถ้าปรเจตนา ไม่บริสุทธิ์ คือ นึกเสียดาย จะทำให้เกิดความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนตั้งแต่อายุ ๕๑ เป็นต้นไป จนถึงอายุ ๗๕ ปี หลังจากนั้นจึงจะมีความสุขจนตลอดอายุขัย

– ถ้าอปราปรเจตนา ไม่บริสุทธิ์ จะทำให้เกิดความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนตั้งแต่อายุ ๗๖ ปี เป็นต้นไปจนตลอดอายุขัย

– อนึ่ง บุคคลที่ทำบุญให้ทานแล้ว นึกเสียดายในภายหลัง คือ อปรเจตนาและอปราปรเจตนาไม่บริสุทธิ์เมื่อเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ แม้จะเป็นคนร่ำรวยเป็นเศรษฐีแต่ก็เป็นเศรษฐีขี้เหนียว เพราะโทษที่เกิดจากการทำบุญให้ทานแล้ว นึกเสียดายในภายหลัง

พระภิกษุสามเณรเป็นผู้บริสุทธิ์

– พระภิกษุสามเณรเป็นผู้บริสุทธิ์นั้น ได้แก่ พระภิกษุสามเณรอันเป็นบุญเขตนั้น เป็นผู้บริสุทธิ์คือปราศจากราคะ โทสะ โมหะ โดยสิ้นเชิง หมายถึงพระอริยบุคคลหรือ

– พระภิกษุสามเณรนั้น เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และเป็นผู้มีกำลังปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ โทสะ โมหะ

– เพราะเหตุนั้น บุคคลผู้จะจัดทำบุญในพระพุทธศาสนาจึงนิยมพิจารณาเลือกบุญเขตที่เหมาะสม ดังพระบาลีว่า **"วิเจยฺย ทานํ ทาตพฺพํ วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสฏฺฐํ"** แปลความว่า "พึงเลือกให้ทาน การเลือกให้ทาน พระตถาคตเจ้าทรงสรรเสริญไว้แล้ว" ดังนี้

วิธีปฏิบัติในการใส่บาตรพระสงฆ์

– เมื่อนำภัตตาหารออกจากบ้านไปรอคอยใส่บาตรอยู่นั้น นิยมตั้งใจว่าจะทำบุญใส่บาตรแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรในพระพุทธศาสนา โดยไม่เฉพาะเจาะจงแก่พระภิกษุสามเณรรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อพระภิกษุ หรือสามเณรรูปใดผ่านมา ณ ที่นั้น ก็ตั้งใจใส่บาตรแก่พระภิกษุ หรือสามเณรรูปนั้น และรูปอื่น ๆ ต่อไปตามลำดับ

– การตั้งใจใส่บาตรแบบไม่เป็นการเจาะจงอย่างนี้ มีผลานิสงส์มากกว่าการตั้งใจใส่บาตรโดยเจาะจงแก่พระภิกษุหรือ สามเณร รูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ

คำอธิษฐานก่อนใส่บาตร

– ก่อนจะใส่บาตรนั้น นิยมตั้งจิตอธิษฐานก่อน โดยถือขันข้าวด้วยมือทั้งสองข้างนั่งกระหย่ง ยกขันข้าวขึ้นเสมอหน้าผาก พร้อมกับกล่าวคำอธิษฐานก่อนบริจาคทำบุญด้วยวัตถุสิ่งของทุกชนิด ดังนี้:–

"สุทินนัง วะตะ เม ทานัง อาสะวักขะยาวะหัง โหตุ"

ทานของเราให้ดีแล้วหนอ ขอจงเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสฯ

คำอธิษฐานก่อนใส่บาตรอีกแบบหนึ่ง

– เมื่อนั่งกระหย่ง ยกขันข้าวด้วยมือทั้งสอง ขึ้นเสมอหน้าผากแล้ว ตั้งจิตกล่าวคำอธิษฐานว่า

"ข้าวขาวเหมือนดอกบัว ยกขึ้นทูลหัว ตั้งใจจำนง ตักบาตรพระสงฆ์ ขอให้ทันพระศรีอารย์ ขอให้พบดวงแก้ว ขอให้แคล้วบ่วงมาร ขอให้บรรลุพระนิพพาน ในอนาคตกาล เทอญ"

– เมื่ออธิษฐานจบแล้ว ลุกขึ้นยืน มือซ้ายถือขันข้าว มือขวาจับทัพพี (ถ้าคนถนัดซ้าย ก็ถือขันข้าวด้วยมือขวา จับทัพพีด้วยมือซ้าย) ตักข้าวให้เต็มทัพพี บรรจงใส่ให้ตรงบาตร อย่าให้เมล็ดข้าวหล่นออกมานอกบาตร

– ถ้าเมล็ดข้าวติดทัพพี อย่าเอาทัพพีเคาะกับขอบบาตร กิริยาอาการที่ตักข้าวใส่บาตรนั้น อย่าตักแบบกลัวว่าข้าวสุกจะหมด เพราะมีคำพังเพยอยู่ว่า "อย่าแสดงความขี้เหนียวขณะทำบุญ"

– ขณะที่ใส่บาตรนั้น อย่าชวนพระสนทนา อย่าถามพระ เช่น ถามว่า ท่านชอบฉันอาหารอย่างนี้ไหม ท่านต้องการเพิ่มอีกไหม ? เป็นต้น เพราะมีคำพังเพยอยู่ว่า "ตักบาตรอย่าถามพระ"

– เมื่อใส่ข้าวสุกและกับข้าวเสร็จแล้ว ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียนจะถวายด้วย ผู้ที่ใส่บาตรนั้น ถ้าเป็นชาย นิยมส่งดอกไม้ธูปเทียนถวายกับมือพระ ถ้าเป็นหญิง นิยมรอให้พระท่านเปิดฝาบาตรแล้ว วางดอกไม้ธูปเทียนถวายบนฝาบาตร

– เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้ว ถ้ามีโต๊ะรองอาหาร หรือมีรถยนต์จอดอยู่ด้วย นิยมวางขันไว้ที่โต๊ะรอง หรือบนรถยนต์นั้น ยืนตรงน้อมตัวลงยกมือไหว้พระสงฆ์

– ถ้ายืนใส่บาตรกลางทาง นิยมนั่งกระหย่งแล้ววางขันข้าวไว้ข้างตัว ยกมือไหว้พระสงฆ์ พร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานว่า

นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง สังโฆ เม สะระณัง วะรัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โสตถิ เม โหตุ สัพพะทา ฯ (สรณะอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดี จงมีแก่ข้าพเจ้า ในกาลทุกเมื่อ เทอญ)

– แม้การใส่บาตรพระรูปต่อ ๆ ไป ก็นิยมปฏิบัติในการใส่บาตรและการแสดงความเคารพด้วยการไหว้ ดังกล่าวแล้วทุกครั้งตลอดไปจนกว่าจะใส่บาตรเสร็จ

การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล

– หลังจากการใส่บาตรแล้ว เมื่อกลับไปถึงบ้านนิยมกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษเป็นต้น โดยกล่าวคำกรวดน้ำแบบย่อ ว่าดังนี้:–

" **อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย** "

ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงมีความสุข ฯ

การทำบุญใส่บาตรวันเกิด

– ชาวพุทธส่วนมาก นิยมทำบุญด้วยการใส่บาตรประจำวันเกิดทุกสัปดาห์ เช่น คนเกิดวันอาทิตย์ ก็นิยมใส่บาตรทุกวันอาทิตย์เป็นต้นบ้าง นิยมทำบุญด้วยการใส่บาตรเมื่อถึงวันเกิดรอบปีบ้าง

– การทำบุญใส่บาตรประจำวันเกิดนี้ นิยมใส่บาตรพระเท่าอายุ หรือ เกินกว่าอายุ ๑ รูป เช่น คนอายุ ๒๕ ปี ก็นิยมใส่บาตรพระ ๒๕ รูปบ้าง ๒๖ รูปบ้าง เป็นต้น

– การทำบุญใส่บาตรประจำวันเกิดนี้ เพื่อเป็นการสร้างสมอบรมบุญวาสนาบารมีอันจะเป็นปุพเพกตปุญญตาดังกล่าวแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเพื่อเป็นการเพิ่มเติมบุญกุศลอันเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น เปรียบเสมือนการเติมน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่ดวงประทีป เพื่อให้ดวงประทีปไม่ดับ และลุกโพลงขึ้นมีแสงสว่างไสวสืบต่อไปได้นาน ฉันใด การทำบุญใส่บาตรประจำวันเกิดนี้ ก็เพื่อเพิ่มเติมบุญกุศล คือ น้ำมันหล่อเลี้ยงชีวิต เพื่อให้ชีวิตของตนไม่ดับลง และให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้นาน ฉันนั้น

– ส่วนวิธีการปฏิบัติในการใส่บาตรทุกประการ มีนัยดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นแหละ

การทำบุญใส่บาตรสะเดาะเคราะห์

– การทำบุญใส่บาตรสะเดาะเคราะห์นี้ เป็นความนิยมตามลัทธิไสยศาสตร์ ซึ่งคำนวณอายุของคนเราตามทักษาพยากรณ์ไว้โดยย่อ ดังนี้:–

กำลังพระนพเคราะห์

– พระอาทิตย์ มีกำลัง ๖ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๖ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระอาทิตย์

– พระจันทร์ มีกำลัง ๑๕ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๑๕ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระจันทร์

– พระอังคาร มีกำลัง ๘ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๘ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระอังคาร

– พระพุทธ มีกำลัง ๑๗ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๑๗ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระพุธ

– พระราหู มีกำลัง ๑๒ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๑๒ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระราหู

– พระพฤหัสบดี มีกำลัง ๑๙ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๑๙ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระพฤหัสบดี

– พระศุกร์ มีกำลัง ๒๑ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๒๑ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระศุกร์

– พระเสาร์ มีกำลัง ๑๐ เสวยอายุผู้ใด ผู้นั้นนิยมทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ ๑๐ รูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระเสาร์

กำหนดเวลาพระนพเคราะห์เสวยอายุ

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันอาทิตย์

พระอาทิตย์	เสวยอายุ	๖	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง	อายุ	๖	ปี
พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๗	,,	,,		๒๑	,,
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๒๒	,,	,,		๒๙	,,
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๓๐	,,	,,		๔๖	,,
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๔๗	,,	,,		๕๖	,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๕๗	,,	,,		๗๕	,,
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๗๖	,,	,,		๘๗	,,
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๘๘	,,	,,		๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันจันทร์

พระจันทร์	เสวยอายุ	๑๕	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง	อายุ	๑๕	ปี
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๑๖	,,	,,		๒๓	,,
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๒๔	,,	,,		๔๐	,,
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๔๑	,,	,,		๕๐	,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๕๑	,,	,,		๖๙	,,
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๗๐	,,	,,		๘๑	,,
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๘๒	,,	,,		๑๐๒	,,
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๑๐๓	,,	,,		๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันอังคาร

พระอังคาร	เสวยอายุ	๘	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง	อายุ	๘	ปี
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๙	,,	,,		๒๕	,,
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๒๖	,,	,,		๓๕	,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๓๖	,,	,,		๕๔	,,
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๕๕	,,	,,		๖๖	,,
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๖๗	,,	,,		๘๗	,,
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๘๘	,,	,,		๙๓	,,
พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๙๔	,,	,,		๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันพุธ (กลางวัน)

พระพุธ	เสวยอายุ	๑๗	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง	อายุ	๑๗	ปี
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๑๘	,,	,,		๒๗	,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๒๘	,,	,,		๔๖	,,
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๔๗	,,	,,		๕๘	,,
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๕๙	,,	,,		๗๙	,,
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๘๐	,,	,,		๘๕	,,
พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๘๖	,,	,,		๑๐๐	,,
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๑๐๑	,,	,,		๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันพุธ (กลางคืน)

พระราหู	เสวยอายุ	๑๒	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง	อายุ	๑๒	ปี
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๑๓	,,	,,		๓๓	,,
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๓๔	,,	,,		๓๙	,,

พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๔๐	,,	,,	๕๔	,,
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๕๕	,,	,,	๖๒	,,
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๖๓	,,	,,	๗๙	,,
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๘๐	,,	,,	๘๙	,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๙๐	,,	,,	๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันพฤหัสบดี

พระพฤหัสบดี	เสวยอายุ	๑๙	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง อายุ	๑๙	ปี
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๒๐	,,	,,	๓๑	,,
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๓๒	,,	,,	๕๒	,,
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๕๓	,,	,,	๕๘	,,
พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๕๙	,,	,,	๗๓	,,
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๗๔	,,	,,	๘๑	,,
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๘๒	,,	,,	๙๘	,,
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๙๙	,,	,,	๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันศุกร์

พระศุกร์	เสวยอายุ	๒๑	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง อายุ	๒๑	ปี
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๒๒	,,	,,	๒๗	,,
พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๒๘	,,	,,	๔๒	,,
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๔๓	,,	,,	๕๐	,,
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๕๑	,,	,,	๖๗	,,
พระเสาร์	,,	๑๐	,,	,,	๖๘	,,	,,	๗๗	,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๗๘	,,	,,	๙๖	,,
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๙๗	,,	,,	๑๐๘	,,

พระเคราะห์เสวยอายุคนเกิดวันเสาร์

พระเสาร์	เสวยอายุ	๑๐	ปี	ตั้งแต่อายุ	๑	ปี	ถึง	อายุ	๑๐	ปี
พระพฤหัสบดี	,,	๑๙	,,	,,	๑๑	,,		,,	๒๙	,,
พระราหู	,,	๑๒	,,	,,	๓๐	,,		,,	๔๑	,,
พระศุกร์	,,	๒๑	,,	,,	๔๒	,,		,,	๖๒	,,
พระอาทิตย์	,,	๖	,,	,,	๖๓	,,		,,	๖๘	,,
พระจันทร์	,,	๑๕	,,	,,	๖๙	,,		,,	๘๓	,,
พระอังคาร	,,	๘	,,	,,	๘๔	,,		,,	๙๑	,,
พระพุธ	,,	๑๗	,,	,,	๙๒	,,		,,	๑๐๘	,,

กำหนดเวลาพระเคราะห์เข้าแทรกเสวยอายุ

พระอาทิตย์เสวยอายุ ๖ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระอาทิตย์	เสวยอายุเอง ๔	เดือน			ถึงอายุ			๔	เดือน		
พระจันทร์	เข้าแทรก ๑๑	,,			,,	๑	ปี	๓	,,		
พระอังคาร	,, ๕	,,	๑๐	วัน	,,	๑	,,	๘	,,	๑๐	วัน
พระพุธ	,, ๑๑	,,	๑๐	,,	,,	๒	,,	๗	,,	๒๐	วัน
พระเสาร์	,, ๖	,,	๒๐	,,	,,	๓	,,	๒	,,	๑๐	วัน
พระพฤหัสบดี	,, ๑ ปี		๒๐	,,	,,	๔	,,	๓	,,		
พระราหู	,, ๑ ,, ๘	,,			,,	๕	,,	๑๑	,,		
พระศุกร์	,, ๑	,,			,,	๖	ปี				

พระจันทร์เสวยอายุ ๑๕ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระจันทร์	เสวยอายุเอง	๒	ปี		เดือน			ถึงอายุ	๒	ปี	๑	เดือน	
พระอังคาร	เข้าแทรก	๑	,,	๑	,,			,,	๓	,,	๒	,,	
พระพุธ	,,	๒	,,	๔	,,	๑๐	วัน	,,	๕	,,	๖ ..	๑๐	วัน

พระเสาร์	,,	๑ ,,	๔ ,,	๒๐ วัน	,, ๖ ,,	๑๑ ,,	
พระพฤหัสบดี	,,	๒ ,,	๗ ,,	๑๐	,, ๙ ,,	๖ ,,	๑๐ ,,
พระราหู	,,	๑ ,,	๘ ,,		,, ๑๑ ,,	๒ ,,	๑๐ ,,
พระศุกร์	,,	๒ ,,	๑๑ ,,		,, ๑๔ ,,	๑ ,,	๑๐ ,,
พระอาทิตย์	,,	,,	๑๐ ,,	๒๐	,, ๑๕ ปี		

พระอังคารเสวยอายุ ๘ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระอังคาร	เสวยอายุเอง		๗ เดือน	๓ วัน	ถึงอายุ	๗ เดือน	๓ วัน
พระพุธ	เข้าแทรก	๑ ปี	๓ ,,	๕ ,,	,, ๑ ปี	๑๐ ,,	๘ ,,
พระเสาร์	,,		๘ ,,	๒๖ ,,	,, ๒ ,,	๗ ,,	๔ ,,
พระพฤหัสบดี	,,	๑ ,,	๔ ,,	๒๖ ,,	,, ๔ ,,		
พระราหู	,,		๑๐ ,,	๒๐ ,,	,, ๔ ,,	๑๐ ,,	๒๐ ,,
พระศุกร์	,,	๑ ,,	๑ ,,	๒๐ ,,	,, ๖ ,,	,,	๑๐ ,,
พระอาทิตย์	,,		๕ ,,	๑๐ ,,	,, ๖ ,,	๕ ,,	๒๐ ,,
พระจันทร์	,,		๖ ,,	๑๐ ,,	,, ๘ ปี		

พระพุธเสวยอายุ ๑๗ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระพุธ	เสวยอายุเอง	๒ ปี	๘ เดือน	๘ วัน	ถึงอายุ ๒ ปี	๘ เดือน	๘ วัน
พระเสาร์	เข้าแทรก	๑ ,,	๖ ,,	๒๖ ,,	,, ๔ ,,	๓ ,,	๔ ,,
พระพฤหัสบดี	,,	๒ ,,	๑๑ ,,	๒๖ ,,	,, ๗ ,,	๓ ,,	
พระราหู	,,	๑ ,,	๑๐ ,,	๒๐ ,,	,, ๙ ,,	๑ ,,	๒๐ ,,
พระศุกร์	,,	๓ ,,	๓ ,,	๒๐ ,,	,, ๑๒ ,,	๕ ,,	๑๐ ,,
พระอาทิตย์	,,	,,	๑๑ ,,	๑๐ ,,	,, ๑๓ ,,	๔ ,,	๒๐ ,,
พระจันทร์	,,	๒ ,,	๔ ,,	๑๐ ,,	,, ๑๕ ,,	๙ ,,	
พระอังคาร	,,	๑ ,,	๓ ,,	,,	,, ๑๗ ปี		

พระเสาร์เสวยอายุ ๑๐ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระเสาร์	เสวยอายุเอง		๑๑ เดือน	๔ วัน	ถึงอายุ		๑๑ เดือน	๔ วัน	
พระพฤหัสบดี	เข้าแทรก	๑ ปี	๙ ,,	๑๐ วัน	,,	๒ ปี	๘ ,,	๑๔ ,,	
พระราหู	,,	๑ ,,	๑ ,,	๑๐ ,,	,,	๓ ,,	๙ ,,	๒๔ ,,	
พระศุกร์	,,	๑ ,,	๑๑ ,,	๒๐ ,,	,,	๕ ,,	๙ ,,	๑๔ ,,	
พระอาทิตย์	,,		๖ ,,	๒๐ ,,	,,	๖ ,,	๔ ,,	๔ ,,	
พระจันทร์	,,	๑ ,,	๔ ,,	๒๖ ,,	,,	๗ ,,	๙ ,,		
พระอังคาร	,,		๘ ,,	๓ ,,	,,	๘ ,,	๕ ,,	๓ ,,	
พระพุธ	,,	๑ ,,	๖ ,,	๒๗ ,,	,,	๑๐ ,,			

พระพฤหัสบดีเสวยอายุ ๑๙ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระพฤหัสบดี								
เสวยอายุเอง		๓ ปี	๔ เดือน	๔ วัน	ถึงอายุ	๓ ปี	๔ เดือน	๔ วัน
พระราหู	เข้าแทรก	๒ ,,	๑ ,,	๑๐ ,,	,,	๕ ,,	๕ ,,	๑๔ ,,
พระศุกร์	,,	๓ ,,	๘ ,,	๑๐ ,,	,,	๙ ,,	๑ ,,	๒๔ ,,
พระอาทิตย์	,,	๑ ,,	๑ ,,	๒๐ ,,	,,	๑๐ ,,	๓ ,,	๑๔ ,,
พระจันทร์	,,	๒ ,,	๗ ,,	๒๐ ,,	,,	๑๒ ,,	๑๑ ,,	๔ ,,
พระอังคาร	,,	๑ ,,	๔ ,,	๒๖ ,,	,,	๑๔ ,,	๔ ,,	
พระพุธ	,,	๒ ,,	๑๐ ,,	๒๖ ,,	,,	๑๗ ,,	๒ ,,	๒๖ ,,
พระเสาร์	,,	๑ ,,	๙ ,,	๔ ,,	,,	๑๙ ,,		

พระราหูเสวยอายุ ๑๒ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระราหูเสวยอายุเอง	๑ ปี	๔ เดือน		ถึงอายุ	๑ ปี	๔ เดือน		
พระศุกร์ เข้าแทรก	๒ ,,	๓ ,,		,,	๓ ,,	๗ ,,		
พระอาทิตย์ ,,		๘ ,,		,,	๔ ,,	๓ ,,		
พระจันทร์ ,,	๑ ,,	๖ ,,		,,	๕ ,,	๙ ,,		
พระอังคาร ,,		๙ ,,	๒๐ วัน	,,	๖ ,,	๖ ,,	๒๐ วัน	
พระพุธ ,,	๑ ,,	๗ ,,	๒๐ ,,	,,	๘ ,,	๒ ,,	๑๐ ,,	
พระเสาร์ ,,	๑ ,,	๘ ,,	๑๐ ,,	,,	๙ ,,	๑๐ ,,	๒๐ ,,	
พระพฤหัสบดี ,,	๒ ,,	๑ ,,	๑๐ ,,	,,	๑๒ ปี			

พระศุกร์เสวยอายุ ๒๑ ปี มีพระเคราะห์อื่นเข้าแทรก ดังนี้

พระศุกร์เสวยอายุเอง	๔ ปี	๑ เดือน		ถึงอายุ	๔ ปี	๑ เดือน	
พระอาทิตย์ เข้าแทรก	๑ ,,	๒ ,,		,,	๕ ,,	๓ ,,	
พระจันทร์ ,,	๒ ,,	๑๑ ,,		,,	๘ ,,	๒ ,,	
พระอังคาร ,,	๑ ,,	๖ ,,	๒๐ วัน	,,	๙ ,,	๘ ,,	๒๐ วัน
พระพุธ ,,	๓ ,,	๓ ,,	๒๐ ,,	,,	๑๓ ,,		๑๐ ,,
พระเสาร์ ,,	๑ ,,	๑๑ ,,	๑๐ ,,	,,	๑๔ ,,	๑๑ ,,	๒๐ ,,
พระพฤหัสบดี ,,	๓ ,,	๘ ,,	๑๐ ,,	,,	๑๘ ,,	๘ ,,	
พระราหู ,,	๒ ,,	๔ ,,		,,	๒๑ ปี		

การทำบุญใส่บาตรครบรอบปีแต่งงาน

– การทำบุญใส่บาตรครบรอบปีวันแต่งงานนี้ นิยมจัดทำพร้อมกันทั้งสามีและภรรยา คือ ไปทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ร่วมกันเช่นเดียวกับวันแต่งงาน เพื่อเป็นการฉลองวันแต่งงาน อันจะเป็นเหตุให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แตกแยกกัน และเพื่อเป็นการเสริมสร้างบุญกุศลให้มีมากขึ้น อันจะเป็นเหตุให้การอยู่ร่วมกัน มีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเป็นเหตุให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากความทุกข์เดือดร้อนในการครองเรือนอีกด้วย

การทำบุญใส่บาตรครบรอบปีถึงมรณกรรมของบรรพบุรุษ

– การทำบุญใส่บาตรครบรอบปีถึงมรณกรรมของบรรพบุรุษ เช่น วันถึงแก่กรรมของ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ เป็นต้น เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้วนั้น ชาวพุทธนิยมจัดทำเป็นประเพณีสืบต่อกันมา เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณและอุปการะคุณของตน ๆ

– เพราะความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณและอุปการะคุณแก่ตนนั้น ย่อมจะเป็นเหตุให้เกิดผลดี เป็นความสุขความเจริญรุ่งเรืองแก่บุคคลผู้กระทำนั้นเอง เป็นเครื่องตอบสนอง

การทำบุญใส่บาตรคราวเทศกาล

– การทำบุญใส่บาตรคราวเทศกาลนี้ ได้แก่ การทำบุญใส่บาตรวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันสารท วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เหล่านี้

– การทำบุญใส่บาตรคราวเทศกาลนี้ ชาวพุทธนิยมถือกันเป็นประเพณีสืบมาว่า เป็นการทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณและอุปการะคุณแก่ตน เป็นการทำบุญเพื่อขอพรจากบรรพบุรุษ เพื่อให้ตนเกิดความสุขความเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ระเบียบปฏิการรักษามารยาทในสังคม

ระเบียบปฏิบัติการนั่งพับเพียบ

อิริยาบถการนั่งพับเพียบ

– การนั่งพับเพียบเป็นกิริยาอาการนั่งที่นิยมกันในหมู่ชาวพุทธว่า เป็นกิริยาอาการที่สุภาพ เรียบร้อย สวยงาม น่าดู น่าชม เหมาะสมแก่มารยาทของชาวไทย ที่ละเมียดละไมน่ารัก ซึ่งชาวพุทธเรานิยมปฏิบัติกันสืบมาแต่โบราณกาล จนกระทั่งทุกวันนี้

– การนั่งพับเพียบนี้ ชาวพุทธนิยมปฏิบัติจนมีความเคยชิน จึงทำได้เรียบร้อยน่าดู ซึ่งเป็นอิริยาบถที่ชาวต่างชาติ ต่างศาสนากระทำตามได้ยาก แม้จะทำตามได้บ้าง ก็ไม่เรียบร้อย ไม่น่าดู มักจะขวางนัยน์ตาของผู้ได้ประสบพบเห็น

– การนั่งพับเพียบนี้ ชาวไทยเรานิยมใช้ปฏิบัติเป็นประจำทั้งทางโลก และทางธรรม ในขณะที่เข้าร่วมประชุม ณ สถานที่ซึ่งต้องนั่งอยู่กับพื้น

วิธีการนั่งพับเพียบ

– วิธีการนั่งพับเพียบนั้น นิยมนั่งพับขาทั้งสองราบลงกับพื้น หันปลายเท้าไปด้านหลัง จะพบขาทั้งสองไปทางซ้าย หรือ พับไปทางขวา ก็ได้ ตามถนัด

– ถ้าผู้นั่งพับขาราบไปทางขวา ก็นิยมหงายฝ่าเท้าซ้ายขึ้น วางขาขวาทับลงบนฝ่าเท้าซ้าย ปลายเท้าขวาหันไปทางด้านหลัง ระวังอย่าให้นิ้วเท้าซ้ายเกินหัวเข่าขวาออกมาข้างหน้า

– ถ้าผู้นั่งพับขาราบไปทางซ้าย ก็นิยมหงายฝ่าเท้าขวาขึ้น วางขาซ้ายทับลงบนฝ่าเท้าขวา ปลายเท้าซ้ายหันไปทางด้านหลัง ระวังอย่าให้นิ้วเท้าขวาเกินหัวเข่าซ้ายออกมาข้างหน้า

– การนั่งพับเพียบนี้ นิยมนั่งตัวตรง อย่าให้เอียงซ้าย หรือ เอียงขวา อย่าให้เอนไปข้างหน้า หรือ เอนไปข้างหลัง มือทั้งสองประสานกันวางไว้ที่หน้าตัก หรือ ที่ขาพับ

– ถ้านั่งพับเพียบพับขาราบไปทางขวา ก็นิยมวางมือทั้งสองประสานกันวางไว้บนขาพับข้างซ้าย

– ถ้านั่งพับเพียบพับขาราบไปทางซ้าย ก็นิยมวางมือทั้งสองประสานกันวางไว้บนขาพับข้างขวา

– กิริยาอาการที่วางมือประสานกันนั้น นิยมวางมือซ้ายหงายขึ้น วางมือขวาทับลงบนมือซ้ายก็ได้ หรือ วางมือซ้ายคว่ำลง วางมือขวาทับลงบนหลังมือซ้ายก็ได้

– กิริยาอาการที่วางมือประสานกันนั้น นิยมวางพักอย่างสบาย ไม่จับกันจนแน่น ไม่เกร็ง ไม่ใช้ลำแขนเป็นเครื่องค้ำยันลำตัว

– การนั่งพับเพียบนี้ สำหรับสุภาพบุรุษ นิยมนั่งแยกหัวเข่าทั้งสองออกห่างกันพอสมควร ประมาณ ๑ คืบ ขณะนั่งอยู่ต่อหน้าผู้ใหญ่ สำหรับสุภาพสตรี นิยมนั่งให้หัวเข่าทั้งสองแนบชิดกัน ไม่นิยมนั่งแยกหัวเข่าทั้งสองออกห่างจากกัน

– การนั่งพับเพียบนี้ นิยมไม่หันปลายเท้าไปทางปูชนียวัตถุ หรือ ปูชนียบุคคล เพราะการทำเช่นนั้นถือกันว่าเป็นกิริยาอาการแสดงความไม่เคารพ

วิธีการนั่งพับเพียบได้นาน

– การนั่งพับเพียบได้นานนั้น นิยมนั่งแยกหัวเข่าให้ห่างออกจากกัน ขนาดฝ่าเท้าข้างหนึ่งจรดกับหัวเข่าอีกข้างหนึ่ง อย่าให้ขาทับฝ่าเท้า การนั่งพับเพียบแบบนี้ นิยมเฉพาะผู้ใหญ่ หรือ นิยมเฉพาะในพิธีที่จะต้องนั่งเป็นเวลานาน ๆ เช่น นั่งฟังพระเทศน์ นั่งฟังพระเจริญพระพุทธมนต์เป็นต้น

– การนั่งพับเพียบแบบนี้ ไม่นิยมนั่งต่อหน้าผู้ใหญ่ เพราะแสดงกิริยาอาการองอาจผึ่งผายมากเกินไป และไม่นิยมนั่งสำหรับสุภาพสตรี เพราะเป็นกิริยาอาการไม่สุภาพ ไม่น่าดู ไม่เหมาะสมกับสตรีเพศ

วิธีการเปลี่ยนนั่งพับเพียบ

– เมื่อนั่งพับเพียบอยู่ข้างเดียวเป็นเวลานาน ๆ มักเกิดมีอาการปวดเมื่อย ถ้าต้องการจะผลัดเปลี่ยนการนั่งพับเพียบไปอีกข้างหนึ่ง นิยมปฏิบัติดังนี้ :–

– ใช้มือทั้งสองยันที่หัวเข่าทั้งสอง หรือยันที่พื้นข้างตัว หรือยันที่พื้นข้างหน้า (วิธีนี้เหมาะสำหรับคนเจ้าเนื้อ ป้องกันไม่ให้หัวคะมำได้เป็นอย่างดี) แล้วกระหย่งตัว

ขึ้น พร้อมกับพลิกเปลี่ยนเท้าพับไปอีกข้างหนึ่ง โดยพลิกเท้าผลัดเปลี่ยนกันอยู่ด้านหลัง ไม่นิยมยกเท้ามาผลัดเปลี่ยนกันข้างหน้า เพราะเป็นกิริยาอาการที่ไม่สุภาพ

ระเบียบปฏิบัติการประนมมือ

การประนมมือ

– การประณมมือ มาจากคำว่า "อัญชลีกรรม" คือ การกระพุ่มมือทั้งสองประณม โดยให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิยมใช้แสดงความเคารพพระรัตนตรัยในเวลาฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ฟังพระสวดพระอภิธรรม และฟังพระธรรมเทศนา เป็นต้น

วิธีการประนมมือ

– การประณมมือ นิยมปฏิบัติอย่างนี้ คือ ยกมือทั้งสองขึ้นประกบกัน ตั้งเป็นกระพุ่มมือประณมไว้ระหว่างอก ให้ปลายมือตั้งขึ้นข้างบน นิ้วมือทั้งสองข้างทุกนิ้วแนบชิดสนิทกัน อย่าให้เหลื่อมล้ำกัน อย่าให้กางห่างออกจากกัน ข้อศอกทั้งสองแนบชิดกับชายโครง

– การประณมมือนี้ ถ้านิ้วมือกางห่างออกจากกัน ถือกันว่า เป็นกิริยาอาการที่แสดงออกให้ทราบถึงนิสัยของผู้นั้นว่าเป็นคนมือห่าง ตีนห่าง เป็นคนสุรุ่ยสุร่าย เป็นลักษณะของคนหยาบ คนมักง่าย คนยากจน

– การประนมมือนี้ เป็นกิริยาอาการที่แสดงความเคารพพระรัตนตรัย จึงนิยมทำด้วยความเรียบร้อย ทำด้วยความตั้งใจเคารพอ่อนน้อม ไม่นิยมปล่อยให้นิ้วมืองอหงิกเป็นแง่งขิง แง่งข่า นิยมตั้งกระพุ่มมือไว้ระหว่างอก ไม่ยกให้สูงขึ้นไปจรดคาง หรือจรดปาก ไม่ปล่อยปลายมือให้ตกต่ำลงมาวางอยู่ที่พุง หรือ วางไว้ที่หน้าตัก หรือ วางไว้ที่หัวเข่า เป็นต้น

ระเบียบปฏิบัติการไหว้

การไหว้

– การไหว้ มาจากคำว่า "นมัสการ" คือ การยกกระพุ่มมือที่ประณมขึ้นจรดหน้าผาก พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพอย่างอ่อนน้อม นิยมใช้ทั้งทางคดีโลก และทางคดีธรรม

วิธีการไหว้พระรัตนตรัย

– การไหว้พระรัตนตรัย คือ การไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และปูชนียวัตถุปูชนียสถานที่นับเนื่องกับพระรัตนตรัย เช่น ต้นโพธิ์ พระเจดีย์ เป็นต้น ในขณะที่ผู้นั้นนั่งเก้าอี้ หรือ ยืนอยู่ นิยมแสดงความเคารพด้วยการยกมือไหว้ มีวิธีปฏิบัติอย่างนี้ คือ :–

– ยกมือที่ประณมขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว ให้ปลายนิ้วชี้จรดหน้าผาก ทำเพียงครั้งเดียว แล้วลดมือลงตามเดิม เป็นเสร็จพิธีไหว้

วิธีการไหว้บุคคลและไหว้ศพ

– การแสดงความเคารพ ด้วยการไหว้ซึ่งกันและกันของคนไทยเราชาวพุทธนั้นนิยมปฏิบัติกันสืบมาว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามประจำชาติตลอดมาช้านาน

– การไหว้ซึ่งกันและกันนั้น มีนิยมปฏิบัติเพื่อความเหมาะสมแก่ชั้นและวัยของบุคคลนั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๓ แบบ คือ :–

๑. การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสมากกว่า และไหว้ศพ

๒. การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสเสมอกัน

๓. การรับไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสน้อยกว่า

การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสมากกว่าและไหว้ศพ

– การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสมากกว่า และไหว้ศพนั้น สำหรับผู้น้อยปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากกว่าผู้ไหว้ โดยชาติวุฒิ คือ มีชาติกำเนิดสูงกว่า โดยคุณวุฒิ คือ มีคุณธรรมความดี ได้รับยกย่องให้เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงกว่า โดยวัยวุฒิ คือ ท่านผู้มีอายุแก่กว่าตน

– การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสมากกว่าตนนี้ นิยมยกกระพุ่มมือขึ้นไหว้ให้ปลายนิ้วชี้อยู่ระหว่างคิ้ว นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่บนดั้งจมูก พร้อมกับก้มศีรษะ และน้อมตัวลงพองาม สายตามองดูท่าน ด้วยความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตน แม้การไหว้ศพก็นิยมปฏิบัติเช่นเดียวกันอย่างนี้

การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสเสมอกัน

– การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสเสมอกันนั้น สำหรับผู้มีวัยรุ่นราวคราวเดียวกัน แสดงความเคารพด้วยการไหว้ และการรับไหว้ต่อกัน

– การไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสเสมอกันนี้ นิยมยกกระพุ่มมือขึ้นไหว้ ให้ปลายนิ้วชี้อยู่ที่ดั้งจมูก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ที่คาง ก้มศีรษะลงเล็กน้อย สายตามองดูกันและกันด้วยความหวังดีปรารถนาดีต่อกัน

การรับไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสน้อยกว่า

– การรับไหว้บุคคลผู้มีอาวุโสน้อยกว่านั้น สำหรับผู้ใหญ่รับไหว้ผู้น้อย นิยมยกกระพุ่มมือขึ้นประณมอยู่ระหว่างอก หรือ ที่หน้าให้ปลายนิ้วชี้อยู่ที่ดั้งจมูก ปลายนิ้วหัวแม่มืออยู่ที่คาง สายตามองดูผู้ไหว้ด้วยความเมตตาปรานี

ระเบียบปฏิบัติการนั่งคุกเข่า

การนั่งคุกเข่า

– การนั่งคุกเข่า คือ การนั่งกระหย่งตัวขึ้น เป็นกิริยาอาการนั่งเตรียมตัวเพื่อจะกราบพระรัตนตรัย แบบเบญจางคประดิษฐ์

วิธีการนั่งคุกเข่าสำหรับชาย

– การนั่งคุกเข่าเตรียมตัวกราบพระรัตนตรัยสำหรับชายนั้น นิยมนั่งคุกเข่าตั้งปลายเท้าทั้งสองยันพื้น ให้นิ้วเท้าพับลงราบกับพื้น เท้าทั้งคู่แนบชิดสนิทกัน นั่งทับลงบนส้นเท้าทั้งคู่ แยกหัวเข่าทั้งสองออกห่างกันประมาณ ๑ คืบ อวัยวะที่ยันพื้นจะได้ฉากเป็นรูปสามเส้า เพื่อป้องกันมิให้ล้มได้ง่าย มือทั้งสองวางทอดราบไว้ที่เหนือหัวเข่าทั้งสอง ให้นิ้วมือทั้งห้าแนบชิดสนิทกัน วางมืออย่างสบาย ไม่มีอาการเกร็ง

วิธีการนั่งคุกเข่าสำหรับหญิง

– การนั่งคุกเข่าเตรียมตัวกราบพระรัตนตรัยสำหรับหญิงนั้น นิยมนั่งคุกเข่าราบเหยียดหลังเท้าทั้งคู่ให้ราบกับพื้นไปทางด้านหลัง ให้ฝ่าเท้าทั้งสองแนบชิดชนิทกัน หรือให้ปลายเท้าทั้งสองทับกันเล็กน้อยก็ได้ นั่งทับลงบนฝ่าเท้าทั้งสอง ให้หัวเข่าทั้งสองแนบชิดกัน มือทั้งสองวางทอดราบไว้ที่หัวเข่าทั้งสอง ให้นิ้วมือทั้งห้าแนบชิดสนิทกัน วางมืออย่างสบาย ไม่มีอาการเกร็ง

ระเบียบปฏิบัติการกราบ

การกราบ

– การกราบ มาจากคำว่า "อภิวาท" คือ การหมอบลงที่พื้นพร้อมกับกระพุ่มมือ หรือ พร้อมกับการประณมมือ เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างสูงสุด ในบรรดากิริยาอาการแสดงความเคารพทั้งหลายทั้งในทางคดีโลก และในทางคดีธรรม

วิธีการกราบพระรัตนตรัย

– การกราบพระรัตนตรัย คือ กราบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และปูชนียสถานที่นับเนื่องกับพระรัตนตรัยทุกอย่าง นิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ คือ การกราบด้วยการตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ ๕ (คือ หัวเข่า ๒ ฝ่ามือ ๒ และหน้าผาก ๑) ให้จรดลงแนบกับพื้นซึ่งมีจังหวะปฏิบัติ ๓ จังหวะ คือ:–

จังหวะที่ ๑ ยกมือขึ้นประณมอยู่ระหว่างอก

จังหวะที่ ๒ ยกมือประณมขึ้นจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดหน้าผาก

จังหวะที่ ๓ หมอบลงให้หน้าผากจรดพื้น ฝ่ามือทั้งสองแบราบลงแนบกับพื้น แล้วลุกขึ้นนั่ง ตั้งตัวตรงประณมมือยกขึ้นผ่านจังหวะที่ ๑–๒–๓ ไปตามลำดับปฏิบัติเช่นนี้จนครบ ๓ ครั้ง ทุกคราวที่กราบพระรัตนตรัย

วิธีการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับชาย

– การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับชายนั้นนิยมนั่งคุกเข่า (แบบชาย) ประณมมือยกขึ้นผ่านจังหวะที่ ๑–๒–๓ ไปตามลำดับดังกล่าวแล้ว แต่ขณะที่หมอบลงกับพื้นนั้น นิยมให้ข้อศอกทั้งสองต่อกับหัวเข่าทั้งสอง นิ้วมือทั้งห้าแนบชิดสนิทกัน วางฝ่ามือทั้งสองลงราบกับพื้นให้มือทั้งสองแยกออกห่างกันประมาณ ๔ นิ้ว ก้มศีรษะลงให้หน้าผากจรดกับพื้นในระหว่างมือทั้งสอง แล้วลุกขึ้นนั่งตั้งตัวตรง ยกมือประณมขึ้นผ่านจังหวะที่ ๑–๒–๓ ไปตามลำดับ อย่าหยุดชะงักเป็นระยะ ๆ จะดูไม่งามปฏิบัติเช่นนี้จนครบ ๓ ครั้ง เมื่อครบ ๓ ครั้งแล้ว นิยมยกมือขึ้นจบอยู่ในระหว่างคิ้วอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีการกราบ

วิธีการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับหญิง

– การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับหญิงนั้น ก็นิยมปฏิบัติเช่นเดียวกับชาย ต่างกันแต่ขณะที่หมอบลงกับพื้นเท่านั้น คือ นิยมให้ข้อศอกทั้งสองอยู่ข้างตัวแนบชิดกับขาพับทั้งสอง ไม่นิยมให้ข้อศอกทั้งสองต่อกับหัวเข่าแบบชาย ส่วนวิธีปฏิบัตินอกจากนี้เหมือนกัน

– ขณะที่หมอบกราบนั้น ทั้งชายและหญิง นิยมไม่ให้ก้นโด่งขึ้น จะดูไม่งาม

– ขณะที่ยกประณมมือจากจังหวะที่ ๑ คือ จากระหว่างอก ขึ้นสู่จังหวะที่ ๒ คือ ระหว่างคิ้วนั้น นิยมก้มศีรษะลงมารับกัน แล้วหมอบลงสู่พื้น โดยแยกมือที่ประณมออกจากกัน นำมือขวาลดลงก่อน มือซ้ายลดลงตามระยะไล่เลี่ยกันลงไป

วิธีการกราบบุคคลและกราบศพ

– การกราบบุคคลและกราบศพนั้น นิยมกราบเหมือนกัน ด้วยวิธีกระพุ่มมือกราบไม่แบมือราบกับพื้นเหมือนกราบพระรัตนตรัย และนิยมกราบเพียงครั้งเดียวไม่กราบ ๓ ครั้งเหมือนกราบพระรัตนตรัย มีวิธีการปฏิบัติดังนี้:–

– นั่งพับเพียบแบบเก็บเท้า พับขาราบไปทางซ้ายตะแคงตัวข้างขวาไปทางบุคคล หรือ ศพ ที่จะกราบนั้น

– หมอบลงกับพื้น พร้อมกับวางแขนขวาลงราบกับพื้นตลอดครึ่งแขน จากข้อศอกถึงมือ ตั้งสันมือขึ้น วางแขนซ้ายลงคู่กับแขนขวา มือทั้งสองแนบชิดแบบประณมมือ ให้ศอกขวาอยู่ข้างตัว ศอกซ้ายต่อกับหัวเข่าขวา

– ก้มศีรษะลงให้หน้าผากจรดสันมือ ปลายนิ้วชี้อยู่ระหว่างคิ้ว แล้วลุกขึ้นนั่งพับเพียบตามปรกติ เป็นเสร็จพิธีกราบบุคคล หรือ กราบศพ

– ส่วนการกราบพ่อและแม่ ในพิธีการทางพระพุทธศาสนา เช่น การกราบพ่อแม่ก่อนรับผ้าไตรเข้าขอบรรพชาอุปสมบทเป็นต้น นิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์และกราบ ๓ ครั้ง เหมือนกราบพระรัตนตรัย เพราะถือกันว่า พ่อและแม่นั้นเท่ากับเป็นพระอรหันต์ของลูกในฐานะที่พระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมมีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์โดยส่วนเดียว ฉันใด พ่อและแม่ทั้งหลายก็มีเมตตากรุณาต่อลูก ๆ ของตนโดยส่วนเดียว ฉันนั้น

ระเบียบปฏิบัติการแสดงความเคารพพระสงฆ์

การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์

– การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์นี้ เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธนิยมปฏิบัติต่อพระสงฆ์

– เมื่อพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่เดินมาถึงสถานที่พิธีงานนั้น ๆ คฤหัสถ์ชายหญิงซึ่งนั่งอยู่ ณ สถานที่นั้น นิยมปฏิบัติดังนี้:–

– ถ้านั่งเก้าอี้ นิยมลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้า นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม

– ถ้าคฤหัสถ์ชายหญิงนั่งอยู่กับพื้น ไม่นิยมลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า นิยมยกมือไหว้ หรือ กราบ ตามความเหมาะสมแก่สถานที่นั้น

– สำหรับท่านผู้เป็นประธานพิธี หรือ เจ้าภาพงาน นิยมคอยรอรับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาประกอบพิธีในงานนั้น เมื่อพระสงฆ์มาถึง นิยมนิมนต์และนำท่านไปยังสถานที่จัดไว้รับรอง

การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์

– การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์นี้ เป็นกิริยาอาการแสดงความเอื้อเฟื้อแก่พระสงฆ์อย่างหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธนิยมปฏิบัติกันสืบมา มีวิธีปฏิบัติดังนี้:–

– เมื่อพระสงฆ์มาในพิธีงานนั้น ถ้าสถานที่ชุมนุมนั้น จัดให้นั่งเก้าอี้ คฤหัสถ์ชายหญิงนิยมลุกขึ้น หลีกไปให้โอกาสพระสงฆ์นั่งเก้าอี้แถวหน้า

– ถ้าคฤหัสถ์ชายจำเป็นจะต้องนั่งเก้าอี้แถวเดียวกับพระสงฆ์ นิยมนั่งเก้าอี้ด้านซ้ายของพระสงฆ์

– สำหรับสตรีเพศ ไม่นิยมนั่งเก้าอี้แถวเดียว หรือ นั่งอาสนะยาวกับพระสงฆ์ เว้นแต่มีสุภาพบุรุษนั่งคั่นในระหว่าง

– ถ้าสถานที่ชุมนุมนั้น จัดให้นั่งกับพื้น นิยมจัดอาสนะสงฆ์ไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก จากอาสนะที่คฤหัสถ์ชายหญิงนั่ง เช่น ปูพรมผืนใหญ่เต็มห้อง เป็นต้น นิยมจัดปูลาดอาสนะเล็กบนพรมผืนใหญ่นั้นอีกชั้นหนึ่ง สำหรับเป็นที่นั่งของพระสงฆ์แต่ละรูป

การตามส่งพระสงฆ์

– การตามส่งพระสงฆ์นี้ เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพแก่พระสงฆ์อีกประการหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธนิยมปฏิบัติกันสืบมา

– เมื่อพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ หรือ พระสงฆ์ที่นิมนต์มาในพิธีงานนั้นจะลากลับ คฤหัสถ์ชายหญิงผู้ที่อยู่ในพิธีงานนั้น นิยมปฏิบัติ ดังนี้:–

– ถ้านั่งเก้าอี้ นิยมลุกขึ้นยืนส่งท่าน เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้

– ถ้านั่งอยู่กับพื้น นิยมไม่ต้องยืนส่ง เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า นิยมกราบ หรือ ยกมือไหว้ตามควรแก่กรณี

– สำหรับท่านผู้เป็นประธานพิธี หรือ เจ้าภาพงาน นิยมเดินตามไปส่งท่านจนพ้นบริเวณงาน หรือ จนกว่าท่านจะขึ้นรถออกพ้นจากบริเวณงานไปแล้ว และก่อนที่ท่านจะจากไป นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ เป็นการแสดงความเคารพส่งท่านอีกครั้งหนึ่ง

การหลีกทางให้พระสงฆ์

– การหลีกทางให้แก่พระสงฆ์นี้ เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพเอื้อเฟื้อแก่พระสงฆ์อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธนิยมปฏิบัติกันสืบมา

วิธีปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์เดินตามมาข้างหลัง

– ถ้าพระสงฆ์เดินมาข้างหลัง คฤหัสถ์ชายหญิงเดินไปข้างหน้า รู้สึกตัวว่ามีพระสงฆ์เดินตามมาข้างหลังนิยมปฏิบัติดังนี้:–

– ยืนตรง มือทั้งสองห้อยประสานกันไว้ข้างหน้าหันหน้ามาทางท่าน

– เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้

– ถ้าท่านพูดด้วย นิยมประณมมือพูดกับท่าน (เฉพาะพระเถระ)

– ถ้าท่านมิได้พูดด้วย เมื่อยกมือไหว้แล้ว ลดมือทั้งสองลง ห้อยประสานกันไว้ข้างหน้า มองดูท่านจนกว่าท่านจะเลยไป จึงเดินตามหลังท่านไป

วิธีปฏิบัติเมื่อเดินสวนทางกับพระสงฆ์

– ถ้าคฤหัสถ์ชายหญิงเดินสวนทางกับพระสงฆ์นิยมปฏิบัติดังนี้ :–

– หลีกเข้าชิดข้างทาง ด้านซ้ายมือของพระสงฆ์

– ยืนตรง มือทั้งสองห้อยประสานกันไว้ข้างหน้าหันหน้ามาทางท่าน

– เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ หรือ นั่งกระหย่งยกมือไหว้ ตามควรแก่กาละ เทศะ และบุคคล

– ถ้าท่านพูดด้วย นิยมประณมมือพูดกับท่าน (เฉพาะพระเถระ)

– ถ้าท่านมิได้พูดด้วย เมื่อยกมือไหว้แล้ว ก็ลดมือลงห้อยประสานกันไว้ข้างหน้ามองดูท่านจนกว่าท่านจะผ่านเลยไป จึงเดินไปตามปรกติ

วิธีปฏิบัติเมื่อพบพระสงฆ์ยืนอยู่

– ถ้าคฤหัสถ์ชายหญิง เดินไปพบพระสงฆ์ท่านยืนอยู่ นิยมปฏิบัติ ดังนี้ :–

– หยุดยืนตรง

– น้อมตัวลงยกมือไหว้

– ถ้าท่านพูดด้วย ประณมมือพูดกับท่าน

– เดินหลีกไปทางซ้ายของพระสงฆ์

วิธีปฏิบัติเมื่อพบพระสงฆ์นั่งอยู่

– ถ้าคฤหัสถ์ชายหญิง เดินไปพบพระสงฆ์ท่านนั่งอยู่ นิยมปฏิบัติ ดังนี้ :–

– หยุดนั่งลง ถ้าพื้นที่สะอาด นิยมนั่งคุกเข่า หรือนั่งพับเพียบ ถ้าพื้นไม่สะอาดนิยมนั่งกระหย่ง

– น้อมตัวลงยกมือไหว้

– ถ้าท่านพูดด้วย ประณมมือพูดกับท่าน

– ลุกขึ้นเดินหลีกไปทางซ้ายของพระสงฆ์

– ถ้าพระสงฆ์อยู่ในที่กลางแจ้ง มีเงาปรากฏอยู่คฤหัสถ์ชายหญิงนิยมไม่เดินเหยียบเงาของพระสงฆ์ นิยมเดินหลีกไปเสียอีกทางหนึ่ง

วิธีเดินตามหลังของพระสงฆ์

– การเดินตามหลังพระสงฆ์นี้ เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพแก่พระสงฆ์อย่างหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธชายหญิงนิยมปฏิบัติกันสืบมา มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้:-

– เดินตามไปเบื้องหลังของพระสงฆ์ โดยให้เยื้องไปทางซ้ายของท่าน

– ไว้ระยะห่างจากท่านประมาณ ๒-๓ ก้าว

– เดินตามท่านไปด้วยกิริยาอาการสำรวมเรียบร้อย

– นิยมไม่แสดงความเคารพผู้อื่น

– นิยมไม่พูดคุยทักทายปราศรัยกับผู้อื่น

ระเบียบปฏิบัติการไปหาพระสงฆ์ที่วัด

ฐานะของพระสงฆ์

– พระภิกษุสงฆ์นั้น ดำรงอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่พุทธศาสนิกชนชายหญิงทั้งหลาย สมควรเคารพสักการะบูชากราบไหว้ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เพราะว่าพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติซื่อตรง ประพฤติเพื่อให้ออกไปจากทุกข์ ประพฤติถูกต้องอย่างดียิ่ง และเป็นบุญเขตเนื้อนาบุญอย่างยอดเยี่ยมของชาวโลก

– พระสงฆ์เป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนาไว้ ด้วยการทรงเพศบรรพชิต และศึกษาเล่าเรียนทรงจำพระศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้มิให้เสื่อมสูญ

– พระสงฆ์เป็นผู้นำเอาพระศาสนธรรมนั้น มาเทศนาชี้แจงอบรมสั่งสอนชาวพุทธให้ทราบว่า สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

– พระสงฆ์เป็นผู้แนะนำพร่ำสอนชาวพุทธ ให้เลิกละความชั่ว และชักจูงชาวพุทธให้เกิดความยินดีพอใจในการทำความดี

– พระสงฆ์เป็นสักขีพยานเป็นตัวอย่างแห่งความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ตามพระศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกด้วย

การเตรียมตัวเบื้องต้น

– เพราะพระสงฆ์ดำรงอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลดังกล่าวแล้ว ฉะนั้น ชาวพุทธชายหญิงทั้งหลายผู้ประสงค์จะไปหาพระสงฆ์ที่วัด พึงสังวรระวังอยู่เสมอว่าเราไปหาท่านที่

เคารพบูชา นิยมรักษากิริยามารยาททางกายทางวาจา ตลอดถึงจิตใจ ให้เรียบร้อย อันแสดงออกถึงความมีศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างดียิ่ง

– ถ้าบุคคลผู้ไปหาพระสงฆ์นั้น เพื่อประสงค์จะขออาราธนานิมนต์ท่านไปประกอบพิธีงานมงคล หรือ งานอวมงคลก็ตาม นิยมมีเครื่องสักการะบูชา เช่น ดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้นใส่พานนำไปถวาย เพื่อเป็นเครื่องแสดงความเคารพบูชาท่านด้วย ทั้งนี้ เพื่อรักษาประเพณีอันดีงามของมหาอุบาสกและมหาอุบาสิกา เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ประพฤติเป็นตัวอย่าง กล่าวคือ:–

– เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเวลาเช้าก่อนเที่ยงวัน ก็นิยมนำภัตตาหารคาวหวานไปถวายพระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์พุทธสาวก

– เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเวลาบ่ายหลังจากเที่ยงวันไปแล้ว ก็นิยมนำเภสัช ๕ มี เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น ไปถวายพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ พุทธสาวก เป็นประจำตลอดมา

– ชาวพุทธชายหญิงผู้จะไปหาพระสงฆ์ที่วัดนั้นนิยมแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ไม่นิยมแต่งกายด้วยเครื่องอาภรณ์สีฉูดฉาดบาดตา ไม่นิยมนุ่งน้อยห่มน้อย หรือเปลือยหน้าเปลือยหลังชะเวิกชะวาก เป็นต้น

วิธีปฏิบัติขณะถึงที่อยู่ของพระสงฆ์

– ก่อนจะเข้าพบท่าน นิยมไต่ถามพระภิกษุสามเณร หรือ ศิษย์วัด ผู้อยู่ใกล้เคียงว่า ท่านอยู่ หรือ ไม่อยู่ ท่านว่าง หรือ ไม่ว่าง ท่านกำลังทำอะไรอยู่ สมควรจะเข้าพบท่านได้ หรือไม่ และนิยมแจ้งความจำนงขออนุญาตเข้าพบท่านก่อน เมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าพบได้ จึงเข้าพบท่าน

– ถ้าไม่พบผู้ใดที่จะพอไต่ถามได้ นิยมรอคอยดูจังหวะที่สมควร และก่อนที่จะเข้าพบท่าน ขณะท่านอยู่ภายในห้อง นิยมกระแอม หรือ ไอ หรือ เคาะประตูให้เสียงก่อนเพื่อให้ท่านได้ทราบล่วงหน้า เมื่อท่านอนุญาตแล้วจึงนิยมเปิดประตูเข้าไป (เฉพาะชาย) ส่วนหญิงไม่นิยมเข้าไปหาพระสงฆ์ในห้องเด็ดขาด

– เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว ผู้ไปหานิยมนั่งคุกเข่ากราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ (ชาย กราบแบบชาย หญิงกราบแบบหญิง ดังกล่าวแล้วในระเบียบปฏิบัติการกราบข้างต้นนั้น) ๓ ครั้ง

– เมื่อกราบเสร็จแล้ว นิยมนั่งพับเพียบ ไม่นิยมนั่งบนอาสนะเสมอกับพระสงฆ์ เช่น นั่งบนพรม หรือ เสื่อผืนเดียวกัน หรือ นั่งเก้าอี้เสมอกับพระสงฆ์ เป็นต้น

– กิริยาอาการที่นั่งพับเพียบนั้น นิยมนั่งพับเพียบแบบเก็บเท้าดังกล่าวแล้ว (ในระเบียบปฏิบัติการนั่งพับเพียบข้างต้น) เฉพาะสตรีเพศ นิยมสังวรระวังเครื่องนุ่งห่ม โดยปกปิดอวัยวะที่ควรปิดให้เรียบร้อย

– ขณะที่พระสงฆ์อยู่ชั้นล่าง คฤหัสถ์ชายหญิงไม่นิยมขึ้นไปชั้นบนของกุฏิ และไม่นิยมเข้าไปภายในห้องส่วนตัวของท่าน

วิธีปฏิบัติขณะสนทนากับพระสงฆ์

– ถ้าพระภิกษุสงฆ์รูปนั้น เป็นพระเถระผู้ใหญ่นิยมประณมมือพูดกับท่าน ทุกครั้งที่กราบเรียนท่าน และรับคำพูดของท่าน

– ขณะสนทนาอยู่กับพระสงฆ์นั้น ไม่นิยมพูดล้อเล่นกับท่าน ไม่นิยมพูดคำหยาบโลนกับท่าน ไม่นิยมนำเอาเรื่องส่วนตัวไปเล่าให้ท่านฟัง ไม่นิยมแสดงกิริยาอาการยกตนตีเสมอท่านคล้ายเพื่อนเล่น หรือ ยกตนสูงกว่าท่าน

– เฉพาะสตรีเพศทั้งหมด แม้จะเป็นญาติกับพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นก็ตาม ไม่นิยมสนทนากับพระภิกษุสงฆ์สองต่อสอง ทั้งภายในห้องและภายนอกห้อง ทั้งในที่ลับตาและในที่ลับหู เพราะผิดพระวินัยพุทธบัญญัติ

– เมื่อเสร็จธุรกิจแล้ว นิยมรีบลาท่านกลับ ไม่ควรสนทนาอยู่นานเกินควร เพราะเป็นการรบกวนเวลาของท่าน

– เมื่อจะลาท่านกลับ นิยมนั่งคุกเข่า (ตามเพศ) กราบท่านด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วเดินเข่าออกไป

ระเบียบปฏิบัติการใช้คำพูดกับพระสงฆ์ต่างชั้น

การใช้คำพูดสมเด็จพระสังฆราช

คำแทนตัวพระองค์ท่าน ว่า "ฝ่าพระบาท" หรือ "ฝ่าบาท"

คำแทนตัวผู้พูด (ชาย) ว่า "เกล้ากระหม่อม" หรือ "กระหม่อม"

คำแทนตัวผู้พูด (หญิง) ว่า "กระหม่อมฉัน" หรือ "หม่อมฉัน"

คำรับพระดำรัส (ชาย) ว่า "พ่ะย่ะค่ะ" หรือ "กระหม่อม"

คำรับพระดำรัส (หญิง) ว่า "เพคะ"

การใช้คำพูดกับสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะชั้นราชขึ้นไป

คำแทนตัวท่าน ว่า "พระเดชพระคุณ" หรือ "ใต้เท้า"

คำแทนตัวผู้พูด (ชาย) ว่า "เกล้ากระผม" หรือ "เกล้า ฯ"

คำแทนตัวผู้พูด (หญิง) ว่า "ดิฉัน" หรือ "อิฉัน"

คำรับคำพูด (ชาย) ว่า "ขอรับกระผม" "ครับกระผม" หรือ "ครับผม"

คำรับคำพูด (หญิง) ว่า "เจ้าค่ะ"

การใช้คำพูดกับพระราชาคณะชั้นสามัญลงมา

– พระราชาคณะให้คำแทนตัวท่านว่า "ท่านเจ้าคุณ" หรือ "ท่าน"

– พระครูสัญญาบัตรและพระครูฐานานุกรม ใช้คำแทนตัวท่านว่า "ท่านพระครู หรือ ท่าน"

– พระเปรียญ ใช้คำแทนตัวท่านว่า "ท่านมหา" หรือ "ท่าน"

– พระอันดับธรรมดา ใช้คำแทนตัวท่านว่า "พระคุณเจ้า" หรือ "ท่าน"

– พระผู้เฒ่า ใช้คำแทนตัวท่านว่า "หลวงพ่อ" หรือ "หลวงปู่" เป็นต้น

– ถ้าพระสงฆ์นั้นเป็นญาติกับผู้พูด นิยมใช้คำพูดแทนตัวท่านตามฐานะที่เป็นญาติกัน เช่น ใช้คำแทนตัวท่านว่า "หลวงปู่ หลวงตา หลวงพ่อ หลวงลุง หลวงอา หลวงน้า หลวงพี่" เป็นต้น

คำแทนตัวผู้พูด (ชาย) ว่า "กระผม" หรือ "ผม"

คำแทนตัวผู้พูด (หญิง) ว่า "ดิฉัน" หรือ "อิฉัน"

คำรับคำพูด (ชาย) ว่า "ครับ"

คำรับคำพูด (หญิง) ว่า "เจ้าค่ะ" หรือ "ค่ะ"

การใช้คำพูดกับพระธรรมดาสามัญทั่วไป

– ถ้าผู้พูดไม่รู้จักกับพระภิกษุสงฆ์รูปนั้น ไม่ทราบว่าท่านมีสมณศักดิ์ชั้นไหน นิยมใช้คำพูดสามัญเป็นกลาง ๆ ดังนี้ :–

คำแทนตัวพระภิกษุสงฆ์รูปนั้น ว่า "พระคุณเจ้า" หรือ "พระคุณท่าน" หรือ "ท่าน"

คำแทนตัวผู้พูด (ชาย) ว่า "กระผม" หรือ "ผม"

คำแทนตัวผู้พูด (หญิง) ว่า "ดิฉัน" "อิฉัน" หรือ "ฉัน"

คำรับคำพูด (ชาย) ว่า "ครับ"

คำรับคำพูด (หญิง) ว่า "เจ้าค่ะ" หรือ "ค่ะ"

ระเบียบปฏิบัติการรับสิ่งของจากพระสงฆ์

ขณะพระสงฆ์ยืนอยู่ หรือ นั่งบนอาสนะสูง

– เดินเข้าไปด้วยกิริยาอาการสำรวม โดยไม่เร็ว หรือ ช้าเกินไป เมื่อเข้าใกล้พอสมควร ประมาณพอยื่นมือเข้าไปรับสิ่งของได้พอดี

– ยืนตรง น้อมตัวลงยกมือไหว้ และยื่นมือทั้งสองเข้าไปรับ พร้อมกับน้อมตัวลงเล็กน้อย สำหรับชายรับสิ่งของจากมือท่าน สำหรับหญิงแบมือทั้งสองชิดกันคอยรองรับสิ่งของ

– เมื่อรับสิ่งของแล้ว ถ้าสิ่งของเล็ก นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับสิ่งของที่อยู่ในมือ ถ้าสิ่งของที่รับนั้นใหญ่ หรือ หนัก นิยมไม่ต้องยกมือไหว้ แล้วก้าวเท้าซ้ายถอยหลังออกไป ๑ ก้าว ชักเท้าขวามาชิด แล้วหันหลังกลับเดินไปได้

ขณะพระสงฆ์นั่งเก้าอี้

– เดินเข้าไปด้วยกิริยาอาการสำรวม เมื่อเข้าไปใกล้ประมาณ ๒ ศอก แล้วยืนตรง ก้าวเท้าขวาออกไป ๑ ก้าว แล้วนั่งคุกเข่าซ้าย ชันเข่าขวาขึ้น น้อมตัวลงยกมือไหว้ แล้วยื่นมือทั้งสองออกไปรับสิ่งของดังกล่าวแล้ว

– เมื่อรับสิ่งของแล้ว ถ้าสิ่งของนั้นเล็ก นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ พร้อมกับสิ่งของที่อยู่ในมือ ถ้าสิ่งของนั้นใหญ่ หรือ หนัก นิยมวางสิ่งของนั้นไว้ข้างตัว ด้านซ้าย

มือน้อมตัวลงยกมือไหว้ แล้วยกสิ่งนั้นด้วยมือทั้งสองประคองยกยืนขึ้น ชักเท้าข้างขวากลับมายืนตรง ก้าวเท้าซ้ายถอยหลังไป ๑ ก้าว และชักเท้าขวาชิด หันหลังกลับเดินไปได้

ขณะพระสงฆ์นั่งกับพื้น

– เดินเข้าไปด้วยกิริยาอาการสำรวม เมื่อถึงบริเวณที่ปูลาดอาสนะไว้ นั่งคุกเข่าลง แล้วเดินเข่าเข้าไป เมื่อถึงที่ใกล้ประมาณ ๑ ศอกเศษ นั่งคุกเข่า (ตามเพศ) กราบ ๓ หน ยื่นมือทั้งสองออกไปรับสิ่งของดังกล่าวแล้ว

– เมื่อรับสิ่งของแล้ว นิยมวางสิ่งของนั้นไว้ข้างหน้าด้านขวามือ กราบ ๓ หน แล้วหยิบสิ่งของนั้นถือด้วยมือทั้งสองประคอง เดินเข่าถอยหลังออกไปจนสุดบริเวณที่ปูลาดอาสนะไว้แล้วลุกขึ้นยืนกลับไปได้

– กิริยาอาการเดินเข่านั้น นิยมตั้งตัวตรง ถ้าไม่ได้ถือสิ่งของ มือทั้งสองห้อยอยู่ข้างตัว ถ้าถือสิ่งของ มือทั้งสองประคองถือสิ่งของยกขึ้นอยู่ระดับอก ศอกทั้งสองข้างแนบชิดกับชายโครง

– ขณะเดินเข่า ร่างกายส่วนบนไม่เคลื่อนไหว ไม่ซัดส่าย ไม่โยกโคลงไปมา ไม่เอียงซ้าย ไม่เอียงขวา เฉพาะร่างกายส่วนร่างเท่านั้นที่เคลื่อนไหว และขณะเดินเข่าเข้าไป หรือ ถอยหลังออกมานั้น นิยมให้ตรงเข้าไป และตรงออกมา

ระเบียบปฏิบัติการประกอบพิธีกรรม

ระเบียบปฏิบัติการหาฤกษ์งามยามดี

ความหมายของฤกษ์

– คำว่า "ฤกษ์" แปลว่า การมองดู การตรวจดู การพิจารณาดูคราวที่เหมาะ เวลาที่เหมาะ จังหวะที่เหมาะแก่การประกอบการงานที่เป็นมงคลนั้น ๆ หมายความว่า ก่อนที่คนเราจะประกอบการงานที่เป็นมงคลอย่างใดอย่างหนึ่ง สมควรจะต้องพินิจพิจารณาเลือกหากำหนดวันเวลาที่เหมาะแก่การประกอบพิธีมงคลนั้น ๆ โดยไม่รีบด่วนจนเกินไป จนกระทั่งตระเตรียมอะไรไม่ทัน และโดยไม่ล่าช้าจนเกินไป จนกระทั่งเกิดความเอือมระอาใจที่จะต้องเฝ้ารอคอยวันเวลาฤกษ์กว่าจะมาถึง

ฤกษ์งามยามดีทางคดีโลก

– ในทางคดีโลก สังคมมนุษย์ส่วนมากนิยมกันสืบมาว่า วันเวลาใดประกอบด้วยส่วนดี คือ เป็นเดช เป็นศรี เป็นมูละ เป็นอุตสาหะ เป็นมนตรี เป็นราชาฤกษ์ เป็นเทวีฤกษ์ เป็นมหัทธโนฤกษ์ เป็นศุภะ เป็นกัมมะ เป็นลาภะ เป็นต้น เหล่านี้มีมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และประกอบด้วยส่วนเสีย คือ เป็นอุบาทว์ เป็นโลกาวินาศ เป็นกาฬกัณณี เป็นอริ เป็นมรณะ เป็นวินาศน์ เป็นต้นเหล่านี้มีน้อยที่สุด เท่าที่จะหลีกเลี่ยงได้ พร้อมทั้งท่านอาจารย์ผู้ให้ฤกษ์นั้น ก็เป็นผู้ทรงวิทยาคุณทางโหราศาสตร์ มีชื่อเสียงปรากฏเป็นที่ยอมรับนับถือของมหาชนทั่วไปในท้องถิ่นนั้น วันเวลาฤกษ์เช่นนี้แหละ สังคมมนุษย์เรานิยมยอมรับนับถือ เชื่อได้ด้วยความแน่ใจว่า **"เป็นฤกษ์งามยามดี"** สำหรับประกอบพิธีมงคลนั้น ๆ

ฤกษ์งามยามดีทางคดีธรรม

– ในทางคดีธรรม คือ ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนพุทธบริษัทเรื่องฤกษ์งามยามดี ตามความจริงไว้ในสุปุพพัณเหสูตร โดยใจความว่า

"คนเราประพฤติกายสุจริต (คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม) ประพฤติวจีสุจริต (คือ ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อเรื่องที่เหลวไหลไร้สาระประโยชน์) ประพฤติมโนสุจริต (คือ ไม่โลภอยากได้ของเขาในทางทุจริต ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ไม่เป็นมิจฉาทิฏฐิเห็นผิดเป็นชอบ) กล่าวคือ กระทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในเวลาเช้า สาย บ่าย เย็น เวลาค่ำคืน หรือ เวลาใดก็ตาม เวลานั้นแหละชื่อว่า "**เป็นฤกษ์งามยามดี**" สำหรับผู้ทำความดีนั้น"

– รวมความว่า ฤกษ์งามยามดีนั้น ในทางคดีโลกนิยมยึดถือวันเวลาที่ดีเป็นสำคัญ ส่วนในทางคดีธรรม คือ ทางพระพุทธศาสนา นิยมยึดถือการทำความดีเป็นสำคัญที่เป็นเหตุทำให้คนเรามีความเจริญรุ่งเรือง

การดูฤกษ์งามยามดีตามหลักเหตุผล

– มนุษย์เราถือตัวว่าเป็นผู้มีสติปัญญาสูงกว่าบรรดาสรรพสัตว์ เพราะเหตุนี้ เมื่อจะทำอะไรก็ตาม จึงต้องใช้สติปัญญาพินิจพิจารณาใคร่ครวญตรวจดูทางได้ทางเสียอย่างรอบคอบเสียก่อนแล้ว จึงจะเริ่มดำเนินการ กิจกรรมที่ทำแล้ว จึงปรากฏผลเป็นความดีมากกว่าเสีย

– การพินิจพิจารณาใคร่ครวญตรวจดูทางได้ทางเสีย ความพร้อมเพรียง และความขาดตกบกพร่อง ในการทำพิธีงานนั้น ๆ อย่างนี้แหละเรียกว่า "**การตรวจดูฤกษ์ การหาฤกษ์ หรือ การดูฤกษ์**"

– เมื่อได้พินิจพิจารณาดูวัน เวลา สถานที่ บุคคล และสิ่งของเครื่องประกอบการทั้งหลาย โดยถี่ถ้วนกระบวนความแล้ว

– ถ้าเห็นว่าไม่มีอะไรขาดตกบกพร่อง ไม่มีอะไรขัดข้อง มีสมบูรณ์ดีทุกประการอย่างนี้แหละเรียกว่า "**ฤกษ์งามยามดี**"

– ถ้าเห็นว่ายังมีอะไรบางอย่าง หรือ หลายอย่างยังไม่พร้อม เรียกว่า "**ฤกษ์ยังไม่งาม ยามยังไม่ดี**" หรือ "**ฤกษ์ยังไม่ดี**"

ประโยชน์ของการหาฤกษ์งามยามดี

– เพื่อช่วยตัดปัญหาความยุ่งยากในการตกลงกันไม่ได้ว่า จะกำหนดเอาวันเวลา

ใดประกอบพิธีมงคลงานนั้น โดยมอบให้เป็นหน้าที่ของท่านอาจารย์ผู้ให้ฤกษ์ เป็นผู้กำหนดตัดสินให้เสียเอง เป็นการตัดปัญหาให้สิ้นเรื่องสิ้นราวไปได้ด้วยดี

– เพื่อเป็นการกำหนดนัดญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลายให้มาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียงกัน โดยไม่มีข้อต่อรอง หรือ ข้อขัดแย้งด้วยประการใด ๆ

– เพื่อเป็นการกำหนดนัดเชิงบังคับผู้ใหญ่ ให้มาร่วมงานตรงเวลา โดยปราศจากข้อแม้แต่ประการใด ๆ ทั้งสิ้น

– เพื่อเป็นการรักษาน้ำใจของบุคคลผู้หวังดี ปรารถนาดีต่อเจ้าของงานนั้น ซึ่งยังเข้าไม่ถึงหลักสัจจธรรม ให้เกิดความสบายใจได้ว่า งานนี้เขาได้หาฤกษ์งามยามดีมาแล้ว จึงไม่ต้องวิตกกังวลห่วงใยโดยประการใด ๆ

– เพื่อเป็นประดุจเกราะแก้วป้องกันตัวผู้จัดงานให้พ้นจากการถูกตำหนิติเตียนเพราะความเสียหายใด ๆ อันอาจจะเกิดมีขึ้นได้ ทั้งในระหว่างประกอบพิธีกรรม และหลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จไปแล้ว

โทษของการถือฤกษ์ทางคดีโลก

– บุคคลผู้ยึดมั่น เชื่อมั่นในเรื่องฤกษ์ทางคดีโลกมากเกินไป จะทำอะไร จะต้องคอยหาฤกษ์อยู่เสมอ มัวแต่เฝ้ารอคอยเวลาฤกษ์อยู่นั่นเอง เมื่อถึงคราวเหมาะที่ควรทำก็ไม่ทำ เพราะยังไม่ได้ฤกษ์ ฤกษ์ยังไม่ดี เช่นนี้ ผลประโยชน์ที่ตนควรได้ควรถึง ย่อมผ่านพ้นบุคคลนั้นไปเสียอย่างน่าเสียดาย

– เมื่อมีความจำเป็นจะต้องทำอะไร หรือ จะต้องเดินทางไปในเวลาที่ตนรู้แน่อยู่แก่ใจว่า **"ฤกษ์ไม่ดี"** ย่อมไม่มีความสบายใจ เฝ้าแต่ครุ่นคิดตำหนิตัวเองและแช่งตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่า **"เดี๋ยวจะต้องเป็นอย่างนั้น จะต้องเป็นอย่างนี้"** ผลที่สุดก็เกิดความเสียหายขึ้นจนได้ เพราะใจตัวเองเฝ้าเรียกร้องถึงอยู่ตลอดเวลานั่นเอง

– บุคคลผู้ถือฤกษ์จัด มัวแต่รอคอยฤกษ์ดีอยู่ มักจะทำอะไรไม่ทันเพื่อน **ถ้าเป็นผู้น้อย ก็เป็นที่ขวางหูขวางตาของผู้ใหญ่ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ก็มักทำความลำบากใจให้เกิดแก่ผู้น้อย**

วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับฤกษ์ตามหลักเหตุผล

– ถ้าเป็นพิธีงานมงคลที่เกี่ยวเนื่องกับคนอื่น โดยมีคนอื่นร่วมพิธีนั้นด้วยตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เช่น พิธีงานมงคลสมรส เป็นต้น หรือ พิธีงานเกี่ยวกับส่วนรวม เช่น พิธีงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ผู้จัดงานมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาฤกษ์งามยามดี จะต้องถือฤกษ์เป็นสำคัญ ถ้าขืนทำงานโดยไม่หาฤกษ์ ไม่ถือฤกษ์ ทำตามชอบใจตัวแล้ว หากเกิดความเสียหายอะไรขึ้น ผู้จัดงานนั่นแหละจะเสียคน

– ถ้าเป็นงานส่วนตัวโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวเนื่องกับคนอื่น ไม่ควรถือฤกษ์ทางคดีโลก แต่นิยมถือฤกษ์ทางคดีธรรม คือ นิยมถือฤกษ์ความสะดวกเป็นสำคัญ สะดวกใจสบายใจ เมื่อใด ก็ทำเมื่อนั้น ไม่จำเป็นจะต้องมัวรอคอยฤกษ์ยามวันเวลา

– การถือฤกษ์ทางคดีธรรมนั้น คือ การพินิจพิจารณาตรวจดูความพร้อมอย่างรอบคอบก่อนที่จะดำเนินการงานทุกอย่าง เมื่อได้พิจารณาตรวจดูด้วยจิตทุกทิศแล้ว ไม่ประสบพบเห็นความขาดตกบกพร่อง ความเสียหายโดยประการใด ๆ แล้ว พึงแน่ใจได้ว่า "นั่นแหละ" คือ "ฤกษ์งามยามดี" สำหรับตัวเราแล้ว ซึ่งถูกต้องตรงตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาทุกประการ

– สำหรับชาวพุทธทั้งหลาย นิยมเป็นผู้หนักอยู่ในหลักเหตุผล จะทำอะไรต้องทำอย่างมีเหตุผล นิยมใช้สติปัญญาพินิจพิจารณาว่า งานใดเกี่ยวเนื่องด้วยคนอื่น งานใดเป็นเรื่องส่วนตัว แล้วประพฤติปฏิบัติตนตามสมควรแก่เหตุผล โดยเหมาะสม ชนิดไม่ให้ขัดโลก ไม่ให้ผืนธรรม แบบโลกก็ไม่ให้ช้ำ ธรรมก็ไม่ให้เสีย บัวก็ไม่ให้ช้ำน้ำ (ใจ) ก็ไม่ให้ขุ่น

– เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็หวังได้แน่ว่า จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว หาความเสื่อมเสียมิได้ และเป็นการปฏิบัติเหมาะสมกับภาวะที่ตนเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง

ระเบียบปฏิบัติการจัดสถานที่ทำบุญ

การจัดสถานที่ทำบุญ

– การจัดสถานที่ทำบุญในทางพระพุทธศาสนาทุกอย่าง ทั้งงานมงคลและอวมงคลนั้น เบื้องต้น เจ้าภาพ คือ เจ้าของงาน จะต้องคำนึงถึงสถานที่ซึ่งมีบริเวณกว้างขวาง

เพียงพอ และเหมาะสมจะใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลทางพระพุทธศาสนา สำหรับจัดเป็นห้องพิธี อันประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ๓ ประการ คือ:-

๑. สถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย

๒. สถานที่จัดเป็นอาสน์สงฆ์ และ

๓. สถานที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน

สถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย

– โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย นิยมจัดตั้งไว้ด้านขวาของอาสน์สงฆ์ ตั้งไว้สูงกว่าอาสน์สงฆ์พอสมควร และนิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เพราะเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ถ้าขัดข้องเพราะสถานที่ไม่อำนวย ก็นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศเหนือ หรือ ทิศใต้ ทิศใดทิศหนึ่ง แต่ไม่นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะถือกันว่า ทิศตะวันตก เป็นทิศอัสดงคตแห่งพระอาทิตย์ เป็นทิศแห่งความเสื่อม ไม่เจริญรุ่งเรือง

– โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยนั้น โดยมากนิยมตั้งไว้บนอาสน์สงฆ์ ทางต้นอาสน์สงฆ์ ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๕ ประการ คือ:-

๑. พระพุทธรูป ๑ องค์ (นิยมพระปางมารวิชัย)

๒. กระถางธูป ๑ ลูก พร้อมทั้งธูป ๓ ดอก เป็นอย่างน้อย

๓. เชิงเทียน ๑ คู่ พร้อมทั้งเทียน ๒ เล่ม เป็นอย่างน้อย

๔. แจกัน ๑ คู่ พร้อมทั้งดอกไม้ประดับ และนิยมมีพานดอกไม้ตั้งบูชาด้วย

๕. โต๊ะหมู่ ๑ หมู่ (นิยมใช้โต๊ะหมู่บูชา)

– เครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยนั้น นิยมจัดหาสิ่งของที่ดีที่สุด ประณีตที่สุดเท่าที่สามารถหามาจัดได้ กล่าวคือ:-

๑. ธูป นิยมใช้ธูปหอมอย่างดี

๒. เทียน นิยมใช้เทียนเล่มใหญ่พอสมควรแก่เชิงเทียน

๓. ดอกไม้ นิยมดอกไม้ที่เพรียบพร้อมด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ มีสีสวย ๑ มีกลิ่นหอม ๑ และกำลังสดชื่น ๑

สถานที่จัดเป็นอาสน์สงฆ์

– อาสน์สงฆ์ คือ สถานที่สำหรับพระสงฆ์นั่ง นั้นนิยมจัดตั้งไว้ทางด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย และนิยมจัดแยกออกเป็นเอกเทศส่วนหนึ่งต่างหาก จากที่นั่งของคฤหัสถ์ชายหญิง ประกอบด้วยเครื่องรับรองพระสงฆ์ดังนี้:–

๑. พรมเล็ก สำหรับปูเป็นที่นั่งของพระภิกษุสงฆ์แต่ละรูป

๒. กระโถน

๓. ภาชนะน้ำเย็น

๔. พานหมากพลู–บุหรี่

๕. ภาชนะน้ำร้อน

– เครื่องรับรองพระภิกษุสงฆ์ นั้น นิยมจัดตั้งไว้ด้านขวามือของพระภิกษ์สงฆ์แต่ละรูป โดยจัดตั้งกระโถนไว้ด้านในสุด จัดตั้งภาชนะน้ำเย็นไว้ถัดออกมา จัดตั้งพานหมากพลูบุหรี่ ไว้ถัดออกมาข้างนอก ส่วนภาชนะน้ำร้อนนั้น นิยมจัดนำมาถวายภายหลัง เมื่อพระภิกษุสงฆ์มานั่งเรียบร้อยแล้ว เพราะถ้านำมาตั้งไว้ก่อน น้ำร้อนจะเย็นเสียก่อน ทำให้เสียรสน้ำชา

– ถ้าสถานที่ห้องประกอบพิธีสงฆ์นั้นคับแคบ หรือ สิ่งของเครื่องรับรองมีไม่เพียงพอที่จะจัดถวายให้ครบทั้ง ๙ ที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๙ รูป ก็นิยมจัดเครื่องรับรองเพียง ๕ ที่ ก็เพียงพอ คือ:–

๑. สำหรับพระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ จัดตั้งไว้ด้านขวามือของท่าน หนึ่งที่

๒. จัดตั้งไว้ระหว่างพระภิกษุรูปที่ ๒ กับรูปที่ ๓ หนึ่งที่

๓. จัดตั้งไว้ระหว่างพระภิกษุรูปที่ ๔ กับรูปที่ ๕ หนึ่งที่

๔. จัดตั้งไว้ระหว่างพระภิกษุรูปที่ ๖ กับรูปที่ ๗ หนึ่งที่

๕. จัดตั้งไว้ระหว่างพระภิกษุรูปที่ ๘ กับรูปที่ ๙ หนึ่งที่

สถานที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน

– สถานที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงานนั้นนิยมจัดไว้ด้านหน้าของอาสน์สงฆ์ และนิยมจัดแยกออกเป็นเอกเทศส่วนหนึ่งต่างหากจากอาสน์สงฆ์ เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติโทษ เพราะนั่งอาสนะเดียวกับสตรีเพศ

– ถ้าสถานที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงานนั้น ปูลาดเนื่องเป็นอันเดียวกับอาสน์สงฆ์ โดยปูเสื่อ หรือพรมเชื่อมเป็นอันเดียวกัน นิยมปูเสื่อ หรือ พรมผืนที่เป็นอาสน์สงฆ์ทับผืนที่เป็นที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน โดยปูลาดทับกันออกมาตามลำดับและนิยมจัดปูลาดพรมเล็กสำหรับเป็นอาสนะที่นั่งของพระภิกษุสงฆ์แต่ละรูป เพื่อให้สูงกว่าที่นั่งของคฤหัสถ์อีกด้วย

– สถานที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน นั้นนิยมว่า จะต้องไม่ดีกว่า ไม่ประณีตกว่า และไม่อยู่ ณ ที่สูงกว่าอาสน์สงฆ์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพคารวะแก่พระสงฆ์

– การปูลาดอาสน์สงฆ์ และอาสนะที่นั่งสำหรับเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน นั้น โดยทั่วไป นิยมจัดแยกออกจากกันคนละส่วน เพื่อความสบายใจด้วยกันทุกฝ่าย

การจัดตั้งภาชนะน้ำมนต์

– การจัดตั้งภาชนะน้ำมนต์งานพิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนานั้น นิยมจัดตั้งภาชนะน้ำมนต์เฉพาะพิธีทำบุญงานมงคลทุกชนิด เช่น งานทำบุญแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญอายุ งานทำบุญฉลองต่าง ๆ เป็นต้น และนิยมจัดตั้งภาชนะน้ำมนต์นี้ไว้ข้างโต๊ะหมู่บูชาด้านพระเถระประธานสงฆ์นั่ง

– ส่วนพิธีทำบุญงานอวมงคลที่เกี่ยวเนื่องกับศพ เช่น งานทำบุญสัตตมวาร (ทำบุญ ๗ วัน) งานทำบุญปัญญาสมวาร (ทำบุญ ๕๐ วัน) งานทำบุญสตมวาร (ทำบุญ ๑๐๐ วัน) เป็นต้น ไม่นิยมจัดตั้งภาชนะน้ำมนต์ เพราะพิธีทำบุญงานศพนั้น เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ไม่ใช่จัดทำเพื่อความเป็นศิริมงคลแก่เจ้าของงาน

ภาชนะน้ำมนต์

– ภาชนะสำหรับใส่น้ำมนต์นั้น นิยมใช้หม้อน้ำมนต์โดยเฉพาะ หรือ ใช้บาตรพระสงฆ์แทน แต่ไม่นิยมใช้ขันเงินแทน เพราะเป็นวัตถุอนามาสที่พระภิกษุสงฆ์ไม่ควรจับต้องเกิดอาบัติโทษแก่พระภิกษุสงฆ์

– น้ำสำหรับทำน้ำมนต์นั้น นิยมใช้น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ ใส่น้ำขนาดเกือบเต็มภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์นั้น และมีวัตถุที่นิยมกันว่าเป็นมงคล ตามความนิยมของท้องถิ่นนั้นๆ ใส่ในภาชนะน้ำมนต์นั้นด้วย

เทียนสำหรับทำน้ำมนต์

– เทียนสำหรับทำน้ำมนต์นั้น นิยมใช้เทียนขี้ผึ้งแท้ มีขนาดเล่มใหญ่พอสมควร อย่างเล็กนิยมมีน้ำหนัก ๑ บาทขึ้นไป และนิยมใช้เทียนที่มีไส้ใหญ่ ๆ เพื่อป้องกันมิให้ไฟดับง่าย เมื่อถูกลมพัด

ระเบียบปฏิบัติการนิมนต์พระสงฆ์

การนิมนต์พระสงฆ์

– การนิมนต์พระสงฆ์ คือ การที่เจ้าของงาน หรือ ผู้แทนเจ้าของงาน ไปติดต่อแจ้งความจำนงกับเจ้าอาวาส หรือ พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ขออาราธนา คือ ขอเชิญพระภิกษุสงฆ์ตามจำนวนที่ต้องการ ให้ไปประกอบพิธีในงานมงคล หรือ งานอวมงคล ซึ่งได้กำหนดจะจัดทำขึ้น ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เช่น นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์งานมงคลสมรสที่บ้าน เป็นต้น

การนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์งานมงคลทั่วไป

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์พิธีทำบุญงานมงคลทั่วไป นิยมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จำนวนอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕ รูป คือ พระสงฆ์ปัญจวรรค ส่วนจำนวนพระภิกษ์สงฆ์ข้างมาก ไม่มีกำหนด ตามกำลังศรัทธาของเจ้าภาพ ยิ่งมีจำนวนมากเท่าไร ก็ยิ่งเพิ่มบุญกุศลมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ และพอเหมาะแก่สถานที่ ซึ่งจอำนวยให้ เป็นประการสำคัญ

การนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์งานมงคลสมรส

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์พิธีทำบุญงานมงคลสมรสนั้น แต่เดิมมา นิยมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จำนวนคู่ คือ ๖ รูป ๘ รูป ๑๐ รูป ๑๒ รูป เป็นต้น เพื่อกำหนดแบ่งให้ฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาว เลือกนิมนต์พระภิกษุที่มีความรู้จักมักคุ้นกับตระกูลของตน ฝ่ายละเท่า ๆ กัน จะได้ไม่ได้เปรียบ และไม่เสียเปรียบกันและกัน

– แต่ในสมัยปัจจุบันนี้ พิธีทำบุญงานมงคลทุกประเภท รวมทั้งพิธีทำบุญงานมงคลสมรสด้วย โดยมากมักนิยมนิมนต์พระภิกษ์ไปเจริญพระพุทธมนต์จำนวน ๙ รูป ทั้งนี้เพราะชาวบ้านโดยมากถือกันว่า เลข ๙ นั้น การออกเสียงใกล้เคียงกับคำว่า "ก้าว" คือ

ก้าวหน้า หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง หรือ ถือกันตามมหาทักษาพยากรณ์ว่า เลข ๙ นั้น เท่ากับกำลังพระเกตุ ๙ ซึ่งอาจคุ้มครองป้องกันภยันตรายได้นานาประการ และถือกันตามคติทางพระพุทธศาสนาว่าเลข ๙ นั้น เท่ากับนวหรคุณ ๙ ประการอันเป็นศิริมงคลอย่างสูง และเท่ากับโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ซึ่งเป็นผลที่ยอดเยี่ยมสูงสุดในพระพุทธศาสนา

การนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์งานทำบุญอายุ

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์งานทำบุญอายุนั้น นิยมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จำนวนเกินกว่าอายุของเจ้าภาพขึ้นไป ๑ รูป เช่น

– ทำบุญอายุ ๔๘ ปี นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๔๙ รูป

– ทำบุญอายุ ๖๐ ปี นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๖๑ รูป

– ทำบุญอายุ ๗๒ ปี นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๗๓ รูป

– ทำบุญอายุ ๘๔ ปี นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๘๕ รูป เป็นต้น

การนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์งานทำบุญสะเดาะเคราะห์

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์งานทำบุญสะเดาะเคราะห์นั้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนเท่ากำลังพระเคราะห์ที่เข้าเสวยอายุ ดังนี้:–

๑. พระอาทิตย์ มีกำลัง ๖ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๖ รูป

๒. พระจันทร์ มีกำลัง ๑๕ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๕ รูป

๓. พระอังคาร มีกำลัง ๘ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๘ รูป

๔. พระพุธ มีกำลัง ๑๗ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๗ รูป

๕. พระพฤหัสบดี มีกำลัง ๑๙ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๙ รูป

๖. พระศุกร์ มีกำลัง ๒๑ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์จำนวน ๒๑ รูป

๗. พระเสาร์ มีกำลัง ๑๐ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป

๘. พระราหู มีกำลัง ๑๒ เข้าเสวยอายุ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๒ รูป

การนิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธีงานอวมงคล

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีงานอวมงคลเกี่ยวเนื่องกับศพนั้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์มีจำนวน ดังนี้:–

๑. พิธีสวดพระอภิธรรม นิยมนิมนต์จำนวน ๔ รูป เป็นอย่างน้อย

๒. พิธีสวดหน้าไฟ เวลาเผาศพ นิยมนิมนต์จำนวน ๔ รูป เป็นอย่างน้อย

๓. พิธีสวดพระพุทธมนต์งานบำเพ็ญกุศลศพเช่นงานทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เป็นต้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป ๗ รูป ๑๐ รูป ๒๐ รูป หรือ ตามกำลังศรัทธา และพอเหมาะแก่สถานที่นั้น ๆ

๔. พิธีสวดแจงงานฌาปนกิจศพ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป ๒๕ รูป ๕๐ รูป ๑๐๐ รูป ๕๐๐ รูป หรือ นิมนต์หมดทั้งวัด

๕. พิธีสวดมาติกาบังสุกุลศพ นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนเท่าอายุของผู้ตายที่บำเพ็ญกุศลอุทิศให้นั้น เช่น ผู้ตายอายุ ๗๕ ปี ก็นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๗๕ รูป สวดมาติกาบังสุกุล เป็นต้น หรือ จะนิมนต์จำนวนน้อยกว่าอายุผู้ตายก็ได้ ตามกำลังศรัทธา ไม่มีข้อห้ามแต่ประการใด

วิธีนิมนต์พระสงฆ์

– การนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไปประกอบพิธีในงานมงคล หรือ งานอวมงคลต่าง ๆ นั้น นิยมปฏิบัติกันทั่วไปทั้งการนิมนต์ด้วยวาจา และการนิมนต์ด้วยการทำหนังสือฎีกานิมนต์เป็นลายลักษณ์อักษร

– ถ้าเป็นงานพิธีทำบุญส่วนตัว เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญบ้านประจำปี เป็นต้น ก็นิยมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ด้วยวาจา โดยไปติดต่อนิมนต์ด้วยตนเอง

– ถ้าเป็นงานพิธีทำบุญเกี่ยวกับทางราชการ เช่นงานทำบุญพิธีวางศิลาฤกษ์สถานที่ราชการ งานทำบุญพิธีเปิดอาคารสถานที่ราชการ เป็นต้น ก็นิยมทำหนังสือฎีกานิมนต์เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อพระสงฆ์จะได้ทราบกำหนดเวลาที่แน่นอน และเพื่อป้องกันความหลงลืมอีกด้วย

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีในงานมงคล และงานอวมงคลทุกประเภทนั้น นิยมกราบเรียนให้พระสงฆ์ทราบโดยย่อ ดังนี้ :–

๑. พิธีทำบุญปรารภงานอะไร ?

๒. กำหนดงานวันที่ เดือน พ.ศ. ตรงกับวันขึ้น แรม เดือนอะไร

๓. สถานที่ไหน ?

๔. ต้องการพระสงฆ์จำนวนเท่าไร ?

๕. จะจัดรถมารับ หรือ จะให้พระสงฆ์ไปเอง ?

๖. จะจัดรถมารับ เวลาเท่าไร ?

ฯ ล ฯ

ข้อที่ควรสังวรระวังเกี่ยวกับการนิมนต์พระสงฆ์

– การนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ แล้วฉันเช้า หรือ ฉันเพลนั้น มีพระวินัยพุทธบัญญัติเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันสืบมาว่า ทายกนิมนต์ออกชื่อโภชนะ เช่น นิมนต์ฉันขนมเบื้อง หรือ ขนมจีน เป็นต้น พระสงฆ์ไม่รับนิมนต์ ถ้ารับนิมนต์แล้วฉันเป็นอาบัติปาจิตตีย์ทุกคำกลืน

– ทายกผู้เข้าใจพระวินัยพุทธบัญญัติ จึงนิยมนิมนต์แต่เพียงว่า นิมนต์รับบิณฑบาต หรือ รับภิกษา หรือ นิมนต์ฉันเช้า หรือ ฉันเพล ดังนี้ พระสงฆ์จึงรับนิมนต์ได้ไม่มีโทษทางพระวินัย

ตัวอย่างฎีกานิมนต์พระสงฆ์

ฎีกาอาราธนา

ขออาราธนา.................................วัด..................................เจริญพระพุทธมนต์ (สวดพระพุทธมนต์ ใช้เฉพาะงานศพ) แล้วฉันภัตตาหารเช้า (หรือเพล) ในงาน.......................................วันที่ ....เดือน ... .พ.ศ. ... ...เวลา................น. ตรงกับวันขึ้น............แรม....................ค่ำ เดือน...........ณ บ้าน (เลขที่ หรือ หมู่ที่)........ ถนน................ตำบล........ .. ..อำเภอ..................จังหวัด.... ....

ลงนาม.......... ....ผู้อาราธนา

....................../............/...........

ระเบียบปฏิบัติการใช้ด้ายสายสิญจน์

ความหมายของด้ายสายสิญจน์

– คำว่า "สายสิญจน์" หรือ "ด้ายสายสิญจน์" หมายถึง เส้นด้ายที่นำมาใช้ในพิธีรดน้ำเพื่อความเป็นศิริมงคล ในงานพิธีมงคลต่าง ๆ

– คำว่า "สิญจน์" แปลว่า การรดน้ำ การเทน้ำ การราดน้ำ การสาดน้ำ ได้แก่ การทำพิธีรดน้ำที่ประกอบด้วยการร่ายเวทย์มนต์คาถา เพื่อความเป็นศิริมงคล ตามความนิยมเชื่อถือของลัทธิศาสนาพราหมณ์

– ด้ายสายสิญจน์นี้ นิยมใช้ด้ายดิบ นำมาจับทบเข้าตามแบบของการจับด้ายสายสิญจน์ เมื่อจับครั้งแรกสำเร็จเป็นด้ายสายสิญจน์ ๓ เส้น นิยมใช้วงในการทำพิธีเบิกโลงสำหรับใส่ศพ ครั้นจับซ้ำอีกครั้ง สำเร็จเป็นด้ายสายสิญจน์ ๙ เส้น นิยมใช้ในงานพิธีมงคลทั้งหลายทั่วไป

– การใช้ด้ายสายสิจญน์ในพิธีมงคลต่าง ๆ นั้นแม้จะเป็นความนิยมเชื่อถือตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ก็ตามแต่ในทางพระพุทธศาสนา ก็ไม่ทรงห้าม คงอนุโลมคล้อยตามประเพณีนิยมของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายในยุคนั้น ๆ ซึ่งเคยเป็นผู้เคารพนับถือลัทธิศาสนาพราหมณ์มาก่อน

– ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ขัดโลก คือ ไม่ขัดขวางความนิยมเชื่อถือของชาวโลกที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ทั้งความนิยมเชื่อถือแบบนี้ ก็ไม่ถึงกับเป็นการผิดธรรม คือ ไม่ใช่ความเชื่อถือที่ขัดแย้งต่อหลักสัจจธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยตรงเป็นเพียงแต่ความเชื่อถือเช่นนี้ ยังห่างจากหลักสัจจธรรมเท่านั้น

– ความจริง ความนิยมเชื่อถือเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีเรียกขวัญพิธีเชิญขวัญ พิธีทำขวัญ พิธีโกนจุก พิธีทำขวัญนาค เป็นต้น ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายนิยมประพฤติปฏิบัติจัดทำสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นเรื่องของลัทธิศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น ไม่ใช่คำสอนทางพุทธศาสนา ไม่ใช่เนื้อหาสาระ ไม่ใช่แก่นไม่ใช่สัจจธรรม จัดได้ว่าเป็นเพียงเปลือก เป็นเพียงกระพี้ ของพระพุทธศาสนา แม้โดยแท้

– ถึงกระนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายนิยมเชื่อถือเหล่านั้น ก็นับได้ว่ามีความสำคัญไม่น้อย และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้ที่มีศรัทธายังไม่มั่นคง ยังง่อนแง่นคลอนแคลน ยังมีกำลังใจไม่เข้มแข็งพอ จึงจำเป็นจะต้องอาศัยเกาะพิธีรีตองต่าง ๆ ไปพลาง ๆ ก่อน

– อุปมาเหมือนบรรดาบุคคลทั้งหลายที่เดินขึ้นบันไดอาคารบ้านเรือน บุคคลที่มีกำลังกายอ่อนแอ ไม่แข็งแรง ได้แก่เด็กและคนทุพพลภาพ หรือ คนชราทุพพลภาพ ย่อมมีความจำเป็นจะต้องอาศัยเกาะราวบันไดขึ้นลง ส่วนบุคคลที่มีร่างกายแข็งแรง ก็ไม่มีความจำเป็นจะต้องอาศัยเกาะราวบันได ขึ้นลงได้อย่างสะดวกสบาย ฉันใด

– ในบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้นิยมเชื่อถือพิธีรีตองต่าง ๆ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน พุทธศาสนิกชนผู้ได้รับการศึกษาอบรมในทางพระพุทธศาสนายังน้อย ยังเข้าไม่ถึงสัจจธรรม ชื่อว่ายังเป็นผู้มีกำลังใจไม่เข้มแข็ง ยังมีจิตใจไม่มั่นคง จึงจำเป็นจะต้องอาศัยเกาะพิธีรีตองต่าง ๆ ไป พลาง ๆ ก่อน ส่วนพุทธศาสนิกชน ผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมจนมีความรู้เข้าถึงสัจจธรรมแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นจะต้องอาศัยเกาะพิธีรีตองเหล่านั้นอีกต่อไป ฉันนั้น

ประโยชน์ของพิธีกรรมต่าง ๆ

– ธรรมดาต้นไม้ที่มีแก่นทั้งหลาย ใช่ว่าจะมีแก่นมาแต่เริ่มเกิดขึ้นเป็นลำต้นก็หามิได้ แก่นย่อมเกิดมีขึ้นภายหลังทั้งสิ้น และก่อนที่จะมีแก่นเกิดขึ้นภายในลำต้นได้ ก็จำเป็นจะต้องอาศัยเปลือก อาศัยกระพี้ ห่อหุ้มป้องกันอยู่ภายนอก ถ้าต้นไม้ปราศจากเปลือกและกระพี้เสียแล้ว จะมีแก่นเกิดขึ้นไม่ได้เลย ฉันใด

– สัจจธรรมทางพระพุทธศาสนา ก็ฉันนั้นเหมือนกัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนต้นไม้มีแก่น สัจจธรรมเปรียบเสมือนแก่นของต้นไม้ พิธีรีตองต่าง ๆ ที่เนื่องมาจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ เปรียบเสมือนเปลือกและกระพี้ของต้นไม้

– ถ้าพุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้มีจิตใจยังไม่เข้มแข็งพอ ไม่อาศัยเกาะพิธีรีตองเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้หันเข้าหาพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ไม่มีโอกาสจะได้รับการศึกษาอบรมทางพระพุทธศาสนา และไม่มีโอกาสจะประพฤติปฏิบัติตนเข้าถึงสัจจธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เลยฉันนั้น

ความนิยมในการใช้ด้ายสายสิญจน์

– การใช้ด้ายสายสิญจน์ เกี่ยวกับพิธีบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนานั้น นิยมใช้ทั้งงานพิธีมงคลและงานพิธีอวมงคล

– ในงานพิธีอวมงคลเกี่ยวกับศพ ไม่นิยมใช้ด้ายสายสิญจน์วงรอบอาคารบ้านเรือน แต่นิยมใช้เป็นสายโยงจากศพมาถึงอาสน์สงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลเท่านั้น

– ส่วนในงานพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น งานพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานพิธีทำบุญบ้านเรือนประจำปี เป็นต้น นิยมใช้ด้ายสายสิญจน์วงรอบตัวอาคารบ้านเรือนด้วย โดยมีความนิยมในการวงด้ายสายสิญจน์ ดังนี้ :–

– ถ้าอาคารบ้านเรือน มีรั้ว หรือ กำแพงล้อม นิยมวงด้ายสายสิญจน์รอบรั้ว หรือ กำแพง รอบบริเวณทั้งหมด

– ถ้าบ้านเรือนไม่มีรั้ว หรือ กำแพงล้อม หรือมีแต่บริเวณกว้างขวาง หรือ มีอาคารสิ่งปลูกสร้างที่ไม่เกี่ยวกับพิธีมงคลอยู่ในบริเวณนั้นด้วย นิยมวงด้ายสายสิญจน์เฉพาะรอบตัวอาคารบ้านเรือนที่ประกอบพิธีมงคลเท่านั้นก็พอ

– ถ้างานพิธีมงคลนั้น ไม่เกี่ยวกับพิธีทำบุญอาคารบ้านเรือนโดยตรง เช่น งานมงคลสมรส เป็นต้น ทั้งเจ้าภาพก็ไม่ประสงค์จะวงด้ายสายสิญจน์รอบตัวอาคารบ้านเรือนด้วย ก็นิยมวงด้ายสายสิญจน์เฉพาะรอบฐานพระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชาห้องประกอบพิธี แล้วโยงมาวงรอบภาชนะน้ำมนต์ วางกลุ่มด้ายสายสิญจน์ใส่พานไว้ด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชา ด้านขวาของอาสน์สงฆ์ เพียงเท่านี้ก็ได้

การวงด้ายสายสิญจน์รอบบ้านเรือน

– การวงด้ายสายสิญจน์รอบอาคารบ้านเรือนนั้น นิยมใช้ในพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทำบุญบ้านประจำปี และพิธีทำบุญบำบัดความเสนียดจัญไร เป็นต้น

– การวงด้ายสายสิญจน์ในพิธีทำบุญดังกล่าวนี้ นิยมวงไว้ตลอดไปโดยไม่ต้องเก็บ เพราะถือกันว่า ด้ายสายสิญจน์นั้นเป็นด้ายพระปริตรสำหรับเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติอุปัทวันตรายทุกประการที่จะพึงเกิดมี

– ส่วนพิธีทำบุญงานมงคลอื่น ๆ เช่น พิธีทำบุญงานมงคลสมรส เป็นต้น นิยมวงด้ายสายสิญจน์เฉพาะบริเวณห้องพิธีนั้น ๆ หรือเฉพาะโยงจากพระพุทธรูปมาให้พระสงฆ์ถือเจริญพระพุทธมนต์ เพียงเท่านั้นก็พอ

วิธีการวงด้ายสายสิญจน์

– การวงด้ายสายสิญจน์รอบอาคารบ้านเรือน หรือรอบบริเวณงานนั้น นิยมเริ่มวงด้ายสายสิญจน์ตั้งแต่โต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปที่ห้องประกอบพิธีนั้นเป็นต้นไป แต่ยังไม่ต้องวงรอบพระพุทธรูปก่อน เมื่อวงรอบอาคารบ้านเรือน หรือวงรอบบริเวณงานแล้ว จึงนำมาวงรอบพระพุทธรูปภายหลัง

– การวงด้ายสายสิญจน์นั้น นิยมวงเวียนทักษิณาวัฏ คือ เวียนขวาไปตามลำดับ และยกขึ้นให้อยู่ที่สูงมากที่สุดเท่าที่จะสูงได้ เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดข้าม หรือ ทำขาด

– เมื่อวงรอบตัวอาคารบ้านเรือน หรือ วงรอบบริเวณบ้านแล้วก็นำมาวงรอบฐานพระพุทธรูปโดยวงเวียนขวา ๑ รอบ หรือ ๓ รอบ แล้วนำกลุ่มด้ายสายสิญจน์ที่เหลือใส่พานตั้งไว้ด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป

– กลุ่มด้ายสายสิญจน์ที่เหลือนั้น นิยมมีขนาดความยาวเพียงพอสำหรับพระสงฆ์จำนวน ๙ รูป ถือเจริญพระพุทธมนต์ได้สะดวก

การใช้ด้ายสายสิญจน์ทอดบังสุกุล

– งานทำบุญบำเพ็ญกุศลศพทุกชนิด ไม่นิยมวงด้ายสายสิญจน์รอบอาคารบ้านเรือน รอบบริเวณงาน หรือโยงจากพระพุทธรูปมาให้พระสงฆ์ถือสวดพระพุทธมนต์

– แต่นิยมใช้ด้ายสายสิญจน์โยงจากศพ จากโกศอัฐิ จากรูปของผู้ตาย หรือ จากรายนามของผู้ตาย มาทอดให้พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลเท่านั้น

– ในพิธีทำบุญงานมงคล เช่น งานทำบุญบ้านประจำปี เป็นต้น มักนิยมอัญเชิญโกศอัฐิของบรรพบุรุษ มาตั้งร่วมบำเพ็ญกุศลด้วย เมื่อจะนิมนต์พระสงฆ์ให้พิจารณาบังสุกุล นิยมใช้ด้ายสายสิญจน์อีกกลุ่มหนึ่งต่างหาก จากด้ายสายสิญจน์กลุ่มที่พระสงฆ์ถือเจริญพระพุทธมนต์

– ถ้ามิได้เตรียมด้ายสายสิญจน์กลุ่มอื่นไว้ นิยมเด็ดด้ายสายสิญจน์กลุ่มนั้นให้ขาดออกจากพระพุทธรูปเสียก่อน แล้วจึงนำไปเชื่อมโยงกับโกศอัฐิให้พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุล

การใช้ด้ายสายสิญจน์ทำมงคล

– การทำมงคล เช่น มงคลคู่สมรส เป็นต้น นิยมใช้ด้ายดิบที่ยังมิได้ทำเป็นด้ายสายสิญจน์ ซึ่งมีจำหน่ายในท้องตลาด โดยซื้อด้ายดิบเป็นไจ ๆ (ม้วน ๆ) ไปถวายให้พระเถระรูปใดรูปหนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของตระกูล ช่วยทำพิธีปลุกเศกทำเป็นมงคลสำหรับคู่บ่าวสาว

– เพื่อให้พระเถระท่านได้มีเวลาทำพิธีปลุกเศกด้วยพระพุทธมนต์ให้เกิดความเป็นศิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวมากยิ่ง ๆ ขึ้น จึงนิยมนำไปถวายท่านก่อนถึงวันงานสัก ๒ วัน หรือ ๓ วัน เป็นอย่างน้อย

ระเบียบปฏิบัติการมอบเทียนชนวนแก่ผู้ใหญ่

การเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้

– ผู้เป็นพิธีกรทำหน้าที่มอบเทียนชนวนแก่ผู้ใหญ่ ผู้เป็นประธานพิธีงานนั้น ๆ เบื้องต้น จะต้องเตรียมจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ไว้ให้พร้อม คือ:–

๑. เชิงเทียนขนาดกลาง ๑ ที่ (ควรเป็นเชิงเทียนทองเหลือง เพราะติดเทียนได้มั่นคงดี)

๒. เทียนขี้ผึ้ง ขนาดใหญ่พอสมควร ๑ เล่ม (ควรหาเทียนที่มีไส้ใหญ่ ๆ เพื่อไฟไม่ดับง่าย)

๓. น้ำมันยาง หรือ น้ำมันก๊าด หรือ น้ำมันเบนซิน พร้อมทั้งสำลีสำหรับใช้เป็นชนวนติดไว้ที่ธูป และเทียน ที่บูชา เพื่อสะดวกแก่การจุดไฟติดได้เร็ว

วิธีการถือเชิงเทียนชนวน

– การถือเชิงเทียนชนวนมอบให้แก่ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นประธานพิธีงานนั้น ๆ นิยมถือด้วยมือขวา โดยหงายฝ่ามือนิ้วมือทั้ง ๔ นิ้ว รองรับเชิงเทียน หัวแม่มือจับอยู่เบื้องบนของเชิงเทียน

– ไม่นิยมจับกึ่งกลางเชิงเทียน เพราะจะทำให้ผู้ใหญ่รับเชิงเทียนชนวนไม่สะดวก หรือ ทำให้ผู้ใหญ่ต้องเสียภูมิ เพราะจับเชิงเทียนชนวนภายใต้มือของพิธีกรผู้ส่งให้ แสดงว่าไม่รู้ระเบียบ

วิธีการมอบเชิงเทียนชนวน

– เมื่อถึงเวลาตามกำหนดการแล้ว พิธีกรพึงจุดเทียนชนวน ถือด้วยมือขวา (มือซ้ายควรถือไม้ขีดไฟติดมือไปด้วย เมื่อเทียนชนวนดับ จะได้จุดได้ทันท่วงที) เดินเข้าไปหาท่านผู้เป็นประธานพิธี ยืนตรงโค้งคำนับท่าน หรือ

– เมื่อพิธีกรเริ่มจุดเทียนชนวน ท่านผู้เป็นประธานพิธีเห็นแล้ว ลุกจากที่นั่งเดินไปที่โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยเอง พิธีกรพึงเดินตามหลังท่านไป โดยเดินตามไปทางด้านซ้ายมือของท่าน

– ประธานพิธีหยุดยืนที่ข้างหน้าที่บูชา พิธีกรพึงนั่งชันเข่า ถ้าประธานพิธีนั่งคุกเข่า พิธีกรพึงนั่งคุกเข่าทางด้านซ้ายมือของท่าน ยื่นมือขวาส่งเชิงเทียนชนวนมอบให้ท่าน ส่วนมือซ้ายห้อยอยู่ข้างตัว

– เมื่อมอบเชิงเทียนชนวนให้ท่านประธานพิธีแล้ว นิยมถอยหลังออกมาให้ห่างจากท่านพอสมควร เพื่อไม่ให้ขัดขวางการถ่ายรูปของช่างภาพ โดยถอยห่างออกมานั่งชันเข่า หรือ นั่งคุกเข่า ตามควรแก่กรณี พร้อมกับคอยสังเกตดู ถ้าเทียนชนวนดับ พึงรีบเข้าไปจุดได้ทันที

วิธีการรับเชิงเทียนชนวนจากผู้ใหญ่

– เมื่อท่านผู้ใหญ่จุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้ว พิธีกรพึงเข้าไปทางด้านซ้ายมือของท่าน ถ้าท่านยืนจุด พิธีกรพึงนั่งชันเข่ารับ ถ้าท่านนั่งคุกเข่าจุด พิธีกรพึงนั่งคุกเข่ารับเชิงเทียนชนวน

– การรับเชิงเทียนชนวนจากผู้ใหญ่นั้น นิยมยื่นมือขวาแบมือเข้าไปรองรับเชิงเทียนชนวนจากท่าน เมื่อรับแล้วนิยมถอยหลังห่างออกไปเล็กน้อย แล้วเดินกลับไปได้

ข้อควรสังวรระวัง

– อย่าจับเชิงเทียนชนวนเหนือมือท่านผู้ใหญ่ที่ท่านจับอยู่ ถือว่าเป็นการแสดงความไม่เคารพท่าน ทั้งเป็นการแสดงว่า ตนเป็นคนไม่รู้ระเบียบอีกด้วย

– ขณะส่งเชิงเทียนมอบให้ท่านผู้ใหญ่ อย่าถือกึ่งกลางเชิงเทียนส่งมอบให้ท่าน เพราะจะทำให้ท่านรับเชิงเทียนชนวนไม่สะดวก

– ต้องเตรียมไม้ขีดไฟ เป็นต้น ติดมือไปด้วยเพื่อเตรียมพร้อมที่จะจุดได้ทันที เมื่อไฟเทียนชนวนดับ

– ต้องกำหนดดูทิศทางของลมที่พัดมา โดยเฉพาะ คือ ทิศทางลมที่เกิดจากพัดลม จะทำให้ไฟเทียนชนวนดับ หรือจะทำให้การจุดไฟเครื่องสักการะบูชาไม่ติด หรือจุดไฟติดได้ยาก

– ถ้าเป็นงานมงคลที่มีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงบทมงคลสูตรว่า (**อเสวนา จ พาลานํ**) พิธีกรจะต้องจุดเทียนชนวนเข้าไปเชิญท่านผู้เป็นประธานพิธี ให้ท่านมาจุดเทียนน้ำมนต์อีกครั้งหนึ่ง โดยมีวิธีปฏิบัติเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว

ระเบียบปฏิบัติการจุดเครื่องสักการะบูชา

พิธีทำบุญงานมงคล

– เมื่อถึงเวลาตามกำหนดการแล้ว พิธีกรถือเทียนชนวนเข้ามาเชิญไปจุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย ผู้เป็นประธานพิธี หรือ เจ้าภาพงาน นิยมปฏิบัติ ดังนี้:–

– ลุกขึ้นจากที่นั่ง เดินไปที่หน้าโต๊ะบูชาพระถ้าโต๊ะหมู่บูชาพระตั้งอยู่ที่สูง นิยมยืน ถ้าโต๊ะหมู่บูชาพระตั้งอยู่ที่ไม่สูงนัก พอนั่งคุกเข่าจุดถึง ก็นิยมนั่งคุกเข่าลงแล้วรับเชิงเทียนชนวนจากพิธีกร แต่ไม่นิยมรับเชิงเทียนชนวนจากพิธีกรมาก่อนที่ยังไม่ถึงหน้าโต๊ะหมู่บูชาพระ

– นิยมจุดเทียนเล่มขวาของพระพุทธรูปก่อน แล้วจุดเทียนเล่มซ้ายต่อไป ถ้ามีเทียนตั้งอยู่หลายคู่ นิยมจุดเทียนคู่บนก่อนแล้ว จึงจุดเทียนคู่ล่าง ๆ ลงมาตามลำดับ จนครบทุกคู่ แล้วจึงจุดธูป

– ถ้ามีสายชนวนเชื่อมโยงจากธูปไปยังเทียนทุกคู่แล้ว ก็นิยมจุดธูปเป็นอันดับแรก ถ้าธูปมิได้จุ่มน้ำมันเตรียมไว้ นิยมถอนธูปมาจุดกับเทียนชนวน ถ้าธูปจุ่มน้ำมันเตรียมไว้แล้ว ก็จุดโดยไม่ต้องถอนมาจุดกับเทียนชนวน

– เมื่อจุดธูปเสร็จแล้ว ก็ส่งเทียนชนวนคืนให้แก่พิธีกร แล้วปักธูปไว้ตามเดิม

– วิธีปักธูปนั้น นิยมปักเรียงหนึ่งเป็นแถวเดียวกัน โดยเว้นระยะห่างเท่าๆ กัน ให้ธูปแต่ละดอกสูงต่ำพอ ๆ กัน หรือ

– นิยมปักธูปเป็นสามเส้าก็ได้ และนิยมปักธูปไว้กึ่งกลางกระถางธูป โดยปักธูปทุกดอกให้ตั้งตรง อันเป็นการแสดงถึงนิสัยอัธยาศัยของผู้นั้นว่า เป็นคนมีระเบียบ เรียบร้อย เป็นคนซื่อตรง ไม่ใช่คนมักง่าย

คำบูชาพระรัตนตรัย

– เมื่อปักธูปเสร็จเรียบร้อยแล้ว นิยมตั้งใจบูชาพระรัตนตรัย โดยนั่งคุกเข่าประณมมือ กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย (เพียงแต่นึกในใจ) ว่า

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ (กล่าว ๓ หน)

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิฯ

(ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น)

(ข้าพเจ้า ขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้

ข้าพเจ้า ขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้

ข้าพเจ้า ขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้)

วิธีกราบพระรัตนตรัย

– เมื่อกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยจบแล้ว นิยมกราบพระรัตนตรัยแบบเบญจางคประดิษฐ์ (คือ การตั้งหน้าผาก ฝ่ามือทั้งสอง และเข่าทั้งสอง ลดจรดพื้น) ๓ ครั้ง และในขณะที่หมอบกราบพระรัตนตรัย แต่ละครั้งนั้น นิยมระลึกถึงพระรัตนตรัย ดังนี้.–

คำระลึกถึงพระรัตนตรัยขณะกราบ

กราบครั้งที่ ๑ ระลึกว่า "**พุทโธ เม นาโถ**"

พระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่ง ของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๒ ระลึกว่า "**ธัมโม เม นาโถ**"

พระธรรม เป็นที่พึ่ง ของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๓ ระลึกว่า "**สังโฆ เม นาโถ**"

พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ของข้าพเจ้า

– กิริยาอาการที่กราบนั้น นิยมไม่เร็ว หรือ ช้าเกินไป และนิยมกราบให้ถูกต้องตามแบบเบญจางคประดิษฐ์จริงๆ ทุกครั้งที่กราบพระรัตนตรัย ทั้งนี้ เพื่อเป็นทิฏฐานุคติแก่อนุชนรุ่นหลัง จะได้ถือเป็นแบบอย่างปฏิบัติตามได้ถูกต้องสืบไป

การจุดเทียนน้ำมนต์

– ผู้เป็นประธานพิธี หรือ ผู้เป็นเจ้าภาพงานทำบุญนั้น นิยมรอคอยเวลาจุดเทียนน้ำมนต์ถวายพระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง แม้จะมีธุระอย่างใด ก็ควรงดไว้ก่อน

– เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงบทมงคลสูตรว่า (**อเสวนา จ พาลานํ–**) พิธีการจุดเทียนชนวนเข้าไปเชิญประธานพิธี หรือ เจ้าภาพงาน ไปจุดเทียนน้ำมนต์ ซึ่งตั้งอยู่ข้างหน้าของพระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์

– เมื่อจะจุดเทียนน้ำมนต์นั้น นิยมหยดน้ำตาเทียนชนวนลงที่ไส้ของเทียนน้ำมนต์นั้นก่อน ซึ่งจะทำให้การจุดไฟติดได้ง่าย และไส้เทียนน้ำมนต์จะไม่ถูกไฟไหม้หมดไปเสียก่อน

– เมื่อจุดเทียนน้ำมนต์แล้ว ก็ส่งเทียนชนวนคืนให้แก่พิธีกร แล้วยกภาชนะน้ำมนต์ถวายแก่พระเถระประธานสงฆ์นั้น

– เมื่อยกภาชนะน้ำมนต์ถวายแล้ว นิยมยกมือไหว้พระเถระประธานสงฆ์ แล้วกลับไปนั่งที่เดิม

– ต่อจากนั้น ถ้ามีธุระกิจจำเป็น ก็พอปลีกตัวไปได้บ้าง แต่ตามความนิยมแล้ว ผู้เป็นประธานพิธี หรือ เจ้าภาพงานนั้น ไม่นิยมปลีกตัวไปไหนในขณะที่พระสงฆ์กำลังเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ประธานพิธี หรือ แก่เจ้าภาพนั้นนิยมนั่งอยู่เป็นประธานงานจนกว่าจะเสร็จพิธี จึงจะเป็นการถูกต้อง และเหมาะสมทุกประการ

พิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม

– ผู้เป็นประธานพิธี หรือ เป็นเจ้าภาพ ในงานบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมนั้น นิยมปฏิบัติในการจุดเครื่องสักการะบูชาตามลำดับ ดังนี้ :–

– จุดเครื่องสักการะบูชาที่โต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปก่อน แล้วส่งเทียนชนวนคืนให้แก่พิธีกร แล้วนั่งคุกเข่าประณมมือกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยดังกล่าวมาแล้ว กราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง

– เดินไปจุดเครื่องสักการะบูชาพระธรรม ที่โต๊ะบูชาพระธรรมข้างหน้าอาสน์สงฆ์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมแล้วส่งเทียนชนวนคืนให้แก่พิธีกร น้อมตัวลงยกมือไหว้นอบน้อมพระธรรม

– เดินไปจุดเครื่องสักการะบูชาศพ ที่โต๊ะเครื่องตั้งหน้าศพ โดยจุดเทียน ๑ คู่ และจุดธูป ๑ ดอก นั่งคุกเข่าประณมมือพร้อมทั้งธูปยกขึ้นจบบูชาศพ โดยนิ้วชี้อยู่ระหว่างคิ้ว พร้อมกับกล่าวคำขมาโทษต่อศพ (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า ในระเบียบปฏิบัติการไปงานศพ) แล้วปักธูปไว้ ณ กระถางธูป

– ถ้ามีเครื่องทองน้อยสำหรับผู้ตายบูชาพระธรรมตั้งอยู่ที่หน้าเครื่องตั้งศพนั้นด้วย ก็นิยมจุดเครื่องสักการะบูชาที่เครื่องทองน้อย แล้วส่งเทียนชนวนคืนให้แก่พิธีกรแล้วหันหน้าเครื่องทองน้อยนั้น (หันด้านที่ตั้งดอกไม้) ออกไปทางพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมเพื่อให้ผู้ตายสักการะบูชาพระธรรม แล้วหมอบกราบศพ ๑ ครั้ง โดยกระพุ่มมือกราบ (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า ในระเบียบปฏิบัติการไปงานศพ) แล้วกลับไปนั่งที่เดิม

พิธีบำเพ็ญกุศลโดยมีพระธรรมเทศนาและพระสวดรับเทศน์

– การบำเพ็ญกุศลงานศพ เช่น งานทำบุญสัตตมวาร (ทำบุญ ๗ วัน) งานทำบุญปัญญาสมวาร (ทำบุญ ๕๐ วัน) และงานทำบุญสตมวาร (ทำบุญ ๑๐๐ วัน) ซึ่งนิยมจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ดังนี้ คือ:–

๑. มีพระเทศน์ และ พระสวดรับเทศน์ (ในเวลาเย็น)

๒. มีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ (ต่อจากพระเทศน์) และ

๓. มีพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม (ต่อจากพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์)

ในวันรุ่งขึ้น มีการถวายภัตตาหารเพล และมีพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล โดยมากนิยมมีจำนวนเท่าอายุของผู้ตาย

– ตามรายการบำเพ็ญกุศลนี้ มีวิธีปฏิบัติในการจุดเครื่องสักการะบูชา ดังต่อไปนี้ :–

วิธีการปฏิบัติเมื่อพระเทศน์

– จุดเครื่องสักการะบูชาที่โต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปแล้วนั่งคุกเข่าประณมมือกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย และกราบ ๓ หน

– จุดเทียนบูชาพระธรรม แล้วมอบให้พิธีกรนำไปตั้งไว้บนธรรมาศน์ เพื่อบูชาพระธรรม

– จุดเครื่องสักการะบูชาศพ และจุดเครื่องทองน้อยที่ตั้งอยู่ข้างหน้าศพ แล้วหันหน้าเครื่องทองน้อยไปทางพระเทศน์เพื่อให้ผู้ตายบูชาพระธรรมเทศนา แล้วนั่งคุกเข่าหมอบกราบศพ ๑ ครั้ง แล้วกลับไปนั่งที่เดิม

– พิธีกรกล่าวอาราธนาศีล ๕ พระเทศน์ให้ศีลรับศีลจบแล้ว พิธีกรกล่าวอาราธนาพระธรรม ต่อไป

– เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี จุดเครื่องทองน้อยซึ่งตั้งอยู่ข้างหน้าด้านขวามือนั้น แล้วหันหน้าเครื่องทองน้อยไปทางพระเทศน์ เพื่อบูชาพระธรรมเทศนา แล้วประณมมือฟังพระธรรมเทศนาต่อไป จนจบกัณฑ์

– เมื่อพระเทศน์จบแล้ว เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี เดินไปจุดเครื่องสักการะบูชาพระธรรม ที่ตั้งอยู่ข้างหน้าอาสน์สงฆ์พระสงฆ์สวดรับเทศน์ เมื่อจุดเสร็จแล้ว น้อมตัวลงยกมือไหว้พระธรรม กลับไปนั่งที่เดิม ประณมมือฟังพระสงฆ์สวดพระธรรมบรรยายต่อไป

– เมื่อพระสงฆ์สวดพระคาถาธรรมบรรยายจบแล้ว เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี ลุกขึ้นไปถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ และถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์สวดรับเทศน์ แล้วกลับไปนั่งที่เดิม

– พิธีกรทอดผ้าภูษาโยง หรือ ทอดด้ายสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพ เพื่อเตรียมทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพ หรือประธานพิธี ลุกขึ้นไปทอดผ้าบังสุกุล แล้วเดินกลับไปนั่งที่เดิม

– ขณะที่พระสงฆ์กล่าวคำพิจารณาผ้าบังสุกุล เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี ประณมมือฟัง เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา (ยถา-) นิยมกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายเมื่อพระสงฆ์ขึ้น (สพฺพีติโย-) กรวดน้ำเสร็จ แล้วประณมมือรับพรต่อไปจนจบ

วิธีการปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

– เมื่อพระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาสวดพระพุทธมนต์นั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว ไม่ต้องจุดเครื่องสักการะบูชาอีก เพราะพิธีบำเพ็ญกุศลต่อเนื่องกันมาจากการมีเทศน์

– พิธีกรเริ่มกล่าวอาราธนาพระปริตรต่อไป ไม่ต้องกล่าวอาราธนาศีลอีก เพราะได้รับศีลมาแล้วจากพระเทศน์

– เมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์จบแล้ว เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี ก็ทอดผ้าบังสุกุล (โดยมากนิยมใช้ผ้าไตร) เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลแล้ว นิยมยังไม่ต้องให้พร เพราะวันพรุ่งนี้ ยังจะต้องมาฉันภัตตาหารเพลอีกครั้งหนึ่ง

วิธีการปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

– เมื่อพระสงฆ์มานั่งบนอาสน์สงฆ์สำหรับสวดพระอภิธรรมเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพหรือประธานพิธีจุดเครื่องสักการะบูชาพระธรรม ที่โต๊ะหน้า อาสน์สงฆ์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

– ในการสวดพระอภิธรรมนี้ บางท้องถิ่น นิยมให้พิธีกรกล่าวคำอาราธนาพระธรรมก่อนเริ่มสวด และนิยมให้เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี หรือ วงศ์ญาติ ผู้ใดผู้หนึ่งต้องจุดธูปบูชาพระธรรมก่อนสวดทุกจบ เพื่อเป็นการอาราธนาให้พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

– เมื่อพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม โดยมาก นิยมเพียง ๔ จบแล้ว พิธีกรก็เก็บเครื่องสักการะบูชาพระธรรมและตู้พระธรรม แล้วยกเครื่องไทยธรรมมาตั้งบนอาสน์สงฆ์ตรงข้างหน้าพระสงฆ์แต่ละรูป

– เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี หรือ วงศ์ญาติ ช่วยกันถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์ แล้วกลับมานั่งที่เดิม

– พิธีกรทอดผ้าภูษาโยง หรือ ทอดด้ายสายสิญจน์ แล้วเชิญเจ้าภาพ หรือประธานพิธี ให้ทอดผ้าบังสุกุล

– เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล จบแล้ว เริ่มอนุโมทนา (ยถา-) เจ้าภาพหรือ ประธานพิธี กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นเสร็จพิธี

วิธีการปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์สวดถวายพรพระ

– ในวันรุ่งขึ้นของการบำเพ็ญกุศล เวลาใกล้เพลเมื่อพระสงฆ์มานั่งพร้อมกันบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้วเจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี จุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยและปฏิบัติการต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

– จุดเครื่องสักการะบูชาศพ และปฏิบัติการต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว พิธีกรกล่าวอาราธนาศีล ๕ พระเถระประธานสงฆ์ให้ศีล รับศีล พระสงฆ์สวดถวายพรพระจบแล้วถวายภัตตาหารเพล

– เมื่อสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเสร็จแล้ว เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี ถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล แล้วเป็นเสร็จพิธี

วิธีการปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล

– เมื่อพระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามานั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว ก็ตั้งพัดสวดมาติกา จบแล้ว ฝ่ายเจ้าภาพก็ช่วยกันถวายเครื่องไทยธรรม (ถ้ามี)

– พิธีกรทอดผ้าภูษาโยง หรือ ทอดด้ายสายสิญจน์เตรียมทอดผ้าบังสุกุล เชิญเจ้าภาพ หรือประธานพิธี พร้อมทั้งวงศาคณาญาติและท่านผู้มาร่วมพิธีบำเพ็ญกุศล ให้ช่วยกันทอดผ้าบังสุกุล

– การทอดผ้าบังสุกุลนี้ นิยมทอดตามขวางผ้าภูษาโยง หรือ ขวางด้ายสาย-สิญจน์ ถ้าอาสน์สงฆ์แคบ ก็นิยมทอดผ้าบังสุกุลไปตามยาวของผ้าภูษาโยง หรือ ตามยาวของด้ายสายสิญจน์

– การทอดผ้าบังสุกุลนี้ นิยมไม่ต้องยกถวายแก่พระสงฆ์ เพราะถือว่า เป็นการวางผ้าถวายไว้ โดยทอดอาลัยไม่มีความเสียดายห่วงใยในผ้านั้น

– เมื่อทอดผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว จะกลับไปนั่งที่เดิม หรือ จะนั่งข้างหน้าพระสงฆ์นั้นก็ได้

– เมื่อพระสงฆ์ตั้งพัดพิจารณาผ้าบังสุกุลแล้ว ก็อนุโมทนา เจ้าภาพ หรือประธานพิธี ก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายอีกครั้งหนึ่ง

– ถ้าอาสน์สงฆ์ไม่เพียงพอสำหรับพระสงฆ์ที่อาราธนามาสวดมาติกาบังสุกุลพร้อมกันทั้งหมดได้ ก็นิยมจัดนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นบังสุกุลเป็นชุด ๆ ไปจนกว่าจะครบตามจำนวนที่นิมนต์มา

ระเบียบปฏิบัติการอาราธนาศีลเป็นต้น

พิธีทำบุญงานมงคล

– ในพิธีทำบุญงานมงคลทุกชนิด นิยมกล่าวอาราธนาศีลก่อน แล้วจึงกล่าวอาราธนาพระปริตร ในภายหลังจากรับศีลเสร็จแล้ว

– เมื่อเจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี จุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีกรพึงกล่าวคำอาราธนาศีลเป็นอันดับแรก

วิธีปฏิบัติในการอาราธนา

– พิธีกรผู้ทำหน้าที่อาราธนาศีลและพระปริตรนั้น นิยมปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานที่นั้น ๆ ดังนี้:-

– ถ้าเขาจัดปูลาดอาสน์สงฆ์อยู่กับพื้น และผู้มาร่วมพิธีบำเพ็ญกุศลทั้งหมด ก็นั่งกับพื้น พิธีกรนิยมนั่งคุกเข่าประณมมือกราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาศีล

– ถ้าเขาจัดอาสน์สงฆ์ยกขึ้นสูงจากพื้น แต่เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี และผู้มาร่วมงานทั้งหลาย นั่งอยู่กับพื้น พิธีกรก็นิยมนั่งคุกเข่าประณมมือกล่าวคำอาราธนาเหมือนกัน

– ถ้าเขาจัดอาสน์สงฆ์ยกขึ้นสูงจากพื้น เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี และผู้มาร่วมงานทั้งหลาย นั่งเก้าอี้ พิธีกรนิยมยืนทางท้ายอาสน์สงฆ์ ประมาณข้างหน้าพระสงฆ์รูปที่ ๔–๕ ท้ายแถว หันหน้าไปทางพระเถระประธานสงฆ์ประณมมือกล่าวคำอาราธนาศีล

– ลักษณะการกล่าวอาราธนาศีลนั้น นิยมกล่าวคำอาราธนาอย่างชัดถ้อยชัดคำ จังหวะที่กล่าวไม่เร็ว หรือ ช้าเกินไป นิยมหยุดทอดเสียงเป็นระยะ ๆ ดังนี้ คือ:–

๑. มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ,

๒. ติสะระเณนะ สะหะ,

๓. ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ ฯ

แม้เที่ยวที่ ๒ และเที่ยวที่ ๓ ก็นิยมหยุดทอดเสียงเป็นระยะ ๆ เช่นเดียวกันนี้

คำอาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ, ติสะระเณนะ สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ,

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ, ติสะระเณนะ สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจะมะ,

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ, ติสะระเณนะ สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ ฯ

คำอาราธนาศีล ๕ อีกแทบหนึ่ง

มะยัง ภันเต ติสะระเณนะ สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจาม,

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสะระเณนะ สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ,

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสะระเณนะ สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ ฯ

ในชนบทบางท้องถิ่น ถ้าวันงานนั้นเป็นวันพระ ๘–๑๔–๑๕ ค่ำ นิยมอาราธนาศีล ๘ ดังนี้ :–

คำอาราธนาศีล ๘

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ, ติสะระเณนะ สะหะ, อัฏฐะ สีลานิ ยาจามะ,

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ, ติสะระเณนะ สะหะ, อัฏฐะ สีลานิ ยาจามะ,

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ, ติสะระเณนะ สะหะ, อัฏฐะ สิลานิ ยาจามะ ฯ

วิธีการรับศีล

– การรับศีลนี้ คือ วิธีการประกาศสมาทานศีลว่า ตนจะเป็นผู้ตั้งใจงดเว้นจากการประพฤติทุจริตทางกาย และทางวาจา ตามสิกขาบทนั้น ๆ ด้วยความสมัครใจของตนเอง ไม่ใช่เป็นเรื่องที่พระสงฆ์ท่านห้ามไม่ให้ประพฤติทุจริต

– เพราะการสมาทานศีลนี้ เป็นเรื่องของความสมัครใจงดเว้นจากความชั่ว ของคฤหัสถ์แต่ละบุคคลโดยตรง ดังจะพิจารณารู้ได้จากคำสมาทานศีลแต่ละสิกขาบท เช่น สิกขาบทที่ ๑ ว่า

"ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ"

แปลความว่า

"ข้าพเจ้าสมาทาน ซึ่งสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการยังสัตว์มีลมปราณให้ตกล่วงไป คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์"

– การสมาทานศีลนี้จึงเป็นเรื่องของชาวบ้านสมัครใจตั้งใจงดเว้นเอง ไม่ใช่เป็นคำห้ามของพระสงฆ์ ทั้งไม่ใช่วิสัยของพระสงฆ์ที่จะบังคับให้ชาวบ้านประพฤติเช่นนั้นได้

– แต่เพราะชาวบ้านไม่สามารถจะทรงจำคำประกาศสมาทานศีลได้ด้วยตนเอง จึงต้องขอร้องให้พระสงฆ์ท่านช่วยกล่าวนำให้ด้วย เช่นเดียวกับคำกล่าวถวายสังฆทาน โดยมากผู้ถวายมักจำคำถวายไม่ได้ จึงขอร้องให้พระสงฆ์ท่านช่วยกล่าวนำให้ด้วย ฉะนั้น

– เพราะเหตุนี้ บุคคลผู้รับศีล คือ บุคคลผู้สมาทานศีลทุกคน จึงนิยมต้องกล่าวคำประกาศสมาทานรับศีลให้พระสงฆ์ได้ยินอย่างชัดเจน เพื่อพระสงฆ์จะได้เป็นสักขีพยานในการตั้งใจงดเว้นจากความชั่ว และตั้งใจประกอบความดีต่อไป

คำสมาทานศีล ๕

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ (กล่าว ๓ หน)

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ

๑. ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ
๒. อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๔. มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๕. สุรา, เมระยะ, มัชชะ, ปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

คำสมาทานศีล ๘

๑. ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๒. อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๓. อะพฺรหฺมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ (ออกเสียงว่า "**อะพรำมะจะริยา**")

๔. มุสาวาทา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาธิยามิ ฯ

๕. สุรา, เมระยะ, มัชชะ, ปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๖. วิกาละโภชะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๗. นัจจะ, คีตะ, วาทิตา, วิสูกะ, ทัสสะนา มาลา, คันธะ, วิเลปะนะ, ธาระณะ, มัณฑะนะ, วิภูสะนัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

๘. อุจจาสะยะนะ, มะหาสะยะนา, เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ

การอาราธนาพระปริตร

– เมื่อรับศีลเสร็จแล้ว พิธีกรพึงกล่าวคำอาราธนาพระปริตรสืบต่อไป โดยประนมมือกล่าวคำอาราธนาอย่างชัดถ้อยชัดคำ จังหวะที่กล่าวนั้นไม่เร็ว หรือ ช้าอืดอาดเกินไป จังหวะที่กล่าวคำอาราธนาพระปริตรนี้ นิยมหยุดทอดเสียงเป็นวรรค ๆ ดังต่อไปนี้ :–

คำอาราธนาพระปริตร

วิปัตติปะฏิพาหายะ, สัพพะสัมปัตติสิทธิยา,
สัพพะทุกขะวินาสายะ, ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง,
วิปัตติปะฏิพาหายะ, สัพพะสัมปัตติสิทธิยา,
สัพพะภะยะวินาสายะ, ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง,
วิปัตติปะฏิพาหายะ, สัพพะสัมปัตติสิทธิยา,
สัพพะโรคะวินาสายะ, ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง ฯ

– เมื่อกล่าวคำอาราธนาพระปริตรนี้จบแล้ว นิยมกราบ ๓ ครั้ง หรือ น้อมตัวลงยกมือไหว้ ตามควรแก่กรณีเป็นเสร็จพิธีอาราธนาในงานมงคล

พิธีทำบุญงานอวมงคล

ในพิธีบำเพ็ญกุศลงานศพ เช่น งานทำบุญสัตตมวารศพ (ทำบุญ ๗ วัน) เป็นต้น มักนิยมจัดให้มีรายการทำบุญกุศลต่าง ๆ เช่น

๑. มีสวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว มีเทศน์ หรือ

๒. มีเทศน์ จบแล้ว มีสวดพระพุทธมนต์ ฯ ล ฯ

ลำดับการกล่าวคำอาราธนา

– งานบำเพ็ญกุศลที่มีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์จบแล้ว มีเทศน์ต่อไปนั้น พิธีกรนิยมกล่าวคำอาราธนา ดังนี้:–

– ก่อนที่พระสงฆ์จะเริ่มสวดพระพุทธมนต์ นิยมกล่าวคำอาราธนาพระปริตรอย่างเดียว

– ก่อนที่พระจะเทศน์ นิยมกล่าวคำอาราธนาศีล เมื่อรับศีลแล้ว ก็กล่าวคำอาราธนาพระธรรมสืบไป ดังต่อไปนี้ :–

คำอาราธนาพระธรรม

พ๎รห๎มา (พร๋ามา) จะ โลกาธิปะตี สะหัมปะติ,
กัตอัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ,
สันตีธะ สัตตาปปะระชักขะชาติกา,
เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง ฯ

– งานบำเพ็ญกุศลที่มีเทศน์ก่อนแล้ว มีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ภายหลัง พิธีกรนิยมกล่าวคำอาราธนาดังนี้ :–

– ก่อนที่พระจะเทศน์ นิยมกล่าวคำอาราธนาศีลเมื่อรับศีลแล้ว ก็กล่าวคำอาราธนาพระธรรม

– ก่อนที่พระสงฆ์จะสวดพระพุทธมนต์ นิยมกล่าวคำอาราธนาเฉพาะพระปริตรอย่างเดียว ไม่ต้องกล่าวคำอาราธนาศีลอีก

วิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม

-- พิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมนั้น พิธีกรนิยมกล่าวคำอาราธนาศีลก่อน เมื่อรับศีลเสร็จแล้ว จึงกล่าวคำอาราธนาพระธรรมสืบต่อไป

ระเบียบปฏิบัติการจัดข้าวบูชาพระพุทธ

เหตุผลในการจัดข้าวบูชาพระพุทธ

– สมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย นิยมนิมนต์พระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานพระภิกษุสงฆ์ในพิธีบำเพ็ญกุศลตามบ้านเรือนของตน ๆ ดังมีบาลีว่า **"พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสงฺโฆ"** แปลว่า "พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน" ดังนี้

– เมื่อถึงเวลาถวายภัตตาหาร ก็นิยมจัดภัตตาหารถวายแด่พระพุทธเจ้าเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกับปัจจุบันนี้ที่นิยมนิมนต์สมเด็จพระสังฆราชไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีทำบุญงานมงคลตามบ้านเรือนคฤหบดี เมื่อถึงเวลาถวายภัตตาหาร ก็นิยมจัดภัตตาหารถวายสมเด็จพระสังฆราชเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง จัดภัตตาหารถวายพระภิกษุสงฆ์นอกนั้นอีกส่วนหนึ่ง ฉะนั้น

– เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็ยังนิยมอัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งเป็นประธานสงฆ์แทนพระพุทธองค์ในพิธีบำเพ็ญบุญต่าง ๆ ทุกอย่างเช่นเดียวกันกับสมัยพุทธกาล

– เมื่อเวลาถวายภัตตาหาร ก็ยังนิยมจัดภัตตาหารถวายพระพุทธรูปเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง และจัดภัตตาหารถวายพระภิกษุสงฆ์อีกส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกันกับสมัยพุทธกาลนั้นเอง

ความมุ่งหมายของการจัดถวายข้าวบูชาพระพุทธ

– การจัดภัตตาหารถวายพระพุทธรูปนี้ มิใช่จัดไปถวายให้พระพุทธรูปฉันเหมือนอย่างจัดถวายให้พระภิกษุสงฆ์ฉัน หรือ ไม่ใช่จัดไปเซ่นพระพุทธเจ้า เหมือนอย่างจัดอาหารไปเซ่นภูตผีปีศาจ

– การจัดภัตตาหารไปถวายพระพุทธรูปนั้น เป็นการจัดถวายเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับการจัดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น

– การจัดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้นนั้น ไม่ใช่จัดถวายให้พระรัตนตรัยสูดดมกลิ่นธูปควันเทียน และกลิ่นหอมของดอกไม้ แต่จัดไปเพื่อบูชาพระคุณของพระรัตนตรัย ฉันใด การจัดภัตตาหารถวายพระพุทธรูป ก็เพื่อบูชาพระคุณของพระพุทธเจ้าฉันนั้น

– การจัดภัตตาหารบูชาพระพุทธรูปนั้น โดยมีความมุ่งหมายว่าด้วยผลานิสงส์แห่งการบูชาด้วยภัตตาหารนี้ต่อไปในภายหน้า ตนจะได้ไม่มีความขาดแคลนด้วยอาหารไม่ต้องอดอยาก จะมีความสมบูรณ์พูนสุขด้วยเรื่องอาหารการบริโภคทุกประการ

วิธีการจัดภัตตาหารบูชาพระพุทธ

– ความจริงพระพุทธรูปนั้น เป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นสังฆบิดร คือ ทรงเป็นพ่อของพระภิกษุสงฆ์

– การจัดสำรับคาวหวานบูชาพระพุทธ จึงนิยมจัดด้วยสำรับใหญ่ ๆ จัดให้ดีกว่าประณีตยิ่งกว่าจัดถวายพระภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นการบูชาพ่อ ควรจะดีกว่า ประณีตกว่าจัดถวายลูก หรือ อย่างน้อย ก็นิยมจัดแบบเดียวกันกับจัดถวายพระภิษุสงฆ์

– การจัดภัตตาหารคาวหวานสิ่งละเล็กละน้อย ใส่ภาชนะเล็ก ๆ เช่นเดียวกับจัดอาหารไปเซ่นภูตผีปีศาจนั้น เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง จะเป็นเหตุให้บุคคลที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเยาวชนทั้งหลาย อาจเกิดความเข้าใจผิดคิดไปว่าเป็นการจัดอาหารไปเซ่นพระพุทธเจ้า เพราะจัดอย่างเดียวกับจัดไปเซ่นผี

– สำรับภัตตาหารที่จัดบูชาพระพุทธนี้ ถ้าจัดเป็นสำรับใหญ่ มีคาวหวานสมบูรณ์อย่างดีอย่างประณีตแล้วเมื่อลากลับคืนมา ภัตตาหารนั้นย่อมเป็นศิริมงคล น่ารับประทาน ถ้าจัดใส่ภาชนะเล็ก ๆ มีคาวหวานสิ่งละเล็กละน้อย· คล้ายกับจัดเซ่นผีแล้ว เมื่อลากลับคืนมา ความรู้สึกของคนเราว่า ไม่ใช่ของศิริมงคล ไม่มีใครต้องการรับประทาน

วิธีการถวายข้าวบูชาพระพุทธ

– เมื่อพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จวนจะจบ หรือจบแล้ว พิธีกรนิยมยก

สำรับคาวหวานไปตั้งที่หน้าบูชาพระ โดยตั้งบนโต๊ะที่มีผ้าขาวปูรอง หรือ ตั้งที่พื้นมีผ้าขาวปูรอง แล้วเชิญเจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี มาทำพิธีบูชาพิธีกรไม่ควรจัดทำการบูชาเสียเอง

– เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี พึงนั่งคุกเข่าจุดธูป ๓ ดอก ปักที่กระถางธูปแล้ว ประณมมือ กล่าวคำบูชาข้าวพระ ดังนี้ :–

คำบูชาข้าวพระพุทธ

อิมัง สูปะพะยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง สะอุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ

(ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี อันสมบูรณ์ด้วยแกงและกับข้าว พร้อมกับน้ำ อันประเสริฐนี้ ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า) ฯ

เมื่อกล่าวคำบูชาข้าวพระพุทธจบแล้ว นิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง

การลาข้าวพระพุทธ

– เมื่อพระภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เจ้าภาพ หรือ พิธีกร นิยมจัดการลาข้าวพระพุทธ โดยการนั่งคุกเข่าประณมมือกล่าวคำลาข้าวพระพุทธ ดังนี้ :–

คำลาข้าวพระพุทธ

เสสัง มังคะลัง ยาจามิ ฯ

(ข้าพเจ้าทูลขอสิ่งที่เหลืออันเป็นมงคล)

– เมื่อกล่าวคำลาข้าวพระพุทธจบแล้ว นิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วยกสำรับไปได้

ระเบียบปฏิบัติการประเคนพระสงฆ์

การประเคนพระ

– การประเคนพระ คือ การยกสิ่งของอันสมควรแก่สมณบริโภค (สมควรที่พระภิกษุสงฆ์จะบริโภคใช้สอยได้ ไม่มีโทษทางพระวินัยพุทธบัญญัติ) น้อมถวายให้แก่พระสงฆ์ ด้วยกิริยาอาการที่แสดงถึงความมีศรัทธาเลื่อมใส มีความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระสงฆ์ผู้รับประเคนนั้นเป็นอย่างดี

ลักษณะการประเคนพระที่ถูกต้อง

– การประเคนสิ่งของอันสมควรแก่สมณบริโภค เช่น ภัตตาหารคาวหวาน เป็นต้น แก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น มีพระวินัยพุทธบัญญัติทรงกำหนดไว้ให้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ :–

๑. สิ่งของที่จะประเคนนั้น ต้องไม่ใหญ่โต หรือหนักเกินไป ขนาดคนเป็นกลางคนเดียวยกไหว และต้องยกสิ่งของนั้นให้ขึ้นพ้นจากพื้นที่สิ่งของนั้นตั้งอยู่

๒. ผู้ประเคนต้องเข้ามาอยู่ในหัตถบาส คือ ผู้ประเคนต้องอยู่ห่างจากพระภิกษุผู้รับประเคน ประมาณ ๑ ศอก เป็นอย่างมาก

๓. ผู้ประเคนน้อมสิ่งของนั้นเข้ามาให้ ด้วยกิริยาอาการแสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อพระภิกษุผู้รับประเคน

๔. กิริยาอาการที่น้อมสิ่งของเข้ามาให้นั้น จะส่งให้ด้วยมือก็ได้ หรือ จะส่งให้ด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น ใช้ทัพพีตักถวายก็ได้

๕. พระภิกษุผู้รับประเคนนั้น จะรับด้วยมือก็ได้ จะรับด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น จะใช้ผ้าทอดรับก็ได้ จะใช้บาตรรับก็ได้ จะใช้จานรับก็ได้

ลักษณะการประเคนพระที่ไม่ถูกต้อง

๑. สิ่งของที่จะประเคนนั้น ใหญ่โต หรือ หนักเกินไป คนเดียวยกไม่ไหว ต้องช่วยกันยกถวาย เช่น ช่วยกันยกโต๊ะอาหารทั้งโต๊ะถวาย เป็นต้น

๒. ผู้ประเคนอยู่นอกหัตถบาส คือ ผู้ประเคนอยู่ห่างจากพระภิกษุผู้รับประเคนเกินกว่า ๑ ศอกออกไป จนพระภิกษุนั่งตั้งตัวตรงรับด้วยมือไม่ถึง หรือ การประเคนโดยวิธีวางภาชนะต่อ ๆ กันออกไป เป็นต้น

๓. ผู้ประเคนไม่ยกสิ่งของที่จะประเคนนั้นให้พ้นจากพื้น เช่น การประเคนถวายด้วยวิธีเสือกไสให้เลื่อนไปตามพื้น หรือ การประเคนด้วยวิธีใช้มือแตะสิ่งของถวาย เป็นต้น

๔. ผู้ประเคนสิ่งของให้พระ ส่งให้ด้วยกิริยาอาการที่แสดงความไม่เคารพ เช่น ให้ด้วยกิริยาอาการดุจทิ้งเสียเป็นต้น

๕. พระภิกษุผู้รับประเคน ยังไม่ทันรับสิ่งของนั้นผู้ประเคนวางสิ่งของนั้นลงเสียก่อน

๖. สิ่งของที่ประเคนนั้น เป็นของไม่สมควรแก่สมณบริโภค เช่น เงิน ทอง หรือสิ่งของที่ทำด้วยเงิน ทอง ได้แก่ พานเงิน พานทอง ขันเงิน เป็นต้น

๗. นำเอาวัตถุสิ่งของประเภทอาหารคาวหวานไปถวายให้พระภิกษุรับประเคนในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เวลาเที่ยงวันไปแล้ว

วิธีการประเคนพระ

– วิธีการประเคนพระนั้น ถ้าผู้ประเคนเป็นชายนิยมยกส่งให้ถึงมือพระภิกษุผู้รับประเคน ถ้าผู้ประเคนเป็นหญิง นิยมวางถวายบนผ้าที่พระภิกษุทอดรับประเคนนั้น และต้องรอให้พระภิกษุท่านจับที่ผ้าทอดรับนั้นก่อน จึงวางสิ่งของลงบนผ้าที่ทอดรับนั้น

– ถ้าพระภิกษุนั่งอยู่กับพื้น ผู้ประเคนนิยมนั่งคุกเข่าประเคนสิ่งของ ถ้าพระภิกษุนั่งเก้าอี้ เช่น นั่งเก้าอี้ฉันภัตตาหารที่วางบนโต๊ะ ผู้ประเคนนิยมยืนประเคนสิ่งของ

– ในการถวายภัตตาหารคาวหวานแก่พระภิกษุสงฆ์นั้น นิยมถวายเฉพาะสิ่งของที่พระภิกษุสงฆ์จะพึงฉันได้เท่านั้น ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น กระโถน จาน ชามช้อน แก้ว เป็นต้น นิยมไม่ต้องยกประเคนพระเพียงแต่วางมอบให้เท่านั้น

– ภัตตาหารคาวหวานทุกชนิด ที่ประเคนพระภิกษุสงฆ์แล้ว นิยมไม่ให้คฤหัสถ์ทั้งชายและหญิงจับต้องอีกถ้าเผลอไปจับต้อง นิยมให้ยกประเคนแก่พระภิกษุเสียใหม่ทุกครั้งไป

– เมื่อประเคนภัตตาหารคาวหวานครบทุกอย่างแล้ว นิยมทำความเคารพพระภิกษุสงฆ์ คือ ถ้านั่งคุกเข่าประเคน ก็นิยมกราบ ๓ ครั้ง ถ้ายืนประเคน ก็นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ ๑ ครั้ง เป็นเสร็จพิธีการประเคนพระ

ระเบียบปฏิบัติการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์

อาหารที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุสงฆ์

– อาหารที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ คือ อาหารที่เป็นอกัปปิยะไม่สมควรแก่สมณบริโภคขบฉัน ได้แก่ เนื้อ ๑๐ ชนิด และอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อ ๑๐ ชนิด เหล่านี้ คือ:–

๑. เนื้อมนุษย์ รวมทั้งเลือดมนุษย์ด้วย

๒. เนื้อช้าง

๓. เนื้อม้า

๔. เนื้อสุนัข
๕. เนื้องู
๖. เนื้อราชสีห์ (สิงห์โต)
๗. เนื้อเสือโคร่ง
๘. เนื้อเสือเหลือง
๙. เนื้อหมี
๑๐. เนื้อเสือดาว

– เนื้อสัตว์นอกจาก ๑๐ ชนิดนี้ ไม่ทรงห้าม แต่ทรงห้ามของดิบ คือ เนื้อที่ยังไม่ได้ทำให้สุกด้วยไฟ เช่น เนื้อดิบ ปลาดิบ เป็นต้น ทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุขบฉัน

– เนื้อสัตว์ที่ฆ่าเจาะจง เช่น ฆ่าปลา ฆ่าไก่ เป็นต้น เพื่อทำอาหารถวายแก่พระภิกษุสามเณรโดยตรงซึ่งเรียกว่า "**อุททิสสะมังสะ**" แปลว่า เนื้อเจาะจง เป็นของห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรขบฉัน ถ้าพระภิกษุไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้สงสัยว่า เขาฆ่าเพื่อเป็นของเฉพาะเจาะจงแก่ตน ฉันได้ ไม่มีโทษ

– ผลไม้ที่มีเมล็ดอาจเพาะเป็น คือ ผลไม้ที่ใช้เมล็ดปลูกได้ เช่น เงาะ ลำไย เป็นต้น และเง่าที่ปลูกเป็น คือ พวกเผือก มัน แห้ว เป็นต้น ทรงอนุญาตให้อนุปสัมบัน คือ บุคคลที่ไม่ใช่พระภิกษุ ได้แก่ สามเณร และคฤหัสถ์ ทำให้เป็นกัปปิยะเสียก่อน คือ ทำให้เป็นของสมควรแก่สมณะเสียก่อน แล้วฉันได้ ไม่เป็นอาบัติ

– อาหารที่ปรุงด้วยสุรา จนมีสี มีกลิ่น หรือ มีรสปรากฏ รู้ได้ว่ามีสุราเจือปน ทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุขบฉันถ้าไม่มีสี ไม่มีกลิ่น หรือ ไม่มีรสปรากฏ ฉันได้ ไม่เป็นอาบัติ

อาหารที่สมควรแก่พระภิกษุสงฆ์

– เนื้อสัตว์ (นอกจากเนื้อที่ทรงห้าม ๑๐ ชนิด ดังกล่าวแล้ว) ทุกชนิด ซึ่งเป็นเนื้อที่เขาฆ่า เพื่อนำมาขายเป็นอาหารคนพื้นเมือง ตามร้านตลาด เรียกว่า "**ปะวัตตะมังสะ**" แปลว่าเนื้อมีอยู่แล้ว เนื้อที่เป็นไปอยู่ตามปกติที่เขาทำให้สุกด้วยไฟแล้ว อนุญาตให้พระภิกษุฉันได้ไม่เป็นอาบัติ

– สัตว์ที่เขาฆ่าเจาะจงเพื่อทำอาหารถวายแก่พระภิกษุโดยตรง แต่พระภิกษุไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้สงสัยว่า เขาฆ่าเป็นการเฉพาะเจาะจงแก่ตน เช่นนี้ อนุญาตให้พระภิกษุฉันได้ ไม่เป็นอาบัติ

วิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์

– ถ้าจัดภัตตาหารถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในเวลาเช้า นิยมจัดอาหารประเภทอาหารเบา เช่น ข้าวต้ม โจ๊ก กาแฟ ขนมปัง เป็นต้น เพื่อสะดวกแก่เจ้าภาพที่ไม่ต้องตระเตรียมมาก และเพื่อพระภิกษุจะได้มีโอกาสฉันภัตตาหารเพลได้ดี ทำให้ไม่เกิดความหิวในเวลาเย็นและค่ำคืน

– ถ้าจัดภัตตาหารถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในเวลาเพล นิยมจัดอาหารประเภทอาหารหนัก จัดแบบเต็มยศและโดยมากนิยมจัดอาหารประเภทอาหารไทย ซึ่งถูกกับรสนิยมของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นคนไทย และควรเป็นอาหารประเภทพื้นเมืองเป็นหลัก อาจมีอาหารพิเศษแทรกบ้างสักอย่างสองอย่าง

ระเบียบปฏิบัติการจัดเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์

เครื่องไทยธรรม

– เครื่องไทยธรรม คือ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่สมควรถวายแก่พระสงฆ์ ได้แก่ ปัจจัย ๔ และสิ่งของที่นับเนื่องในปัจจัย ๔ คือ:–

๑. เครื่องนุ่งห่มประเภทเครื่องผ้าทุกชนิด ที่มีสีสมควรแก่พระภิกษุสามเณรใช้สอยได้ ซึ่งมีสีไม่ฉูดฉาดบาดตา เป็นของไม่กาววาว เช่น ผ้าลายดอกไม้ เป็นต้น เป็นของไม่สมควรใช้นุ่งห่มสำหรับสมณะ

๒. เครื่องขบฉันต่างชนิด ทั้งอาหารคาวหวานและเครื่องดื่มนานาชนิด ยกเว้นเครื่องดองของเมา เช่น สุราเมรัย และยาเสพติดให้โทษทุกชนิด

– เครื่องอุปกรณ์ที่อยู่อาศัย ซึ่งรวมเรียกว่าเครื่องสุขภัณฑ์ ได้แก่ ตู้ เตียง โต๊ะ เก้าอี้ ที่นอน เสื่อ หมอน มุ้ง พรม เป็นต้น รวมทั้งเครื่องชำระมลทินกาย เช่น สบู่ถูตัว ผงซักฟอก แปรง และยาสีฟัน เป็นต้น

๔. เครื่องยาบำบัดความป่วยไข้ทุกชนิด และเภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (น้ำตาล) รวมทั้งหมากพลู บุหรี่ ชา เป็นต้น

สิ่งของที่ประเคนถวายพระได้เวลาเช้าชั่วเที่ยง

– เครื่องไทยธรรม ประเภทอาหารคาวหวานทุกชนิด ทั้งอาหารสด อาหารแห้ง และอาหารเครื่องกระป๋องทุกประเภท เช่น

๑. อาหารสด ได้แก่ อาหารคาวและหวาน รวมทั้งผลไม้ทุกชนิด

๒. อาหารแห้ง ได้แก่ เครื่องสะเบียงกรังทุกชนิด เช่น ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ข้าวสาร เป็นต้น

๓. อาหารเครื่องกระป๋อง ทุกประเภท เช่น นม โอวัลติน เป็นต้น

– สิ่งของเหล่านี้ทั้งหมด นิยมประเคนถวายพระสงฆ์ได้เฉพาะเวลาเช้าชั่วเที่ยงเท่านั้น เมื่อเลยเที่ยงวันไปแล้ว มีพระวินัยพุทธบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์รับประเคน ถ้ารับประเคน ต้องอาบัติโทษ

– ถ้าคฤหัสถ์ชายหญิงนำสิ่งของเหล่านี้ไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในเวลาหลังเที่ยงวันไปแล้ว นิยมเพียงแต่แจ้งให้พระภิกษุรับทราบ แล้วมอบสิ่งของเหล่านั้นให้ไว้แก่ศิษย์ของท่าน ให้ศิษย์เก็บรักษาไว้ทำถวายท่านในวันต่อไป

สิ่งของที่ประเคนถวายพระได้ตลอดเวลา

– ส่วนเครื่องไทยธรรมนอกจากประเภทอาหารดังกล่าวแล้ว เช่น ประเภทเครื่องดื่มทุกชนิด ประเภทเครื่องยาบำบัดความป่วยไข้ทุกชนิด และประเภทเภสัช เช่น น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำอ้อย หมากพลู บุหรี่ หรือ สิ่งของที่ไม่ใช่ของสำหรับขบฉัน นิยมประเคนถวายแก่พระสงฆ์ได้ตลอดเวลา ไม่มีข้อกำหนดห้าม

สิ่งของที่ทรงห้ามมิให้พระภิกษุจับต้อง

– สิ่งของที่ทรงห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์จับต้อง เรียกว่า "**วัตถุอนามาส**" ได้แก่วัตถุสิ่งของดังต่อไปนี้:–

๑. ผู้หญิง รวมทั้งเครื่องแต่งกายของหญิง รูปภาพหญิง หรือ รูปปั้นของหญิงทุกชนิด

๒. รัตนะ ๑๐ ประการ คือ ทอง เงิน แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วประพาฬ ทับทิม บุษราคัม สังข์ (ที่เลี่ยมทอง) ศิลา เช่น หยกและโมรา เป็นต้น

๓. เครื่องศัตราวุธทุกชนิด อันเป็นเครื่องทำลายชีวิต

๔. เครื่องดักสัตว์บกและสัตว์น้ำทุกชนิด

๕. เครื่องประโคมดนตรีทุกอย่าง

๖. ข้าวเปลือก และผลไม้อันเกิดอยู่กับที่

– สิ่งของที่เป็นวัตถุอนามาสเหล่านี้ทุกชนิด ไม่นิยมนำไปประเคนถวายพระภิกษุ เพราะผิดพระวินัยพุทธบัญญัติ ทำให้พระภิกษุต้องอาบัติโทษ

สิ่งของที่ไม่สมควรประเคนถวายพระสงฆ์

– สิ่งของที่ไม่สมควรประเคนถวายพระ ได้แก่ รูปิยะ คือ เงิน และวัตถุสำหรับใช้แทนเงิน เช่น ธนบัตร เป็นต้น ไม่นิยมประเคนถวายพระภิกษุสงฆ์โดยตรง เพราะผิดพระวินัยพุทธบัญญัติ ถ้าพระภิกษุสงฆ์รับประเคนต้องอาบัติโทษ

– ในการถวายปัจจัยนั้น นิยมใช้ใบปวารณาแทนตัวเงิน ส่วนตัวเงิน นิยมมอบไว้กับไวยาวัจกรของพระภิกษุนั้น โดยเขียนใบปวารณาถวายปัจจัย ดังนี้ :–

ตัวอย่างการเขียนใบปวารณาถวายปัจจัย

ข้าพเจ้าขอน้อมถวายปัจจัย ๔ แก่พระคุณเจ้า เป็นมูลค่าเท่าราคา....................บาท ....สตางค์ ได้มอบไว้แก่ไวยาวัจกรของพระคุณเจ้าแล้ว หากพระคุณเจ้ามีความประสงค์จำนงหมายสิ่งใด อันควรแก่สมณบริโภคโปรดเรียกร้องได้จากไวยาวัจกรของพระคุณเจ้านั้น เทอญ

(ลงนาม)...................................ผู้ถวาย

วันที่............เดือน....... ....พ.ศ.............

ระเบียบปฏิบัติการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล

เหตุผลในการกรวดน้ำ

– น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนน้ำใจที่ใสบริสุทธิ์ของคนเรา สายน้ำที่เทหลั่งไหลลงนั้น เปรียบเสมือนสายน้ำใจของคนเรา ที่หลั่งไหลออกมาให้ปรากฏแก่ประชาชนทั้งหลาย

– การจะให้วัตถุสิ่งของที่เป็นอสังหาริมทรัพย์นำเคลื่อนที่ไปไม่ได้ เช่น พระเจ้าพิมพิสารทรงมอบถวายพระราชอุทยานเวฬุวันแด่พระพุทธเจ้า ก็ทรงใช้น้ำเทหลั่งลงถวายพระพุทธองค์ แทนน้ำพระทัยที่ทรงมอบถวายด้วยพระราชศรัทธา

– การที่จะให้สิ่งที่ใหญ่โตไม่สามารถจะหยิบยกให้ได้ เช่น พระเวสสันดรทรงพระราชทานช้างมงคลแก่พราหมณ์ทั้ง ๘ ก็ทรงใช้น้ำเทหลั่งลงเป็นสายให้แก่พราหมณ์ทั้ง ๘ แทนน้ำพระทัยของพระองค์ที่ทรงพระราชทาน

– การจะประกาศความตกลงใจ ซึ่งเป็นนามธรรมไม่มีรูปร่าง เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ ก็ทรงใช้น้ำเทหลั่งลงเป็นสาย อันเป็นนิมิตรหมายแห่งสายน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยว ที่ทรงแสดงออกให้ปรากฏแก่ประชาชนทั้งหลาย ฉันใด

– การจะให้ส่วนบุญกุศลซึ่งเป็นนามธรรม ก็เช่นเดียวกัน นิยมใช้น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์เทหลั่งลงเป็นสาย อันเป็นนิมิตรหมายแห่งสายน้ำใจอันใสสะอาด บริสุทธิ์ ที่ตั้งใจอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ฉันนั้น

ความมุ่งหมายของการกรวดน้ำ

– การกรวดน้ำนั้น เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลที่ตนได้บำเพ็ญแล้ว แผ่ไปให้แก่ผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว

– ถ้าผู้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลนั้น มีอาวุโสสูงกว่าผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น พ่อแม่ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุตรธิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือ ผู้บังคับบัญชากรวดน้ำอุทิศให้แก่ผู้อยู่ในบังคับบัญชาผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นการแผ่เมตตากรุณาแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้น ให้มีความสุขตามสมควรแก่คติวิสัยสัมปรายภพนั้น ๆ

– ถ้าผู้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลนั้น มีฐานะต่ำกว่าท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น บุตรธิดากรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดามารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชากรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้บังคับบัญชาผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมแก่ท่านเหล่านั้น เพื่อช่วยส่งเสริมบุญบารมีของท่านให้ผู้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น

วิธีปฏิบัติในการกรวดน้ำ

– การกรวดน้ำนี้ นิยมกระทำในงานทำบุญทุกชนิด ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เพื่ออุทิศส่วนกุศลที่ตนได้บำเพ็ญแล้วนั้น ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

– น้ำสำหรับใช้กรวดอุทิศส่วนกุศลนั้น นิยมใช้น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ โดยไม่มีสิ่งใดเจือปนทั้งสิ้น

– นิยมใช้ภาชนะสำหรับกรวดน้ำโดยเฉพาะ ในพิธีทำบุญต่าง ๆ (ถ้ามี) ถ้าไม่มีก็นิยมใช้แก้วน้ำ หรือ ขันน้ำแทน และนิยมจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อยก่อนถึงเวลาจะใช้

– การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลนี้ นิยมกระทำหลังจากถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์แล้ว เมื่อพระเถระประธานสงฆ์เริ่มอนุโมทนาว่า (ยถา-) เจ้าภาพงาน หรือประธานพิธี ก็เริ่มหลั่งน้ำอุทิศส่วนกุศล

– ถ้าผู้กรวดน้ำนั่งอยู่กับพื้น นิยมนั่งพับเพียบจับภาชนะสำหรับกรวดน้ำด้วยมือทั้งสอง รินน้ำให้ไหลลงเป็นสาย

– ถ้าภาชนะที่ใช้กรวดน้ำนั้น มีปากกว้าง เช่น ใช้แก้วน้ำ หรือ ขันน้ำ นิยมใช้นิ้วชี้มือขวารองรับสายน้ำให้ไหลลงไปตามนิ้วชี้นั้น เพื่อป้องกันมิให้น้ำไหลลงเปรอะเปื้อนพื้น ถ้าภาชนะนั้นปากแคบ ไม่นิยมใช้นิ้วมือรองรับสายน้ำนั้นอีก

– กิริยาอาการที่กรวดน้ำนั้น นิยมรินน้ำให้ไหลลงเป็นสาย โดยไม่ขาดตอนเป็นระยะ ๆ จะดูไม่งาม พร้อมกับการรินน้ำลงเป็นสายนั้น นิยมตั้งจิตสำรวมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้:–

คำกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล

"อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย"

(ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงมีความสุข) หรือว่า

"ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอุทิศผล　　บุญกุศลนี้ไปให้ไพศาล
ถึงบิดรมารดาและอาจารย์　　ทั้งลูกหลานใกล้ชิดสนิทกัน
คนเคยร่วมเคยรักสมัครใคร่　　มีส่วนได้ในกุศลผลของฉัน
ทั้งเจ้ากรรมนายเวรและเทวัญ　　ขอให้ท่านจงโมทนาทั่วหน้า เทอญ"

– เมื่อได้ตั้งจิตอุทิศส่วนกุศลเป็นส่วนรวมแล้ว นิยมอุทิศระบุเฉพาะเจาะจงชื่อนามสกุล ของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว อย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง

– เมื่อพระสงฆ์รูปที่สองรับอนุโมทนาว่า (สพฺพีติโย) ผู้กรวดน้ำนิยมเทน้ำกรวดให้หมดภาชนะ แล้วประณมมือรับพรต่อไปจนจบ

– ขณะที่พระสงฆ์กำลังสวดบทอนุโมทนาอยู่นั้น เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี ไม่นิยมลุกไปทำธุระกิจอย่างอื่น เพราะเป็นระยะเวลาที่พระสงฆ์ท่านกำลังกล่าวคำประสิทธิ์ประสาธน์พรให้แก่เจ้าภาพ หรือ ให้แก่ประธานพิธีนั้น

– เมื่อพระสงฆ์สวดอนุโมทนาจบแล้ว เจ้าภาพ หรือ ประธานพิธี นิยมกราบ หรือ ไหว้แสดงความเคารพพระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ตามสมควรแก่สถานที่นั้น คือ ถ้านั่งอยู่กับพื้น ก็นิยมกราบ ถ้านั่งเก้าอี้ ก็นิยมยกมือไหว้

– น้ำที่กรวดอุทิศส่วนกุศลแล้วนั้น นิยมนำไปเทลงที่พื้นดิน โดยเทรดต้นไม้ หรือ หญ้า ณ สถานที่ภายนอกตัวอาคารบ้านเรือน เพื่อฝากไว้กับแม่พระธรณี ห้ามมิให้เทลงในกระโถน หรือ เทลงในที่สกปรก

ระเบียบปฏิบัติการประกอบพิธีศพ

ระเบียบปฏิบัติการจัดพิธีศพ

วิธีปฏิบัติเบื้องต้นเกี่ยวกับศพ

– คนตายด้วยโรคธรรมดา ผู้เกี่ยวข้องกับศพนิยมใช้ผ้าคลุมศพตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ถ้าศพอยู่ภายในห้อง ก็เปิดประตูเสีย ถ้าศพอยู่ห้องโถง นิยมกางมุ้งครอบไว้

– คนตายด้วยโรคติดต่ออันตราย หรือ ตายด้วยอุบัติเหตุ หรือ ถูกฆาตกรรม นิยมไม่แตะต้อง หรือ เคลื่อนย้ายศพ เพื่อเปิดโอกาสให้แพทย์ หรือ ตำรวจ ได้ทำการตรวจโรค หรือ ชันสูตรพลิกศพก่อน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

วิธีปฏิบัติการแจ้งขอมรณบัตร

– ตามพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๙๙ มาตรา ๑๔ เมื่อมีคนตายให้แจ้งดังต่อไปนี้

(ก) คนตายในบ้าน ให้เจ้าบ้านแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ ที่มีคนตาย ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าบ้าน ให้ผู้พบศพแจ้งความในวรรคก่อน นับแต่เวลาพบศพ

(ข) คนตายนอกบ้าน ให้บุคคลที่ไปกับผู้ตาย หรือผู้พบศพ แจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ที่ตาย หรือ พบศพ แล้วแต่กรณี หรือ แห่งท้องที่ที่จะพึงแจ้งได้ในโอกาสแรก ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย หรือ พบศพ ในกรณีเช่นนี้ จะแจ้งต่อเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง หรือ ตำรวจที่สะดวกกว่าก็ได้ ฯลฯ

ตามพระราชบัญญัตินี้ นิยมปฏิบัติดังนี้

๑. เมื่อมีคนตายภายในบ้าน เจ้าของบ้าน หรือผู้แทนเจ้าของบ้าน ต้องไปแจ้งการตาย ขอมรณบัตร ต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้ง คือ ในเขตเทศบาล แจ้งต่อนายทะเบียนท้องถิ่น นอกเขตเทศบาล แจ้งต่อนายทะเบียนตำบล คือ กำนัน และต้องแจ้งภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาตายเป็นต้นไป

๒. คนตายนอกบ้าน บุคคลที่ไปกับผู้ตาย หรือ ผู้พบศพ ต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ที่ตาย หรือ จะแจ้งแก่พนักงานฝ่ายปกครอง หรือ ตำรวจท้องที่นั้นก็ได้และต้องแจ้งภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย หรือเวลาพบศพ เป็นต้นไป

การขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติศพ

– ผู้ถึงแก่กรรมมีสิทธิขอรับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติศพ และขอพระราชทานเพลิงศพมีดังต่อไปนี้:–

๑. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ตั้งแต่พระครูฐานานุกรมขึ้นไป

๒. พระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป

๓. ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์รองเสวกตรี หรือ รองอำมาตย์ขึ้นไป

๔. ข้าราชการพลเรือนชั้นตรีขึ้นไป

๕. ข้าราชการฝ่ายทหาร และ ตำรวจ ยศชั้นร้อยตรี เรือตรี ร้อยตำรวจตรีขึ้นไป

๖. สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนที่ได้รับพระราชทานยศ ตั้งแต่ชั้นนายหมวดขึ้นไป

๗. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ตั้งแต่ชั้นเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย หรือ ตติยจุลจอมเกล้าขึ้นไป หรือ จตุตถจุลจอมเกล้าขึ้นไป

๘. ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบัน

๙. พนักงานเทศบาลตรีขึ้นไป

๑๐. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาเทศบาล ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๑. รัฐมนตรี ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๒. ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นกรณีพิเศษ

– ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล หรือ รัฐมนตรี ถึงแก่กรรมเมื่อพ้นตำแหน่งแล้ว หากได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าวแล้ว ก็มีสิทธิขอพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติศพ และขอพระราชทานเพลิงศพได้

– ในการที่จะขอพระราชทานนี้ มีข้อแม้ว่า ผู้ถึงแก่กรรมนั้น จะต้องถึงแก่กรรมโดยไม่ใช่อัตวินิบาตกรรม (คือ การฆ่าตัวเอง)

วิธีขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติศพ

– ผู้เกี่ยวข้องกับผู้ถึงแก่กรรมนั้น ประสงค์จะขอพระราชทานน้ำอาบศพ และเครื่องประกอบเกียรติศพ จะต้องปฏิบัติดังนี้:–

– จัดดอกไม้ธูปเทียน (คือ ดอกไม้ ๑ กระทง ธูป ไม้ระกำ ๑ ดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม) วางบนพานพร้อมกับหนังสือกราบถวายบังคมลาตาย และใบมรณบัตร นำไปยังแผนกพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง โดยนำพานเครื่องสักการะพร้อมกับหนังสือกราบถวายบังคมลาตายนี้ วางไว้ที่ข้างหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ (คือพระบรมรูปของในหลวงรัชกาลปัจจุบัน) แล้วถวายความเคารพพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์

– เจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีจะสอบถามรายละเอียดต่าง ๆ แล้วให้กรอกข้อความลงในแบบพิมพ์ เป็นอันเสร็จพิธีขอพระราชทานเพียงนี้

แบบหนังสือขอพระราชทานกราบถวายบังคมลาตาย

วันที่ ....เดือน....... ....พ.ศ............ ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ดอกไม้ธูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า............ ....(ชื่อผู้ถึงแก่กรรม).................. ราชอิสริยาภรณ์ .. ..อายุ...............ปี ข้าราชการ..................ชั้น........... ... สังกัด..........................

ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลา ....ด้วยโรค...................ที่................. อำเภอ..................จังหวัด....................เมื่อวันที่...........เดือน....... .... พ.ศ. .... เวลา ....น.

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

– หนังสือขอพระราชทานกราบถวายบังคมลาตายนี้ ไม่ต้องลงนาม

การพิมพ์การ์ดกำหนดการรดน้ำศพ

– ถ้าผู้ตายเป็นผู้ใหญ่ หรือ เป็นผู้มีชื่อเสียงปรากฏในสังคม นิยมพิมพ์การ์ดและลงประกาศแจ้งความทางสื่อสารมวลชน ซึ่งมีข้อความเพียงสั้น ๆ ดังนี้:–

กำหนดการรับพระราชทานน้ำอาบศพ

....(ใส่นามผู้ตายพร้อมทั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์)

ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรค........ ...เมื่อวัน...........เดือน...............พ.ศ. .... เวลา........ ....น.

กำหนดการรับพระราชทานน้ำอาบศพ วันที่...........เดือน...............พ.ศ.... .... เวลา...........น. ณ...

.... เจ้าภาพ

หมายเหตุ

คำว่า **"ได้ถึงแก่กรรม"** นั้น นิยมเปลี่ยนไปตามฐานะของผู้ตาย คือ:-

- ได้ถึงแก่อสัญญกรรม
- ได้สิ้นชีพิตักษัย
- ได้สิ้นพระชนม์ เป็นต้น

ระเบียบปฏิบัติการจัดสถานที่รดน้ำศพ

สถานที่สมควรจัดเป็นที่รดน้ำศพ

– การจัดสถานที่รดน้ำศพนั้น ถ้าศพนั้นเป็นศพของท่านผู้ใหญ่แห่งตระกูล และบ้านนั้นเป็นบ้านใหญ่โตมีบริเวณกว้างขวางเพียงพอแก่การตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้ ก็นิยมจัดสถานที่รดน้ำศพและตั้งศพที่บ้านนั้น เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ทั้งเป็นการแสดงความเคารพความจงรักภักดีต่อท่าน เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ พวกลูกหลานเคยมีความจงรักภักดี มีความเคารพนับถืออย่างไร แม้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ยังมีความจงรักภักดีความเคารพนับถือเป็นอย่างดีไม่เปลี่ยนแปลง มิใช่ว่าเมื่อท่านสิ้นบุญแล้ว พวกลูกหลานก็รีบหาทางเสือกไสไล่ส่งศพของท่านให้ออกไปพ้นเสียจากบ้านเรือนที่ท่านเคยอยู่อาศัย

– ถ้าที่บ้านเรือนนั้น ไม่ใหญ่โต ไม่ขว้างขวางมีความขัดข้อง ไม่เหมาะสมเพราะสถานที่ไม่อำนวย ก็นิยมนำศพของท่านไปตั้งรดน้ำ และตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่วัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน หรือ วัดที่เหมาะสมแก่ฐานะของท่าน โดยติดต่อกับเจ้าหน้าที่แผนกฌาปนสถานของวัดจะให้เขานำรถวอมารับศพที่ไหน เมื่อไร เป็นต้น พร้อมทั้งมอบให้เขาจัดการโดยตลอดรายการ

– ถ้าจะจัดสถานที่รดน้ำศพ และตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน จะต้องคำนึงถึงสถานที่จะใช้ตั้งศพรดน้ำนั้นว่า โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย และเตียงประดิษฐานศพ จะตั้งที่ไหนจึงจะเหมาะสม วงศาคณาญาติสนิทมิตรสหายและท่านที่เคารพนับถือทั้งหลาย ที่มาเคารพศพจะเข้าทางไหน จะออกทางไหน สถานที่กว้างขวางเพียงพอหรือไม่ เมื่อพิจารณาโดยถ่องแท้แล้วเห็นว่าไม่ขัดข้อง เหมาะสมโดยประการทั้งปวง พึงจัดสถานที่นั้น ดังนี้ :–

สถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย

– สถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยนั้น นิยมตั้งอยู่ด้านศีรษะของศพ และนิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ถ้าสถานที่ไม่อำนวย ก็นิยมตั้งหันหน้าไปทิศเหนือ หรือ ทิศใต้ ทิศใดทิศหนึ่ง แต่ไม่นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก

– โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยนั้น นิยมจัดตั้งไว้ ณ ที่สูงกว่าเตียงประดิษฐานศพพอสมควร ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๕ ประการ คือ :–

๑. พระพุทธรูป ๑ องค์ (นิยมนำพระพุทธรูปบูชาประจำตัวของผู้ตายมาตั้งบูชาถ้ามี

๒. กระถางธูป ๑ ลูก พร้อมทั้งธูป ๓ ดอก

๓. เชิงเทียน ๑ คู่ (เป็นอย่างน้อย) พร้อมทั้งเทียน ๒ เล่ม

๔. แจกัน ๑ คู่ (เป็นอย่างน้อย) พร้อมทั้งดอกไม้

๕. โต๊ะรอง ๑ หมู่ นิยมใช้โต๊ะหมู่บูชา มีขนาดใหญ่พอสมควร

– นอกจากนี้ นิยมจัดพานดอกไม้ตั้งประดับไว้ด้วย จำนวนพานดอกไม้ตามความเหมาะสมแก่โต๊ะหมู่บูชานั้น และเครื่องสักการะบูชาที่โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยนั้นนิยมจัดให้ประณีตที่สุด ดีที่สุด เท่าที่จะหาสิ่งของมาจัดทำได้

วิธีการอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพนี้ ถือกันว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวระหว่างญาติสนิท ไม่นิยมเชิญคนภายนอก เป็นการอาบน้ำชำระร่างกายศพจริง ๆ โดยอาบด้วยน้ำอุ่นก่อน แล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ขัดถูร่างกายศพให้สะอาด

– เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว ก็เอาน้ำขมิ้นทาตามร่างกายตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้า

และประพรมด้วยน้ำหอม เอาผ้าขาวซับรอยหน้า ฝ่ามือทั้งสอง และฝ่าเท้าทั้งสอง แล้วมอบให้แก่ลูกหลานของผู้ตายเก็บไว้สักการะบูชา

เมื่ออาบน้ำชำระร่างศพเสร็จแล้ว ก็แต่งตัวศพตามฐานะของผู้ตาย เช่น เป็นข้าราชการ ก็แต่งเครื่องแบบเป็นต้น เครื่องแต่งตัวนั้นนิยมใช้เสื้อผ้าที่สะอาดและใหม่ที่สุดเท่าที่มีอยู่แล้ว

– เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงอัญเชิญศพขึ้นนอนบนเตียงสำหรับรอรับการรดน้ำต่อไป

สถานที่ตั้งเตียงประดิษฐานศพสำหรับรดน้ำ

– เตียงประดิษฐานศพสำหรับรดน้ำนั้น นิยมจัดตั้ง ณ สถานที่กว้าง ๆ กลางของสถานที่นั้น เพื่อความสะดวกแก่ผู้มาแสดงความเคารพ

– นิยมตั้งเตียงประดิษฐานไว้ด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย โดยตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยไว้ด้านบนศีรษะของศพ

– นิยมตั้งเตียงหันด้านขวามือของศพ หรือ ด้านปลายเท้าของศพ ให้อยู่ทางผู้ที่มาแสดงความเคารพศพ

– ห้ามมิให้ผู้ใดเดินผ่านทางด้านศีรษะของศพ เพราะถือกันว่า เป็นกิริยาอาการที่แสดงความไม่เคารพต่อศพนั้น

– นิยมจัดร่างศพให้นอนหงายเหยียดยาว จัดมือขวาให้เหยียดออกห่างจากตัวเล็กน้อย โดยจัดมือขวาให้วางหงายแบเหยียดออกคอยรับการรดน้ำ และเพื่อเป็นการแสดงปริศนาธรรมแก่ผู้มารดน้ำศพทั้งหลาย ให้เห็นความจริงของชีวิต คล้ายกับศพนั้นจะพูดว่า **"นี่แน่ะท่านทั้งหลาย จงดูนะ ฉันไปมือเปล่านะ ฉันไม่ได้นำเอาสมบัติอะไร (ของมนุษย์) ติดมือไปเลยแม้แต่น้อย และตัวท่านเองก็จักต้องเป็นเช่นเดียวกับฉันนี้เหมือนกัน"**

– นิยมมีผ้าห่มคลุมตลอดร่างศพนั้น โดยเปิดหน้าและมือขวาไว้เท่านั้น ผ้าที่ใช้คลุมศพนั้น นิยมใช้ผ้าใหม่ ๆ และโดยมากมักใช้ผ้าแพรห่มนอน

– นิยมจัดเตรียมขันโตก หรือ ขันน้ำพานรองขนาดใหญ่ ตั้งไว้คอยรองรับน้ำที่รดศพนั้น พร้อมทั้งจัดเตรียมน้ำอบน้ำหอมผสมน้ำ และมีภาชนะเล็ก ๆ ไว้สำหรับตัก

ให้แก่ผู้มารดน้ำศพด้วย พร้อมกับมีบุคคลผู้ใกล้ชิดกับผู้ตาย หรือ ลูกหลานคนใดคนหนึ่ง คอยส่งภาชนะสำหรับรดน้ำให้แก่ผู้มารดน้ำศพที่มิได้เตรียมเครื่องรดน้ำมาด้วย

วิธีการรดน้ำศพ

– ก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพ นิยมให้เจ้าภาพศพจุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตน-ตรัยก่อน แล้วจึงเริ่มพิธีรดน้ำศพต่อไป

– นิยมให้พวกลูกหลานวงศาคณาญาติผู้ใกล้ชิด ทำการรดน้ำศพเสียก่อนถึงเวลาเชิญแขก เพื่อไม่เกิดความคับคั่ง ไม่เสียเวลารอคอยของท่านผู้มาแสดงความเคารพศพ

– นิยมมีลูกหลาน หรือ ญาติฝ่ายเจ้าภาพ คอยรับรองแขก และเชิญเข้ารดน้ำศพ พร้อมทั้งแนะนำทางเข้าไปรดน้ำ และทางออก เพื่อความสะดวกไม่คับคั่งกัน

– เมื่อผู้มีเกียรติมาแสดงความเคารพศพหมดแล้ว นิยมเชิญท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ในที่นั้น เป็นผู้แทนรดน้ำศพด้วยน้ำพระราชทาน หรือ เป็นผู้รดน้ำศพเป็นท่านสุดท้าย

– เมื่อท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ที่นั้น ได้รดน้ำพระราชทานศพแล้ว หรือ ได้รดน้ำศพแล้ว ถือกันว่าเป็นเสร็จพิธีรดน้ำศพ ไม่นิยมให้ผู้ใดผู้หนึ่งรดน้ำศพอีกต่อไป

วิธีการจัดศพลงหีบ

– การจัดศพลงหีบนั้น นิยมมอบให้เป็นหน้าที่ของสัปเหร่อทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ

– ฝ่ายเจ้าภาพนิยมติดต่อสอบถามตกลงกันไว้เรียบร้อยก่อนแล้ว เพียงแต่คอยให้ความสะดวกแก่พวกสัปเหร่อเท่านั้น

ระเบียบปฏิบัติการจัดสถานที่ตั้งศพ

สถานที่สมควรจัดเป็นที่ตั้งศพ

– ถ้าผู้ตายเป็นผู้ใหญ่แห่งตระกูล และบริเวณบ้านเรือนกว้างขวางเหมาะสมแก่การตั้งศพบำเพ็ญกุศล ก็นิยมจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เพราะโดยมากก็นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้เป็นเวลานาน อย่างน้อยก็ครบ ๑๐๐ วัน จึงจะทำพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือ จึงจะทำพิธีฌาปนกิจศพ

– สถานที่ตั้งศพนั้น นิยมพิจารณาเลือกใช้สถานที่เป็นเอกเทศหนึ่งโดยเฉพาะ

อันเป็นสถานที่เฉพาะผู้มีความประสงค์จะเคารพศพเท่านั้น จึงเข้าไป ณ สถานที่นั้นถ้าไม่มีความประสงค์เช่นนั้น ก็จะไม่เข้าไป ณ สถานที่นั้น และทุกคนที่เข้าไป ณ สถานที่นั้นจะต้องแสดงความเคารพต่อศพนั้นทุกครั้ง เพื่อเป็นการยกย่องแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

– สถานที่ตั้งศพนั้น ประกอบด้วยสถานที่สำคัญและอุปกรณ์เครื่องใช้เกี่ยวกับพิธีศพ ที่จะต้องจัดเตรียมไว้ให้มีพร้อมพร้อม ดังนี้ :–

๑. สถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย

๒. สถานที่ตั้งอาสน์สงฆ์สำหรับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

๓. สถานที่ตั้งศพ

๔. สถานที่ตั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

๕. สถานที่ตั้งรูปของผู้ตาย

๖. อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีศพ

สถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย

– โต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป นิยมตั้งไว้ด้านศีรษะของศพ และนิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ทิศเหนือ หรือ ทิศใต้ ทิศใดทิศหนึ่ง แต่ไม่นิยมตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก

– นิยมตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปไว้ทางด้านหัวอาสน์สงฆ์ ที่พระสงฆ์นั่งสวดพระอภิธรรม และนิยมตั้งไว้สูงกว่าอาสน์สงฆ์ และสูงกว่าที่ตั้งศพพอสมควร

– พระพุทธรูปที่บูชานั้น นิยมอัญเชิญพระพุทธรูปบูชาประจำตัวของผู้ตายมาตั้งบูชา (ถ้ามี) ถ้าไม่มี ก็นิยมอัญเชิญพระพุทธรูปที่มีขนาดพอเหมาะกับโต๊ะหมู่บูชา มาตั้งบูชา

– เครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัยต่าง ๆ นิยมจัดทำเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในการตั้งศพรดน้ำ และโดยมากก็นิยมนำโต๊ะหมู่บูชาหมู่นั้น มาใช้ตั้งในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลต่อไปอีกด้วย

สถานที่ตั้งอาสน์สงฆ์สำหรับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

– อาสน์สงฆ์สำหรับพระสงฆ์นั่งสวดพระอภิธรรมนั้น นิยมยกขึ้นให้สูงจากพื้นประมาณ ๑ ศอก เป็นพอดี เพื่อยกพระธรรมและพระสงฆ์ขึ้นให้สูงเด่น เหมาะแก่ความเคารพเลื่อมใส

– นิยมจัดตั้งอาสน์สงฆ์นี้ไว้ด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และนิยมจัดตั้งตู้พระอภิธรรมไว้บนอาสน์สงฆ์ข้างหน้าพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

– นิยมจัดเครื่องสักการะบูชาพระอภิธรรมอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องสักการะบูชา ดังนี้:–

๑. กระถางธูป ๑ ลูก พร้อมทั้งธูป ๓ ดอก

๒. เชิงเทียน ๑ คู่ พร้อมทั้งเทียนขนาดใหญ่พอสมควร

๓. แจกัน ๑ คู่ พร้อมทั้งดอกไม้

– เครื่องสักการะบูชาพระอภิธรรมนี้ นิยมตั้งไว้บนโต๊ะสูงระดับเดียวกันกับอาสน์สงฆ์ หรือ สูงกว่าอาสน์สงฆ์เล็กน้อย โดยตั้งไว้ข้างหน้าอาสน์สงฆ์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

– ไม่นิยมใช้โต๊ะรองที่สูงมากนัก เพราะเมื่อตั้งเครื่องสักการะบูชาแล้วจะบังพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ทั้งไม่นิยมใช้โต๊ะต่ำมากนัก เพราะดูไม่เหมาะสม

– โต๊ะสำหรับตั้งเครื่องสักการะบูชาพระอภิธรรมนี้ นิยมใช้โต๊ะขนาดกลาง มีขนาดไม่เล็ก หรือ ใหญ่นักเพื่อสะดวกแก่การยกเคลื่อนย้ายออกไปทุกครั้ง ก่อนที่จะถวายเครื่องไทยธรรม และทอดผ้าบังสุกุล ประจำทุกคืน

สถานที่ตั้งศพ

– สถานที่ตั้งศพนั้น นิยมตั้งหันด้านศีรษะของศพไปทางโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และนิยมตั้งอยู่ระดับต่ำกว่าโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป หรือ มีระดับสูงต่ำไล่เรี่ยกัน

– นิยมตั้งศพไว้ ณ สถานที่ข้างใดข้างหนึ่ง อันเป็นสถานที่เหมาะสมสำหรับเป็นที่ประดิษฐานสิ่งของที่เคารพและนิยมตั้งไว้ให้ห่างออกจากข้างฝา เป็นต้น ประมาณ ๑ ศอกเป็นอย่างน้อย เว้นระยะว่างไว้สำหรับเดินได้รอบ เพื่อสะดวกแก่การนำพวงหรีดไปติดประดับตามฝาผนังที่ตั้งศพ เป็นต้น

– เบื้องหลังที่ตั้งศพนั้น ถ้าข้างฝาไม่สะอาด นิยมมีผ้าม่านขึงปิดไว้เพื่อความเรียบร้อยสวยงาม และเพื่อเป็นที่แขวนพวงหรีดได้อีกด้วย

สถานที่ตั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

– ถ้าผู้ตายเคยได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นิยมนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ติดกับหมอนรอง ใส่พานมาตั้งไว้ที่ข้างหน้าที่ตั้งศพนั้นด้วย

– ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการ ก็นิยมนำเครื่องแบบใส่พานมาตั้งไว้ที่ข้างหน้าที่ตั้งศพนั้นด้วย โดยตั้งพานรองเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไว้ด้านศีรษะของศพ ตั้งพานรองเครื่องแบบไว้ด้านเท้าของศพ และนิยมมีโต๊ะเล็ก ๆ สำหรับตั้งรองรับให้สูงขึ้นพอสมควร

สถานที่ตั้งรูปของผู้ตาย

– รูปของผู้ตายนั้น นิยมตั้งไว้ด้านเท้าของศพ ข้างเครื่องตั้งศพ และรูปที่นำมาตั้งนั้น นิยมรูปที่มีขนาดใหญ่พอสมควร ไม่นิยมนำรูปเล็กเกินไปมาตั้ง เพราะไม่น่าดู ทั้งจะเป็นการประจานเจ้าภาพว่าเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ไม่ยกย่องผู้ตายเท่าที่ควร

อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีศพ

– อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีศพนั้น ซึ่งเจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมไว้ให้มีพรักพร้อม มีรายการดังนี้:–

๑. ผ้าภูษาโยง ๒ ผืน

๒. ด้ายสายสิญจน์ ๒ ม้วน

๓. เครื่องทองน้อย ๒ ที่

๔. ภาชนะสำหรับกรวดน้ำ ๒ ที่

๕. เครื่องสักการะบูชาศพ ๑ ชุด

๖. กระถางธูปขนาดใหญ่ พร้อมด้วยตะเกียงเล็ก ๑ ที่

๗. โต๊ะรองกราบ ๑ ที่

– ผ้าภูษาโยง นิยมใช้ ๒ ผืน คือ สำหรับต่อเชื่อมโยงจากด้ายสายสิญจน์ที่โยงจากมือขวาของศพ ทอดลงมาจากปากหีบศพวางไว้ที่พานซึ่งตั้งอยู่ที่โต๊ะเครื่องตั้งหน้าศพ ๑ ผืน และอีกผืนหนึ่งสำหรับต่อเชื่อมกับด้ายสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพใส่พานตั้งไว้ที่หัวอาสน์-สงฆ์ เพื่อใช้ทอดผ้าบังสุกุล

– ด้วยสายสิญจน์ ๒ ม้วน สำหรับใช้โยงจากมือขวาของศพ มาเชื่อมกับผ้าภูษาโยงที่ตั้งหน้าศพสายหนึ่งและโยงมาเชื่อมกับผ้าภูษาโยงที่หัวอาสน์สงฆ์อีกสายหนึ่งเพื่อใช้ทอดผ้าบังสุกุล

– เครื่องทองน้อย นิยมใช้ ๒ ที่ คือ จัดตั้งไว้ที่โต๊ะเครื่องตั้งหน้าศพ สำหรับผู้ตายบูชาพระธรรม ๑ ที่ และอีกที่หนึ่งจัดเตรียมไว้สำหรับประธานพิธี หรือ เจ้าภาพจุดบูชาพระธรรม เมื่อคราวมีพระธรรมเทศนา

— ภาชนะสำหรับกรวดน้ำ นิยมจัดเตรียมไว้อย่างน้อย ๒ ที่ สำหรับใช้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา และถือกันว่าการกรวดน้ำด้วยภาชนะสำหรับใช้กรวดน้ำโดยเฉพาะ เป็นการให้เกียรติแก่ท่านผู้ล่วงลับไปด้วย

— เครื่องสักการะบูชาศพหนึ่งชุด นิยมจัดตั้งไว้ที่โต๊ะเครื่องตั้งหน้าศพ สำหรับประธานพิธี หรือ เจ้าภาพจุดบูชาศพก่อนที่จะบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ เครื่องสักการะบูชาศพนั้นประกอบด้วยสิ่งของ ดังนี้:—

๑. กระถางธูป ๑ ลูก พร้อมด้วยธูป ๑ ดอก

๒. เชิงเทียน ๑ คู่ พร้อมด้วยเทียน ๒ เล่ม

๓. แจกัน ๑ คู่ พร้อมด้วยดอกไม้

— กระถางธูปขนาดใหญ่ พร้อมด้วยตะเกียงเล็ก หรือ เทียนชนวน และมีธูปจำนวนมากพอสมควร นิยมจัดเตรียมไว้ที่หน้าเครื่องตั้งศพ สำหรับผู้มาเคารพศพ จะได้ใช้จุดบูชาศพตามประเพณีนิยม

— โต๊ะรองกราบ ๑ ที่ นิยมจัดตั้งไว้ที่ข้างหน้าเครื่องตั้งศพ สำหรับเป็นที่รองกราบของผู้เป็นประธานพิธี หรือ เจ้าภาพ ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตาย

ระเบียบปฏิบัติการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพ

การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลบังสุกุลปากโกศศพ หรือ ปากหีบศพ

— เมื่อได้นำศพเข้าบรรจุในโกศ หรือ ในหีบศพแล้ว และยกขึ้นประดิษฐานบนเครื่องตั้ง ประดับตกแต่งเครื่องประดับเรียบร้อยแล้ว

— นิยมจัดพิธีบำเพ็ญกุศลสดับปกรณ์ หรือ บังสุกุลปากโกศศพ โดยนิมนต์พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป มาพิจารณาสดับปกรณ์ หรือ บังสุกุล ปากโกศศพ สำหรับพระศพ หรือ ศพข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ และได้รับพระราชทานเครื่องประกอบเกียรติศพ หรือ

— นิยมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป หรือ ๕ รูป มาพิจารณาผ้าบังสุกุลปากหีบศพ สำหรับศพผู้มีเกียรติทั่วไป

– เมื่อพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ หรือ พระภิกษุสงฆ์ธรรมดา (ซึ่งได้อาราธนาเตรียมไว้ก่อนแล้ว) มาพร้อมกันแล้ว และเมื่อพิธีการทุกอย่างจัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็นิมนต์พระสงฆ์ทั้งนั้นขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์

– เจ้าภาพงานศพนั้น เริ่มจุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย และจุดเครื่องสักการะบูชาที่หน้าเครื่องตั้งศพ ถ้ามีเครื่องทองน้อยตั้งอยู่ที่หน้าเครื่องตั้งศพด้วย ก็นิยมจุดเครื่องสักการะบูชาที่เครื่องทองน้อยนั้น แล้วหันด้านหน้าที่ตั้งดอกไม้ออกมาทางพระสงฆ์ สดับปกรณ์ หรือ บังสุกุลเพื่อให้ผู้ตายบูชาพระธรรม

– พิธีกรเริ่มอาราธนาศีล พระเถระประธานสงฆ์ให้ศีลจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นตั้งพัดสวดมาติกาจบแล้ว

– พิธีกรเริ่มทอดผ้าภูษาโยง (ถ้ามี) โดยยกผ้าภูษาโยงลงจากพานที่รองรับ วางไว้ที่พื้นอาสน์สงฆ์แล้วจับชายผ้าภูษาโยงทอดไปตามพื้นอาสน์สงฆ์ จนตลอดพระสงฆ์ทั้งนั้น หรือ ทอดด้ายสายสิญจน์ไปจนตลอดพระสงฆ์ทั้งนั้น เพื่อเตรียมการทอดผ้าบังสุกุลต่อไป หรือ

– เมื่อเจ้าภาพงานศพ จุดเครื่องสักการะบูชาเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีกรก็นำผ้าบังสุกุลเข้าไปให้เจ้าภาพทองผ้าบังสุกุลต่อไปทันที (โดยไม่ต้องอาราธาศีล และไม่ต้องสวดมาติกา)

– เจ้าภาพรับผ้าบังสุกุลมาทอดครั้งละผืน โดยวางขวางผ้าภูษาโยง หรือ วางขวางด้ายสายสิญจน์ ตรงข้างหน้าพระภิกษุสงฆ์แต่รูป จนครบทุกรูป

– เมื่อเจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว ก็กลับไปนั่งที่เดิม พระสงฆ์ทั้งนั้นตั้งพัดพิจารณาผ้าบังสุกุลพร้อมกัน เจ้าภาพประณมมือฟัง

– เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลจบแล้ว พิธีกรพึงนำภาชนะสำหรับกรวดน้ำเข้าไปให้เจ้าภาพ พระสงฆ์ทั้งนั้นตั้งพัดอนุโมทนา เจ้าภาพเริ่มกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย แล้วประณมมือรับพร ต่อไป

– เมื่อพระสงฆ์กำลังอนุโมทนานั้น พิธีกรพึงเก็บผ้าภูษาโยง หรือ ด้ายสายสิญจน์ เป็นเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลบังสุกุลปากโกศศพ หรือ ปากหีบศพ

การจัดสวดพระอภิธรรมประจำคืน

– การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมประจำคืนนั้น นิยมเริ่มจัดทำตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืน จนครบสัตตมวารที่ ๑ คือ ครบ ๗ วัน

– ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ หรือ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย นิยมเปิดโอกาสให้มีผู้ความกตัญญูกตเวทีได้รับจองเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณ หรือ มีอุปการะคุณแก่ตน ๆ ตามประเพณีนิยมของสังคม

– การนับวันบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร ปัญญาสมวารและสตมวารนั้น นิยมเริ่มนับแต่วันที่ถึงแก่กรรม เป็นต้นไป คือ:–

เมื่อนับจากวันที่ถึงแก่กรรมไป ครบ ๗ วัน เรียกว่า "**สัตตมวาร**"

เมื่อนับจากวันที่ถึงแก่กรรมไป ครบ ๕๐ วัน เรียกว่า "**ปัญญาสมวาร**"

เมื่อนับจากวันที่ถึงแก่กรรมไป ครบ ๑๐๐ วัน เรียกว่า "**สตมวาร**"

– การบำเพ็ญกุศลในวาระที่ครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วันนั้น นิยมว่าเป็นงานส่วนรวมของคณะเจ้าภาพโดยตรง จึงไม่นิยมเปิดโอกาสให้ผู้ใดผู้หนึ่ง รับเป็นเจ้าภาพโดยเฉพาะ

– เมื่อบำเพ็ญกุศลในสัตตมวารที่ ๑ คือทำบุญ ๗ วันแล้ว ถ้ายังมีผู้มีจิตศรัทธารับจองเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมต่อไปอีก ก็นิยมเปิดโอกาสให้รับจองเป็นเจ้าภาพในสัตตมวารต่อ ๆ ไปทุก ๆ ๗ วัน ซึ่งตรงกับวันที่ถึงแก่กรรม เช่น ถึงแก่กรรมวันอาทิตย์ ก็นิยมเปิดศพสวดพระอภิธรรมทุก ๆ วันอาทิตย์ เป็นต้น จนครบ ๑๐๐ วันหรือ จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ หรือ จนถึงวันฌาปนกิจศพ

การจัดงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร คือ ทำบุญ ๗ วันนั้น นิยมจัดเป็นงานบำเพ็ญกุศลพิเศษ โดยจัดให้มีรายการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามกำลังศรัทธา และตามกำลังทรัพย์ที่จะอำนวยให้จัดทำได้ ซึ่งนิยมจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒ วันบ้าง วันเดียวบ้าง

การจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒ วัน

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร คือ ทำบุญ ๗ วันนั้น ถ้าจัดงาน ๒ วัน นิยมเริ่มงานพิธีบำเพ็ญกุศล ตั้งแต่เย็นวันที่ครบ ๖ วัน และรุ่งขึ้นวันที่ครบ ๗ วันด้วย โดยมากมีรายการบำเพ็ญกุศล ดังต่อไปนี้:–

วันที่...........เดือน......................พ.ศ.............ตรงกับวัน...........ค่ำ เดือน..................

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดรับเทศน์

เวลา ๑๘.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม

รุ่งขึ้นวันที่...........เดือน.............พ.ศ................ตรงกับวัน...............ค่ำ เดือน...........

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล แก่พระภิกษุสงฆ์จำนวน...............รูป

เวลา ๑๒.๓๐ น. พระภิกษุสงฆ์ จำนวน..........รูป สวดมาติกา และ บังสุกุล (นิยมจำนวนเท่าอายุผู้ตาย)

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม

เวลา ๒๑.๐๐ น. ถวายเครื่องไทยธรรม ทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว เป็นเสร็จพิธี

การจัดงานบำเพ็ญกุศลวันเดียว

– การบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร คือ ทำบุญ ๗ วัน แบบจัดงานบำเพ็ญกุศลวันเดียว นิยมจัดทำในวันที่ครบ ๗ วัน นับจากวันที่ถึงแก่กรรม เป็นต้นมา

– ในปัจจุบันนี้ นิยมจัดงานบำเพ็ญกุศลแบบวันเดียวโดยมาก เพราะไม่ต้องเสียเวลาด้วยกันทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายเจ้าภาพ ทั้งฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ผู้ได้รับอาราธนามาในงานและเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ลงไปได้อีกด้วย โดยมากนิยมจัดการบำเพ็ญกุศล ดังนี้:–

วันที่...........เดือน.....................พ.ศ...............ตรงกับวัน..............ค่ำ เดือน...............

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสงฆ์จำนวน...............รูป

เวลา ๑๒.๓๐ น. พระภิกษุสงฆ์ จำนวน...............รูป สวดมาติกา และบังสุกุล

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม

เวลา ๒๑.๐๐ น. ถวายเครื่องไทยธรรม ทอดผ้า บังสุกุล พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว เป็นเสร็จพิธี

การจัดงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร คือ ทำบุญ ๕๐ วันนั้น ก็นิยมจัดพิธีการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่นเดียวกับการบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร (ทำบุญ ๗ วัน) ดังกล่าวมาแล้ว

– ถ้ามีความขัดข้องในเรื่องการเงินก็ตาม มีความขัดข้องในเรื่องเวลาไม่อำนวยก็ตาม ก็นิยมจัดพิธีบำเพ็ญกุศลแบบรวบรัดให้เสร็จภายในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง และไม่ต้องจัดถวายภัตตาหารอีกด้วย โดยมีรายการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้:–

วันที่..........เดือน.... ....พ.ศ..............ตรงกับวัน.... ....ค่ำ เดือน... ....

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดรับเทศน์

เวลา ๑๘.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม

เวลา ๒๑.๐๐ น. ถวายเครื่องไทยธรรม ทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว เป็นเสร็จพิธี

การจัดงานบำเพ็ญกุศลสตมวาร

– การบำเพ็ญกุศลสตมวาร คือ ทำบุญ ๑๐๐ วันนั้น โดยมาก นิยมจัดทำเป็นพิเศษกว่าการบำเพ็ญกุศล ๗ วัน และ ๕๐ วัน เพราะมีเวลาตระเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ได้นาน

– ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมบริบูรณ์ คือ ทั้งบุคคลที่ร่วมงานก็มีความเห็นพ้องต้องกัน ทั้งสถานที่ก็อำนวย ทั้งการเงินก็มีเพียงพอ ทั้งหนังสืออนุสรณ์งานก็จัดพิมพ์เสร็จทัน ก็นิยมจัดงานบำเพ็ญกุศลสตมวารนี้ควบคู่กับงานพระราชทานเพลิงศพ หรือ งานฌาปนกิจศพ คือ จัดงานติดต่อกันไปเลย

– ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างยังไม่พร้อม ก็นิยมจัดงานบำเพ็ญกุศลสตมวารนี้ เป็นงานหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นเดียวกับงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร และ งานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร ดังกล่าวมาแล้ว

– ในการจัดงานบำเพ็ญกุศลครบ ๗ วันก็ดี ครบ ๕๐ วันก็ดี ครบ ๑๐๐ วันก็ดี ไม่นิยมพิมพ์การ์ดแจก เพราะถือกันว่าเป็นเรื่องการบำเพ็ญกุศลภายในของวงศ์ญาติมิตรสหาย และผู้มีความเคารพนับถือทั้งหลาย จึงพึงแสดงความกตัญญูกตเวที จัดการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไป ตามกำลังศรัทธา และตามความสามารถของแต่ละบุคคลโดยเฉพาะ

ระเบียบปฏิบัติการจัดงานพระราชทานเพลิงศพหรืองานฌาปนกิจ

การกำหนดงาน

– การกำหนดงานพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฌาปนกิจศพนั้น นิยมประชุมปรึกษาหารือระหว่างบุคคลผู้มีความเกี่ยวข้องกับผู้ตาย และการประชุมปรึกษาหารือตกลงกันอย่างช้า นิยมภายในระยะเวลาก่อนบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร (ทำบุญ ๕๐ วัน) เพื่อจะได้มีเวลาเพียงพอแก่การจัดทำสิ่งของเป็นอนุสรณ์แก่ท่านผู้ล่วงลับไป เช่นการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นต้น

– ถ้าตกลงจะจัดงานพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฌาปนกิจศพ ติดต่อกับงานบำเพ็ญกุศลสตมวาร (ทำบุญ ๑๐๐ วัน) ก็ยังมีเวลาตระเตรียมจัดงานได้เกือบ ๒ เดือน นับว่ามีเวลามากเพียงพอแก่การจัดงาน โดยไม่เป็นการรีบด่วนจนเกินไปนัก

การเตรียมงานเบื้องต้น

– ถ้างานนั้นเป็นงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้ใหญ่แห่งตระกูล นิยมมีเครื่องสังเค็ด เช่น ตู้ยา โต๊ะ เตียง ธรรมาสน์เทศน์ ธรรมาสน์ปาฏิโมกข์ เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ หลายอย่าง ถวายเป็นของสงฆ์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ท่านผู้ล่วงลับไปด้วย

– นิยมจัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวกับวิชาการ เป็นต้น เป็นอนุสรณ์อย่างน้อย ๑ เล่ม หรือ ถ้ามีหลายเล่ม ก็ยิ่งเป็นเกียรติแก่ท่านผู้ล่วงลับไป มากยิ่งขึ้น

– นิยมจัดทำสิ่งของถวายพระสงฆ์ เช่น พัดรอง ย่าม หมอน เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ หลายอย่างตามกำลังเงินที่จะอำนวยให้จัดทำได้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่งานอีกด้วย

การจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลก่อนพระราชทานเพลิงศพ หรือฌาปนกิจศพ

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลก่อนพระราชทานเพลิงศพ หรือ ก่อนฌาปนกิจศพนั้น นิยมจัดพิมพ์การ์ดแจกแก่วงศ์ญาติสนิทมิตรสหาย และท่านที่มีความเคารพนับถือทั้งหลายด้วย

– นิยมประกาศทางสื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ ด้วย เพื่อจะได้ทราบโดยทั่วกัน

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลก่อนพระราชทานเพลิงศพ หรือ ก่อนฌาปนกิจศพนี้ นิยมจัดทำงาน ๒ วันบ้าง จัดทำงานวันเดียวบ้าง

การจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒ วัน

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลแบบจัดงาน ๒ วันนั้นถ้าจัดทำติดต่อกับงานบำเพ็ญกุศลสตมวาร คือ ครบ ๑๐๐ วัน ก็นิยมเริ่มจัดงานเวลาเย็นวันที่ครบ ๑๐๐ วัน เป็นต้นไป และนิยมพิมพ์การ์ดกำหนดงาน ดังนี้:–

(ด้านหน้าของการ์ด)

กำหนดงานพระราชทานเพลิงศพ (หรือฌาปนกิจศพ)

....(ใส่นามผู้ตาย)

ณ เมรุวัด..

ตำบล..................................อำเภอ..................................จังหวัด..................................

วันที่...........เดือน...........พ.ศ...............ตรงกับวัน.............ค่ำ เดือน......................

เวลา.......................น.

(ด้านภายในการ์ด)

รายการบำเพ็ญกุศล

วันที่.........เดือน............พ.ศ................ตรงกับวัน...................ค่ำ เดือน ....

เวลา ๑๖.๐๐ น. อัญเชิญศพขึ้นประดิษฐานบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาการเปรียญ

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดรับเทศน์

เวลา ๑๘.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม

รุ่งขึ้นวันที่..........เดือน..........พ.ศ...........ตรงกับวัน...........ค่ำ .... เดือน..........

เวลา ๑๐.๐๐ น. มีเทศน์อานิสงส์หน้าศพ ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล แก่พระภิกษุสามเณร จำนวน........รูป

เวลา ๑๓.๐๐ น. พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๔.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดคาถาศราทธพรต
(นิยมเฉพาะงานพระราชทานเพลิงศพ)

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระภิกษุสงฆ์ จำนวน........รูป สวดมาติกา และ บังสุกุล

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระราชทานเพลิงศพ

เวลา ๑๘.๐๐ น. เก็บอัฐิ

จึงขอประทานกราบเรียน และเรียนเชิญมาด้วยความเคารพนับถืออย่างสูง

..................เจ้าภาพ

การจัดงานบำเพ็ญกุศลวันเดียว

– การจัดงานบำเพ็ญกุศลแบบจัดงานวันเดียวนั้น นิยมจัดแยกเป็นเอกเทศหนึ่ง ไม่เกี่ยวเนื่องกับงานบำเพ็ญกุศล ๑๐๐ วัน และนิยมพิมพ์การ์ดกำหนดงาน ดังนี้:–

(ด้านหน้าของการ์ด)

กำหนดงานฌาปนกิจศพ

....(ใส่นามผู้ตาย)

ณ เมรุวัด...

ตำบล...............................อำเภอ.........................จังหวัด.........................

วัน..........เดือน..........พ.ศ..........ตรงกับวัน..........ค่ำ เดือน..........................

เวลา...........................น.

(ด้านหน้าภายในการ์ด)

รายการบำเพ็ญกุศล

วันที่...............เดือน..................พ.ศ...............ตรงกับวัน..............ค่ำ เดือน...............

เวลา ๐๙.๐๐ น. อัญเชิญศพขึ้นประดิษฐานบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาการเปรียญ

เวลา ๑๐.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล แก่พระภิกษุสามเณรทั้งวัด

เวลา ๑๓.๐๐ น. พระภิกษุสงฆ์ จำนวน..........รูป สวดมาติกา และ บังสุกุล

เวลา ๑๖.๐๐ น. ประชุมเพลิง

เวลา ๑๘.๐๐ น. เก็บอัฐิ

จึงขอประทานกราบเรียน และเรียนเชิญมาด้วยความเคารพนับถืออย่างสูง

... .เจ้าภาพ

– ตามรายการที่แสดงมานี้ เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น เมื่อถึงคราวปฏิบัติจริง อาจพิจารณาลดลง หรืออาจเพิ่มเติมรายการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ขึ้นอีกได้ ตามกำลังศรัทธา และความสามารถ หรือ

– บางท้องถิ่น ก็อาจนิยมปฏิบัติพิธีแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้จัดงาน พึงพิจารณาจัดงานให้ดำเนินไปตามความเหมาะสมแก่ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ ชนิดบัวก็ไม่ให้ช้ำ น้ำ (น้ำใจ) ก็ไม่ให้ขุ่น จึงจะเป็นผู้สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ฉลาดในวิธีการจัดงานเป็นอย่างดี

ระเบียบปฏิบัติการจัดพิธีบังสุกุล

การเตรียมงานเบื้องต้น

– ก่อนถึงเวลาประกอบพิธีบังสุกุลนั้น พิธีกรนิยมทดลองทอดผ้าภูษาโยงดูก่อนว่าความยาวของผ้าภูษาโยงขนาดไหน จึงจะพอกับความยาวของอาสน์สงฆ์ หรือจึงจะพอดีกับจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพิจารณาผ้าบังสุกุล

– เมื่อได้ทดลองทอดผ้าภูษาโยงดูแล้ว ก็หาเชือกด้ายมามัดผ้าภูษาโยงส่วนที่เหลือแยกไว้ส่วนหนึ่งต่างหากและผ้าภูษาโยงนี้ นิยมเชื่อมต่อกับด้ายสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพเตรียมไว้เรียบร้อยก่อนแล้ว ถ้าเป็นงานหลวง นิยมนำภูษาโยงลากศพมาต่อเชื่อมภายหลัง ในเมื่อทอดผ้าภูษาโยงไปตามอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว

การทอดผ้าภูษาโยง

– เมื่อถึงเวลาจะทอดผ้าบังสุกุล วิธีกรนิยมยกผ้าภูษาโยงส่วนที่ต้องการจะใช้ลงจากภาชนะที่รองรับ วางไว้กับพื้นอาสน์สงฆ์ให้ผ้าภูษาโยงอยู่กึ่งกลางระหว่างพระสงฆ์กับอาสน์สงฆ์ แล้วจับชายผ้าภูษาโยงคลี่ทอดไปจนตลอดจำนวนพระสงฆ์ทุกรูป

การเก็บผ้าภูษาโยง

– เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลแล้ว พิธีกรนิยมเก็บผ้าภูษาโยงทันที (เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดข้ามกรายผ้าภูษาโยงนั้น ซึ่งถือกันว่าเป็นการข้ามกรายศพของผู้ล่วงลับไปแล้ว) โดยวิธีใช้มือทั้งสองข้างช่วยกันเก็บภูษาโยงพับด้านปลายเข้ามาเป็นท่อน ๆ ละประมาณ ๑ ศอก หรือเก็บพับตามรอยพับที่ปรากฏอยู่แล้วนั้น แล้ววางเก็บไว้บนภาชนะสำหรับรองรับ ตามเดิม

– ถ้ายังมีพระสงฆ์ชุดต่อไปจะขึ้นมาพิจารณาผ้าบังสุกุลอีก ก็ยังไม่ต้องรีบเก็บผ้าภูษาโยง รอไว้เก็บเมื่อพระสงฆ์ชุดสุดท้าย พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว หรือ

– นิยมเก็บผ้าภูษาโยงทุกครั้งที่พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลจบแล้ว เพื่อถวายความสะอาดแก่พระภิกษุสงฆ์จะลงจากอาสน์สงฆ์ได้สะดวก เมื่อพระสงฆ์ชุดต่อไปมานั่งบนอาสน์-สงฆ์เรียบร้อยแล้ว จึงทอดผ้าภูษาโยงอีกก็ได้

การทอดด้ายสายสิญจน์

– ถ้าในพิธีบังสุกุลนั้น มิได้เตรียมผ้าภูษาโยงไว้ก็นิยมใช้ด้ายสายสิญจน์ทอดแทนผ้าภูษาโยง ซึ่งด้ายสายสิญจน์นั้นได้เตรียมโยงมาจากศพพันไว้กับภาชนะรองรับนั้นแล้ว

– เมื่อถึงเวลาจะทอดผ้าบังสุกุล นิยมให้พิธีกรคลี่กลุ่มด้ายสายสิญจน์ทอดไปตามพื้นอาสน์สงฆ์ เช่นเดียวกับทอดผ้าภูษาโยง ดังกล่าวแล้ว

– ถ้าในพิธีการบังสุกุลนั้น ไม่มีผ้าทอดบังสุกุลเพียงแต่นิมนต์พระสงฆ์ให้จับด้ายสายสิญจน์พิจารณาบังสุกุลเท่านั้น ในกรณีเช่นนี้ นิยมให้เจ้าภาพมอบถวายกลุ่มด้ายสายสิญจน์แก่พระผู้เป็นประธานสงฆ์ ให้ท่านคลี่ด้ายสายสิญจน์ส่งให้แก่พระภิกษุรูปต่อ ๆ ไปเอง

การเก็บด้ายสายสิญจน์

– เมื่อพระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลเสร็จแล้ว นิยมมอบให้เป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์เป็นผู้ม้วนด้ายสายสิญจน์ เพราะพระสงฆ์ทั้งนั้นจะต้องพัดอนุโมทนาส่วนกุศลต่อไป

ระเบียบปฏิบัติการทอดผ้าบังสุกุล

วิธีทอดผ้าบังสุกุลที่อาสน์สงฆ์

– การทอดผ้าบังสุกุลที่อาสน์สงฆ์ นิยมทอดผ้าบังสุกุล โดยวิธีวางขวางไว้บนผ้า

ภูษาโยง หรือ วางขวางไว้บนด้ายสายสิญจน์ ตรงข้างหน้าพระภิกษุสงฆ์แต่ละรูปไปตามลำดับ หรือ

– ถ้าอาสน์สงฆ์ข้างหน้า พระสงฆ์มีที่ว่าง เหลือน้อยไม่เพียงพอ สำหรับจะทอดผ้าบังสุกุลตามขวางได้ เพราะถ้าทอดแล้ว ผ้าบังสุกุลอาจตกลงจากอาสน์สงฆ์ ในกรณีเช่นนี้ก็นิยมวางทอดผ้าบังสุกุลไปตามยาวของด้ายสายสิญจน์ ก็ได้

– วิธีการวางทอดผ้าบังสุกุลนั้น นิยมไม่ต้องประเคนถวายแก่พระสงฆ์ เพียงแต่วางทอดถวายไว้ตรงหน้าเท่านั้น

– ถ้าผู้วางทอดผ้าบังสุกุลนั้น เป็นประธานพิธีงานนั้น ก็นิยมวางทอดผ้าบังสุกุลผู้เดียวจนครบจำนวนพระสงฆ์ทุกรูป แล้วกลับไปนั่งที่เดิม

– ถ้าการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นการบำเพ็ญกุศลระหว่างหมู่ญาติ ก็นิยมให้วงศาคณาญาติช่วยกันวางทอดผ้าบังสุกุล เพื่อเป็นการทำบุญร่วมกัน

– เมื่อวางทอดผ้าบังสุกุลแล้ว ก็นิยมนั่งอยู่ข้างหน้าพระสงฆ์ ประณมมือคอยรับฟังพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล แล้วตั้งใจอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย และรับพรต่อไป

วิธีทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุ

– เมื่อผู้เชิญถือพานใส่ผ้าบังสุกุลมาเชิญให้ขึ้นไปทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุ ผู้รับเชิญพึงลุกขึ้นเดินไปข้างหน้าผู้เชิญนั้น ยังไม่ต้องรับผ้าบังสุกุลจากผู้เชิญ

– เมื่อขึ้นไปถึงบนเมรุแล้ว ถ้าแต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมยืนตรง โค้งคำนับศพ ถ้ามิได้แต่งเครื่องแบบ นิยมยืนตรง น้อมตัวลงยกมือไหว้ศพ แล้วรับผ้าบังสุกุลมาจากผู้เชิญ แล้ววางทอดไว้ ณ ภาชนะที่เขาเตรียมไว้รองรับ หรือวางทอดไว้บนหีบศพ

– เมื่อวางทอดผ้าบังสุกุลแล้ว นิยมโค้งคำนับศพ หรือ น้อมตัวลงยกมือไหว้ศพอีกครั้ง แล้วถอยหลังหลีกไปยืน ณ มุมของเมรุด้านซ้ายของพระสงฆ์ที่จะขึ้นมาพิจารณาผ้าบังสุกุล เพื่อรอเวลาพระสงฆ์ขึ้นมาพิจารณาผ้าบังสุกุล

– ขณะที่พระสงฆ์ขึ้นมาบนเมรุ ผู้ทอดผ้าบังสุกุลพึงน้อมตัวลงยกมือไหว้ ขณะที่พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลผู้ทอดผ้าบังสุกุลพึงประณมมือ ขณะที่พระสงฆ์จะลงจากเมรุไปผู้ทอดผ้าบังสุกุลนิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้พระสงฆ์นั้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วเดินลงจากเมรุ

— ถ้าผู้ได้รับเชิญขึ้นไปทอดผ้าบังสุกุลนั้น เป็นประธานงานประชุมเพลิงศพนั้น และเจ้าภาพได้เชิญขึ้นไปทอดผ้าบังสุกุลเป็นคนสุดท้าย ก็นิยมปฏิบัติเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว

— แต่เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว และทำความเคารพพระสงฆ์แล้ว นิยมเริ่มประกอบพิธีประชุมเพลิงศพต่อไปเลยทีเดียว

ระเบียบปฏิบัติการเชิญผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุ

วิธีการเชิญผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าบังสุกุล

— การเชิญผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุนั้น นิยมมีภาชนะสำหรับรองรับผ้าบังสุกุล เช่น พานทอง หรือ ตะลุ่มมุก เป็นต้น ใส่ผ้าบังสุกุล ถือภาชนะใส่ผ้าบังสุกุลนั้นด้วยมือทั้งสองประคองเข้าไป เชิญท่านผู้มีเกียรติขึ้นไปทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุครั้งละ ๑ ท่าน ไม่นิยมเชิญขึ้นไปพร้อมกันหลายท่าน

— ผู้ถือภาชนะใส่ผ้าบังสุกุลเข้าไปเชิญนั้น นิยมเดินเข้าไปหาท่านผู้มีเกียรติแล้วยืนตรงโค้งคำนับกล่าวคำเชิญขึ้นไปทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุ และนิยมเดินตามหลังผู้มีเกียรติที่ได้รับเชิญนั้นไป โดยเดินตามไปด้านซ้ายมือของท่านผู้มีเกียรตินั้น

— เมื่อขึ้นถึงเมรุแล้ว พึงยืนตรง ห่างจากผู้มีเกียรตินั้นประมาณ ๑ ก้าว มือทั้งสองประคองภาชนะใส่ผ้าบังสุกุลยื่นมอบให้แก่ท่านผู้มีเกียรตินั้น

— เมื่อมอบผ้าบังสุกุลให้ท่านผู้มีเกียรติแล้ว ก็ลงจากเมรุ เตรียมผ้าบังสุกุลใส่ภาชนะรองรับ ไปเชิญท่านผู้มีเกียรติท่านต่อ ๆ ไป

ลำดับการเชิญผู้มีเกียรติ

— การเชิญท่านผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าบังสุกุลที่เมรุนั้น นิยมเชิญท่านผู้มีอาวุโสน้อยไปหาท่านผู้มีอาวุโสมากขึ้นไปตามลำดับ

— ท่านผู้เกียรติซึ่งได้รับเชิญมาเป็นประธานพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือ พิธีการประชุมเพลิงศพนั้น นิยมเชิญขึ้นทอดผ้าบังสุกุลเป็นอันดับสุดท้าย เมื่อท่านทอดผ้าบังสุกุลแล้ว ก็เชิญท่านประกอบพิธีประชุมเพลิงศพ สืบต่อไปได้ทันที เพื่อไม่ต้องรบกวนเชิญท่านเดินขึ้นเมรุอีกเป็นครั้งที่สอง

– ในการเชิญท่านผู้เป็นประธานพิธีขึ้นทอดผ้าบังสุกุลเป็นอันดับสุดท้ายนี้ ฝ่ายเจ้าภาพนิยมเตรียมอุปกรณ์เครื่องประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือ พิธีประชุมเพลิงศพไว้ให้พรักพร้อมบนเมรุนั้นแล้วทุกประการ เพื่อป้องกันมิให้ท่านต้องรอคอยเป็นการเสียเวลา และเป็นการทรมานท่านโดยใช่เหตุอีกด้วย

วิธีปฏิบัติการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ

– เมื่อผู้เป็นประธานพิธีพระราชทานเพลิงศพขึ้นไปบนเมรุแล้ว นิยมยืนตรงโค้งคำนับศพ รับผ้าไตรมาจากผู้เชิญ วางทอดถวายไว้ ณ ภาชนะที่เขาเตรียมไว้รองรับ หรือ วางทอดถวายไว้บนหีบศพตามควรแก่กรณี

– เมื่อผู้เป็นประธานพิธีวางผ้าไตรทอดถวายแล้วนิยมยืนตรง โค้งคำนับศพแล้วถอยหลีกไปยืน ณ มุมของเมรุด้านซ้ายของพระสงฆ์ที่จะขึ้นมาพิจารณาผ้าบังสุกุล เพื่อรอเวลาพระสงฆ์ขึ้นมาพิจารณาผ้าบังสุกุล

– ขณะที่พระสงฆ์ขึ้นมาถึงบนเมรุ ผู้เป็นประธานพิธีนิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้พระสงฆ์ ขณะที่พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ผู้เป็นประธานพิธีนิยมประณมมือ ขณะที่พระสงฆ์จะลงจากเมรุไป ผู้เป็นประธานพิธีนิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้พระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง

– ต่อจากนั้น ผู้เป็นประธานพิธีพึงเริ่มการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพนิยมปฏิบัติดังนี้ ผู้เป็นประธานพิธียืนหันหน้าไปทางทิศที่ตั้งพระราชวังที่ในหลวงประทับอยู่ยืนตรง โค้งคำนับถวายความเคารพในหลวง แล้วหันกลับมาที่ตั้งศพ รับเครื่องสักการะบูชาศพจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง วางเคารพศพที่เชิงตะกอน ยืนตรงโค้งคำนับศพแล้วรับดอกไม้จันทน์มาจุดที่ไฟหลวง วางที่เชิงตะกอน แล้วยืนตรงโค้งคำนับศพ แล้วหันหน้าไปทางทิศที่ตั้งพระราชวังที่ในหลวงประทับอยู่ ยืนตรงโค้งคำนับถวายความเคารพในหลวงอีกครั้งหนึ่ง แล้วเดินลงจากเมรุ เป็นเสร็จการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ

ระเบียบปฏิบัติการไปงานศพ

การไปงานรดน้ำศพ

– คฤหัสถ์ผู้ไปงานรดน้ำศพนั้น ทั้งสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษ นิยมแต่งกายไว้ทุกข์แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามความนิยมของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ พร้อมกับเตรียมภาชนะใส่น้ำอบไทยสำหรับใช้รดน้ำศพไปด้วย (ถ้ามี)

– การรดน้ำศพนั้น ถือกันสืบมาว่า เป็นกิริยาอาการขอขมาโทษต่อศพของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อจะได้ไม่มีเวรไม่มีกรรมกันต่อไป

– ในการรดน้ำศพนั้น จึงนิยมทำการรดน้ำเฉพาะศพของท่านผู้มีอาวุโสกว่าตน หรือ ศพของผู้มีอาวุโสรุ่นราวคราวเดียวกันเท่านั้น

– ท่านผู้มีอาวุโสสูงกว่าผู้ล่วงลับไปแล้ว ก็นิยมไปร่วมพิธีในงานรดน้ำศพนั้นด้วย เพื่อเป็นการให้เกียรติ และไว้อาลัยแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่เจ้าภาพในงานศพนั้นอีกด้วย แต่ไม่นิยมรดน้ำขอขมาศพ

วิธีปฏิบัติการรดน้ำศพคฤหัสถ์

– ถ้าเป็นศพคฤหัสถ์ ซึ่งมีอาวุโสสูงกว่าตน ก่อนจะทำพิธีรดน้ำศพ นิยมนั่งคุกเข่า น้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับนึกขอขมาโทษต่อศพนั้นว่า

"กายะกัมมัง วะจีกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ"

"ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านโปรดอโหสิกรรม ให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด"

– เมื่อยกมือไหว้ขอขมาโทษต่อศพจบแล้ว ก็ถือภาชนะสำหรับรดน้ำด้วยมือทั้งสอง เทน้ำลงที่ฝ่ามือขวาของศพ พร้อมกับนึกในใจว่า

"อิทัง มะตะกะสะรีรัง อาสัญจิโตทะกัง วิยะอะโหสิกัมมัง"

(ร่างกายที่ตายแล้วนี้ ย่อมเป็นอโหสิกรรม ไม่มีโทษ เหมือนน้ำที่รดแล้ว ฉะนั้น)

– เมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้ว นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ พร้อมกับนึกอธิษฐานว่า **"ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เถิด"** เป็นเสร็จพิธี

วิธีปฏิบัติการรดน้ำศพพระสงฆ์

– ถ้าเป็นศพของพระภิกษุสงฆ์ ก่อนรดน้ำศพนิยมนั่งคุกเข่า ตามเพศ คือ ถ้าเป็นสุภาพบุรุษ พึงนั่งคุกเข่าตั้งปลายเท้าลงจรดพื้น ถ้าเป็นสุภาพสตรี พึงนั่งคุกเข่าราบเหยียดหลังเท้าราบไปกับพื้น กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง พร้อมกับนึกขอขมาโทษดังกล่าวแล้ว

– เมื่อกราบขอขมาโทษเสร็จแล้ว พึงถือภาชนะสำหรับรดน้ำศพด้วยมือทั้งสอง เทน้ำรดลงที่ฝ่ามือขวาของศพ พร้อมกับนึกใจใจดังกล่าวแล้ว

– เมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้ว นิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์อีก ๓ ครั้ง พร้อมกับนึกอธิษฐานดังกล่าวแล้ว เป็นเสร็จพิธี

การไปงานตั้งศพบำเพ็ญกุศล

– บุคคลผู้ที่จะไปงานตั้งศพบำเพ็ญกุศล ซึ่งตั้งศพอยู่ที่บ้านก็ดี ที่วัดก็ดี ทั้งสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษ นิยมแต่งกายไว้ทุกข์แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามความนิยมของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ

– นิยมนำพวงหรีด หรือ นำกระเช้าดอกไม้ แจกันดอกไม้ หรือ พวงดอกไม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามสมควรแก่ฐานะของตน ๆ ไปแสดงความเคารพศพด้วย

วิธีปฏิบัติการแสดงความเคารพศพคฤหัสถ์

– ถ้าเป็นศพคฤหัสถ์ซึ่งมีอาวุโสสูงกว่าตน ผู้ไปเคารพศพนั้น นิยมนำพวงหรีดไปเคารพศพด้วย เมื่อวางพวงหรีดไว้ข้างหน้าที่ตั้งศพแล้ว ถ้าแต่งเครื่องแบบข้าราชการนิยมยืนตรงโค้งคำนับ ถ้ามิได้แต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมยืนตรง น้อมตัวลงยกมือไหว้ เป็นเสร็จพิธี

– ถ้านำกระเช้าดอกไม้ แจกันดอกไม้ หรือ พวงดอกไม้ไปเคารพศพ เมื่อวางกระเช้าดอกไม้ เป็นต้น ไว้ข้างหน้าที่ตั้งศพนั้น แล้ว นิยมนั่งคุกเข่าราบ ทั้งเพศชายและเพศหญิง จุดธูป ๑ ดอก ประณมมือยกธูปขึ้นจบ ให้ปลายนิ้วชี้อยู่ระหว่างคิ้ว ตั้งจิตขอขมาโทษต่อศพนั้นว่า

"กายะกัมมัง วะจีกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ"

"ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านโปรดอโหสิกรรม ให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด"

– เมื่อขอขมาโทษแล้ว พึงปักธูป ณ ที่สำหรับปักธูป แล้วนั่งพับเพียบหมอบกราบด้วยกระพุ่มมือ (คือ นั่งพับเพียบตะแคงตัวข้างขวาหันหน้าไปทางศพ วางมือขวาลงก่อน แล้ววางมือซ้ายลงแนบกับมือขวา ประณมมือตั้งอยู่กับพื้น พร้อมกับหมอบให้หน้าผากลงจรดสันมือ) พร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานว่า **"ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เถิด"** แล้วลุกขึ้นเป็นเสร็จพิธี

วิธีปฏิบัติการแสดงความเคารพศพพระสงฆ์

– ผู้ไปงานตั้งศพพระสงฆ์บำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม ก็นิยมแต่งกายและนำเครื่องสักการะบูชาไปเช่นเดียวกับไปงานศพคฤหัสถ์

– เมื่อวางเครื่องสักการะบูชาที่หน้าเครื่องตั้งศพแล้ว นิยมนั่งคุกเข่าตามเพศ คือ สุภาพบุรุษ นั่งคุกเข่าตั้งเท้า สุภาพสตรี นั่งคุกเข่าราบ จุดธูป ๑ ดอก ประณมมือยกธูปขึ้นตั้งให้ปลายนิ้วหัวแม่มืออยู่ระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดหน้าผาก พร้อมกับตั้งใจขอขมาโทษต่อศพนั้น ดังกล่าวมาแล้ว

– เมื่อขอขมาโทษต่อศพเสร็จแล้ว พึงปักธูป ณ ที่สำหรับปักธูปแล้ว กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง พร้อมกับขณะที่กราบนั้น พึงตั้งจิตอธิษฐานว่า "**ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เถิด**" แล้วลุกขึ้นเป็นเสร็จพิธี

การไปงานเผาศพ

– บุคคลผู้จะไปงานเผาศพนั้น จะเป็นงานพระราชทานเพลิงศพก็ตาม งานฌาปนกิจศพก็ตาม นิยมแต่งกายไว้ทุกข์แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามความนิยมของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ

– ผู้จะไปงานศพนั้น นิยมเตรียมเครื่องขอขมาศพ คือ ธูปไม้ระกำ เทียนและดอกไม้จันทน์ไปด้วย (ถ้ามี) แต่ในชนบทบางท้องถิ่น ก็นิยมเตรียมเชื้อเพลิง เช่น ขี้ไต้ ไม้ฟืน เป็นต้น นำไปร่วมช่วยในการเผาศพนั้นด้วย

ลำดับการขึ้นเมรุเผาศพ

– ถ้าเป็นงานพระราชทานเพลิงศพ นิยมขึ้นเมรุเผาศพ ตามลำดับอาวุโสทางคุณวุฒิ คือ ผู้มียศถาบรรดาศักดิ์สูงกว่าขึ้นไปเผาศพก่อน ผู้มีอาวุโสทางคุณวุฒิน้อยกว่าขึ้นไปเผาภายหลัง

– ถ้าเป็นงานฌาปนกิจศพ นิยมขึ้นเมรุเผาศพ ตามลำดับอาวุโสทางวัยวุฒิ คือ ผู้มีอายุมากกว่าขึ้นไปเผาก่อน ผู้มีอายุน้อยกว่าขึ้นไปเผาภายหลังกันลงมาตามลำดับ

– ความนิยมเช่นนี้ ก็เพื่อเป็นการแสดงปริศนาธรรม ตามสามัญลักษณะว่า "บุคคลเราจะต้องเดินเข้าไปหาความตายเหมือนกับซากศพนั้นหมดทุกคน ต่างกันแต่ว่าคนที่

มีอายุมากกว่า ก็เดินไปถึงความตายก่อน คนที่มีอายุน้อยกว่าก็เดินไปถึงความตายภายหลังกันลงมาตามลำดับ" ดังนี้

– ถ้าผู้ใดแซงขึ้นหน้าท่านที่มีอายุแก่กว่าตน ขึ้นไปถึงศพนั้นก่อน ย่อมแสดงกิริยาอาการคล้ายกับจะพูดว่า **"ขออนุญาตให้ข้าพเจ้าได้เดินไปถึงความตายนั้นก่อนเถิด"** ดังนี้

– ความนิยมให้ท่านผู้มีอายุมาก ๆ ขึ้นเผาศพก่อนนี้ นับว่าเป็นประเพณีนิยมที่ดีมาก เพราะเป็นการสังคมสงเคราะห์ ช่วยท่านผู้มีอายุมาก ๆ ซึ่งมีสังขารร่างกายอ่อนแอ จะได้ไม่ต้องเบียดเสียดกับคนอื่น หรือ ไม่ต้องรอคอยนาน ๆ ไม่ต้องทรมานสังขารร่างกายมากเกินไป อันอาจเกิดเป็นลมป่วยไข้ขึ้นก็ได้

วิธีปฏิบัติการเผาศพ

– เมื่อขึ้นไปถึงเมรุแล้ว นิยมยืนตรง ห่างจากศพประมาณ ๑ ก้าว ถ้าแต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมยืนตรงโค้งคำนับ ถ้ามิได้แต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ พร้อมทั้งธูป เทียน ดอกไม้จันทน์ที่อยู่ในมือ (เฉพาะศพนั้นมีอาวุโสสูงกว่าตน หรือ มีอาวุโสรุ่นราวคราวเดียวกัน)

– ขณะที่ยืนตรง โค้งคำนับ หรือ น้อมตัวลงยกมือไหว้นั้น นิยมตั้งจิตขอขมาโทษต่อศพนั้นว่า

"กายะกัมมัง วะจีกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ"

"ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรดอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด"

– เมื่อขอขมาโทษจบแล้ว นิยมน้อมตัวลงวางธูปเทียน ดอกไม้จันทน์ ที่เชิงตะกอนพร้อมกับพิจารณาตัวเองถึงความตายว่า

"อะยัมปิ โข เม กาโย เอวังธัมโม เอวังภาวี เอวังอะนะตีโต"

"ร่างกายของเราแม้นี้แล ย่อมมีความตายเป็นธรรมดาอย่างนี้ มีปรกติเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความตายอย่างนี้ไปได้"

– เมื่อพิจารณาตัวเองถึงความตายจบแล้ว นิยมวางเครื่องขอขมาโทษศพนั้นลง

แล้ว ยืนตรง โค้งคำนับ หรือยกมือไหว้ศพอีกครั้ง พร้อมกับนึกอธิษฐานในใจว่า **"ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เถิด"** ดังนี้ แล้วเป็นเสร็จพิธี

– การที่ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายขึ้นไปทำพิธีเผาศพพร้อมกันนั้น เป็นพิธีการแสดงความเคารพต่อศพเท่านั้น ยังไม่ใช่พิธีการเผาศพจริง

– เมื่อแขกที่ได้รับเชิญมาขึ้นไปทำความเคารพศพหมดแล้ว นิยมให้วงศาคณาญาติสนิทมิตรสหายผู้ใกล้ชิดกับผู้ตาย ขึ้นไปทำการเผาศพจริงอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีเผาศพบริบูรณ์

ระเบียบปฏิบัติการทำบุญเก็บอัฐิ

การเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธี

– ในพิธีการทำบุญเก็บอัฐินั้น นิยมจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ไว้ให้มีพร้อมก่อนถึงเวลาทำบุญ ดังต่อไปนี้ คือ :–

๑. โกศสำหรับใส่อัฐิ

๒. กล่องโลหะ คือ ลุ้ง หรือ หีบไม้ สำหรับใส่อัฐิที่เหลือ และอังคาร

๓. ผ้าขาว สำหรับห่อกล่องโลหะ คือ ลุ้ง หรือ หีบไม้

๔. ผ้าสำหรับทอดบังสุกุลอัฐิ ก่อนเก็บอัฐิ

๕. อาหารคาวหวาน สำหรับถวายพระสงฆ์

๖. นิมนต์พระสงฆ์ พิจารณาผ้าบังสุกุล ก่อนเก็บอัฐิ

การกำหนดเวลาเก็บอัฐิ

– การกำหนดเวลาเก็บอัฐินั้น นิยมปฏิบัติกันโดยมาก แบ่งออกได้เป็น ๒ แบบคือ:–

๑. ทำพิธีเก็บอัฐิ ตอนเย็น วันเผานั้น หรือ

๒. ทำพิธีเก็บอัฐิ ตอนเช้า วันรุ่งขึ้น

– การทำพิธีเก็บอัฐิ ตอนเย็น วันเผานั้น นิยมปฏิบัติในงานพระราชทานเพลิงศพ หรือ งานฌาปนกิจศพ ที่จัดให้มีการทำบุญฉลองอัฐิ ติดต่อกันไปจากงานเผาศพนั้น เพื่อรวบรัดงานบำเพ็ญกุศลให้แล้วเสร็จภายในวันเผานั้นเลยทีเดียว ไม่ต้องกังวลใจอีกต่อไป

– การทำพิธีเก็บอัฐิ ตอนเช้า วันรุ่งขึ้น นั้น นิยมปฏิบัติในงานเผาศพที่เจ้าภาพมีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลทำบุญอัฐิ ในวันรุ่งขึ้น หรือ ยังไม่จัดงานทำบุญอัฐิก่อน เพราะยังไม่พร้อมด้วยเหตุใด ๆ ก็ตาม

– ในการทำบุญเก็บอัฐิ ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นนี้ นิยมจัดอาหารคาวและหวานใส่หาบ โดยจัดใส่สำรับคาว ๓ ที่ จัดใส่สำรับหวาน ๓ ที่ แล้วจัดคนหาบ ๓ คน เดินเวียนรอบเชิงตะกอน ๓ รอบ และขณะเดินเวียนรอบเชิงตะกอนนั้นนิยมกู่เรียกหากัน แล้วนำอาหารที่หาบมานั้น ไปถวายพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพิจารณาบังสุกุลอัฐิ

– พิธีการจัดอาหารคาวและหวานใส่สำรับ แล้วให้คนหาบไปถวายพระสงฆ์ ๓ ที่ อย่างนี้ นิยมเรียกกันว่า **"พิธีสามหาบ"**

– ความจริง ขณะที่คนหาบเดินเวียนรอบเชิงตะกอน ๓ รอบ และกู่เรียกหากันนั้น เป็นวิธีปฏิบัติสมัยโบราณ ซึ่งจำเป็นจะต้องทำอย่างนั้น

– เพราะสมัยโบราณ บ้านเมืองยังเป็นป่าดงพงพีเป็นส่วนมาก และนิยมนำศพไปเผาในป่าที่ห่างไกลออกไปจากบ้านเมือง ระยะทางเดินจากบ้านไปถึงป่าช้าที่เผาศพนั้นเป็นระยะทางที่ไกลมากพอสมควร

– ในการเดินป่านั้น จำเป็นจะต้องมีเครื่องหมายเป็นที่สังเกต เพื่อป้องกันไม่ให้หลงทาง ในพิธีนำศพไปป่าช้า จึงนิยมมีการปักธงเป็นเครื่องหมายไปตลอดทางด้วย เพื่อจะได้เดินทางกลับไม่หลงทางนั่นเอง และยังนิยมปฏิบัติกันสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

– ความนิยมในการจัดอาหารคาวหวานใส่หาบ ๆ ไป ก็เพราะหนทางไกล ถ้าจะแบบสำรับไป กว่าจะถึงก็เมื่อยล้า เพราะมีคำพังเพยว่า **"หาบดีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง"** จึงนิยมหาบไป

– ความนิยมในการต้องหาบเวียนรอบเชิงตะกอนนั้น ก็เพราะการเดินในป่าซึ่งมากไปด้วยต้นไม้บังสายตาทำให้มองเห็นไปได้ไม่ไกล กว่าจะหาสถานที่เผาศพพบก็ต้องเดินเวียนหาอยู่หลายรอบ

– ขณะที่เดินหาบเวียนรอบเชิงตะกอนนั้น นิยมกู่เรียกหากันนั้น ก็เพราะการเดินป่านั้น ชั่วระยะห่างกันไม่กี่เส้น ก็มองไม่เห็นกันแล้ว เกรงว่าจะพลัดหลงกัน จึงต้องกู่เรียกหากันไปตลอดทาง

– ประเพณีเหล่านี้ ล้วนมีความจำเป็นมากในสมัยโบราณโน้น แต่ล่วงเลยมาถึงสมัยปัจจุบันนี้ บ้านเมืองเจริญแล้ว ความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น ก็หมดไปแล้ว

– เพราะฉะนั้น ในพิธีทำบุญเก็บอัฐินั้น สมควรปฏิบัติเฉพาะพิธีกรรมที่จำเป็นและมีประโยชน์ กล่าวคือ การจัดสำรับคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพิจารณาบังสุกุลอัฐินั้นแหละเป็นข้อมุ่งหมายที่สำคัญ

– ส่วนการนำสำรับไปนั้น สะดวกอย่างใด ก็ควรนำไปอย่างนั้น ไม่จำเป็นจะต้องจัดใส่หาบ แล้วเดินหาบเสมอไป และไม่จำเป็นจะต้องกู่เรียกหากัน เพราะมองเห็นกันอยู่แล้ว

– เรื่องเช่นนี้ ขอฝากท่านผู้รู้พึงพินิจพิจารณาดูว่าควรหรือไม่ควรประการใด แล้วปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่เหตุการณ์และสถานที่นั้น ๆ จึงจะเป็นผู้สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ประพฤติอย่างมีเหตุผลสมกับภาวะของชาวพุทธอย่างแท้จริง

วิธีปฏิบัติในการเก็บอัฐิ

– ในพิธีการเก็บอัฐินั้น สัปเหร่อนิยมทำพิธีแปรรูป คือ นำเอาอัฐิของผู้ตายที่เผาแล้วนั้น มาวางเป็นรูปร่างเป็นโครงร่าง โดยวางโครงร่างหันหัวไปทางทิศตะวันตกแล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลด้วยคำพิจารณา **บังสุกุลตาย** ก่อน แล้วแปรรูปโครงร่างกระดูกให้หันหัวกลับไปทางทิศตะวันออก แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์พิจารณา **บังสุกุลเป็น** อีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงให้เจ้าภาพงานเก็บอัฐิใส่โกศจนพอแก่ความต้องการ โดยเลือกเก็บอัฐิจากส่วนแห่งร่างกาย ๖ แห่ง คือ:–

๑. กระดูกกระโหลกศีรษะ ๑ ชิ้น
๒. กระดูกแขนทั้งสองข้าง ๒ ,,
๓. กระดูกขาทั้งสองข้าง ๒ ,, และ
๔. กระดูกซี่โครงหน้าอน ๑ ,,

– ส่วนอัฐิที่เหลือรวมทั้งอังคาร (ขี้เถ้า) ทั้งหมดนิยมกวาดรวมเก็บใส่กล่องโลหะ คือ ลุ้ง หรือ หีบไม้ แล้วเอาผ้าขาวห่อเก็บไว้

– เมื่อเก็บอัฐิเสร็จแล้ว จึงนำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพิจารณาบังสุกุล เป็นเสร็จพิธีเก็บอัฐิ

การลอยอังคาร

– อัฐิที่เหลือพร้อมทั้งอังคารที่กวาดรวมใส่กล่องโลหะ คือ ลุ้ง หรือ หีบไม้ไว้นั้น นิยมนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ หรือ นำไปลอยเสียในกระแสน้ำไหล เช่น ในทะเล หรือในแม่น้ำ แต่โดยมาก นิยมนำไปลอยทิ้งในทะเล เพื่อให้ห่างไกลชุมชน

วิธีปฏิบัติการลอยอังคาร

– เมื่อได้ทำบุญฉลองอัฐิและอังคารโดยการนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป ๗ รูป ๑๐ รูป หรือ นิมนต์พระสงฆ์หมดทั้งวัด สวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเช้า หรือถวายภัตตาหารเพล (ตามความสะดวก) นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลอัฐิและอังคาร ถวายเครื่องไทยธรรมพระสงฆ์ทั้งนั้นอนุโมทนาให้พร เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นเสร็จพิธีทำบุญฉลองอัฐิและอังคารแล้ว หรือ

– ถ้าเจ้าภาพยังไม่พร้อมจะจัดงานทำบุญฉลองอัฐิและอังคารได้ ก่อนที่จะนำอังคารไปลอย นั้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป พิจารณาบังสุกุลอังคาร ถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนาให้พร เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

– คณะเจ้าภาพ ซึ่งมีบุตรธิดาพร้อมด้วยญาติสนิทมิตรสหาย จึงพร้อมกันอัญเชิญอังคารนำลงเรือไปยังสถานที่สมควรจะลอยอังคารในทะเลแล้ว

– ก่อนที่จะอัญเชิญอังคารลงลอยในทะเล นิยมจุดธูปแจกแก่บรรดาญาติสนิทมิตรสหายที่ไปร่วมพิธีคนละ ๑ ดอก เพื่อให้ทำการสักการะบูชาอังคาร พร้อมกับบอกกล่าวแก่เทพยดาผู้รักษาทะเลหลวงให้ได้รับทราบด้วย

– ประธานพิธี (โดยมาก เป็นบุตร หรือ ธิดาคนหัวปี) นำด้ายสายสิญจน์มาผูกที่ลุ้ง แล้วคลี่ด้ายสายสิญจน์ไปให้ญาติสนิทมิตรสหายทุกคนถือไว้ แล้วอัญเชิญลุ้งใส่อังคารโดยถือด้วยมือทั้งสองประคองหย่อนลงสู่ทะเลพร้อมกับด้ายสายสิญจน์ ด้วยกิริยาอาการแสดงความเคารพแล้วหย่อนพวงดอกไม้สดลงตามไป พร้อมกันนั้น บรรดาญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลายผู้ไปร่วมพิธีก็หย่อนพวงดอกไม้สด (ถ้ามี) หรือ โรยกลีบดอกกุหลาบ ลงตามไปในทะเลเพื่อทำการสักการะบูชาอังคารเป็นวาระสุดท้าย แล้วทุกคนน้อมตัวลงยกมือไหว้ พร้อม

กับกล่าวคำอวยพรแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้วว่า **"ขอจงไปสู่สุคติ จงอยู่เย็นเป็นสุข ๆ เถิด"** ดังนี้แล้ว เป็นเสร็จพิธีการลอยอังคาร

– ส่วนเครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ และ พวงหรีดทั้งหลาย ไม่นิยมทิ้งลงในทะเล เพราะจะทำให้น้ำในทะเลเกิดความสกปรก และจะทำให้เกิดความลำบากใจแก่ชาวประมงทั้งหลาย ตลอดถึงทำความลำบากใจแก่เจ้าหน้าที่เรือขุดลอกสันดอนอีกด้วย

สิ่งของที่ควรเตรียมไปใช้ในการลอยอังคาร

๑. พวงมาลัยดอกไม้สด อย่างน้อย ๑ พวง (ส่วนพวงหรีด ไม่นิยมนำไป)

๒. ธูป สำหรับจุดสักการะบูชาอังคาร มีจำนวนมากเพียงพอแก่ผู้ไปร่วมพิธี (คนละ ๑ ดอก)

๓. กระถางธูป ๑ ลูก มีขนาดใหญ่พอสมควร

๔. ด้ายสายสิญจน์ ๑ กลุ่ม สำหรับผูกโยงลุ้งลงทะเล

๕. กลีบดอกกุหลาบสด จัดใส่พาน มีจำนวนมากพอสมควร

๖. ก้อนหิน สัก ๒–๓ ก้อน มีน้ำหนักพอจะถ่วงให้ลุ้งจมลงสู่ท้องทะเล

ข้อเสนอแนะเพื่อพิจารณา

– ตามคตินิยมแต่โบราณกาลมา บรรพบุรุษของเราทั้งหลาย นิยมรวบรวมอัฐิที่เหลือและอังคาร (ขี้เถ้า) ทั้งหมด นำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ที่สร้างขึ้นไว้เป็นอนุสาวรีย์ของบรรพบุรุษ หรือ นำไปบรรจุไว้ภายใต้ฐานพระพุทธรูปหรือ นำไปเก็บรวมไว้ที่โคนต้นโพธิ ซึ่งนิยมกันสืบมาว่าสถานที่เหล่านั้น เป็นสถานที่เหมาะสมโดยประการทั้งปวงเพราะเป็นสถานที่จะไม่มีใครรบกวนเหยียบย่ำกร้ำกรายล่วงเกิน เป็นสถานที่เคารพสักการะบูชา และเป็นสถานที่มีความร่มเย็นเป็นสุข โดยแท้

– สมัยปัจจุบันนี้ มักนิยมนำอัฐิที่เหลือและอังคารไปลอยทิ้งน้ำในทะเลนั้นได้ลองสอบถามดูหลายท่านด้วยกันได้ความเป็นทำนองเดียวกันว่า **"เพื่อต้องการจะมิให้ใครมารบกวนเหยียบย่ำกร้ำกรายล่วงเกิน** และ**เพื่อจะให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว มีความอยู่เย็นเป็นสุขเพราะอยู่ในน้ำ"** ดังนี้

– แต่ความจริงปรากฏว่า **"ในการขุดลอกสันดอนที่ปากน้ำเจ้าพระยา ทุกวันนี้นั้น ได้มีลุ้งใส่อังคารที่พากันนำไปลอยทิ้งในทะเลนั้น ติดขึ้นมาพร้อมกับดินโคลนที่ลอกขึ้นมามีจำนวนมาก ทำความลำบากใจให้แก่เจ้าหน้าที่ประจำเรือขุดลอกสันดอนไม่น้อยเลย"** ได้รับการบอกเล่ายืนยันความจริงมาอย่างนี้

– เมื่อความจริงมีอยู่เช่นนี้ ผู้ที่หวังว่า **"จะให้อัฐิ และอังคารบรรพบุรุษของตน ๆ มีความอยู่เย็นเป็นสุขโดยไม่มีใครมารบกวนเหยียบย่ำกร้ำกรายล่วงเกิน"** นั้นเห็นจะไร้ผลเสียแล้ว

– เพราะเหตุนี้ จึงขอเสนอแนะแก่ท่านผู้มั่นอยู่ในความกตัญญูกตเวที ผู้มีความหวังดีปรารถนาดีต่อบรรพบุรุษของตน ๆ สมควรจะได้พินิจพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริง แล้วชักชวนกันหันกลับมาถือคตินิยมที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้ปฏิบัติสืบต่อกัน มาแต่โบราณกาล ดังกล่าวแล้วข้างต้น ทั้งนี้ เพื่อรักษาประเพณีอันดีงามของชาติไทยเราและเพื่อความสะดวกสบายใจด้วยกันทุกฝ่าย พร้อมทั้งเพื่อเป็นการประหยัดอีกด้วย.

กำหนดการพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ ป.ธ. ๗)

อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม และอดีตเจ้าคณะแขวงวัดอรุณ

ณ เมรุวัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๗.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๙.๓๐ น. พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์สามเณรประมาณ ๑๐๐ รูป

เวลา ๑๓.๐๐ น. พระสงฆ์ ๗๖ รูป สวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๕.๓๐ น. สมเด็จพระสังฆราช ประทานพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๖.๓๐ น. ทอดผ้ามหาบังสุกุล

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิงศพ

วันจันทร์ที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๓

เวลา ๐๗.๐๐ น. พิธีสามหาบ พระสงฆ์ ๓ รูป บังสุกุลอัฐิ

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์สามเณรประมาณ ๑๐๐ รูป

เวลา ๑๒.๐๐ น. พระสงฆ์สามเณร ๗๖ รูป มาติกาบังสุกุลอัฐิ เป็นเสร็จพิธี

รายนามผู้รับเป็นเจ้าภาพ

ในการบำเพ็ญกุศลออกเมรุศพพระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ)
อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม และอดีตเจ้าคณะแขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

วัน เดือน ปี	ชื่อ – นามสกุล	รายการ	จำนวน	ชุดละบาท	รวมเป็นเงิน	หมายเหตุ
วันเสาร์ที่ ๒๙	อ.จ. พันธุ์ทิพย์ ปัจฉิมะดิฐ	ไตรแบ่ง	๑๐ ไตร	๓๐๐	๓,๐๐๐	รายการที่ ๑
พฤศจิกายน ๒๕๒๓	คุณเนื่อง ชูโต	พัดที่ระลึกในงาน	๑๐ ด้าม	๓๕๐	๓,๕๐๐	,,
	พระครูพิศิษฏ์ธรรมานุวัตร	ย่าม	๑๐ ใบ	๗๕	๗๕๐	,,
	พระราชสังวรวิสุทธิ์	พระธรรมเทศนา	–	–	–	รายการที่ ๒
	น.พ. ประเทือง อ่างแก้ว	พระสวดอภิธรรมชุดที่ ๑	๔ รูป	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	รายการที่ ๓
	คุณนายบุศย์ สีหพยัคฆ์	พระสวดอภิธรรมชุดที่ ๒	๔ รูป	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	,,
	คุณกฤษณา อภัยวงศ์	ย่าม	๑๖ ใบ	๗๕	๑,๒๐๐	,,
วันอาทิตย์ที่ ๓๐	คุณนายมัลลิกา เภสัชขา	ปัจจัยถวายพระสวดพระพุทธมนต์	๑๐ รูป	๑,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	รายการที่ ๑
พฤศจิกายน ๒๕๒๓		ผ้าไตรเต็ม	๑๐ ไตร	๕๕๐	๕,๕๐๐	,,
		เครื่องไทยธรรม	๑๐ ชุด	๒๐๐	๒,๐๐๐	,,
		พัดที่ระลึกในงาน	๑๐ ด้าม	๓๕๐	๓,๕๐๐	,,
		ย่าม	๑๐ ใบ	๗๕	๗๕๐	,,
	พระปลัดสมบัติ	ปัจจัยถวายพระสวดมาติกาบังสุกุล	๒๐	๑๐๐	๒,๐๐๐	รายการที่ ๒
	พระครูพิศิษฏ์ธรรมานุวัตร พ.จ.อ. ปรีชา จันทร์สุวรรณ และเพื่อน	ย่าม	๗๖ ใบ	๗๕	๕,๗๐๐	,,

วัน เดือน ปี	ชื่อ – นามสกุล	รายการ	จำนวน	ชุดละบาท	รวมเป็นเงิน	หมายเหตุ
	น.ต. เชาวลิต-คุณนายสุมน นาคศรี	ปัจจัยบูชากัณฑ์เทศน์	๑ กัณฑ์	๒,๐๐๐	๒,๐๐๐	รายการที่ ๓
		เครื่องไทยธรรม	๑ ชุด	๓๐๐	๓๐๐	,,
		ผ้าไตรเต็ม	๑ ไตร	๔,๕๐๐	๔,๕๐๐	,,
	พระครูพิศิษฏ์ธรรมมานุวัตร	พัดที่ระลึกด้ามมุก	๑ ด้าม	๙๐๐	๙๐๐	,,
		ย่ามไหม	๑ ใบ	๑๐๐	๑๐๐	,,
	นายกอง—นางสมบูรณ์ เครือแดง	ปัจจัยถวายพระสวดศราทธพรต	๑๐ รูป	๕๐๐	๕,๐๐๐	รายการที่ ๔
	คุณจรูญ จันทร์สุวรรณ	ไตรแบ่ง	๑๐ ไตร	๓๐๐	๓,๐๐๐	,,
	นายพุฒิ นางทองม้วน ศาสนภักดี	เครื่องไทยธรรม	๑๐ ชุด	๒๐๐	๒,๐๐๐	,,
	และหลาน ๆ	พัดที่ระลึกในงาน	๑๐ ด้าม	๓๕๐	๓,๕๐๐	,,
		ย่าม	๑๐ ใบ	๗๕	๗๕๐	,,
	คณะครูและนักเรียน ร.ร. วัดหงส์รัตนาราม	ไตรเต็ม	๕ ไตร	๕๕๐	๒,๗๕๐	รายการที่ ๕
	คุณกฤษณา อภัยวงศ์	พัดที่ระลึกในงาน	๕ ด้าม	๓๕๐	๑,๗๕๐	,,
	พระครูพิศิษฏ์ธรรมมานุวัตร	ย่าม	๕ ใบ	๗๕	๓๗๕	,,
	คุณวีณา แก้วสำเร็จ	ปัจจัยถวายพระสวดหน้าไฟ	๔ รูป	๒๐๐	๘๐๐	รายการที่ ๖
		ย่าม	๔ ใบ	๗๕	๓๐๐	,,

วัน เดือน ปี	ชื่อ – นามสกุล	รายการ	จำนวน	ชุดละบาท	รวมเป็นเงิน	หมายเหตุ
วันจันทร์ ที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๓	คุณกาญจนา สุวรรณโกสุม	ปัจจัยถวายพระสงฆ์บังสุกุล	๓ รูป	๑๐๐	๓๐๐	รายการที่ ๑
	คุณพหล คุณจินตนา พาลภะดิษย์ คุณเฉลิม คุณนิตยา จันเพทางกูร	อุปกรณ์พิธีสามหาบ	๓ ชุด	๑,๐๐๐	๓,๐๐๐	,,
	คุณนันทิยา มีบี่ยะ	ปัจจัยถวายพระสวดพระพุทธมนต์	๑๐ รูป	๓๐๐	๓,๐๐๐	รายการที่ ๒
		เครื่องไทยธรรม	๑๐ ชุด	๑๕๐	๑,๕๐๐	,,
	คุณนิรมล ยอดแสง	ปัจจัยถวายพระภิกษุสามเณรบังสุกุล	๗๖ รูป	๑๐๐	๗,๖๐๐	,,
	คุณสัญญา คุณนพดล มีใหญ่	หนังสืออนุสรณ์			๒๕,๐๐๐	
	คุณโยธิน ทองคำ	เมรุลอย	–	–	๑๐,๐๐๐	
	คุณวิโรจน์ สุขถาวร	,,	–	–	๕,๐๐๐	
	พระครูพิศิษฏ์ธรรมานุวัตร	,,	–	–	๖,๐๐๐	
		ดอกไม้ประดับเมรุ	–	–	๑๐,๐๐๐	
		พิณพาทย์	–	–	๖,๕๑๒	
		พัดด้ามไม้	๑๑ ด้าม	๓๕๐	๓,๘๕๐	
		พัดด้ามมุก	๓ ด้าม	๙๐๐	๒,๗๐๐	
		ย่ามธรรมดา	๑๔๕ ใบ	๗๕	๑๐,๘๗๕	
		ย่ามไหมไทย	๒๓ ใบ	๑๐๐	๒,๓๐๐	

คุณสังวาล ชูโต	๕,๐๐๐	บาท	ผู้อุปถัมภ์
คุณนายกฐิน กุยยะกานนท์	๑,๐๐๐	บาท	ทำบุญปัญญาสมวาร (๕๐ วัน)
คุณรุจิรา สังขดุลย์	๕๐๐	บาท	ผู้อุปถัมภ์
คุณนายกฐิน กุยยะกานนท์	๑,๐๐๐	บาท	ผู้อุปถัมภ์
คุณภุชงค์ ตั้งตุลยางกูร	๒,๐๐๐	บาท	ผู้อุปถัมภ์

รายนามพระสงฆ์สมณศักดิ์สวดพระพุทธมนต์งานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

(ลมัย โกวิทเถระ)

ณ วัดหงส์รัตนาราม

วันเสาร์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เวลา ๑๕.๐๐ น.

๑.	พระพรหมคุณาภรณ์	วัดสระเกศ
๒.	พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดพิชัยญาติการาม
๓.	พระธรรมเสนานี	วัดพระเชตุพน
๔.	พระธรรมกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตร
๕.	พระเทพญาณเวที	วัดระฆังโฆสิตาราม
๖.	พระเทพมุนี	วัดพระเชตุพน
๗.	พระราชสุธี	วัดสระเกศ
๘.	พระราชวิสุทธิเวที	วัดคณิกาผล
๙.	พระราชเวที	วัดเบญจมบพิตร
๑๐.	พระญาณนายก	วัดอุดมธานี นครนายก

พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ๑๖ รูป ๔ มุมเมรุคือ

พระสงฆ์	วัดอรุณราชวราราม
พระสงฆ์	วัดใหม่พิเรนทร์
พระสงฆ์	วัดสังข์กระจาย
พระสงฆ์	วัดนาคกลาง

รายนามพระสงฆ์สมณศักดิ์ สวดพระพุทธมนต์ และฉันภัตตาหารเพล

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

(ลมัย โกวิทเถระ)

ณ วัดหงส์รัตนาราม

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

๑.	สมเด็จพระธีรญาณมุนี	วัดจักรวรรดิราชาวาส
๒.	สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์	วัดสามพระยา
๓.	สมเด็จพระมหาวีรวงศ์	วัดราชผาติการาม
๔.	พระวิสุทธาธิบดี	วัดไตรมิตร
๕.	พระพรหมมุนี	วัดนรนาถสุนทริการาม
๖.	พระธรรมปิฎก	วัดชนะสงคราม
๗.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดอรุณราชวราราม
๘.	พระราชรัตนเมธี	วัดมหาธาตุ
๙.	พระภาวนาวิมลเถร	วัดชนะสงคราม
๑๐.	พระอมรเมธาจารย์	วัดมหาธาตุ

พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ๔ รูป

พระสงฆ์	วัดราชสิทธาราม

สมเด็จพระสังฆราชประทานพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๕.๐๐ น.

รายนามพระสงฆ์สมณศักดิ์ สวดศราทพรตงานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

(ลมัย โกวิทเถระ)

ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดหงส์รัตนาราม

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เวลา ๑๕.๐๐ น.

๑.	พระพิมลธรรม	วัดมหาธาตุ
๒.	พระธรรมวรนายก	วัดมหาธาตุ
๓.	พระธรรมธีรราชมหามุนี	วัดปากน้ำ
๔.	พระเทพสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุ
๕.	พระเทพประสิทธิคุณ	วัดประยูรวงศาวาส
๖.	พระเทพคุณาภรณ์	วัดเทพธิดา
๗.	พระเทพวิมลโมลี	วัดเบญจมบพิตร
๘.	พระเทพวราภรณ์	วัดราชบพิธ
๙.	พระราชเมธี	วัดสุทัศน์เทพวราราม
๑๐.	พระราชสมุทรเมธี	วัดอัมพวันเจติยาราม

รายนามพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลและสวดมาติกาบังสุกุล

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

(ลมัย โกวิทเถระ)

ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดหงส์รัตนาราม

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เวลา ๑๑.๐๐ น.

๑.	พระอมรเทวี	วัดจักรวรรดิราชาวาส
๒.	พระวิเชียรธรรมานุวัตร	วัดอรุณราชวราราม
๓.	พระศรีปริยัติธาดา	วัดราชสิทธาราม
๔.	พระศรีวิสุทธิดิลก	วัดประยูรวงศาวาส
๕.	พระญาณสมโภธิ	วัดอรุณราชวราราม
๖.	พระศรีวิสุทธิเวที	วัดพิชัยญาติการาม
๗.	พระพิพัฒน์วิริยาภรณ์	วัดราชสิทธาราม
๘.	พระภัทรมุนี	วัดทองนพคุณ
๙.	พระวิเชียรกวี	วัดหนัง
๑๐.	พระธีรสารมุนี	วัดอัปสรสวรรค์
๑๑.	พระเมธีวราภรณ์	วัดปากน้ำ
๑๒.	พระศรีสุธรรมมุนี	วัดมหาธาตุ
๑๓.	พระอริยมุนี	วัดเทวราชกุญชร
๑๔.	พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศน์เทพวราราม
๑๕.	พระรัตนเมธี	วัดสุทัศน์เทพวราราม
๑๖.	พระศรีวีราภรณ์	วัดไตรมิตรวิทยาราม

๑๗.	พระศรีวิสุทธิโสภณ	วัดระฆังโฆสิตาราม
๑๘.	พระพิพัฒน์กิจวิธาน	วัดระฆังโฆสิตาราม
๑๙.	พระครูวิบูลโชติวัฒน์	วัดจันทร์สโมสร
๒๐.	พระครูอมรโฆษิต	วัดอรุณราชวราราม
๒๑.	พระครูศัพทสุนทร	วัดอรุณราชวราราม
๒๒.	พระครูเมธีวรญาณ	วัดนาคกลาง
๒๓.	พระครูสมณคุณาจาร	วัดนาคกลาง
๒๔.	พระครูโสภณสมาธิวัตร	วัดเจ้ามูล
๒๕.	พระครูวิจิตรวิหารวัตร	วัดราชสิทธาราม
๒๖.	พระครูไพโรจน์กิจจาทร	วัดราชสิทธาราม
๒๗.	พระครูสุนทรกิตติคุณ	วัดสังข์กระจาย
๒๘.	พระครูประสาทธรรมกิจ	วัดใหญ่ศรีสุพรรณ
๒๙.	พระครูศรีชยาภรณ์	วัดชัยพฤกษมาลา
๓๐.	พระครูปัญญาธนวัฒน์	วัดกัลยาณมิตร
๓๑.	พระครูสุนทรสุตกิต	วัดบางไส้ไก่
๓๒.	พระครูอุดมพิทยากร	วัดอนงคาราม
๓๓.	พระครูศรีธรรมกิจ	วัดอนงคาราม
๓๔.	พระครูวิจิตรโฆษา	วัดพระเชตุพน
๓๕.	พระครูวิจิตรนวการ	วัดโคนอน
๓๖.	พระครูธรรมธรชนินทร์	วัดอรุณราชวราราม
๓๗.	พระใบฎีกาแวว	วัดดีดวด
๓๘.	พระมหาสีนวล ปญฺญาวชิโร	วัดพระเชตุพน
๓๙.	พระมหาเสถียร	วัดใหม่พิเรนทร์
๔๐.	พระมหาสิทธิญา	วัดสังข์กระจาย
๔๑.	พระมหาปาลิต ปาลโต	วัดประดิษฐาราม
๔๒.	พระมหาสถิตย์ ฐาวโร	วัดพิชัยญาติการาม

๔๓.	พระมหาบุญจันทร์	วัดโมลีโลกยาราม	
๔๔.	พระปลัดสุธีร์ นิมโล	วัดโมลีโลกยาราม	
๔๕.	พระมหาฉลาด	วัดโมลีโลกยาราม	
๔๖.	พระมหาคูณ	วัดโมลีโลกยาราม	
๔๗.	พระมหาประสาน	วัดโมลีโลกยาราม	
๔๘.	พระมหาฤหัส ปภากโร	วัดเทวราชกุญชร	
๔๙.	พระมหาอุไร	วัดโคนอน	
๕๐.	พระมหาสนม	วัดประตูในทรงธรรม	
๕๑.	พระครูอรรถวาที	วัดศรีเมือง	จังหวัดนครนายก
๕๒.	พระครูอาทรสมณวัตร	วัดทองย้อย	,,
๕๓.	พระครูโอภาสนวกิจ	วัดบ้านใหม่	,,
๕๔.	พระครูเมธีธรรมสาธก	วัดสุนทรพิตาราม	,,
๕๕.	พระครูศีลขันธสังวร	วัดเกาะหวาย	,,
๕๖.	พระครูวิจิตรมงคล	วัดศรีมงคล	,,
๕๗.	พระครูเมตตาวัฒนคุณ	วัดโคกกรวด	,,
๕๘.	พระครูเกษมคุณวัฒน์	วัดหนองสองห้อง	,,
๕๙.	พระครูปริยัติยากร	วัดหนองโพธิ์	,,
๖๐.	พระครูจริยาภิวัฒน์	วัดเจดีย์ทอง	,,
๖๑.	พระครูศิริวงษ์วิวัฒน์	วัดอำภาศิริวงศ์	,,
๖๒.	พระครูพิศาลธรรมประยุต	วัดกุฎีเตี้ย	,,
๖๓.	พระครูบริหารศาสนกิจ	วัดบางอ้อใน	,,
๖๔.	พระครูสัทธาภินันท์	วัดเลขธรรมกิตติ์	,,
๖๕.	พระครูพิพัฒน์บรรณาการ	วัดสมอบุญคง	,,
๖๖.	พระครูไบฎีกานิยม	วัดนางหงษ์	,,
๖๗.	พระครูสังเวียน ตรุโณ	วัดสบกเขียว	,,
๖๘.	พระวินัยธรสงวน	วัดอัมพวัน	,,

๖๙. พระปลัดน้อย	วัดทองย้อย	,,
๗๐. พระอธิการสง่า	วัดทองหลาง	,,
๗๑. พระครูธรรมาภิรม	วัดคฤหบดี	กรุงเทพมหานคร
๗๒. พระสมุห์สุดใจ	วัดพิกุลทอง	,,
๗๓. พระครูปลัดศิริชัย	วัดตลิ่งชัน	,,
๗๔. พระมหาธวัช	วัดตลิ่งชัน	,,
๗๕. พระมหาสันติ	วัดสุวรรณคีรี	,,
๗๖. พระครูธรรมธร (พัว)	วัดห้วยเสือ	จังหวัดเพชรบุรี
๗๗. พระปลัดสมบูรณ์	วัดใหม่ประเสริฐ	,,

รายนามพระสงฆ์สมณศักดิ์ พิจารณาผ้ามหาบังสุกุล
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระสุขุมธรรมาจารย์
(ลมัย โกวิทเถระ)

ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดหงส์รัตนาราม

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เวลา ๑๖.๓๐ น.

---

๑. พระอุดมสารโสภณ	วัดเทพศิรินทราวาส
๒. พระปริยัติสุธี	วัดมหาธาตุ
๓. พระสุวิมลธรรมาจารย์	วัดมหาธาตุ
๔. พระสุทธิธรรมาจารย์	วัดชัยพฤกษมาลา
๕. พระโสภณวราภรณ์	วัดอรุณราชวราราม

รายนามพระสงฆ์สมณศักดิ์ สวดพระพุทธมนต์
และฉันภัตตาหารเพลงานฉลองอัฐิ
พระสุขุมธรรมาจารย์
(ลมัย โกวิทเถระ)

ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดหงส์รัตนาราม
วันจันทร์ที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

๑.	พระราชปริยัติ	วัดกัลยาณมิตร
๒.	พระราชรัตนกวี	วัดอนงคาราม
๓.	พระราชรัตนโมลี	วัดแก้วแจ่มฟ้า
๔.	พระราชสังวรวิสุทธิ์	วัดราชสิทธาราม
๕.	พระราชปัญญากวี	วัดเครือวัลย์
๖.	พระทักษิณคณิสสร	วัดพระเชตุพน
๗.	พระรัตนมุนี	วัดโมลีโลกยาราม
๘.	พระครูสังฆวิสุทธิคุณ	วัดเวฬุราชิน
๙.	พระครูโสภณธรรมกิจ	วัดนาคกลาง
๑๐.	พระครูประวิตรวิหารการ	วัดใหม่พิเรนทร์

พระสงฆ์วัดหงส์รัตนารามจำนวน ๗๖ รูป สวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๓.๐๐ น.

รายนามเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์

อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

วันจันทร์ที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คณะสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม
วันอังคารที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คณะน้องและหลาน ๆ
วันพุธที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๒๓	โรงเลื่อยเอี่ยมฮวดเส็ง(ง่วนกี่) และโรงงานไทยวีเนียแอน พรายวู้ด
วันพฤหัสที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓	เขตบางกอกใหญ่และเขตราษฎร์บูรณะ
วันศุกร์ที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คณะครูและนักเรียนวัดหงส์รัตนาราม
วันเสาร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณสง่า สัตย์สงวน
วันอาทิตย์ที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณกำจร โมฬีชาติ
วันจันทร์ที่ ๑๔ กรกฎคม ๒๕๒๓	คุณมัลลิกา เภสัชชา
วันอังคารที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คณะชาววัดหงส์รัตนาราม
วันพุธที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓	พระรัตนมุนี เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม และคณะชาววัดหงส์รัตนาราม
วันพฤหัสที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณอิทธิพล จำนงค์จิต
วันศุกร์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๓	ชาวอาคารวัดหงส์รัตนาราม ร้านฟ้าโรจน์และร้านทองชินเฮง
วันเสาร์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณนิรมล ยอดแสง และคุณนันทิยา มีบี่ยะ
วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณวิโรจน์ สุขถาวร
วันจันทร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณสัญญา–คุณนพดล มีใหญ่
วันอังคารที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓	พ.ต.ท. นภา พยัคฆพันธ์
วันพุธที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๓	พระครูพิศิษฏ์ธรรมานุวัตร วัดหงส์รัตนาราม
วันพฤหัสที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๓	พระวิชัย พลวฑฺฒโก และญาติโยมคณะ ๕

วันศุกร์ที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๓	นางประยงค์ นางสุนทรี นายนพดล ปิยะวัฒนกูล
วันเสาร์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓	นางเครือง สีเขียว และญาติพี่น้อง
วันอังคารที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คุณเถกิง ฉัตรวนิชกุล คุณเสถียร ศรีบูระเดช และเพื่อน ๆ
วันพุธที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓	พระปลัดสมพงษ์ พระสมุห์สมุทร วัดรวกบางบำหรุ พระสมุห์สมพงษ์ พระบงกช วัดโพธิ์เรียง
วันพฤหัสที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓	คณะสงฆ์คณะ ๓ วัดหงส์รัตนาราม และญาติโยม
วันอาทิตย์ที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๒๓	คณะสงฆ์แขวงวัดอรุณราชวราราม
วันอาทิตย์ที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๓	คุณนพวรรณ เพชรทวีบัญชา
วันอาทิตย์ที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๒๓	พระเทพวราภรณ์ วัดราชบพิธ
วันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๓	คุณลมูล คุณแสวง ศรีใส และเพื่อนพนักงานบริษัท กระจกไทยอาซาฮี จำกัด สมุทรปราการ คณะสงฆ์วัดฝั่งคลองและญาติโยม
วันอาทิตย์ที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๓	นายจันทร์ คำคูบอน นายกิตติคุน ขุนสาย และเพื่อน ๆ
วันอาทิตย์ที่ ๗ กันยายน ๒๕๒๓	คุณวัชรินทร์ ชลิทธิกุล
วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๒๓	คุณรัตน์ ปาณะพล ผู้จัดการมูลนิธิ ร.พ. สงฆ์
วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๓	คุณอารมณ์ วิภาวีรอัญชลีกุล และเพื่อน ๆ
วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๒๓	นายชาญชัย แก้วสำเร็จ พร้อมทั้งบุตรและหลาน
วันอาทิตย์ที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๒๓	คุณประสงค์ สุขุม
วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๒๓	พลตรีพิชัย-คุณนายสายทอง เสมรสุต
วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๒๓	คณะศิษย์คณะ ๑ วัดหงส์รัตนาราม
วันอาทิตย์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๒๓	พระครูโสภณสมาธิวัฒน์ วัดเจ้ามูล
วันอาทิตย์ที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๓	คุณนายมัลลิกา เภสัชชา
วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๓	คุณยิ่งยง เจริญสิทธิพันธ์
วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๓	คุณนายมัลลิกา เภสัชชา
วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๓	คณะชาววัดหงส์รัตนาราม

รายนามผู้รับเป็นเจ้าภาพถวายปัจจัยและไทยธรรม

ในงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร (๕๐ วัน) ศพพระสุขุมธรรมาจารย์

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๓

ที่	ชื่อ – นามสกุล	ไตร	ห่อ ไทยธรรม	ปัจจัย	จำนวนเงิน	หมายเหตุ
๑	คุณมัลลิกา เภสัชชา	–	–	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	
๒	คุณภุชงค์ คุณรัชนี ตั้งตุลยางกูร		๕	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	
๓.	คุณนพดล มีใหญ่	–	–	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	
๔.	คุณนิรมล ยอดแสง	–	–	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	
๕.	คุณสุทิสา เภสัชชา	–	–	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	
๖.	คุณกำจร คุณอุไร โมพีชาติ	–	–	๑,๐๐๐	๑,๐๐๐	
๗.	คุณนันทิยา มีปียะ	–	–	๘๐๐	๘๐๐	
๘.	คุณนวลพรรณ ปรมาพรธิลาศ	–	–	๘๐๐	๘๐๐	
๙.	คุณเปรื่อง สกุณา	–	๓	๖๐๐	๖๐๐	
๑๐.	คุณกอง คุณสมบูรณ์ เครือแดง	๑	–	–	๓๐๐	
๑๑.	พล.ต.ต. ประจง ไชยเสโน	๑	–	–	๓๐๐	
๑๒.	คุณอัจฉรา เภสัชชา	๑	–	–	๓๐๐	
๑๓.	คุณเพ็ญศรี เล่าพเนาว์ศรี	–	๑	–	๓๐๐	
๑๔.	คุณสัญญา มีใหญ่	–	–	๒๐๐	๒๐๐	

รายนามเจ้าภาพซื้อเก้าอี้เหล็กบุนวม

ถวายวัดหงส์รัตนาราม

๒๕๒๓

	จำนวนตัว	จำนวนเงิน
๑. คุณวิเชียร ตังกานนท์	๑	๑๐๐
๒. พระมหาบัญญา สมศรี	๑	๑๐๐
๓. คุณวิเชียร ชื่นฉาย	๑	๑๐๐
๔. คุณอัจชรี แย้มโอษฐ์	๑	๑๐๐
๕. คุณผิน อำไพ	๓	๓๐๐
๖. คุณสว่าง เก๋ตุแก้ว	๑	๑๐๐
๗. นายแพทย์ประเทือง อ่างแก้ว	๓	๓๐๐
๘. แพทย์หญิงจันทร์เกษม อ่างแก้ว	๓	๓๐๐
๙. คุณแม่พั่ก สายสนิท	๕	๕๐๐
๑๐. คุณแม่ขาเฮียง แซ่ตั้ง	๑	๑๐๐
๑๑. คุณตุ๊ คัมภิรานนท์	๑	๑๐๐
๑๒. พระธีรพจน์ เฉยสะอาด	๑	๑๐๐
๑๓. คุณชลธิชา ธรรมสุนทร	๑	๑๐๐
๑๔. คุณสงวนศรี ป่านโต	๑	๑๐๐
๑๕. คุณบัวพา ขันติวงศ์	๓	๓๐๐
๑๖. คุณสังวาล ชูโต	๕	๕๐๐
๑๗. คุณเนื่อง ชูโต	๕	๕๐๐
๑๘. คุณจรูญ เขียวดอกน้อย	๒	๒๐๐
๑๙. พ.อ. วิเชียรโชติ คุณสุขศรี พิทักษ์สรยุทธ	๑	๑๐๐

๒๐.	คุณกาญจนา สุวรรณโกสุม	๑	๑๐๐
๒๑.	คุณอรพินธ์ นรภาระ	๑	๑๐๐
๒๒.	คุณพูนสิน ใจชื้น	๑	๑๐๐
๒๓.	คุณณรงค์ คุณสุคณฑา คุณมณฑล คุณมัณฑนา	๔	๔๐๐
๒๔.	คุณนพวรรณ เพชรทวีบัญชา	๒	๒๐๐
๒๕.	คุณประดิษฐ์ เนื่องจากอวน	๑	๑๐๐
๒๖.	จ.ส.อ. สงบ โพธิสิทธิ์	๑	๑๐๐
๒๗.	คุณยายสำเนียง เคียนสมบูรณ์	๓	๓๐๐
๒๘.	คุณแม่จำลอง เสริมศรี	๗	๗๐๐
๒๙.	คุณแม่หงษ์ แซ่แห	๑๐	๑,๐๐๐
๓๐.	คุณชุมพล คุณสว่างใจ พูนศิริคช	๑	๑๐๐
๓๑.	คุณธีรลัน เกสศิริ	๑	๑๐๐
๓๒.	ด.ญ. อารีรัตน์ เกสศิริ	๑	๑๐๐
๓๓.	คุณอริยา สุวรรณรัตน์	๑	๑๐๐
๓๔.	คุณฉลอง พัฒนาคม	๑	๑๐๐
๓๕.	คุณวารี สุพัฒนศิรินันต์	๒	๒๐๐
๓๖.	คุณยุพินท์ สีลาจารวัตร์	๕	๕๐๐
๓๗.	คุณเตียงเพ้ง แซ่โค้ว	๑	๑๐๐
๓๘.	คุณจงกล สีบำรุงสาส์น	๑	๑๐๐
๓๙.	คุณบุญมี มณีพันธุ์ชาติ	๑	๑๐๐
๔๐.	คุณพัชรา ทองรัตนาศิริ	๑	๑๐๐
๔๑.	คุณวนิดา โกสมาพันธ์	๑	๑๐๐
๔๒.	คุณเจาโม้ย แซ่เลี้ยว	๑	๑๐๐
๔๓.	คุณซุนโง้ว แซ่อึ้ง	๑	๑๐๐
๔๔.	คุณอมรศักดิ์ คุณรัชนี เทพสุเมธานนท์	๒	๒๐๐
๔๕.	คุณรำไพ ดิลกธรรมากุนุล	๒	๒๐๐

๔๖. คุณสง่า สัตย์สงวน	๕	๕๐๐
๔๗. คุณเปี่ยม สัตย์สงวน	๕	๕๐๐
๔๘. คุณอิ่มจิตต์ ถาวรธนธาร	๑๐	๑,๐๐๐
๔๙. คุณแม่วงศ์ทวี ยุวนวรรธนะ	๑	๑๐๐
๕๐. คุณรำจวน ยุวนวรรธนะ	๑	๑๐๐
๕๑. คุณธาตรี เจริญเนือง	๑	๑๐๐
๕๒. คุณนวลฉวี เจริญเนือง	๑	๑๐๐
๕๓. คุณชด วงศ์สมบูญ	๑	๑๐๐
๕๕. คุณสงัด ศรโสภา	๑	๑๐๐
๕๖. คุณสุนันทา จันทวนิช	๒	๒๐๐
๕๗. คุณภุชงค์ ตั้งตุลยางกูร	๕	๕๐๐
๕๘. คุณพุฒิ คุณทองม้วน ศาสนภักดี	๑	๑๐๐
๕๙. คุณชูชีพ คุณกฤษณา เอี่ยมเสน	๑	๑๐๐
๖๐. คุณสุทธิ คุณประมวล ชิ้มจิ๋	๒	๒๐๐
๖๑. อาจารย์สุจิตรา อุณหเลขกะ	๑	๑๐๐
๖๒. คุณบุญชู โรจนวงศ์	๑	๑๐๐
๖๓. คุณทองย้อย จิ๋ประดับ	๑	๑๐๐
๖๔. คุณบุญชู บุญยลักษ์	๑	๑๐๐
๖๕. คุณประกิต รามนันทน์	๑	๑๐๐
๖๖. คุณฉลวย รามนันทน์	๑	๑๐๐
๖๗. คุณสิรินันทน์ รามนันทน์	๑	๑๐๐
๖๘. คุณเคี่ยม หนองเหล็ก	๑	๑๐๐
๖๙. คุณสมร ขันติวงศ์	๑	๑๐๐
๗๐. คุณละมัย แซ่หลิ๋ม	๒	๒๐๐
๗๑. คุณสงวนศรี ปานต่อ	๑	๑๐๐
๗๒. คุณบำรุง เกียรติศิริกุล	๒	๒๐๐

๗๓.	คุณสมเจตน์ เห็นสว่าง	๑	๑๐๐
๗๔.	ร.ท ขุนประสิทธิ์ เชิดบารมี	๑	๑๐๐
๗๕.	คุณแม่วาศน์ เชิดนารมี	๑	๑๐๐
๗๖.	คณะหนุ่มสาวบ้านไม้ลุงขน แม่สาย เชียงราย	๒	๒๐๐
๗๗.	คุณกวงบก แซ่โฮ้	๑	๑๐๐
๗๘.	คุณจงหลงฟอง	๑	๑๐๐
๗๙.	บริษัทเสริมสุข เป๊ปซี่	๕	๕๐๐
๘๐.	แพทย์หญิงเนาวรัตน์ สุวรรณะบุณย์	๕	๕๐๐
๘๑.	คุณวันชัย คิดหาทอง	๕	๕๐๐
๙๒.	พลตรี พิชัย คุณนายสายทอง เสมรสุตร	๑๐	๑,๐๐๐
๘๓.	คุณพรรณี ไช้พรรณ	๑	๑๐๐
๘๔.	คุณปราณี อยู่คง	๑	๑๐๐
๘๕.	คุณจำรัส หอมศรี	๑	๑๐๐
๘๖.	นางกันยา แซ่หยี	๒	๒๐๐
๘๗.	คณะหนุ่มสาวบ้านไม้ลุงขน แม่สาย เชียงราย	๒	๒๐๐
๘๘.	ร.ท. สวิต ยุวนวรรธนะ	๑	๑๐๐

คณะกรรมการจัดงานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุขุมธรรมาจารย์ (ลมัย โกวิทเถระ)

อดีตเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม และอดีตเจ้าคณะแขวงวัดอรุณ

กรุงเทพมหานคร

รายนามคณะกรรมการอุปถัมภ์

๑. หลวงพิสิฐสุขุมการ
๒. พระพิศาลสุขุมวิท
๓. พลตรี พิชัย เสมรสุต
๔. พลตรี บุญเรือง ธรรมศารทูล
๕. พลเรือตรี บรรพต สุดแสวง
๖. พลตำรวจตรี ประจง ไชยเสโน
๗. พลอากาศจัตวา หาญ ชำพิพัฒน์
๘. ขุนสนิทประชากร
๙. พันเอก (พิเศษ) ปรีชา คุณนายบุญส่ง นิติรรกุล
๑๐. นายประสงค์ สุขุม
๑๑. นายโยธิน ทองคำ
๑๒. คุณสังวาล ชูโต
๑๓. คุณเนื่อง ชูโต
๑๔. คุณแม่บุศย์ สีหพยัคฆ์
๑๕. อาจารย์พันธ์ทิพย์ บัจฉิมะดิฐ
๑๖. คุณสุมน นาคศรี
๑๗. คุณมัลลิกา เภสัชชา
๑๘. คุณกฐิน กุยยกานนท์
๑๙. คุณแม่วงศ์ทวี ยุวนวรรธนะ
๒๐. คุณแม่พิมพ์ ฐิตะศิลป์
๒๑. นายแพทย์สุธรรม หิรัญนิรมล
๒๒. แพทย์หญิงจันทร์เกษม อ่างแก้ว
๒๓. แพทย์หญิงเนารัตน์ สุวรรณะบุณย์
๒๔. นายเชื้อ ละมุดทอง
๒๕. นายประกิต รามนันทน์
๒๖. คุณกฤษณา อภัยวงศ์
๒๗. นายภุชงค์ ตั้งตุลยางกูร
๒๘. คุณพวรรณ เพชรทวีบัญชา
๒๙. คุณอิ่มจิตต์ ถาวรธนสาร
๓๐. คุณแม่เจริญ มังคลารัตน์
๓๑. คุณแม่พัก สายสนิท
๓๒. นายเชี่ยวชาญ แสนเกษม
๓๒. นายสวง ยังเจริญ
๓๔. นายรัก แซ่ลิ้ม

๓๕. คุณอุไร โมพีชาติ
๓๖. ร.ต.อ. อดุลจิตร–คุณรุจิรา สังขดุลย์
๓๗. นายอวยชัย เอี่ยมวงศรี
๓๘. คุณเถลิง ฉัตรวนิชกุล
๓๙. คุณเสถียร ศรีบูระเดช
๔๐. นายฟุ้ง ตันกำเนิด

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. พระวิสุทธาธิบดี	วัดไตรมิตรวิทยาราม
๒. พระธรรมคุณาภรณ์	วัดอรุณราชวราราม
๓. พระราชรัตนกวี	วัดอนงคาราม
๔. พระอริยสีลาจารย์	วัดสังข์กระจาย
๕. พระญาณนายก	วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก
๖. พระอุดมสารโสภณ	วัดเทพศิรินทราวาส

คณะกรรมการอำนวยการฝ่ายพรรพชิต

๑. พระธรรมวรนายก	ประธานกรรมการ	๑๑. พระครูพิศิษฎ์ธรรมานุวัตร	กรรมการ
๒. พระราชรัตนกวี	รองประธาน	๑๒. พระบุญสุข ปภสฺสโร	,,
๓. พระราชสังวรวิสุทธิ์	รองประธาน	๑๓. พระสมุห์ทอง ถาวโร	,,
๔. พระปริยัติมุนี	รองประธาน	๑๔. พระทองสุข คมฺภีโร	,,
๕. พระราชรัตนเมธี	กรรมการ	๑๕. พระปลัดเกษม รติวฑฺฒโน	,,
๖. พระปริยัติสุธี	,,	๑๖. พระมหาศิริศักดิ์ สนฺตจิตฺโต	,,
๗. พระอมรเมธาจารย์	,,	๑๗. พระอุทัย คุตฺตธมฺโม	,,
๘. พระสุวิมลธรรมาจารย์	,,	๑๘. พระมหาทอง จนฺทวํโส	,,
๙. พระรัตนมุนี	,,	๑๙. พระปลัดสมบัติ ฐิตปุญฺโญ	,,
๑๐. พระครูสังฆวิสุทธิคุณ	,,	๒๐. พระทิน ยอดแสง	,,

คณะกรรมการอำนวยการฝ่ายคฤหัสถ์

๑. นายณรงค์ เขมาวุฒานนท์	ประธานกรรมการ	๑๙. นายเข่ง ตันติทวีวัฒนา	กรรมการ
๒. พ.ต.ท. สมศักดิ์ จันทรา	รองประธาน	๒๐. นายเปรื่อง สกุณา	,,

๓. พ.อ. วัชระ คงอดิศักดิ์ กรรมการ
๔. น.ต. เชาวลิต นาคศรี ร.น. ,,
๕. พ.ต.ต. ปกรณ์ กองทอง ,,
๖. พ.ต.ต. พรแมน นาถนิติธาดา ,,
๗. พ.ต.ต. สุมิตร ธรรมเชื้อ ,,
๘. ร.ต.อ. เรวัต ตันนานนท์ ,,
๙. ร.อ. แคล้ว วงศ์ขจรสุข ร.น. ,,
๑๐. น.ต. ธัญนพ ผิวเผือก ร.น. ,,
๑๑. นายสง่า สัตย์สงวน ,,
๑๒. นางนภา สุวรรณเทศ ,,
๑๓. น.ส. อุไรวงศ์ บำรุงชาติ ,,
๑๔. นายรัตน์ ปาณะพล ,,
๑๕. นายสัญญา มีใหญ่ ,,
๑๖. นายวัชรินทร์ ชลิทธิกุล ,,
๑๗. นายพุฒิ ศาสนภักดี ,,
๑๘. นายวิเชียร ตังกานนท์ ,,
๒๑. คุณเชื่อม อัตตากรโกวิท ,,
๒๒. คุณวิเชียร วชิรพาหุ ,,
๒๓. อาจารย์กาญจนา เมฆสวรรค์ ,,
๒๔. นานจวน แสงทอง ,,
๒๕. นายยิ่งยง เจริญสิทธิพันธ์ ,,
๒๖. นายอิทธิพล จำนงค์จิตร ,,
๒๗. นางจรูญ จันทร์สุวรรณ ,,
๒๘. นายอารีย์ เครือแดง ,,
๒๙. พ.จ.อ. ปรีชา จันทร์สุวรรณ ,,
๓๐. นางทองปลิว อักษร ,,
๓๑. น.ส. จุฑารัตน์ ศิวะสกุลราช ,,
๓๒. นายขันธ์ จันทรุพันธ์ ,,
๓๓. นายรุ่งเรือง หมื่นนุช ,,
๓๔. นางบุษผา เจริญภักดี ,,
๓๕. นายธรรมนูญ พรหมงาม ,,
๓๓. นายสำราญ แสงสุวรรณ ,,

แผนกเลขานุการ

๑. พระมหาบัญญา ปญฺญาปชฺโชโต หัวหน้าแผนก
๒. พระปลัดชัชวาล ชินสโภ
๓. พระมหาประเสริฐ ฐานุตฺตโม
๔. พระมหาสุพจน์ สุวณฺโณ
๕. พระมหาสุพรรณ โชติธมฺโม
๖. พระเสน่ห์ บี่ยสีโล
๗. พระบุญมี สุวิชาโน
๘. นายวิเชียร เพิ่มผล

แผนกเหรัญญิก

๑. พระใบฎีกาประไพ หัวหน้าแผนก
๒. พระมหาประเสริฐ ฐานุตฺตโม
๓. พระมหาสุพจน์ สุวณฺโณ

๔. พระมหาบั๋ญญา ปญฺญาปชฺโชโต
๕. พระวิเชียร สุเมโธ
๖. อาจารย์ประเสริฐ นิตย์มี
๗. อาจารย์ประวิทย์ ตรีคณิตศร
๘. นายจวน แสงทอง
๙. นายยิ่งยง เจริญสิทธิพันธ์
๑๐. นายเข่ง ตันติทวีวัฒนา
๑๑. นายอิทธิพล จำนงค์จิตร
๑๒. นายพิชัย สมงาม
๑๓. นายวิเชียร ชื่นฉาย

แผนกเครื่องดื่ม–น้ำชา–หมากพลู–บุหรี่

๑. พระวิชัย พลวฑฺฒโก หัวหน้าแผนก
๒. พระบุญนาค สญฺญโต
๓. พระประจักษ์ ฐิตธมฺโม
๔. พระมหาบรรเทิง จนฺทปชฺโชโต
๕. พระมหาสมพร สจฺจปาโล
๖. พระวิจารณ์ กลฺยาณธมฺโม
๗. ส.ณ. เสียง จันทร์ทอง
๘. ส.ณ. อุทิศ หนองยาง
๙. ส.ณ. สมหมาย บั๋ตตานัง
๑๐. ส.ณ. ทิพย์ คำโสม
๑๑. ส.ณ. เจริญ ภาระ
๑๒. ส.ณ. พล พิมพ์กิจ
๑๓. นายปรีชา สมทรง
๑๔. นายประเวช วิริโยทัย
๑๕. นางอุษา สังข์ประเสริฐ
๑๖. นางสมจิตร แก้วเกิดเคน
๑๗. นางแสงจันทร์ ดาวแดน
๑๘. นางระรื่น แสงประดิษฐ์
๑๙. นางสาคร แก้ววิจิตร
๒๐. นางนิภา คร้ามวงษ์
๒๑. นายพูลศักดิ์ เหลือสุข
๒๒. นางจิราพร วิริโยทัย
๒๓. นางวิยะดา เพกกิ้ม
๒๔. นายวสันต์ วัฒนานุสิทธิ์
๒๕. นางรำไพ ไชโย
๒๖. นายนิพนธ์ เจริญพร
๒๗. นายทองคำ สมคะเณย์
๒๘. นายไพรัตน์ เจริญดี
๒๙. นายบุญเลิศ บังพิมพ์
๓๐. นายเกียรติศักดิ์ บิ๋ยวรรณนุกุล
๓๑. นายญาณวิทย์ กุญแจทอง
๓๒. นายลมูล ศรีใส
๓๓. นายวีระ พรหมงาม
๓๔. นายถวิล หมุ่ยโท
๓๕. คุณศิริเพ็ญ สินธุราน
๓๖. นายอดิศักดิ์ ดีบ้านโสก

แผนกจัดสถานที่

๑. พระปลัดเกษม รติวฑฺฒโน หัวหน้าแผนก
๒. พระบุญช่วย ปภสฺสโร
๓. พระพุทธา ถาวโร
๔. พระธีรพจน์ อนุภทฺโท
๕. พระบรรจง โฆสโก
๖. พระสุพรรณ เขมโก
๗. พระถวิล อตฺถโกวิโท
๘. พระสงวน ชวนญฺโญ
๙. พระชัยณรงค์ อภิปุญฺโญ
๑๐. พระเสงี่ยม จตฺตสลฺโล
๑๑. ส.ณ. เยี่ยม แก้วจันทร์
๑๒. ส.ณ. ชา บุญวงษ์
๑๓. ส.ณ. สมบูรณ์ วันดี
๑๔. ส.ณ. บุญขัน สมใจ
๑๕. ส.ณ. สุรศักดิ์ ระเบียบ
๑๖. ส.ณ. ไพฑูรย์ งาหอม
๑๗. ส.ณ. อนันต์ สันธิ
๑๘. ส.ณ. บุญเหลือ สิงห์เจริญ
๑๙. นายเข่ง ตันติทวีวัฒนา
๒๐. นายชัยยันต์ ปานเปี่ยมเกียรติ
๒๑. นายสุนทร ปานเปี่ยมเกียรติ
๒๒. นายเทวา ปานเปี่ยมเกียรติ
๒๓. นายกุ่ย แซ่ล้อ
๒๔. นายจันทร์ ทือกระโทก
๒๕. นายสุบิน ชะลูด
๒๖. นายหวัน วัยพโฉบ
๒๗. นายสนิท นาล้อม
๒๘. นายสำรวย วัชรพันธ์
๒๙. นายสัมฤทธิ์ ภาสอน
๓๐. นายนฤพนธ์ กองจินดา
๓๑. นายสุรชัย บุญคำหาญ
๓๒. นายผจญ กองนาโคตร
๓๓. นายบุญเรือง แก้วโกมล
๓๔. นายสวาท พลอยสารี
๓๕. นายจงวัชระ วงศ์คำจันทร์
๓๖. นายมนัส สุนทรวิจารณ์
๓๗. นายนำชัย สุนทรวิจารณ์
๓๘. นายสมชาย ป. ศรีสวัสดิ์
๓๙. นายพิพัฒน์ สกุลรักษ์

แผนกติดต่อประสานงานทั่วไป

๑. พระราชสังวรวิสุทธิ์ หัวหน้าแผนก
๒. พระปริยัติมุนี
๓. พระครูพิศิษฏ์ธรรมานุวัตร

๔. พระปลัดชัชวาล ชินสโภ
๕. พระมหาสุพรรณ โชติธมฺโม
๖, นายเข่ง ตันติทวีวัฒนา
๗. นาวาตรี เชาวลิต นาคศรี
๘. นายสัญญา มีใหญ่
๙. นายเปรื่อง สกุณา
๑๐. นายวีระ พรหมงาน

แผนกพิธีกร

๑. พระราชสังวรวิสุทธิ์ หัวหน้าแผนก
๒. พระครูสังฆวิสุทธิคุณ
๓. พระมหาเสมียน อคฺคปญฺโญ
๔. พระมหาสุเมธา สุขวฑฺฒโก
๕. พระปุ่น โชติปาโล
๖. พระวิจิตร วิจิตฺตธมฺโม
๗. พ.อ. วัชระ คงอดิศักดิ์
๘. น.ต. ธัญนพ ผิวเผือก ร.น.
๙. ร.อ. แคล้ว วงศ์ขจรสุข ร.น.
๑๐. นายวิเชียร ตังกานนท์
๑๑. นายเปรื่อง สกุณา
๑๒. นายพิพัฒน์ โลหิตรัตน์
๑๓. นายวีระ พรหมงาม

แผนกไฟฟ้า-แสง-เสียง

๑. พระใบฎีกาประไพ จนทสโร หัวหน้าแผนก
๒. พระทองดี ขนฺติโก
๓. พระสุบิน วชิรปญฺโญ
๔. พระเลียง กตปุญโญ
๕. ส.ณ. แก้ว ไชโย
๖. ส.ณ. ทองนาค งาหอม
๗. นายสวง สละทุกข์
๘. นายอมร ผมคำ
๙. นายพิชิต ชนะพิมพ์
๑๐. นายวิเชียร ยอดจันทร์

แผนกปฏิคม

๑. พระปริยัติมุนี หัวหน้าแผนก
๒. พระครูพิศิษฏ์ธรรมานุวัตร
๓. พระมหาศิริศักดิ์ สนฺตจิตฺโต
๔. พระบุญสุข ปภสฺสโร
๕. พระสมุห์ทอง ถาวโร

๖. พระทองสุข คมฺภีโร

๗. พระปลัดเกษม รติวฑฺฒโน

๘. พระมหาทอง จนฺทวํโส

๙. นาวาตรี เชาวลิต นาคศรี

๑๐. นายนิรันดร์ ตัณฑัยย์

๑๑. นางสายใจ ทองประเสริฐ

๑๒. น.ส. ศิรินทรา จันทพันธ์

๑๓. น.ส. จริน จันทวี

๑๔. นางศิราภรณ์ วุฒิกรรมรักษา

๑๕. น.ส. วันเพ็ญ แก้วก่อเกียรติ

๑๖. นางพรทิพย์ เรืองวิเศษ

๑๗. นางสุรีย์ ใจชุ่มบุญ

๑๘. นางพรรณพิมล ผดุงญาติ

๑๙. นางพิศเพลิน ฉิมสำอางค์

๒๐. น.ส. สุมาลี ศิริพัฒน์

๒๑. อาจารย์บุญเลิศ บุญพะเนียด

๒๒. เรือเอกแคล้ว วงศ์ขจรสุข

๒๓. นายวิเชียร ตั้งกานนท์

๒๔. นายอนันต์ เชียงทา

๒๕. นายนิตย์ ยมจินดา

๒๖. นายบุญมาก โพธิสาวัง

๒๗. นายเอกฉันท์ คงคูณ

๒๘. นายเดชา ศรีโพธิ์ทอง

๒๙. นายมนัส พวงสมบัติ

๓๐. อาจารย์สุวรรณ คำเหนต์

๓๑. นายอารีย์ เครือแดง

๓๒. ร.ท. เกษม เครือแดง

๓๓. พ.จ.อ. ปรีชา จันทร์สุวรรณ

๓๔. นายรัตน์ ปาณะพล

๓๕. น.ส. นิรมล ยอดแสง

๓๖. นายเอี่ยม หิรัญสันหมิตร

๓๗. คุณรุจิรา ทรงกำพล

๓๘. นายประกิต รามนันท์

๓๙. นายนพดล มีใหญ่

๔๐. นางวีณา แก้วสำเร็จ

๔๑. ร.ท. เฉลิม เกินอาษา

๔๒. นายเฉลิม จันทร์เทพางกูร

๔๓. นายดิเรก ยอดแสง

๔๔. นายสงคราม ยอดแสง

๔๕. คุณนันทิยา มีบี่ยะ

๔๖. คุณสุทิสา เภสัชชา

๔๗. คุณนวลพรรณ ปรมาภรณ์ธิราช

๔๘. คุณอัจฉรา เภสัชชา

๔๙. คุณเพ็ญศรี เล่าพเนาว์ศรี

๕๐. นายโกวิท เครือแดง

๕๑. นายปริญญา ศาสนภักดี

แผนกอาหาร

หัวหน้าแผนก

๑. ปลัดเสรี สุวณฺณสิริ

๒. พระมหาวิทยา ปิยทสฺสี

๓. พระปัญญา สิริปญฺโญ

๔. พระสุรวิชญ์ ภูริปญฺโญ
๕. ส.ณ. บุญเทียน บัวเขียว
๖. ส.ณ. นา งาหอม
๗. ส.ณ. บัณฑิต แสงภารา
๘. นายสมพงษ์ ต้นบุญ
๙. นายสมจิตร ทุมพัด
๑๐. นายทวีศักดิ์ ทาววรรณ์
๑๑. นายโอภาส ไผ่เกาะ
๑๒. นายวิเชียร จรัสดำรงค์รัตน์
๑๓. นายสมเกียรติ มะเดื่อ
๑๔. นายประสิทธิ์ บุญแน่
๑๕. นายศิริ วันสอน
๑๖. นายบุญสวง มีชัย
๑๗. นายสุชาติ เมฆสุวรรณ
๑๘. นายจำนงค์ แพทย์เมืองจันทร์
๑๙. นายนิพนธ์ ศรีสุนนท์
๒๐. นายมงคล ขันติวงศ์
๒๑. นายเปรื่อง สกุณา
๒๒. นางพิศ สกุณา
๒๓. นางมาลี ถ้วยจินดา
๒๔. นางสุพัตรา ศรีสำราญ
๒๕. นางเล็ก ชูจันทร์
๒๖. นางเดือนใจ เจริญสิทธิพันธ์
๒๗. นางจำนง ศรีสังวาลย์
๒๘. นางบุญช่วย โลหิตรัตน์
๒๙. นางกาญจนา ปานเปี่ยมเกียรติ
๓๐. นายสมบูรณ์ ไชโย
๓๑. นางประมวล ลิ้มเจริญ
๓๒. นางทองม้วน ศาสนภักดี
๓๓. นายสุทธิ ชิ้มเจริญ
๓๔. นางพรพิมล มุสิกดิลก
๓๕. นางทวีศรี พลาหาญ
๓๖. นางประชุม ยอดแสง
๓๗. นายอารมย์ เกินอาษา
๓๘. น.ส. กมลวรรณ โดยอาษา
๓๙. น.ส. นิตยา เกินอาษา
๔๐. นายองอาจ เกินอาษา
๔๑. นางกฤกณา เอี่ยมเสม
๔๒. นางฉวีวรรณ โดยอาษา

แผนกจัดของถวายพระ – จัดดอกไม้

๑. พระรัตนมุนี หัวหน้าแผนก
๒. พระมหาสุพจน์ สุวญฺโญ
๓. พระมหาประเสริฐ ฐานุตฺตโม
๔. พระปุ่น โชติปาโล
๕. พระวิจิตร วิจิตฺตธมฺโม
๖. สามเณรบุญชัย ผู้มีสัตย์
๗. น.ส. รุจา เกษใหม่

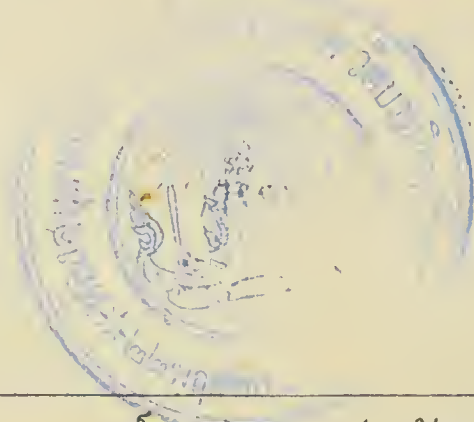
๘. นางจิตราภรณ์ คูหเจริญ
๙. นางจุรีย์ สยังกูล
๑๐. น.ส. ประยูร ชินปรีชา
๑๑. นางมาลินี รัตนวงศา
๑๒. นายวีระ พรหมงาม
๑๓. นายสมศักดิ์ บัวไข
๑๔. นายประสิทธิ์ สงวนวงษ์
๑๕. คุณจิตรา บำเพ็ญนรกิจ

แผนกจัดทำหนังสือ – แจกหนังสือ

๑. พระมหาวิทยา ปิยทสฺสี หัวหน้าแผนก
๒. พระมหาสุเมธา สุขวฑฺฒโก
๓. พระมหาเสมียน อคฺคปญฺโญ
๔. พระสุบิน วชิรปญฺโญ
๕. พระบุญมี สุวิชาโน
๖. นายสัญญา มีใหญ่
๗. นางนพดล มีใหญ่
๘. คุณอัจฉรา เภสัชชา
๙. คุณนิรมล ยอดแสง
๑๐. คุณเพ็ญศรี เล่าพเนาว์ศรี
๑๑. คุณนันทิยา มีปิยะ
๑๒. นางพรทิพย์ สิ้นสวัสดิ์ธารา
๑๓. คุณนวลพรรณ ปรมาภรณ์ธิราช

แผนกยานพาหนะ

๑. พระอุทัย คุตฺตธมฺโม หัวหน้าแผนก
๒. พระเสงี่ยม จตฺตสลฺโล
๓. พระมหาสุพัฒน์ อินฺทสโร
๔. สารวัตรสถานีตำรวจนครบาลบางกอกใหญ่
๕. นายประคอง โบราณรัตน์
๖. นายสมภพ สวามิภักดิ์
๗. นายพจนารถ สกุลรักษ์
๘. นายสุพรรณ ท้าวสาลี
๙. พระธนินทร์ (โชติปาโล) เครือแดง

พิมพ์ที่ เพชรบุรีการพิมพ์ นายนพฤทธิ์ บัณฑิตวงษ์ ผู้พิมพ์–ผู้โฆษณา 2523
โทร. 2829681–2